Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:
Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

Սերնքրակ
17 √

ПЕРЕПЛЕТНАЯ
Г. В.
КУЗНЕЦОВА
въ Астрахани

II 3/37.

2000

ՎԱՐՔ

ՍՐԲՈՑ

ԾԱՂԿԱՔԱՂ ՀԱՒԱՔԵԱԼ

Տ. Հ. ՂՈՒԿԱՍՈՒ Վ. ԻՆՃԻՃԵԱՆ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԷ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ստեփաննոս Պօղոսեան
ՍԵՐԲԵՐԱԿԵԱՆՑ
Աստրախան

ՎԷՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1873

30972-Հ.Հ

4254
41

(14064-58)

17-2001

Լ817

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Քրիստոնէութեան առջի տարիները եկեղեցին սաստիկ հալածանքի մէջ էր կռապաշտներու ձեռքէն. ան ատենը քրիստոնեայ ըսելը՝ իբր արիւն թափել ըսել էր Քրիստոսի համար։ Երբոր մէկն ալ արիւն կը թափէր, մարտիրոս կ'ըլլար. մնացած քրիստոնեաները իբրև մէկ մեծ յաղթութիւն մը ըրած անանկ կ'ուրախանային, նշխարքներուն վրայ ժողվուելով աղօթք կ'ընէին, շնորհակալ կ'ըլլային Աստուծոյ, շնորհք կը խնդրէին որ իրենց բարեխօսութեամբը Աստուած զիրենք ալ արժանի ընէ մարտիրոս ըլլալու։ Քանի որ սանկ աչքերնին կը տեսնէին անոնց քաշած տանջանքը՝ իրենց ալ սէր կու գար Աստուծոյ համար նահատակուիլ կամ նեղութիւն քաշել։

Ետքը երբոր հալածումը դադրեցաւ, քրիստոնէութիւնը ծաւալեցաւ, առջի եղած մարտիրոսներուն վարքը կը կարդային, տարեդարձին նշխարքներուն տեղը ժողվուելով պատարագ կ'ընէին, իրենց քաշած տանջանքները իրարու պատմելով՝ գովասանք կը զուրցէին։ Ասանկով թէ որ աչքով չէին տեսներ իրենց առջիններուն պէս, բայց անկաճով լսելով մարտիրոսներուն վարքը, տեսածի պէս կ'ըլլային և շատ կը շահուէին։ Ետևէ ետև անանկ եղաւ որ՝ սրբոց վարք կարդալը սովորութեան պէս եղաւ, իբր հարկաւոր գիրք մը ժամու մէջ ամենուն առջին կը կարդային. ամմէնն ալ մտիկ ընելով իրենք ալ բարի օրինակ կ'առնէին։ Ինչուան անգամ մը քրիստոնեայ մը թուղթ գրեց մէկ սուրբ մարդու մը հարցընելով որ իրեն ցուցընէ ի՛նչ ճամ-

քով կրնայ հոգին շահիլ, սուրբ ըլլալ. ան ալ գրեց իրեն որ սրբոց վարքը կարդա. կարդալուդ, ըսաւ, աչքով տեսածի պէս կ՚ըլլաս. կ՚իմանաս որ անոնք ալ մեզի պէս մարդ էին, բայց ինչպէս կրցան հոգինին շահիլ. կը տեսնես որ անոնք ալ աս աշխարքիս մէջ կեցեր էին մէկը մէկ ճամբով, մէկալը ուրիշ ճամբով, բայց անանկ կեցան որ արքայութիւնը շահեցան. դուն ալ տեսնելով իրենցմէ օրինակ կ՚առնես:

Ահա աս օգուտը գիտնալով բարեպաշտ անձ մը՝ խնդրեց աս գիրքս դուրս հանել տպագրութեամբ, ուր գրուած են երևելի սրբոց վարքերը. ուզելով բարիք մը ընել մեր ազգին որ կարօտ էր ասանկ գրքի, աշխարհաբառ տպել տուաւ, որպէս զի ամէնն ալ հասկընան, կարդալով շահին: Ասիկայ է հոգևոր գործք մը ողորմութեան, որ շատ աւելի հարկաւոր է և օգտակար քան մարմնաւոր գործք ողորմութեան: Ուզեց որ աս գիրքն յիշատակ մը ըլլայ Դուլումպաճեան Պետրոս պատանւոյն, որ իրեն ու ամէնուն սիրելի զաւակ ըլլալով, իր ծաղիկ հասակին մէջ վախճանեցաւ: Ամէնն ալ երբոր կարդան, երբոր շահին հոս գրած սուրբերուն վարքը լսելով, յիշեն աս հոգին ալ իրենց աղօթքին մէջ. խնդրեն սրբոց բարեխօսութիւնը որ հասնին թէ անոր հոգւոյն համար, և թէ իրեն համար, որ ասանկ բարի գործքի պատճառ եղաւ:

Հիմա ասչափ սրբոց վարքը դուրս ելաւ, ետքը ասոր հոգևոր պտուղը տեսնելով մնացած սուրբերուն վարքն ալ դուրս կը հանենք, թէ մեր եկեղեցւոյն տօնածները, և թէ լատինացւոց:

Ստեփաննոս Փօշուեան
ՍԵՐԵԲՐԱԿԵԱՆՑ
Աստրախան

ՎԱՐՔ

ՍՐԲՈՑ

ՍՈՒՐԲՆ ԵՒՍՏԱԹԷՈՍ

Եւստաքէոս կամ Եւստաթէոս քրիստոնեայ չեղած՝ Պլակիդոս կամ Պլակիդաս կ՚ըսուէր, որ մեր գրոց մէջ Ապլակիդոս կ՚ըսուի. քաղքցի էր Հռովմայի, բայց ծնած էր ըստ ոմանց Գամիրք կամ Կապադովկիա. անոր համար կրնայ ըլլալ որ Ակընցիք աս սուրբին յատուկ ջերմեռանդութիւն ունին. իրեն անունով ալ վանք ունին, որովհետև Ակն՝ Կապադովկիայի մէջ կ՚իյնայ: Աս Պլակիդոս իրեն քաջութեամբը անուանի զօրավար էր եղած Հռովմ կայսեր քով, շատ հարստութիւն ունեցող. իրեն սեղանը 300 արծըթէ ամաններով կուգային կերակուրները. որչափ հարուստ, այնչափ ալ ուրիշներուն բարերարող: Իր ծառաները չորս տարի ծառայեցընելէն ետև կ՚ազատէր շատ պարգևներ տալով: Հայր եղած էր որբերուն, որբևայրիներուն. օգնող աղքատներուն, մխիթարութիւն բանտարկեալներուն, հասնող տանջանք քաշողներուն. աս աղէկութիւններուն համար եղաւ

որ Կուանելիոսի պէս արժանի եղաւ կռապաշտութենէ խալըսիլ, քրիստոնէութեամբ լուսաւորուիլ աս զարմանալի կերպով՝ որ հոս պատմենք:

Օր մը երբոր որսի (ավի) կ՚երթար, մէկ եղջերու (կէյիկ) մը տեսաւ ահաւոր, եղջիւրներուն (պոյնուզներուն) մէջը լուսաւոր խաչ մը, որ վազելով անտառին մէջէն բարձր տեղ մը ելաւ. Պլակիդոսն ալ ասոր ետևէն վազելով երբոր հասաւ՝ թուրը վերցուց զարնելու. յանկարծ տեսաւ որ եղջերուն մէկ անելանելի տեղ մը ելած՝ իր եղջիւրներուն մէջէն ձայն մը կու գար իրեն ահաւոր, ինչ կը հալածես զիս, ով Պլակիդէ, կը կանչէր: Աս ձայնը առնելով վախէն գետինն ինկաւ, քիչ մը անանկ կենալէն ետև ոտք ելաւ, կը նայէր ով է խօսողը, մարդ մը չի տեսաւ, բայց եթէ նոյն լուսաւոր խաչը՝ որ եղջերուին գլուխն էր տընկած: Ո՞վ ես որ կը խօսիս, ըսաւ Պլակիդէն, յայտնի ըրէ ինծի: Մէյ մըն ալ նայելով տեսաւ որ՝ խաչին վրայ մարդու երես մը կերևնար, անկէց կու գար իրեն ան ձայնը ըսելով. միտք առ, ով Պլակիդէ, ես եմ առաջին և վերջին, ես եմ Աստուած որ մարդ եղայ՝ աշխարհք եկայ փրկելու համար. ինծմով եղաւ ամէն բան. և որովհետև ամէն մարդու վրայ մէյմէկ բան սահմանուած է քաշելու՝ որպէս զի անցաւոր նեղութիւն քաշելով անանց հանգստութիւնը գտնէ, քու վրադ ալ սահմանուած է որ ինչուան հիմա մեծութիւն վայելեցիր, ասկից ետքը զրկուիս մեծութենէ,

նեղութիւն քաշես, ետքը նորէն քեզ մեծցընէ պիտի ան որ քու հետդ կը խօսի. և որովհետև բարի վարք ունէիր՝ քեզի կը թողում ընտրել, արդեօք հիմա կ՚ուզես ան նեղութիւնը քաշել թէ ետքը: Պլակիդէ աս խօսքերէս վախնալով պատասխանեց. կ՚աղաչեմ, տէր, թողնես որ երթամ իմ ընկերոջս պատմեմ, վաղը գամ պատասխան մը տամ: Ձայն եկաւ իրեն. թէ որ կ՚ուզես վաղը հոս գալ, առաջ գնա քահանային ձեռքովը մկրտուէ քրիստոնէից պէս, ետքը զիս հոս կրնաս տեսնել:

Պլակիդէն ահով դողով լեռնէն վար իջնալով, ժողվեց իրեն հետ եկող զինուորները գնաց իր տունը, մէկի մը չի բացաւ բանը, միայն իր ընկերոջը՝ որ կ՚ըսուէր Տատիանէ, ըստ ոմանց Տրայիանէ, որ լսածին պէս աղաղակեց. գիտեմ, խաչելեալը տեսար՝ որ քրիստոնէները կը պաշտեն. ով որդի Աստուծոյ, ողորմէ ինծի և իմ զաւկներուս: Զարմացաւ Պլակիդէ թէ ինչպէս գիտցաւ իր կինը. կինն ալ պատմեց որ ես ալ տեսայ ան բանը. ան է Քրիստոս՝ որ ան կերպարանքով քեզի երևցաւ. անանկ է նէ աս գիշեր եկու գաղտուկ մկրտուինք, ըսաւ, վաղը գնա ըսէ իրեն, թէ որ կ՚ուզես՝ հիմա խրկէ մեզի նեղութիւն քանի որ ուժ կայ վրանիս քաշելու՝ քան թէ մեր ծերութեան ատենը: Ասանկով գիշեր ատեն գընացին քահանայէն կամ եպիսկոպոսէն մկրտուեցան իրենք ու իրենց երկու զաւակը, որ մկրտուելու ատենը ըսուեցան

Ագապիոս ու Թէոպիստոս, Պլակիդոսն ալ ան ատենը ըսուեցաւ Եւստաքէոս, իր կինն ալ ըսուեցաւ Թէոպիստէ։ Առտու եղածին պէս Եւստաքէոս իրեն հետ զինուորներ առնելով իբր թէ որսի համար կ'երթայ, լեռան մօտիկնալու ատենը զանոնք ուրիշ դին խըրկեց, ինքը մինակ մնալով առջի տեսիլքը տեսաւ. հոն երեսի վրայ իյնելով աղաղակեց. խոստովանիմ, տէր իմ, որ դու ես որդի Աստուծոյ կենդանւոյ, կ'աղաչեմ ան ներութիւնն որ ըսիր՝ առանց հանդիպի մեզի և ոչ ծերութեան ատենը։ Ձայն եկաւ իրեն. երանի՜ է ձեզի որ լուացուելով սրբուեցաք, իրեք օրուան մէջ պիտոր ըլլայ ան ամէն բանն որ ըսի. բայց նայեցէք որ մէկ տժգոհանք մը ձեր բերնէն չի հանէք, համբերութեամբ քաշեցէք. նորէն ձեզ պիտոր մխիթարեմ նաև աս աշխարքիս մէջ։

Եւստաքէոս դեռ տունը չի հասած՝ մէկ պըշտըկուող ցաւով մը մեռան իր ծառաներն ալ աղախիններն ալ, ու 70 ձի. վաղուան օրը օդուն ավրուելովը կայծակներով ամէն ոչխարները՝ կովերը հատան։ Մէկալն օրը երբոր Եւստաքէոս իր կինն ու երկու զաւկըները պարտէզին մէջի եղած հովանոցն էին, իրենց բարձր փառաւոր պալատի նման տունը մէկէն փլաւ. բազմութիւն ներս վազեցին, մէջի եղածները ամէնն ալ թալլեցին. ասոնք ինչ որ վրանին հագած էին՝ ան մնաց միայն իրենց։ Ան օրերը թագաւորը յաղթութիւն ընելուն համար Պարսից վրայ՝ մեծ ուրախութիւն կ'ընէ-

լար քաղքին մէջ. կը փնտռուէին կը զարմանային Եւստաքէոսին ուշանալուն վրայ՝ թէ ինչո՞ւ չի գար չի գտնուիր ան ուրախութեան մէջ։ Թէոպիստէ իր կինը խրատ տուաւ Եւստաքէոսի. որովհետև ասանկ չքաւորութեան մէջ մնացինք, ըսաւ, խեղճ ողորմելի եղանք, մեր ճանչուորներուն առջին աս ամօթը չի քաշելու համար, եկէ ամէնքս մէկտեղ փախչինք երթանք հեռու աշխարհք։ Անանկով գիշեր ատեն անկէց Եգիպտոս երթալ ուզեցին, քանի մը օր ցամաք ճամբայ ընելէն ետև ծովին քովը հանելով նաւ մը մտան։

Նաւապետը բարբարոս չար մարդ մը ըլլալով, երբոր քիչ մը բացուեցան ցամաքէն, տեսնելով որ Թէոպիստէ խիստ գեղեցիկ կին էր, Եւստաքէոսի վրան չարիք կը մտածէր ընել, որպէս զի իրեն առնէ կնիկը. երբոր ցամաքը հասան, նաւու վարձքի տեղ իրեն կնիկն ուզեց։ Երբոր Եւստաքէոս դէմ կեցաւ, քովը կեցողներուն աչք ըրաւ որ ծովը ձգեն։ Եւստաքէոս վախնալէն երկու տղաքն առաւ լալով նաւէն դուրս ելաւ, Աստուծոյ յանձնեց Թէոպիստեայ պահպանութիւնը. լալով ճամբայ ելաւ, սիրտը փղձկելով տղոցը վրան կը նայէր՝ հառաչելով կ'ըսէր. վա՜խ զաւկըներ, ինչ փորձանքի եկանք, ինչ դէշ վիճակի մէջ ընկանք, մայրերնիդ գազանի ձեռք ընկաւ որ՝ օր մը անիկայ պիտոր կորսընցընէ։ Աս ըսելով լալով տրտմութեամբ քալելով հասաւ Իդաստիս ըսուած մէկ ջրի մը քով. ան ջրին մէջէն մէկէն անցընել երկու տղաքը վախնալով՝ մեծ

տղան Ագապիոսը թողուց, պզտի տղան Թէո-
պիստոսը կռնակը շալկելով ջրին ասդին բե-
րաւ. արտորնօք դառնալնինի որ մէկալ տղան
ալ բերէ, ջրին մէջ տեղը հասնելուն պէս՝ մէկ
տղան առիւծը յափշտակեց տարաւ, մէկալն
ալ գայլը: Եւստաքէոս տղոց ձայնը ձուալը
լսեց, տեսաւ որ ասդիէն անդիէն զաւկըները
ողջ ողջ կը տանին գազանները, հոն ձղակտոր
մնաց, մօրուքը մազերը փետտել սկսաւ, ինքն
ալ ջրին մէջ իյնալու պէս եղաւ, բայց Աստու-
ծոյ նախախնամութիւնը զինքը պահեց, ցա-
մաքն ելաւ: Տղաքն ալ սանկ պահեց առանց
իրեն գիտնալու. առիւծն որ տղին մէկը տա-
րաւ, երբոր բերանը առնելով ողջ սանկ ջրին
մէջը լողալով կ՚երթար, հովիւներէն ոմանք
տեսնելով՝ վրայ հասան տղան ազատեցին. ա-
սանկ ալ երկրագործներէն ոմանք գայլը տես-
նելով վրայ հասան, մէկալ տղան ալ ողջ ազա-
տեցին: Աս բանս մէկ գեղին՝ մէկ երկրին մէջն
եղաւ. բայց զատ պահելով մեծցնելով, տղա-
քը իրար զիրար չէին ճանչնար թէ աղբար են
եղած: Իսկ Եւստաքէոս ամմէն բանէն, զաւ-
կըներէն, ընկերոջմէն զրկուած մնալով կու-
լար կ՚ողբար, յուսահատածի պէս կ՚երթար.
վայ ինծի, կ՚ըսէր, որ երբեմն թագաւորի պէս
էի, հիմա ամմէն բանէն թափթըփած մնա-
ցի: Բայց սիրտը Աստուծմէ չի բաժնելով ա-
ղօթքի հետ կ՚ըլլար. տէր Աստուած, կ՚ըսէր,
թէ որ քեզ հաճոյ է, մէկ հոգի մը վրաս
մնաց, ան ալ առ քեզի: Ասանկ խօսքերով հա-
սաւ Բանտիխոն գեղ մը, հոն ասոր անոր կ՚ա-

ղաչէր որ զինքը բանուորի մը պէս իրենց ծա-
ռայութեան մէջն առնեն: Անանկով մէկի մը
քով մնալով այգեպան եղաւ 15 տարի:

Գանք որ ան նաւապետն որ Թէոպիստէ
կինը իր երկիրը իր տունը տարաւ, Աստուծոյ
ողորմութեամբը ամենեւին չի դպաւ, որով-
հետեւ ան օրն որ նաւուն մէջը բռնեց արգի-
լեց Թէոպիստէն՝ հիւընտալով, իր տունը հա-
սածին պէս մեռաւ. Թէոպիստէն անոր ձեռ-
քէն խալըսելով ան երկրին մէջն անփորձ մնա-
լով շնորհօքն Աստուծոյ, ուրիշներուն ծառա-
յութիւն ընելով կ՚ապրէր: Եղաւ ատեն որ
ան երկրին մարդիկները ուր որ կը կենար
Թէոպիստէ՝ հռոմայեցւոց երկիրներուն վրայ
վազեցին, շատ տեղուանք առին: Երբոր հռո-
մայեցւոց թագաւորը լսեց, շատ կը նեղէր,
հառաչելով կը յիշէր Եւստաքէոսը որ իրեն
կորըձութեամբը ասանկները շուտ մը կը զըս-
պէր. ո՞ւր արդեօք կը գտնուի, ըսաւ, գնացէք
փնտըռեցէք ինծի բերէք. ով որ գտնէ բերէ,
15 տարի ռոճիկ (էօլէֆէ) իրեն կապել ու
վարձ խոստացաւ, թող տուր ուրիշ պատիւնե-
րը: Ասդին անդին մարդիկ վազեցին գտնելու.
անոնցմէ երկու հոգի Աստուծոյ կարգաւորու-
թեամբը եկան հասան ան գեղը՝ ուր որ կը կե-
նար Եւստաքէոս. երկուքն ալ երբեմն Եւստա-
քէոսին ծառայութեան մէջ եղածներէն էին:

Եւստաքէոս ասոնք տեսածին պէս հե-
ռուանց ճանչնալով, իր առջի մեծութիւնը
միտքն ընկաւ, և հիմակուան խեղճութիւնը.
ախ տէր իմ, ըսաւ, ասոնք հիմա տեսայ, գտնէ

անդիի աշխարհքին ալ ինծի ցըցուր գիտցուր իմ զաւկըներս իմ ընկերս ինչ եղան։ Այն ատենը ձայն եկաւ երկընքէն. Եւստաքէոս, զօրացիր, սիրտ առ, մօտ ատէն պիտի տեսնես քու կին ընկերդ ալ երկու զաւկըներդ ալ. շատ նեղեալներուն պիտոր օգնական ըլլաս, ես ալ քու անունդ ամմէն տեղ պիտոր մեծցընեմ։ Աս լսելով Եւստաքէոս սիրտ առաւ. ճամբու վրայ կեցաւ ուսկից պիտոր անցնէին ան երկու փնտռողները, որոնք բարև տալով հարցուցին իրեն. արդեօք կը ճանչնա՞ս ըսին աս դիերս Ապլակիդոս անունով մէկ մը իր ընկերով երկու տղոցմով, զուրցէ մեզի՝ շատ վարձք կու տանք քեզի։ Աս խօսքերս լսածին պէս Եւստաքէոսին սիրտը թունտ եղաւ, չի կրցաւ պատասխան տալ, քիչ մը կենալէն ետև ըսաւ. անանկ մարդ հոս չեմ ճանչնար, ես ալ հոս օտար եմ դրսէն եկած եմ, բայց դուք հիմա եկէք ան տունն որ ես կը նստիմ, քիչ մը հանգիստ առնէք։ Գնաց իր տանտիրոջն ըսաւ. իմ ճանչւորներս եկած են հեռու ճամբէ երևելի մարդիկ, աղէկ կերակուրներ հանէ իրենց, ինչ որ երթայ՝ վարձք առնելուս ատենը ես կը վճարեմ։ Ան ալ աղէկ հարկինք ատոնց ըրաւ. ինքը գինին տալով, իսկ Եւստաքէոս ջուրը կու տար։ Դուրս կ'ելլէր կու լար, աչուըները սրբելով ներս կը մտնէր կը ծառայէր. ասանկ դուրս ներս ելլել մտնելնին՝ որովհետև մէկ խոց մը ունէր վզին վրայ պատերազմէն մնացած. մէկը աս նոր եկողներէն Անտիոքոս անուն՝ ճանչցաւ, լալով վրան վազեց պագաւ,

մէկալ իրեն ընկերը Ակակիոս զարմանալնինի ինչ կընէ Անտիոքոս, ան ալ արթընցաւ ճանչցաւ նշանը, շուտ մը գրկելով պագաւ. երբոր բանը երևան ելաւ, ան տնեցիքն ալ լալով վրայ եկան, անկից ամմէն գեղացիքն ալ վրայ թափեցան զարմացան աս գիտուածին վրայ։ Կը հարցընէին ան երկուքը թէ ո՞ւր են իր ընկերը իր զաւկըները. Եւստաքէոս առաջ գոցել ուզեց՝ իբր թէ ինքը չէ, ետքը թագաւորին հրամանը լսելով պատմեց որ անոնք մեռան։ Ասանկով աս երկուքը առին Եւստաքէոսը, աղէկ լաթեր հագցնելով ճամբայ ելան. որուն ետևէն եկան գեղացիք, իմանալով ինչ մեծ մարդ է եղեր, լալով ճամբայ դրին։ Երբոր Եւստաքէոս Հռոմ հասաւ, թագաւորին առջին ելաւ. հարցուց թագաւորը. ո՞ւր գացիր, Պլակիդէ, ըսաւ. ի՞նչպէս մեզնէ աներևոյթ եղար։ Ան ալ կարգաւ պատմեց իր գլուխն եկածները, որուն վրայ ամմէն մենծերը լացին. ետքը մխիթարելով իր զօրագըլխութեան կամարը նորէն մէջքը կապեցին, վերոյիշեալ թշնամիներուն վրայ խրկեցին։ Երբոր բանակը ճամբայ հանեց, տեսաւ Եւստաքէոս որ զօրքը ան պատերազմին բաւական չէր, հրամեց նորէն գիր հանել, նոր ընտրուած զօրք ժողվել ամմէն տեղէն ուսկից որ կ'անցնէր։ Ժողվողներէն երկու հոգի եկան ան գեղը՝ ուր որ Եւստաքէոսին տղաքները կը նստէին. գեղացիք լսելով որ ասոնք զօրք կը փնտրուեն ատկով, աս երկու տղաքն որ դրսէն էին իրենց քովը մեծցած, ասոնց ծախեցին

ծանր գին ուզելով, որովհետև ուժով աղուոր
բարձրահասակ տղաքներ էին։ Երբոր Եւստա-
քէոսին առջևը բերին՝ իր անչափ զօրաց մէջը
ասոնք գտաւ լման ուզածին պէս ընտրուած,
խիստ սիրեց. մէկը իրեն զինակիր (սիլէհտար)
ըրաւ, մէկալը իրեն սեղանին ու սենեկին
վրայ դրաւ։

Երբոր ամմէն զօրքը ժողվեցան՝ գնաց պա-
տերազմեցաւ, ան գաւառն որ առեր էին՝ ետ
առաւ ազատեց. դիմացը ելլողները ջարդելով
գետը անցաւ, Պարպարըշներուն ներսի երկիր-
ները վազեց. ինչուան կարգաւորութեամբն
Աստուծոյ եկաւ հասաւ ան գեղը՝ ուր էր իր
կինը Թէոպիստէ, հոն իրեք օր հանգչել ու-
զեց. իր վրանը (չատըրը) տնկելով մօտիկ ան
պարտէզին՝ որ կը պահէր Թէոպիստէ։ Երբոր
լսեց Թէոպիստէ որ հռոմայեցւոց բանակ ե-
կաւ հոն՝ խիստ ուրախացաւ, մտածելով որ՝
անոր զօրագլխին հասկըցընէ իր հռոմայեցի
ըլլալը անոր ձեռքով կարելի է որ Հռոմ դառ-
նայ։ Երկրորդ օրը երբոր հացէն ետև քուն
էր եղած Եւստաքէոս, երկու եղբարքը մօտիկ
պարտէզին մէջ ժուռ գալով ծառի մը տակ
նստած իրարու պատմել սկսան իրենց տղայու-
թիւնը. Թէոպիստէ իրենց մայրը ան ատենը
պատուհանը նստած գտնուելով՝ իր քաշած-
ները մտածելով յիշելով՝ գաղտուկ մտիկ կը
դնէր ինչ որ ասոնք կը խօսէին. լսեց որ մեծ
աղբարը Ագապիոս կ՚ըսէր պզտիկին. իմ միտքս
ուրիշ բան չի գար իմ տղայութեանս ատենէն,
միայն ասչափս կու գայ որ հայրս զօրագլուխ

էր հարուստ, ետքը աղքատցաւ, մայրս խիստ
գեղեցիկ էր, մէկալ պզտիկ աղբարս դեղին
մազերով էր. հայրս մեզ ամանի մը մէջ դնե-
լով անանկով նաւը բերաւ, մայրս ալ հետերնիս
եկաւ. երբոր նաւէն դուրս ելանք, մայրս մեր
հետը մէկտեղ չելաւ, չեմ գիտեր ինչ եղաւ.
հայրս մեզ շալկելով լալով կ՚երթար ինչուան
գետ մը հասանք, զիս ասդին թողուց, մէկալ
աղբարս առաւ անդին տարաւ. երբոր կը դառ-
նար՝ առիւծը զիս առաւ տարաւ, հոն եղող
հովիւները վրայ հասան ազատեցին. հոն մեծ-
ցուցին որ դուն ալ գիտես. բայց մէկալ աղ-
բօրս համար՝ հօրս համար չիյտեմ որ ինչ ե-
ղան։ Աս լսածին պէս Թէոպիստոս՝ վազելով
Ագապիոսին վիզը փաթթուեցաւ, դուն իմ
աղբարս պիտոր ըլլաս, ըսաւ. որովհետև իմ
հայրս ալ մայրս ալ աղբարս ալ անոնք են որ
դուն հիմա ըսիր. ես ալ կը յիշեմ որ գետին
մէկդին մնացի, հայրս ալ աղբարս ալ չի տե-
սայ. քեզի պէս ես ալ գազան մը տարաւ. իս
մեծցընողները կ՚ըսէին որ քեզ գայլուն բեր-
նէն ազատեցինք, ծնողքդ չիյտենք ուր են։
Երբոր Թէոպիստէ իրենց մայրը աս խօսքերը
կը լսէր՝ սիրտը կը ձմլուէր կը կտրտէր, ա-
ղեկտոր կը մնար. երբոր կը տեսնէր որ երկու
աղբար իրար կը գրկեն՝ մարելիք կուգար վը-
րան, չիյտէր որ ինչ ըսէ, ինչուան իրիկուն լա-
լու հետ եղաւ. չուզեց ճանչցընել ինչուան որ
զօրապետէն մէկ օգնութիւն մը գտնէ ան օտա-
րութենէն դուրս ելլելու։ Ասանկ ինչուան առ-
տու ինչ և իցէ դիմանալով, վաղուան օրը Եւս-

թաքչոսին առջեւն ելաւ. Ես հառաչեցի եւ, ըսաւ, տէր իմ, կ'աղաչեմ, զիս ազատէ աս օտար աշխարքէս, ուր գերիի պէս բարբարական ինկեր եմ, չէյտեմ ինչ ընեմ. իմ երկիրս տար։ Աս լսելու ատենը սիրտը կ'եփէր, վիզը նայելով ճանչնալ կ'ուզէր թէ ով է։ Նոքը չի դիմանալով ըսաւ. կ'աղաչեմ, տէր իմ, քու վարքդ շիտակ առաջուցմէ պատմէ ինծի, Քրիստոսի զօրութեանը վրայ երդուընցընելով, հրելայ որ դուն ըլլաս կորսընցուցածս։ Եւստաքէոս անանկ բարբարոսի երկիր Քրիստոսի անունը լսածին պէս, զարմացաւ մնաց. ինչպէս Քրիստոսի անունը սորվեր է, ըսաւ, աս կնիկը. սկըսաւ քիչ քիչ պատմել։ Երբոր անիկայ կը պատմէր՝ Թէոպիստէն ալ ետեւէն եղած դիպուածը կը պատմէր։ Երբոր հասաւ պատմելու ինչպէս նաւապետը իր կինը յափշտակեց, Թէոպիստէն իր բերնէն առնելով պատմեց տղոցը յափշտակուիլը գազաններէն։ Եւստաքէոս ան ատենը խիստ զարմանալով վրան ըսաւ. Քրիստոսի զօրութեանը վրայ կ'երդուընցընեմ, զուրցէ թէ ինչպէս գիտես իմ վրաս եղած դիպուածները։ Ան ատենը վազեց ոտքը ընկաւ ըսելով. ես եմ ան տառապեալ կինը, ես եմ Թէոպիստէ որ մէկտեղ մկրտուեցանք. մի՛ նեղեր, զօրութեամբ որդւոյն Աստուծոյ ան այլազգի նաւապետը չի կրցաւ ինծի չարիք մը ընելու. հիմա զաւկըներուդ համար կը հարցընեմ, բան մը գիտե՞ս անոնց վրայ՝ զուրցէ՛։ Պատասխան տուաւ Եւստաքէոս. քեզի ըսի որ գազաններուն բերանն ընկան, քիչ մը առաջ

դուն ալ գիտցար պատմեցիր, հիմա ինչո՞ւ կը կը հարցընես, ինչ գիտնամ որ ինչ եղան։ Թէոպիստէ ան ատենը լալով կանչեց. տէ՛ր իմ, աս երկու գեղեցիկ կորիճ՚ներն որ քու քովդ են ու քու. զինակիրդ են եղած՝ մեր զաւկըներն են. երեկ իրարու կը պատմէին իրենց գլուխն եկածը։ Եւստաքէոս զարմանալէն ոտք ելաւ, շուտ մը կանչեց ան երկուքը. երբոր պատմել տուաւ ինչ որ գիտէին, ինչ որ զուրցեր էին, ան չորս հոգին ալ իրար ճանչնալով, իրարու պլլուելով կը պատմէին գլխընին եկածը. անչափ տարիէն ետեւ մէկզմէկ ողջ տեսնելով զմայլելէն չէյտէին որ ինչ ընեն՝ ինչ զուրցեն. ուրախանալէն ձեռքէ ձեռք բռնելով, մէկզմէկ գրկելով կու լային երկու ժամի չափ։ Ասոնց ձայնը դուրս ելաւ, ամմէն զօրքը ժողվեցան աս նոր բանին համար, ետքն ալ մեծ ուրախութիւն կատարեցին։

Վաղուան օրը Եւստաքէոս ուժ առնելով՝ շատ մեծ յաղթութիւն ըրաւ այլազգիներուն վրայ, մեծ փառքով Հռոմ դարձաւ. բայց իրեն դառնալէն առաջ մեռած էր իր սիրելի Թագաւորը, ուրիշ նոր Թագաւոր նստեր էր որ հակառակ էր քրիստոնէներուն։ Լսածին պէս որ Եւստաքէոս քրիստոնեայ եղեր է, իր ամմէն արդիւնքը բանի տեղ չի սեպելով՝ ատեան կանչեց զինքն ալ ընտանիքն ալ, շատ կը բռնադատէր որ դառնան կուռքերը պաշտեն. երբոր տեսաւ որ չեն դառնար, ամմէնն ալ առիւծներուն առջին ձգեց. բայց առիւծները մէկի մըն ալ չի դպչելով իրենց տեղը գացին.

2

Թագաւորը աւելի սրդողելով հրամմեց որ պղնձէ ցուլը սաստիկ տաքցընեն հոն ձգեն։ Ասիկայ պղնձէ շինած աման մըն էր ցուլի (պուղայի) ձեւով ուր տաքցընելով մարտիրոսները կը ձգէին կ'երէին. Երբոր երանելիները աս կրակ կտրած ամանին քովն եկան՝ մէջը պիտոր իյնային, ծունկ չոքած սկսան մէկտեղ աղօթք ընել, գիրենք Աստուծոյ նուիրել, որ Բաբիլոնի փռանը մէջ ձգած իրեք մանկունքին պէս գիրենք ալ ընդունի։ Տէր Աստուած, ըսին, մեր անունը յիշողներուն խընդիրքները կատարէ. ամմէն բանի առատութիւն տուր. Ջրի վրայ ճամբորդներուն յաջողութիւն տուր. որոնց զաւկըներն որ վտանգի մէջ իյնան՝ օգնութիւն հասիր. ծանր մեղքերու մէջ եղողներուն մեղքերնին թեթեւցուր. հիւանդներուն առողջութիւն տուր. աս կրակը դուն ցօղ փոխարկէ, մեր հոգին ընդունէ, մեր մարմինը իրարմէ մի բաժներ։ Ձայն մը եկաւ երկնքէն, ինչպէս որ ըսիք՝ անանկ ըլլայ։ Երբոր ան կրակէ ամանին մէջը ձգեցին, հոն ալ անոնք աղօթքի հետ ըլլալով անանկ հոգինին աւանդեցին յամին իբր 100, ոմանք քիչ մը ետեւ կը դնեն 120 կամ 124։ Իրեք օրէն ետեւ տեսան որ մարմիննին չէր երած ամենեւին, այլ ձիւնի պէս ճերմակ մնացած, գլուխներնէն ալ մազ մը չէր երած. քրիստոնեաները ժողվելով մէկ տապանի մը մէջ դրին ամմէնն ալ, որոնց վրայ ետքը ժամ ալ շինեցին։

Աս սուրբերուն վարքը մեծ քաջալերութիւն կու տայ անոնց որ նեղութեան մէջ են.

դըրսէն կը տեսնես որ կամ մարդիկ կամ բնական պատճառներն էին՝ որ իրենց վրայ աս նեղութիւնները բերին, բայց ներսէն յայտնի կը տեսնես որ Աստուած է եղեր. 'ի յաւիտենից սահմաներ է ինչպէս կռապաշտութենէ դառնալնին սուրբ հաւատքով լուսաւորուիլնին, անանկ ալ աս կերպ նեղութիւններ քաշելնին. որուն կամքին մէկը չի կրնար խառնուիլ, իր մտքին մտածմունքին ալ խելք մը չի կրնար հասնիլ։

Հիմա քու վրադ դարձուր մտածէ որ կըսես թէ, ինչ փորձանք կայ՝ իմ վրաս կու գայ, ինչ ցաւ կայ՝ իմ տանս մէջ կ'ըլլայ, չի դիմացուիր ըսելով կը սկսիս ճշգոհալ. անանկով տանջանքը կը քաշես, վարձքն ալ կը կորսընցընես. մանաւանդ վարձքին տեղը պատիժ կ'ընդունիս։ Բայց թէ որ քեզի ալ յայտնէր զուրցէր Աստուած, թէ 'ի յաւիտենից սահմանուած է քու վրադ, ինչպէս քրիստոնէի զաւակ ըլլալդ, անանկ ալ աս խաչը քաշելդ՝ ոչ մարդիկ են ոչ դիպուածները քեզի աս խաչը բերողները, այլ Աստուած է որ ասանկ վճռեր է քու վրադ, աս որ գիտնայիր, չէիր անանկ ճշգոհար։ Անանկ է նէ աս վարքը կարդալէն քեզի աս պտուղը հանէ. իրաւ գիտցիր որ՝ ինչպէս Եւստաթէոսի առաջուց զուրցեց Աստուած, ան ալ յայտնի Աստուծոյ ձեռքէն եկած խաչերը սիրով քաշեց, քեզի ալ սուրբ հաւատքդ կը զուրցէ՝ թէ ամմէն բան որ վրադ կ'ըլլայ, Աստուծոյ կարգաւորութեամբը կ'ըլլայ, և ոչ մարդու ձեռքով. ինչ ալ որ Աստուծոյ կարգա-

ուրութեամբը կ'ըլլայ, ամէն բան աղէկ կ'ըլ֊
լայ, և ան է քու շահդ։ Ասոր վրայ հիմա
խելքդ չի հասնիր. բայց ետքը պիտոր իմանաս
ինչ աղէկ է եղեր քեզի ան խաչը քաշել, ո֊
րուն վրայ դուն հիմա կը դժգոհաս. ինչպէս
տղայ մը երբոր գլուխը կը լուանան կը մա֊
քրեն՝ կու լայ, խելքը չի հասնիր որչափ աղէկ
բան է մաքրութիւնն որ առանց լուանալու
չըլլար։

ԵՕԹՆ ՄԱՆԿՈՒՆՔ ԵՓԵՍՈՍԻ

Եփեսոս քաղաքն որ հիմա Այասլուք կ'ը֊
սուի, Գուշ ատասի ըսուած տեղն է, որ մօ֊
տիկ է Զմիւռնիոյ։ Ասոնք եօթը երիտասարդ֊
աս Եփեսոս քաղքին մէջ մեծերու զաւկըներ
էին. երբոր Դեկոս կայսրը հոն եկաւ, ասոնք
եօթն ալ ինչպէս իրենց հարերն ալ ամէն օր
կայսեր առջև կը կենային, ոսկի կամար մէջ֊
քերնին կապած, և ուրիշ զինուորական զար֊
դեր ալ հագած։ Դեկոս կայսրը օր մը իր կուռ֊
քերուն տօն մը կատարել հրամեց հանդիսով.
անոր համար մեծ ու պզտիկ հոն ժողվելով
զոհ (զուրպան) մատուցին ուրախութիւն ը֊
րին, հոն գտնուած քրիստոնեաներն ալ կը
բռնադատէին իրենց հետ մէկտեղ զոհ ընե֊
լու. անոնց մէջէն վախկոտները խօսքերնին
մտիկ դրին, բայց քաջասիրտ քրիստոնեաները
մտիկ չի դնելով շատ տանջանքներ քաշեցին,

շատն ալ նահատակուեցան։ Աս եօթը ման֊
կունքը արդէն քրիստոնէից հետ ընտանու֊
թիւն մը ունէին, իրենք բարի ըլլալով՝ քրիս֊
տոնէից բարի վարքին ալ շատ հաւնած էին.
հիմա ալ տեսնելով անոնց քաշած տանջանք֊
ները, համբերութիւնը, սրտերնին կը ցաւէր
կը խշխշար վրանին, կը հարցընէին հաւատքը
հասկընալու համար. անչափ ետեւէ ընկան որ՝
ճշմարտութիւնը ճանչնալով՝ եօթն ալ մէկ֊
տեղ ծածուկ մկրտուեցան. միշտ աղօթքի ու
պաք պահելու հետ եղան որ Աստուած հաս֊
տատուն պահէ զիրենք ճշմարիտ հաւատքին
մէջ։

Եղաւ օր մը որ կռապաշտները նորէն իրենց
կուռքերուն տօնը պիտի տօնէին. ասոնք ան
ատենը մէջերնէն քաշուելով եկեղեցին մտան,
քուրձ (չուլ) հագնելով, գետինն իյնալով,
գլխընին մոխիր ցանելով անանկ կու լային ա֊
ղօթք կ'ընէին որ Աստուած ան մոլորեալները
լուսաւորէ։ Բանը իմացուեցաւ, Դեկոս կայ֊
սեր անկաճը հասաւ ասոնց քրիստոնեայ ըլ֊
լալը, որ շուտ մը բռնել տալով իր առջին բե֊
րել տուաւ. ասոնց հետ սաստկութեամբ խօ֊
սեցաւ որ թողնեն Քրիստոս, կուռքերուն զո֊
հեն. ասոնք մէկ բերան խոստովանեցան որ
պատրաստ ենք արիւննիս թափել, Քրիստոսի
ճշմարիտ հաւատքը չի թողնել։ Ան ատենը
կերպը փոխելով Դեկոս՝ անուշութենով շողո֊
քորթելով խորաթել սկսաւ շատ խոստմունք֊
ներ ընելով՝ թէ որ ձգեն քրիստոնէութիւնը։
Տեսնելով որ չի կրնար մտքերնին փոխել, գօ֊

տինին կտրել տուաւ որ մեծ անարգանք կը սեպուէր, երեսնին զարնել. սկսաւ դաւազանով ալ ծեծել ինչպէս որ ստահակներուն (եարամազներուն) կ՚ընէին։ Այսանկով իրենց ծնողացը խնայելով իրենց տները խրկեց. քանի մը օր հօն նըստին որ, ըսաւ, կամ ամըչնալէն կամ իրենց ծնողքը ասոնց միտքը փոխեն. որովհետեւ Դեկոս ալ ան օրերը հարկաւոր գործքի մը համար միտք ունէր քաղքէն դուրս ելել ու նորէն դառնալ։

Ասոնք Թագաւորին առջեւէն դուրս ելլենուն պէս՝ մտածեցին մէկ տեղ մը երթալ պահուըտիլ, որ ծնողքներնուն պատճառովը չըլլայ թէ իրենց վտանգ մը հասնի. ինչ ոսկի արծաթ որ ունէին հայրենական կամ զինուորութենէն վաստըկած՝ աղքատներուն բաժնեցին. քիչ մը բան իրենց հարկաւոր ըլլալու չափ հետերնին առնելով՝ մօտիկ մէկ լեռ մը գացին, հօն մէկ քարայր (մաղարայ) մը գտնելով՝ անոր ներսի դին պահուըտեցան. լալով աղօթք ընելով որ Աստուած զիրենք պահէ, աւելի հոգինին քան թէ մարմիննին։

Աս տեղս ատեն մը պահուըտելով, իրենց մէջի պզտիկը՝ որ Ամլիքոս կ՚ըսուէր, ամէն օր քաղաքը կը խրկէին աղքատի հագուստով՝ որ իրենց հաց բերէ, հալածումին բանն ալ հասկընայ։ Անիկայ օր մը քաղաքը մտնելնին, իմացաւ որ Դեկոս կայսրը դարձեր եկեր է. աչքով ալ տեսաւ որ անոր հրամմըլէն քրիստոնեաները կը տանջէին. մըր կրակը կը ձգէին, մըր Թրով կը զարնէին, գլխընին փայտի վրայ

տնկած քաղքին դրանը դրսի դին կը տնկէին, մըր կախուած կը քերթէին. ըսեց ալ որ մարդիկ ելեր էին զիրենք փնտըռելու, իրենց ծնողքներէն կ՚ուզէին. ան ատենը հազիւ քանի մը հաց առնելով արտորնօք քաղքէն դուրս փախաւ գաղտուկ, եկաւ լեռը իր ընկերներուն պատմեց։ Անոնք լալով ան հացը ուտելով աղօթքի հետ եղան որ Աստուած հալածումը դադրեցընէ. ըսին Ամլիքոսի առտուն նորէն կանուխ գնա քաղաքը, իմացիր ինչ որ կ՚ըլլայ, հացն ալ շատկեկ բեր՝ որ քանի մը օր օգտէ։ Աս ըսելով՝ Աստուծոյ յանձնեցին զիրենք, սկսան քուն ըլլալ։

Դեկոս Թագաւորը շատ օր ասոնք փընտըռելով, սկսաւ իրենց ծնողքը նեղել, որ զուրցեն՝ ուր պահուըտեր են ասոնք. անոնք ալ գիտնալով լեռան մէջ պահուած ըլլալնին, վախերնէն իմացուցին տեղը։ Շուտ մը մարդ խրկեց Դեկոս, հրամեց ան քարայրին բերանը ուր կեցեր էին՝ խոշոր քարերով գոցել, որ հոն անօթի չնչարգել մեռնին կորսուին։ Երկու իշխան՝ վերակացու էին եղած աս գործքին՝ որ ծածուկ քրիստոնեայ էին. ասոնք կապարեայ (ղուրշինէ) տախտակի մը վրայ գրեցին աս եօթը մանկանց անունները, հալածմանց ատենը, եւ թէ ինչպէս քրիստոնէութեան համար անօթի մնալով հոս մեռան. աս տախտակը ներսի դին քարերու մէջ դնելով՝ դրսի դիէն գոցեցին, կարելի է որ ըսելով՝ ատենօք ասոնց ոսկորները գտնելու ըլլան նէ՝ ով եղածնին հասկընան։

Տարիներ անցաւ կռապաշտութեան ատենը լմնցաւ, եկաւ հասաւ մեծին Թէոդոս կայսեր օրերը, որուն ատենը չորս դին տարածուած էր քրիստոնէութիւնը, բայց նոր նոր հերետիկոսութիւններ ելած էին. մէկ հերետիկոսութիւն մըն ալ էր ելած որ՝ սադուկեցւոց պէս կ'ուրանար յարութիւնը, որուն վրայ Թէոդոս թագաւորն ալ ուրիշ բարեպաշտներ ալ շատ կը հոգային՝ չըլլայ որ աս մոլորութիւնը տարածուի: Բայց Աստուծոյ խնամքը իր եկեղեցւոյ վրայ զարմանալի է, չիկարծած բանով անիկայ կը պաշտպանէ: Ան օրերը Եփեսոսի իշխաններուն մէկին միտքը ընկաւ մէկ փարախ (աղըլ) մը շինել իր ոչխարներուն համար, լման մօտիկ ան տեղին՝ ուր որ աս եօթը մանկունքը գոցուած էին. շինելու ատենը բանուորները վար առին քարայրին բերանը դրած քարերը՝ որ իրենց շէնքին բանեցընեն. քարայրը բացուեցաւ, բայց իրենք ներս չի մտան, ան իրիկունը դարձան բանուորները իրենց տունն եկան:

Աստուծոյ ամենակարող զօրութիւնը առտուանց աս եօթը մանկունքը յարոյց իբր մէկ խորունկ քունէ մը. կարծեցին որ իրիկունը պառկեցան, առտուն քունէն ելան. վրայի լաթերնին ալ ամենեւին չէին փրտտած. կայսեր վախը սրտերնին մնացած ըլլալով Ամլիքոսը խրկեցին որ երթայ Եփեսոս քաղքէն հաց բերէ, հալածման վրայ ալ իմանայ տեղեկութիւն բերէ. թէ որ Դեկոս մեր ծնողքները բռնադատէ, մեզ անոնցմէ ուզէ ըսին՝ ան ա-

տենը մենք ալ կ'երթանք մեռնելու. մեր պատճառով չըլլայ թէ ուրիշները վտանգի մէջ իյնան: Դուրս ելաւ Ամլիքոս տեսաւ որ քարեր դիզուած կան, վախ ընկաւ վրան, որովհետեւ չէր իմացած ոչ քարերով գոցելնին ոչ բանալնին. ասիկայ մէկ որոգայթ մըն է, ըսաւ, կռապաշտներուն. երեսը գոցելով սկսաւ ճամբայ ելլել շատ զգուշանալով՝ չըլլայ որ կռապաշտները ճանչնան: Երբոր քաղքին մօտիկցաւ, կը նայէր որ արդեօք թագաւորին ծառաներէն մէկը կ'երեւնա՞յ, մէկն ալ չի տեսնելով քաղքին դուռը հասաւ: Հոն տեսաւ շէնքերը բոլորովին փոխուած, իրեն տարակոյս մը եկաւ թէ արդեօք Եփեսո՞ս է թէ չէ. նորէն նայելնինի՝ խաչ տեսաւ դռներուն ու պատերուն վրայ, վախնալով երկրպագութիւն ըրաւ. բայց միտքը սկսաւ բանիլ, աս ի՞նչ է որ կը տեսնեմ ըսելով. քիչ մը առաջ գնաց, կոչնակի ձայն լսեց, տեսաւ որ մարդիկ երեսնին խաչ կը հանեն քրիստոնէի պէս իրարու բարեւ կուտան, Յիսուսի անուան վրայ կ'երդուըննան: Աս ի՞նչ է, ըսաւ, երէկ խաչին նշանն ու Յիսուսին անունը ծածուկ, այսօր յայտնի. աս ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ ըսելով՝ քաղքին մէջը սկսաւ ժուռ գալ. բայց ուր որ երթար քրիստոնէի նշաններ կը տեսնէր կը լսէր՝ իրեն խելըռուիլ մը եկաւ, արդեօք երա՞զ կը տեսնեմ կ'ըսէր. սիրտը կ'եփէր, չէր կրնար մէկ մտքի վրայ կենալ. երէկ հոս լեցուն էին, կ'ըսէր, կռապաշտներ որ քրիստոնեաները կը չարչարէին, այսօր համարձակ Քրիստոս կը պաշտեն, անհաւատի շօշորդ մը չի կայ:

Զի դիմացաւ՝ մէկը բռնեց, աս քաղաքս արդեօք Եփեսոս քաղա՞քն է մի՝ հարցուց. ան ալ՝ հրամերես ըսաւ, բայց դուն ո՞ւր տեղացի ես, ըսաւ, որ չես կրնար ճանչնալ Եփեսոսը։ Ամլիքոս պատասխան մը չի տալով, պաղած կը նայէր, կասկածի կ՚երթար՝ չըլլայ թէ ասիկայ կռապաշտներուն մէկ հնարքը ըլլայ՝ պահուըտած քրիստոնեաները դուրս հանելու համար, կամ թէ Աստուած արդեօք Դեկոս կայսեր սիրտը փոխեց որ թոյլ տուաւ քրիստոնէութիւնը համարձակ պաշտելու։

Այսանկ մտմտալով գնաց հաց ծախողին ստակ տուաւ որ հաց առնէ։ Անիկայ ըստակը ձեռք առաւ, բայց կը նայէր պտըտցընէր չէր կրնար ստակը ճանչնալ. ուրիշներուն ցցուց՝ անոնք ալ չի ճանչցան. հարցուցին Ամլիքոսի, ուսկի՞ց ձեռքդ ընկաւ աս ստակը, հնուցմէ մնացած գա՞նձ մի գտար։ Ամլիքոս ա՛լ աւելի շփոթելով՝ կռապաշտներուն ահը յիշելով կ՚աղաչէր, ես կ՚արտորամ իմ բանիս պիտոր երթամ կ՚ըսէր, ըստակը առէք ինչ որ կը բերէ հացը տուէք, կամ թէ ստակը ինծի դարձուցէք՝ թող տուէք որ երթամ։ Աս խօսքերէս անոնք ա՛լ աւելի կասկած առնելով վրան՝ թող չէին տար, կը ստիպէին ըսելու ուսկի՞ց ձեռքդ ընկաւ աս ստակը։ Այսոր ձայնը շատնալով ամմէն անցուոր հոն ժողվելով վրան թափեցան, առին Ամլիքոսը քաղքին մեծին տարին՝ իբր մէկ կասկածաւոր մարդ մը։ Ան ալ սկսաւ հարցընել՝ բան մը չի հասկըցաւ. Ամլիքոսը շփոթելէն զարմանալէն չէր գիտեր որ ինչ զուր-

ցէ։ Անկից առին եպիսկոպոսին քովը տարին, տուած ստակն ալ ցըցուցին. եպիսկոպոսը՝ ստըկին վրայ Դեկոս կայսեր անունը կարդալով հարցուց, ուսկի՞ց գտեր ես աս ստակը, որդեակ ըսաւ։ Ամլիքոս պատասխան տուաւ. տեղէ մը չեմ գտած, տէր իմ, ինչ որ երեկ մէկալնօր աս քաղաքս կը բանեցընէր՝ ան ստակն է. որովհետեւ ես ալ աս քաղքիս մէջ ծնած մեծցած եմ։ Տեսաւ որ չեն հաւատար, իրեն մէկ գիտածու մըն ալ չելաւ, յայտնի զուրցեց իրենով ըլլալը. Հռուփոսի կոմսին զաւակն եմ ըսաւ, որ քաղքիս մեծերէն մէկն է, Դեկոս կայսեր իշխաններէն է. աս լածնին պէս ամմէն ալ մէկ բերան սկսան ծիծաղիլ, խենդուած մարդ մը սեպելով կամ մէկ խաբեբայ մը։ Քաղքին մեծն ալ որ հոն եկած էր՝ ասոր վախ տալ սկսաւ. շտկէ շիտակ զուրցէ, ըսաւ, ուսկից ձեռքդ ընկեր է աս ստակս, չէ նէ քեզ շատ տանջանքով կը չարչարեմ։ Ամլիքոսի միտքը շփոթած, սիրտը վախի մէջ ընկած՝ կ՚աղաչեմ, ըսաւ, պարոններ, դուք ալ ինծի շիտակը զուրցեցէք՝ աս քաղաքը Եփեսո՞ս է թէ չէ. Դեկոս կայսրը հո՞ս է թէ չէ։ Աս ըսելով չորս դին կը նայէր որ անչափ շատուորութեան մէջ մէկ ճանչուոր մը տեսնէ, մէկը չի տեսաւ։ Անոնք ալ պատասխան տուին. աս քաղաքն Եփեսոսն է, բայց աշխարքիս վրայ չի կայ մէկ թագաւոր մը որ Դեկոս անուն ունենայ, ո՛ւր մնաց աս քաղքիս մէջ տեսնել. հոս իշխան կը նստի քրիստոսասէր Թէոդոս թագաւորին դիւացէն։ Չիյտեմ ինչ զուրցեմ, ըսաւ Ամլիքոս. ես

երէկ հոս աս քաղքիս մէջ տեսայ Դեկոս, ա-
նոր իշխանները անոր ծառաները կ՚իշխէին աս
քաղքիս վրայ։ Այն ատենը ցաթկեց եպիսկո-
պոսն ու կանչեց. մարդ, դուն կամ խենթ ես,
ըսաւ, և կամ մեզ խաբել կուզես, ո՞ւր է Դե-
կոս ըսած թագաւորն որ դուն կը հարցնես,
անիկայ հին ու կռապաշտ թագաւորներէն
մէկն էր։ Պատասխանեց Ամլիքոս. իրաւ կը
զուրցեմ, ըսաւ, տէր իմ. երէկ Դեկոս աս քաղ-
քին մէջն էր, քրիստոնեաները կը չարչարէր.
մենք ալ քրիստոնեայ ըլլալով անոր ձեռքէն
փախանք. թէ որ չէք հաւատար, հետս եկէք,
ցըցնեմ ձեզի իմ ընկերներս որ լեռան մէջ դե-
պահուած կան։

Այն ատենը դարձաւ եպիսկոպոսը քաղքին
մեծին ու ամենուն ըսաւ. եղբարներ. հոս
մէկ տեսիլք մը կայ, մէկ ցուցանք մը կայ։ Աս
զուրցելով ելան ամէնն ալ մէկ տեղ Ամլիքո-
սին ետեւէն գացին. երբոր քարայրին դուռը
հասան, եպիսկոպոսը գտաւ ան կապարեայ
տախտակը, կարդալով վրայի գրածը զարմա-
ցած մնաց. ամենուն ալ ցըցուց։ Գանք որ ներ-
սը պահուող մանկունքը առոնց ոտքին ձայնը
առնելով՝ կարծեցին որ Դեկոսին ծառաներն
են որ կու գան զիրենք բռնելու։ Աս մտքին
վրայ ըլլալնին, Ամլիքոսը տեսան որ ամէնէն
առաջ հոն մտաւ, պատմեց իրենց զարմանալի
փոփոխութիւնն որ եղեր է աշխարհք, կռա-
պաշտութենէ քրիստոնէութիւն դարձեր է,
ըսաւ. սիրտ տուաւ իրենց ուրախ կենալու,
պատմելով ինչպէս Աստուած այսօր իր մեծ-

ծութիւնը ցցուց։ Ետքը մտան գլխաւորները
տեսան աս մանկունքն որ երեսներէն մէյմէկ
հրեշտակ կընմանէին, իբր լոյս կը ցոլար. ամ-
մէն մէկին ողջոյն տալով համբուրեցին ան կեն-
դանի նահատակները. անոնք ալ մէկիկ մէկիկ
պատմեցին իրենց գլխընին եկածը, ինչ որ
եղան իրենց օրերը։

Շուտ մը եպիսկոպոսը գրեց Թէոդոս Թա-
գաւորին, որ լսածին պէս Ճամբայ ելաւ Պօ-
լիսէն Եփեսոս եկաւ. իր հետն ալ մէկտեղ
բազմութիւն ժողովրդեան՝ աս նոր սուրբե-
րուն յարութիւնը տեսնելու։ Երբոր հոն մօ-
տիկցաւ թագաւորը՝ եօթը մանկունքն ալ Թա-
գաւորին դէմ ելան, որոնք տեսածին պէս
զարմացած մնաց, իրենց լուսերես կերպարանք-
նին մէյ մէկ երկնային մարդիկ կը ցցնէր զի-
րենք թագաւորին աչքին, որ ձիէն վար իջ-
նալով բարեւեց անոնք, մէկիկ մէկիկ գրկելով
արցունք թափելով համբուրեց։ Ետքը ան քա-
րայրին մէջը մտան իրենց տեղերը նստելով
պատմեցին թագաւորին, օրհնեցին իր թա-
գաւորութիւնը. Աստուած մեզի անոր համար
յարութիւն առնել տուաւ որ, ըսին, ձեր
տրտմութիւնը փարատէ, չի հաւատացողնե-
րուն խելքը խօթէ, հասկընան ինչպէս որ
մեզի յարութիւն առնել տուաւ, նոյն տէրը
կրնայ ամէն մեռնողները առանց գերեզմա-
նէն յարուցանել։ Աս ըսելով՝ եպիսկոպոսէն
օրհնութիւն առին, անանկով գլխընին ծռե-
լով մէկէն ամէնն ալ հոգինին Աստուծոյ ա-
ւանդեցին։

Ամէն քրիստոնեայք մեծ մխիթարութիւն առին աս գիւտուածին վրայ. ան չար աղանդաւորներն որ եղած էին եկեղեցնայ մէջ Պաղեստինու գիները՝ մեռելոց յարութիւնը սուտ հանել կ'ուզէին, հիմա իմացան որ աս գիւտուածով յայտնի պապանձեցուց Աստուած անոնց սուտ վարդապետութիւնը: Համբեցին տեսան որ իրենց մեռնելէն ետև՝ որ իրենց քուն մը կ'երևնար, 140 տարի անցած էր. ետքը Աստուած իբր մէկ օրուան մէջ անանկ արթնցուց յարոյց ասոնք՝ յամի տեառն 389. մեծին Թէոդոս Թագաւորին տասնըմէկերորդ տարին: Թագաւորն ու եպիսկոպոսը զարմացած մնացին Աստուծոյ նախախնամութեանը վրայ. սկսան զԱստուած փառաւորել. Թագաւորը հրամմեց եօթը սնտուկ շինել ոսկիով արծաթով զարդարել, որպէս զի հոն դնել տայ սրբոց մարմինը. բայց ան գիշերը սուրբերը երևնալով Թագաւորին՝ ըսին որ Աստուած մեզ ոսկիէն արծըթէն հանել չի տուաւ՝ այլ հողէն, անոր համար ան գետնին մէջ ուսկից որ յարութիւն առինք՝ մեզ թաղէ, որ Քրիստոսի երկրորդ անգամ գալուն՝ ան հողէն յարութիւն առնենք: Վաղուան օրը Թագաւորին ապսպրելովը տեղը փորեցին, հոն դրին սուրբերը, ան քարայրն ալ եկեղեցի շինելով փառաւոր տօն կատարեցին. որոնց վրայ շատ հրաշքներ կը պատմուին. իրենց մարմինն ալ անապական մնացին հոն:

Սուրբն Եդուարդ Անգղիոյ ուղղափառ Թագաւորը՝ տասնըմէկերորդ դարուն մէջ Զատ-

կին օրը հաղորդուելէն ետև երբոր սեղանին վրայ հաց կ'ուտէր իր մեծներուն հետ, միտքը երկնային բաներու վրայ պտըտելով շատ այլայլութիւն կ'երևցրնէր իր երեսը, երբեմն ուրախ, երբեմն տրտում ցցընելով. սեղանէն ելլելէն ետև երբոր առանձնացան՝ աղաչեցին իրեն պատճառը զուրցելու: Ան ալ հառաչելով մը ըսաւ. երբոր սեղանին վրայ էի, միտքս յափշտակուած տեսայ Եփեսոսի եօթը սուրբ մանկունքը քարայրին մէջը իրենց լաթերովը պառկած. երբոր ես ուրախութեամբ անոնց վրայ կը նայէի, մէյմըն ալ տեսայ որ աջ դիէն դարձուցին զիրենք ձախ դին. ասիկայ նշան է, ըսաւ, մեծ փոփոխութեան որ աշխըքիս վրայ պիտոր ըլլայ, մեղաց համար 70 տարի շատ փորձանքներ պիտոր ըլլան. վասն զի սուրբ մանկունքը անչափ տարի ձախ դինին պառկած պիտոր մնան: Քովի լողները զարմացած մնացին, որովհետև չէին յատէին ամենևին աս մանկանց պատմութիւնը. Թագաւորը պատմեց անոնց վարքը՝ յարութիւն առնելը, ինչպէս որ վերը գրեցինք: Ասոր վրայ Անգղիացւոց մեծները՝ եպիսկոպոսները որ ան ատենը ուղղափառութեան մէջ էին, խիստ ուզելով ստոյգը հասկընալ, դեսպաններ խրկեցին Պօլիս նստող Թագաւորին, ան ալ աս դեսպաններուն հետ մէկտեղ եպիսկոպոսներ քահանաներ խրկեց Եփեսոս, որ ըսածին պէս եօթն ալ տեսան որ ձախ թևերնուն վրայ միակերպ պառկած էին: Եւ ինչպէս որ ըսաւ սուրբն Եդուարդ, ան տասնըմէկերորդ դարուն մէջը՝

մեծ փոփոխութիւն եկաւ աշխարհիս վրայ թէ՛ արեւմուտք թէ արեւելք, ուր Արաբները՝ մանաւանդ սելճուգեան ըսուած Թուրքերը շատ աւերցին, աւելի մեր Հայաստանը, Տուղրիլայ ու Ալփասլանայ օրերը․ ինչպէս որ Յովհաննէս Կողեան վարդապետն ալ Հայաստանի մէջ գուշակեր էր։ Մեկ կրօնաւոր մըն ալ Հռենոսու երկոտասաներորդ դարուն մէջ երբոր ծանր հիւանդութենէ պառկած ըլլալով մօտիկ էր մեռնելու, եղբայրներէն մէկը իրեն միտքը ձգեց եօթը մանկունքը բարեխօս բռնել ու զօթք ընել․ ասոնք, ըսաւ, հիւանդներուն համոզ սուրբեր են, անոնշ քուն բերել կուտան։ Երբոր անանկ ըրաւ, ներսէն ձայն մը լսեց․ կատարեալ ես կեցուցեր զմեզ․ երկինքն ալ տեսաւ բացուած՝ սուրբերուն մէջը ան եօթը սուրբ մանկունքը նստած․ աս տեսիլքէն ետեւ զինքը գտաւ ողջ առողջ կատարեալ։

ԵՒԳԻՆԷ ԿՈՅՍ

Աւսիկայ դուստր էր Փիլիպպոսի որ Հռոմայ աղնուականներէն մէկն էր երկրորդ դարուն վերջերը, շատ խելացի աղջիկ․ պզտիկուց կարդացող․ վարքն ալ պարկեշտ։ Եկաւ ատեն որ Կոմոդոս ըսուած Հռոմայ կայսրը Եգիպտոս խրկեց իր հայրը, որ Փիլիպպոս կ՚ըսուէր, կուսակալ ընելով զինքը Եգիպտոսի վրայ, որպէս զի Աղեքսանդրիա երթալով զսպէ եգիպտացւոց ապստամբութիւնը, որոնք սորուած էին ապստամբելու։ Փիլիպպոս իր ամմէն ընտանեօքը թագաւորական զօրքովը հոն գալով իրեն քաջութեամբը խելքովը բոլոր Եգիպտոս կայսեր տակը հնազանդեցուց։ Աս լմնցընելէն հանդարտելէն ետեւ Փիլիպպոս միտքը դրաւ իր աղջիկը Եւգինէ հոն կարգելու․ ուրովհետեւ Աղեքսանդրիային շատ մեծերը անդադար ուզելու հետ էին իրենց տղոցը առնել Եւգինէ կոյսը իրեն գեղեցկութեանն ու խելացի վարմունքին համար։ Բայց շնորհքն Աստուծոյ աւետարանական լոյսը ծագեր էր Եւգինեայ կուսին սիրտը․ իրեն խելքովը հասկըցեր էր որ կռապաշտներուն հաւատքը սուտ է, գաղտուկ քրիստոնէից հետ տեսնուելով քիչ մը տեղեկութիւն ալ առած էր քրիստոնէական հաւատքին վրայ․ միշտ Աստուածաշունչը կը կարդար, սրբոց վարքը, աւելի սրբուհւոյն Թեկղեայ վարքը․ ասոնք կարդալով սիրտը կը վառէր ինքն ալ Յիսուսին հետեւիլ․ սաղմոսին ան խօսքը միշտ բերանն առած կը զուրցէր։ Կուռք հեթանոսաց դեւք են եւ ձեռագործք մարդկան․ այլ Տէր զերկինս արար։ Միայն աս բանս իր ծնողքներուն բանալ իր միտքը զուրցել կը վախնար, չըլլայ որ իր պատճառովը չարիք մը հասնի քաղքին քրիստոնէներուն վրայ։

Օր մը Փիլիպպոս խօսք բացաւ յորդորեց իր աղջիկը Եւգինէն Աքիլլոսի հետ կարգուելու, որ հռոմայեցի էր աղնուական տընէ, կուսակալի տղայ։ Եւգինէն պատասխան տուաւ հօրը․ փեսայ ըլլալու համար տանը մեծու-

Թիւնը նայելու չէ, ըսաւ, այլ իրեն մարդուն աղէկ ըլլալը նայելու է. անոր համար մի՛ արտորար, հայր իմ, առանց ընտրելու, այլ սպասէ մինչուան որ աղէկ ու կատարեալ մարդը գտնես: Երբոր ուրիշ արժանաւոր մարդ մը կ'առաջարկէին իրեն ծնողքը, Եւգինէն ուրիշ պատրուակներ (մահանաներ) մէջ բերելով կը նայէր որ խափանէ. խելուընին չի հասաւ որ իրենց աղջիկը քրիստոնէութիւնը ճանչնալով դրեր էր միտքը որ աշխարհք չի մտնէ, այլ կուսութեամբ Յիսուսի հարս ըլլայ, սիրտը կ'եփէր կը մտածէր մէկ ճամբայ մը գտնել իր տնէն դուրս ելլել, քրիստոնեայ ըլլալ: Աս միտքով օր մը խնդրեց իր ծնողքներէն որ թող տան մէկ ագարակ (չիֆթլիկ) մը երթալու իրեն երկու հաւատարիմ ներքինիներով որ կ'ըսուէին Պրոտոս ու Յակինթոս: Երբոր ճամբայ ելան, Եւգինէ կոյսը խելացի խօսքերով սկսաւ ցցնել ներքինիներուն՝ ինչպէս իրենց կռապաշտութեան հաւատքը սուտ էր, քրիստոնէից հաւատքը ճշմարիտ: Մինչուան հիմա, ըսաւ, ես ձեզի տիկին կ'ըսուէի, ասկէց ետքը եկէք հաւասար եղբայր ըլլանք, ճշմարտին Աստուծոյ ծառայ ըլլանք. ես լսեր եմ մէկ սուրբ եպիսկոպոսի մը համար Հեղինոս անուն, անոր ձեռքովը Աստուած շատ հրաշքներ՝ մեծ մեծ գործքեր կ'ընէ, անոր երթանք մեզի փրկութեան ճամբան անիկայ կը ցցնէ:

Բայց որովհետև ուր որ կ'ուզէին չէր կրնար կնկան հագուստով երթալ, մազերը կտրեց, էրիկ մարդու հագուստ մտաւ. անանկով ներ-

քինիի մը պէս ձեւանալով իրեքը մէկ տեղ ճամբայ ելլալով երբոր քաղքէն դուրս քրիստոնէից կեցած տեղերը հասան, լսեցին անոնց զուրցած սաղմոսը որ բարձր ձայնով կ'ըսէին, Յելանելն Իսրայելի յԵգիպտոսէ. ան սաղմոսին մէկ տունն ալ կըսէ. Աստուած մեր յերկինս և յերկրի զամենայն զոր ինչ կամեցաւ և արար. կուռք հեթանոսաց ոսկի են, ձեռագործք են որդւոց մարդկան: Քիչ մը առաջ երթալով տեսան Հեղինոս եպիսկոպոսը՝ բայց առանց ճանչնալու, որուն քովէն շատուոր մէկտեղ երթալով կ'երգէին ան սաղմոսը որ կը սկսի. Խոստովան եղերուք տեառն. որուն մէկ տունը կ'ըսէ. Առաջնորդեաց նոցա 'ի ճանապարհ ուղիղ, զի երթիցեն 'ի քաղաք բնակութեան իւրեանց: Աս խորհրդաւոր սաղմոսները լսելով Եւգինէ կոյսը՝ ըսաւ իր ներքինիներուն. եղբարներ, շիտակ է ճամբանիս, սիրտ առէք ինչպէս որ սաղմոսը կը վկայէ, եկէք մենք ալ ասոնց հետ խառնուելով երթանք մինչուան ուր որ երթան: Երբոր մէջերնին մտան՝ հարցուցին, ո՞վ է ան ծերը որ իշու վրայ հեծած կ'երթայ. անոնք ալ պատասխանեցին՝ աս է Հեղինոս եպիսկոպոսը սուրբ և հրաշագործ, որ կախարդի մը հետ հակաճառելով կրակը մտաւ, ողջ դուրս ելաւ: Խիստ ուրախացան Եւգինէ կոյսն ու ներքինիները թէ ինչպէս Աստուած յաջողեց իրենց ուզածը. իրեն հետ մտան իր գացած վանքը: Երբոր հանգչեցաւ, մինակ քովը գացին, ոտքը իյնելով հասկցուցին որ կռապաշտներէն եկած ենք, ճշմարիտ հաւատքը կ'ուզենք ընդունիլ, դուն մեզի սորվեցուր քրիստոնէութիւնը:

Աս սուրբ եպիսկոպոսը Աստուծոյ յայտնու-
թեամբը առաջուցմէ իմացած էր ասոնց վրայ,
բայց չի գիտցողի պէս հարցընել սկսաւ՝ ո՞ւս-
կից էք, ի՞նչ ազգէ, ի՞նչ է անուննիդ: Պատաս-
խան տուաւ Եւգինէ կոյսը. հռոմայեցի ենք,
մէկը աս եղբայրներէն Պրոտոս կ՚ըսուի, մէ-
կալն ալ Յակինթոս, ես ալ Եւգինէոս կ՚ը-
սուիմ: Աղէկ անուն ունիս, ըսաւ եպիսկոպոսը.
Եւգինէոս քաջ կը թարգմանուի, դուն ալ
քաջութեամբ թողուցիր կուռքերը, որպէս զի
Քրիստոսի ծառայ ըլլաս. շատ փորձանքներ
պիտոր անցնիս քու վրայէդ. ինչպէս որ Աս-
տուած ինծի ցցուց, զօրացի՛ր, Աստուած քեզի
հետ է, չի թողուր քեզ. քու երկու ընկերներդ
ալ որ առաջ ծառայի անուն ունէին, հիմա
Քրիստոսի բարեկամն եղան: Շատ բաներ խօ-
սելով հետերնին աս սուրբը՝ մկրտեց ասոնք.
ձեզի բնակարան աս աղքատ վանքն ըլլայ, ը-
սաւ. ուրիշ եղբայրներուն հետ մէկտեղ հոս
նստէք. ես հոս միայն տեսնուելու եկած եմ՝
չեմ նստիր: Վանքին մեծաւորին յանձնելով
ասոնք՝ ինքն ելաւ գնաց:

Գանք Եւգինեայ ծնողքը տեսնելով որ չի
դարձաւ, մարդ խրկեցին ետեւէն փնտռել
տուին ասդիս անդին, ուր որ կը կարծէին.
բայց տեղ մը չի գտնելով, ուրիշ չի կարծած
տեղերն ալ փնտռել տուին. երբոր տեղ մը
չի գտան՝ ան ատենը լաց ու ողբը առաւ զի-
րենք. ծնողքը իրենց անմամն աղջիկը կու լա-
յին, եղբայրներն իրենց քոյրը, ծառաներն
իրենց տիկինը. չէին գիտէր որ Քրիստոս ի-

րեն էր առեր անիկայ, աս էր որ աւետարա-
նին մէջ ըսեր էր. Բաժանեցի տուաւր 'ի ձօրէ:
Բայց կռապաշտ քուրմերը իրենց կռապաշտու-
թեամբը մտածելով՝ իրեն ծնողաց միտքը հա-
ւանեցուցին, թէ կուռքերը Եւգինեայ գեղեց-
կութեանն ու իմաստութեանը խիստ հաւնե-
լով՝ իրենց քովն առեր էին, այնչափ որ Փիլիպ-
պոս անոր ոսկեղէն արձանը շինելով՝ կուռքե-
րուն կարգը անցուց:

Իսկ Եւգինէ կոյսն որ Եւգինէոս ըսուեցաւ,
զինքը չիմացընելով ան հագուստովը՝ հոն կրօ-
նաւոր եղաւ իրեն երկու ներքինիներովը, ա-
ռաքինութեան ու ճգնութեան ետեւէ ընկաւ,
աղօթքի պաքի և ուրիշ բարեպաշտական
գործքերու խիստ սէր ունեցաւ. խոնարհ հեզ
ու կատարեալ համբերող ըլլալով, ամէնուն
բարի օրինակ էր եղած, ամէնուն մէկ երկ-
նային հրեշտակ մը կ՚երեւնար իր բարի վար-
քովը: Անանկ որ երբոր իրեք տարիէն վանքին
մեծաւորը մեռաւ՝ եղբայրները անիկայ մտա-
ծեցին մեծաւոր դնելու. իրեն պզտիկութիւնն
ու մատղաշ տարիքը արգելք մը չէր ըլլար, նա-
յելով իրեն գերազանց առաքինութիւններն
որ շատ ծերերէն վեր էր:

Երբոր իրեն բացին բանը, շատ դէմ կեցաւ
կերպ կերպ պատճառներ բերելով. բայց եր-
բոր աւելի ստիպեցին, Եւգինէոս աւետարա-
նը բերել տալով ըսաւ. Աստուծոյ ծառանե-
րուն ամէն գործքի մէջ պէտք է Քրիստոս
առաջնորդ ունենալ. տեսնենք ի՞նչ կ՚ըսէ ձեր
ուզած ընտրութեանը վրայ՝ ան բանենք: Աս

ընելով բացաւ աւետարանը, ան խօսքը ելաւ որ կ'ըսէ Քրիստոս. Որ կամիցի 'ի ձէնջ մեծ լինել եղիցի ձեր պաշտօնեայ. եւ որ կամիցի 'ի ձէնջ առաջին լինել եղիցի ձեր ծառայ: Ան ատենն ըսաւ Եւգինէոս. որովհետեւ Քրիստոսի խօսքին նայելով ձեր ընտրած մեծաւորութիւնը ծառայութիւն մըն է, ես ալ չեմ հրաժարիր հնազանդ ըլլալու իբրեւ Աստուծոյ հրամանին, բայց կ'ուզեմ զիս ամենէն ետքինը դնել: Աս գերազանց սրբուհին ինչպէս որ բերնովն ըսաւ՝ անանկ ալ գործքով ըրաւ, մեծաւոր ըլլալէն ետեւ ամենէն եղբայրներէն վար դրաւ զինքը. կրօնաւորութեան գործքերը ընելու առջինն ինքը կ'ըլլար. ինչ ցած ծառայութիւններ կար ինքը կ'ընէր, ինչուան ջուր կրել, փայտ կոտրել. իրեն բնակելու տեղ դռնապանին նըստած տեղն ըրաւ, հոն կը նստէր. չուզեց անկէց վեր զինքը դնել. ամենէն եղբայրներուն հոգն ալ հոգւոր ու մարմնաւոր՝ կը լմնցընէր բան մը զանց չընելով, գիշեր ցորեկ ալ աղօթքին կարգը կը կատարէր: Ասանկ սքանչելի մարդ մը ըլլալով՝ աւելի խոնարհութեան մէջ գերազանցելով՝ բժշկութեան շնորհք ալ ունեցաւ Աստուծմէ. ինչուան սատանաները կը հանէր, կոյրերը կը լուսաւորէր, անանկ որ ամեն Եգիպտոսի մէջ անուն ելաւ՝ թէ Եւգինէոս աբբան ամեն ցաւ կը բժշկէ. անոր համար ամեն դիացէն բազմութիւն կու գային իրեն քով ողջութիւն կը գտնէին: Լըսեց աս ձայնս Մելանա անունով կռապաշտ տիկին մը՝ որ Աղեքսանդրիա կը նստէր, հարուստ կնիկ՝

մեծ դատաւորի աղջիկ, որ շատոնց 'ի վեր դէշ ջերմի էր հանդիպած, ճար մը չէր գտած. Եւգինէոսի ոտքը գալով վանքին դռնէն աղաչեց որ զինքն ալ բժշկէ: Սուրբն ալ խաչին նշանը վրան հանելով՝ եղով օծելով Քրիստոսի անունովը՝ բժշկեց կատարեալ. ան ալ շատ շնորհակալութիւն ընելով գնաց իր կալուածներն որ Աղեքսանդրիայէն դուրս էին, բայց շատ հեռու չէին Եւգինէոսի վանքէն. հոնկէց իրեք աման լեցուն ստակ իրեն պարգեւ խրկեց: Եւգինէոս ետ խրկեց ըսելով, դացէք ըսէք ձեր տիկնոջը՝ որ հոս նստող Աստուծոյ ծառաները կարօտ չեն ստըկի. ինչ որ Աստուած կու տայ՝ հերիք կ'ըլլայ մեզի. թէ որ կ'ուզէ աղէկ բանի մը բերել ան ստակը, թող աղքատներուն տայ: Աս բանիս վրայ Մելանա տրտմեցաւ ինքիրմէ եկաւ սուրբին ոտքը իյնելով կ'աղաչէր որ ընդունի, խօսք տուաւ ալ աւելի խրկելու. բայց սուրբը բան մը չառաւ, խրատի խօսքեր խօսելով արձըկեց: Սատանան աս կընկան ձեռքովն ուզեց հալածում հանել սրբոյն վրայ. որ տեսնելով Եւգինեայ մատղաշ տարիքը՝ կարծելով թէ էրիկ մարդ էր, ասանկ խօսքերէն շահ հանելուն տեղը, ցանկութիւն ձգեց վրան, օրերով կը մտմտար ինչպէս իր ուզածն ընէ: Քանի մը օր կենալէն ետեւ իր կալուածներուն տունը՝ սուտմըտընէ հիւանդ ձեւացուց զինքը անկողնի մէջ պառկած. մարդ խրկեց Եւգինէոսի աղաչելով որ քովը գայ: Երբոր սուրբը միամտութեամբ քովը գնաց, Մելանան իր չար միտքը բացաւ. սուրբը սկսաւ անի-

կայ յանդիմանել սաստել, բայց անիկայ ա՛լ աւելի սկսաւ համարձակութիւն ընել. անոր համար մերժելով մը քովէն դուրս ելաւ ըսելով, իրաւ դուն Մելանիա ըսուեցար, որ սեւ կը թարգմանի, որովհետեւ զաւակ սատանայի ես եղեր՝ դժոխոց որդի։ Ասոր վրայ Մելանիա խիստ ամօթով մնալով՝ մտածեց դատաւորին մատնելու. սրդողելով ելաւ եկաւ Աղեքսանդրիա, Փիլիպպոսին առջին ելաւ որ ան տեղին կուսակալն էր, չի գիտնալով որ Եւգինեայ հայրն էր. լալով աղաղակելով սկսաւ ամբաստանել, թէ քրիստոնէներէն մէկ աբեղայ մը կերպով մը տունս եկաւ չարութիւն ընելու համար, թէ որ ես աղաղակ չի վերցընէի՝ իմ աղախիններս չի կանչէի, ձեռքէն չի կրնայի պիտոր խալըսիլ. ասանկով շատ գէշ զուրցեց սուրբին վրայ ու իր կրօնաւորներուն վրայ։

Փիլիպպոս լածին պէս զինուորներ խրկեց, Եւգինէոսն ալ ամմէն կրօնաւորներն ալ կապելով իր առջին բերել տուաւ. մեծ շշընկոց ելաւ բոլոր քաղքին մէջ, կռապաշտներն սկըսան խրոխտալ քրիստոնէից վրայ։ Եւգինէոս երբոր ատեանն ելաւ կրօնաւորական հագուստով, ըսաւ իրեն Փիլիպպոս. իրա՞ւ է ինչ որ կ՚ըսէ քու վրադ Մելանիան, ձեր Քրիստոսն ա՞ս կը սորվեցընէ ձեզի ամմէն չարութիւն ընել ինչուան մենծի տիկիններէն ալ չամըչնալ։ Սուրբը զինքը չի ճանչցընելու համար գլուխը վար բռնելով ցած ձայնով ըսաւ. Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս որուն ես կը ծառայեմ, սուրբ է սրբոց, մեզի ալ սուրբ ըլլալ ապսպրեց

հոգւով մարմնով. թէ որ Մելանիան ասոր դէմը զուրցեց ձեզի, շուտ մը խօսքին մտիկ դնել պէտք չէր ինչուան որ երկու դիացէն ալ լսէք, անանկով շիտակ դատաստան կըտրէք. թէ որ ես յանցաւոր ըլլեմ, ինչպէս կ՚ուզես՝ պատժէ, ես չեմ վախնար. բայց թէ որ իմ թշնամիս պարտաւոր ըլլէ, աս կ՚աղաչեմ որ բան մը չընէք իրեն, վասն զի մեր օրէնքը մեզի անոխակալ ըլլալ կ՚ապսպրէն, չար ընողներուն բարի ընել։

Փիլիպպոս զարմացաւ ասանկ խելացի պատասխան տալուն վրայ որ չէր կարծեր, բայց չի հաւատալով իրեն խօսքին՝ աւելի Մելանիային կը հաւատար, որ լիրբ երեսով կը պընդէր իր ըսածը, իր աղախիններուն վրայ յո՛յսը դնելով, որոնց ապսպրեր էր սուտ վկայել. անոնք ալ իր խրատածին պէս ատեանին մէջ կը կանչէին թէ հազիւ կրցանք մեր տիկինը աս չար աբեղային ձեռքէն խալըսցընել։ Աս խօսքէս ա՛լ աւելի բռնկելով Փիլիպպոս՝ շատ գէշ զուրցել սկսաւ Եւգինէոսին վրայ, կը սպառնար զինքը սպաննել, իրեն ընկերներն ալ տանջել։ Ան ատենը սուրբը հառաչանք մը հանեց սրտէն ըսելով. ատեն կայ լռելու, ատեն կայ խօսելու. թէ որ լուռ կենամ, կը վախնամ քրիստոնէից սուրբ անուանը պատճառ ըլլամ, նախատինք հասցընել չի տամ։ Սիրտը փղձկելով կանչեց. Տէր իմ, դուն ես իմ հայրս Փիլիպպոս. ես քու աղջիկդ եմ Եւգինէն, որ կորսուած կը սեպէիր, բայց ես Քրիստոսի սիրուն համար կուսութիւնս պա-

հելու համար ամմէն բան ձգեցի, աս հրեշ֊
տակային զգեստը հագայ․ Ապիտոն ու Սեր֊
գիոս որ քովդ նստեր են իմ եղբարներս են,
ըսաւ․ ո՞ւր է հապա իմ մայրս Կղոդիա․ աս
երկու ներքինիներն ալ որ իմ քովս կը տես֊
նէք, Պրոտոսն ու Յակինթոսն են, որ ինծի
հետ ընկեր ըլլալով քրիստոնեայ եղան։

Աս խօսքերս զուրցելնին պէս մէկէն ճանչցան
երեսէն ու խօսուածքէն, հայրն ալ եղբայր֊
ներն ալ վրան վազեցին, հոն ուրախութենէ
արցունք թափելով լաց մը փրցուցին իրարու
վրայ․ շուտ մը մօրերնուն իմացուցին որ եր֊
բոր եկաւ տեսաւ՝ ուրախանալէն չէյտէր թէ
ինչ ըսէ, լալով վրան ընկաւ գրկեց։ Ան կու֊
սակալին դուռն որ Փիլիպպոսին տունն էր՝ մեծ
շշընկոց ելաւ, մեծ ուրախութիւն, ամէն տեղ
ձայնը գնաց․ Քրիստոսի անունը փառաւորե֊
ցաւ, հակառակորդները ամօթով մնացին․ ո֊
մանք կռապաշտներէն Ճշմարիտ է ըսելով Եւ֊
գինեայ Աստուածը, կը դառնային քրիստո֊
նեայ կ՚ըլլային․ իսկ քրիստոնեայք լսելով գո֊
հութիւն կու տային Աստուծոյ ըսելով, ո՞վ է
որպէս տէր Աստուած մեր որ անյայտ բաները
երեւան կը հանէ։ Շուտ մը ոսկեթել աղուոր
հագուստներ բերել տուաւ Փիլիպպոս, բռ֊
նադատելով հագուց Եւգինեայ իր աղջկանը․
երեւելի բարձր տեղ մը նստեցուց, ամէնուն
հասկըցնելով որ աս էր իմ սիրական աղջիկս
որ այնչափ ատեն օտարացեր էր ինծմէ․ ան
օրը մեծ ուրախութեան օր եղաւ քաղքին
մէջ։ Իսկ Մելանիան ամօթէն չէյտէր ինչ զուր֊

ցէ, փախաւ մէկ տեղէն մէկալ տեղ պահուե֊
ցաւ, բայց Աստուծոյ արդարութիւնը պատ֊
ժեց զինքը՝ կրակ իջեցընելով իր տանը վրայ,
որ երեց մրկեց ամէն ընտանեօք ամէն ապ֊
րանքովը․ անկից վախնալով շատ մարդ կռա֊
պաշտներէն դարձան քրիստոնեայ եղան։ Ա֊
սանկով սատանան Մելանիան ձեռք առաւ որ
հալածէ Եւգինէ կոյսը և քրիստոնեաները․
բայց Աստուած անով իր սիրելի աղախինն ու
ամէն քրիստոնեաները փառաւորեց։

Անկից ետքը Եւգինէէն դարձուց քրիստո֊
նեայ ըրաւ իր հայրը մայրը ամէն տնով, ինքն
ալ մարապետի հագուստ հագաւ․ ետեւէ եղաւ
որ Աղեքսանդրիայի մէջ քրիստոնեաները շատ֊
նան․ Եգիպտոսի դիերն ալ շատ համարձա֊
կութիւն եղաւ քրիստոնէներուն։ Փիլիպպոս
գրեց կայսեր որ շատ օգուտ կ՚ըլլայ թէ որ
քրիստոնեաները խաղաղութեան մէջ պա֊
հենք, թողունք իրենց դաւանանքնին համար֊
ձակ կատարելու․ կայսրն ալ որովհետեւ մեծ
համարում ունէր Փիլիպպոսի վրայ, իրեն կամ֊
քին յանձներ էր ամէն բան։ Բայց երբոր
քրիստոնեաները զօրացան Եգիպտոսի մէջ,
երբոր աս կայսրը մեռաւ, կռապաշտներուն
մէջէն երեւելիները չի կրնալով քաշել, Հռոմ
գացին Փիլիպպոսի վրայ ամբաստանութիւն
ըրին նոր կայսեր առջին, որ ոմանք կ՚ըսեն թէ
Սեւերոս ու Անտոնինոսն էր, և ոմանք Վոլու֊
սիանոս ու Գաղենոս․ ան ատենն աս նոր կայսրը
խիստ յանդիմանութիւն գրեց իրեն։ Մեզ֊
նէ առջինը քեզ հաւատարիմ սեպելով, կը֊

սէր, կուսակալութեան պատիւ տուաւ քեզի, մանաւանդ թէ թագաւորի մը պէս իշխան ըրաւ քեզ Եգիպտոսի վրայ, ան ալ ինչուան քու մահդ պահեց վրադ, քեզ չի փոխեց, մենք ալ նոյն պատուի մէջ քեզ թողինք, մանաւանդ թէ աւելցընել մտածնիս դրեր էինք. բայց հիմա հասկընալով որ քուկին ունեցած հաւատքդ թողուցեր ես, կուռքերուն ու թագաւորներուն դէմ բաներ ալ կ'ընես, ասանկ կը հրամենք որ կամ առջի կրօնքդ բռնես առջի պատիւն ալ վայելես. կամ որ իշխանութենէդ վար իյնալով ամմէն ապրանքներէն ալ զրկուիս:

Փիլիպպոս երբոր աս հրաման առաւ, քանի մը օր զինքը հիւանդ ձեւացընելով գաղտուկ ծախեց իր ամմէն ապրանքը, Եգիպտոսի աղքատներուն բաժնեց. ինքն ալ իր կամքովը հրաժարելով ունեցած իշխանութենէն՝ իր տնովը քաշուեցաւ նստաւ քաղքէն դուրս տեղ մը ուր շատ կային քրիստոնէներէն, թագաւորին ալ գրեց որ ուրիշ մը դնեն իր տեղը: Փիլիպպոս որովհետեւ շատ խելացի ու առաքինի մարդ էր, քրիստոնեաները եպիսկոպոս դրին զինքը Եգիպտոսի վրայ. այնչափ զօրաւոր եղաւ հաւատքով և բարի գործքով որ հրաշքներ կ'ընէր հիւանդներու վրայ: Ասկէց ետքը թագաւորը մէկ զօրագլուխ մը ղրկեց Աղեքսանդրիոյ վրայ՝ ապսպրելով որ սպաննէ Փիլիպպոսը մինակ, որպէս զի խռովութիւն մը չելլէ ժողովրդեան մէջ: Աս մարդը քանի մը հոգի իր ծառաներէն քրիստոնէի ձեւով ղրկեց.

ասոնք հասկընալով եկեղեցւոյ մէջ գտան Փիլիպպոսը որ աղօթքի հետ էր, հոն չարաչար զարնելով վիրաւորեցին, որ իրեք օր միայն դիմանալով աւանդեց հոգին. սուրբ կոյսն Եւգինէ հօրը մարմինն առաւ թաղեց ան տեղը՝ ուր որ Կղօդիա իր մայրը օտարանոց էր շինած: Փիլիպպոս նահատակուելէն ետեւ իրեն տընեցիքը համդիստ չի գտան Եգիպտոսի մէջ օտար երկիր, քիչ մը կենալէն ետեւ խորհուրդ ըրին ամմէնը մէկտեղ Հռոմ դարձան. առջի օրերը անճանաչի պէս կեցան. բայց որովհետեւ շատ բարեկամներ ունէին հոն քաղքին մեծերէն՝ ասոնք ճանչնալով շատ ընդունելութիւն ցուցին իրենց, առանց քըննելու իրենց հաւատքը. ինչուան Սերգիոս ու Ապիտոն տղաքը թագաւորին իշխանութեան մէջ խօթեցին: Իսկ սուրբ կոյսն Եւգինէ տանը մէջ մինաւորիկ նստած իր մօրն ու երկու ներքինիներուն հետ կը փայլէր առաքինութեամբ ու բարեպաշտական գործքերով. բարի օրինակ էր եղած ամմէն Հռոմայու աղջիկներուն, որոնցմէ շատը քրիստոնեայ ըրաւ. ասոնց մէջ երեւելի եղաւ Բասիլա թագաւորին ազգականը: Ասիկայ լսելով Եւգինեայ վրայ, գիշերանց քովն եկաւ, անկէց հասկընալով ճշմարիտ հաւատքը ուզեց անոր աշկերտիլ, բայց վախնալէն աղաչեց որ իր երկու ներքինիները իբրեւ ծառայ ղրկէ իրեն, անոնցմէ աղէկ մը սորվի քրիստոնէութիւնը: Եւգինէն ալ երկուքն ալ իբրեւ ընծայ բերող ղրկեց իրեն, Բասիլան իր քովը կեցուց ասոնք իբրեւ

իրեն ծառայ, բայց մինաւորիկ եղած ատենը իբրև առաքեալ Քրիստոսի կը պատուէր, աւետարանին խօսքերը կը սորվէր իրենցմէ, մինչուան որ եպիսկոպոս մը գտնելով անկէց ա՛լ աւելի լուսաւորելով մկրտուեցաւ. աշխարհքէ զզուելով ուխտ ըրաւ կուսութիւն պահելով Քրիստոսի հետևիլ, թէպէտ և նշանած էր մէկ մեծի մը որ Պոմպէոս կ՚ըսուէր: Մկըրտուելէն ետև երկու սուրբ կուսանքն ալ Եւգինէ ու Բասիլա իրարու հետ մէկ սէր մը կապեցին երկնային. Յիսուսի սիրով լեցուած, շատ կը տեսնուէին, ուրիշ բան չէին խօրաթեր, բայց եթէ Յիսուսին նմանիլ, իրեն համար արիւննին թափել: Ասանկ երբոր իրարու սիրտ կու տային քրիստոնէական կատարելութիւնը վաստըկելու, օր մը սրբուհին Եւգինէ երազին մէջ տեսաւ Բասիլա կուսին նահատակուիլը. Բասիլան ալ մէկ լուսաւոր մարդ մը տեսաւ, որ իրեք պսակ կը դնէր Եւգինեայ գլուխը՝ մէկը վանքին մէջի ըրած իրեն ճգնութեանը համար, մէկալը Հռոմայու մէջ նահատակուելուն համար, մէկալն ալ իր մաքուր կուսութեանը համար. իրարու պատմելով ինչ որ տեսան՝ ա՛լ աւելի կ՚ուրախանային, Յիսուսի սիրովը կը վառուէին:

Իրենց նահատակուիլը ասանկ սկսաւ. Բասիլային աղախիններէն մէկը գնաց Պոմպէոսի հասկըցուց, որ Եւգինէն իմ տիկնոջս միտքը դարձուց, ա՛լ չուզեր քեզի հետ կարգուիլ: Պոմպէոս լսածին պէս շփոթելով շատ աշխատեցաւ Բասիլային միտքը փոխելու. տեսաւ որ չըլլար, ամբաստանեց Թագաւորին Եւգինէի համար թէ ան է որ ամմէնն ալ կը յորդորէ կուռքերը թողնել ու իրեն Աստուածն ընդունիլ, թող չի տար կընկտոց կարգուիլ: Թագաւորը բարկանալով հրաման տուաւ Պոմպէոսի դատաւորին սպաննել Բասիլան թէ որ չի դառնայ: Պոմպէոսը նորէն փորձեց Բասիլային միտքը դարձընելու, պառաւներ՝ կախարդ կնիկներ խրկելով. երբոր չեղաւ, գլուխը կտրել տուաւ: Կայսրը հրամեց որ՝ Եւգինէն ալ իրեն գործակիցներովը տանջէ. դատաւորն ալ բռնել տուաւ Եւգինէ կոյսը, իրեն երկու ներքինիներովը կռատունը խրկեց որ զոհեն. սուրբերը հօն կուռքերուն երկրպագելու տեղը աղօթք որ ըրին, մէկէն ամմէն կուռքերն ինկան, փշուր փշուր եղան: Շուտ մը երկու ներքինիներուն գլուխը կտրեցին, որ Պռոտոս ու Յակինթոս կ՚ըսուէին. Եւգինեայ կուսին ոտքն ալ մեծ քար մը կապելով Տիբերիս գետին մէջը ձգեցին, բայց նոյն ատենը կապերը քակուելով՝ քարը գետին մէջ գնաց, իսկ սուրբ կոյսը ջրին վրայ ելլելով քալել սկսաւ մինչուան եկաւ ելաւ ցամաքը: Տեսնողներէն ոմանք զարմանալով իրենց կուռքերն անարգեցին քրիստոնեայ եղան. դատաւորը հրամմեց բաղնիքին հնոցը ձգելու. երբոր հօն մտաւ Եւգինէ, անանկ պաղեցաւ որ ա՛լ չէին կրնար տաքցնել: Եւգինէ անկէց ալ որ ողջ ելաւ, ոմանք կախարդ է կ՚ըսէին, ոմանք ալ իրեն հաւատքը կը գովէին: Դատաւորին խիստ դժարը գալով՝ մութ բանտի մը

մէջ դնել տուաւ որ հոն մնայ անօթի մեռնի. բայց Յիսուս մեծ լոյս ծաւթելով երևցաւ Եւգինեայ, հաց մը բռնած ձեռքը ձիւնի պէս ճերմակ՝ ըսաւ. Եւգինէ, առ աս կերակուրն իմ ձեռքէս, ես եմ քու փրկիչդ. ինչպէս որ դուն բոլոր սրտովդ իս սիրեցիր, ես ալ քեզ իմ թագաւորութեանս մէջ երկինքը պիտոր առնեմ. աս ըսելով աներևոյթ եղաւ։ Եւգինէն բանտին մէջը տասն տասնըհինգ օր կենալէն ետև՝ դատաւորը դահիճ խրկեց հոն գլուխը կտրել տուաւ։ Քրիստոնեաները աս անաբատ ճգնաւոր նահատակին մարմինն առին, Հռոմայէն դուրս տեղ մը թաղեցին, որ Եւգինեայ կալուածն էր. շատ սուրբերուն նշխարներն ալ ինքը հոն ժողվեր էր։

Ասանկ զաւկէն բաժնուելով իրեն մայրը Կղօդիա՝ շատ հեղ կու գար գերեզմանին վըրայ կու լար, չէր կրնար մխիթարուիլ։ Գիշեր մը երևցաւ իրեն սրբուհին Եւգինէ լուսաւոր կուսանքներով. ինչու կու լաս, ըսաւ, մայր իմ Կղօդիա, ուրախանալուդ տեղը ինչու կու լաս իմ վրաս, որ Աստուած իս իր սուրբերուն մէջն առեր է, հետս են միշտ ինչպէս որ կը տեսնես. իմ հայրս ալ քահանայապետներուն դասին մէջը դրեր է. ուրախ կեցիր, քեզ ալ պիտոր առնէ կիրակի օրը. ապսպրէ աղբարներուս որ սուրբ խաչին հաւատքը շիտակ պահեն, անոնք ալ արժանի ըլլան աս արքայութեանը հասնելու։ Աս ըսելէն ետև աներևոյթ եղաւ սրբուհին Եւգինէ. բայց Կղօդիա հրեշտակներու ձայն մը կը լսէր եր-

կնքէն որ զԱստուած կ՚օրհնէին. անանկով ուրախ սրտով արթըննալով՝ փառք տուաւ Աստուծոյ, պատմեց աս տեսիլքը իր տղոցը։ Եւ ըսածին պէս իրաւ կիրակի օրը պատարագի ատեն երբոր ջերմեռանդութեամբ արցունք թափելով աղօթքի հետ էր Կղօդիա, աւանդեց իր հոգին. ասանկ ալ Եւգինեայ երկու աղբարները Սերգիոս ու Ապիտոն միշտ առաքինութեամբ աստուածսիրութեամբ իրենց օրը անցընելով, սրբութեամբ մեռան։ Ասանկով տուն մը ամբողջ՝ հայր մայր իրենց զաւկըներով արքայութիւնը ելան Եւգինեայ սուրբ կուսին օրինակովը և աշխատելովը. որոնց շնորհքը ամմէնուն տանը արժանի ընէ Աստուած, բարի վարքով իրենց տանը մէջ միշտ Աստուծոյ ծառայէն, որպէս զի ետքն ալ մեռնելու ատենը ասանկ ուրախութեամբ հոգիննին աւանդելով արքայութեան արժանի ըլլան։

ՍՈՒՐԲՆ ԱԴՐԻԱՆՈՍ ԵՒ ԱՆԱՏՈԼԱ

Ադրիանոս կռապաշտի զաւակ էր, բայց իր կինը Անատոլա քրիստոնեայ էր. ասոնք Նիկոմիդիա քաղքէն էին Մաքսիմիանոս կայսեր օրը, որ մեծ հալածում հանեց քրիստոնէից՝ աւելի նիկոմիդացւոց վրայ. շատ հեղ զոհ ընել կու տար կուռքերուն, յայտնի կանչել կու տար որ ամմէնն ալ գան զոհ ընեն, չեկողը մեռցնել կը սպառնար, ամմէն տեղ ալ մարդիկ դրեր էր որ իմանան՝ ով որ քրիստոնեայ գը-

նելու ըլլան՝ իրեն մատնեն։ Դատաւորներուն իմաց տուին որ քանի մը հոգի քաղքէն դուրս քարերու մէջ պահուըտած՝ գիշերները ձայնով աղօթք կ'ընեն՝ քրիստոնեայ են. շուտ մը զինուորներ խրկելով բռնեցին ասոնք Նիկոմիդիա բերին ան ատենն որ կայսրն ալ կռատունը կ'երթար զոհ ընելու համար. հոն բըռնողները աղաղակելով պատմեցին կայսեր՝ թէ ամէն տեղ պտըտելով ամէննն ալ ձեր հրամանին հնազանդ գտանք. ասոնք մինակ գտանք որ քու հրամանդ չեն պահեր, կուռքերը կ'անարգեն։ Կայսրը կանչեց ասոնք իր քովը՝ հարցուց ուսկից ըլլալնին. անոնք պատասխան տուին որ աս տեղացի ենք, բայց հաւատքով քրիստոնեայ։ Կայսրը ըսաւ. դուք չիյտէ՞ք որ ինչ պատիժ դրուած է քրիստոնէներուն վրայ, կամ ինչ տանջանքով մեռան ձեռք ընկած քրիստոնէները։ Ասոնք պատասխան տուին. հրամերես իմացանք, ու ծիծաղեցանք անանկ հրամայողին անմտութեանը վրայ, աւելի սատանային ներգործութեանը վրայ, որ կը գործէ անոնց վրայ՝ որոնց դուն առաջնորդ ես եղեր։ Կայսրը սրդողելով ըսաւ. ա՛յդչափ յանդըգնեցաք որ իս անմիտ կանչեցիք, ես ալ ձեզ սաստիկ տանջանքով կորսընցընեմ որ դուք ալ գիտնաք։ Ասոր վրայ երդում ընելով տանջանքին տեղը խրկել տուաւ, ան օրն եկաւ ատեան նստաւ, երեսի վրայ պառկեցընելով ասոնք ծեծել տուաւ. Թող գայ իրենց Քրիստոսը իմ ձեռքէս խալըսէ, ըսաւ։ Առջի ծեծողները յոգնելէն ետե՝ ուրիշներուն ծեծել

տուաւ հաստ գաւազաններով. սուրբերը ծեծին տակը կ'ըսէին, ինչ չարչարանք որ ունիս՝ աւելցուր, քանի որ կ'աւելցընես՝ այնչափ կը շատցընես մեր պսակը։ Կայսրը ըսաւ. ես հիմա ձեր գլուխը պիտոր վերցընեմ, դուք պսակի կը սպասէք. Թող տուէք ատանկ խենթումենթ խօսքերը, պարապ տեղը ձեզ մի կորսընցնէք։ Սուրբերն ըսին. դուն պիտոր կորսուիս, ո՛վ թշնամի ճշմարտութեան, որ Աստուծոյ ծառաները մէկ չարիք մը չընողները ասանկ անողորմ կը տանջես։ Կայսրը աւելի բռնկելով հրամմեց քարերով զարնել իրենց բերանը։ Սուրբերն ըսին. ո՛վ անօրէն, հրեշտակ Աստուծոյ քեզ ալ քու տունդ ալ զարնէ պիտոր, մեզ չարագործի պէս բռնելով ասանկ կը չարչարես կը զարնես. թէ որ քարերուն ասանկ զարնելու ըլլային՝ չէին դիմանար, թող տուր որ մարդու մարմին է, բայց ամէնուն տէրը կը պահէ մեզ, մենք իրեն վրայ ենք դրեր յոյսերնիս։

Ասոր վրայ աւելի բարկանալով կայսրը ըսաւ. ձեր լեզուն կտրել տամ որ՝ մարդիկ սորվին իրենց տէրերուն դէմ չի խօսել։ Սուրբերը հարցուցին. իրաւցընէ կը սրդողի՞ս անոնց վրայ որ իրենց տիրվըտոցը դէմ կը կենան։ Կայսրը ըսաւ. չէ թէ մինակ կը սրդողիմ, այլ նաև կը պատժեմ։ Սուրբերն ըսին. թէ որ դուն չի հնազանդողները կը պատժես, հապա ինչպէս կը բռնադատես մեզ երկնաւոր թագաւորին հրամանը ոտքի տակ առնել, որ է տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. ինչպէս կ'ուզես մամակից

ընել ան պատժուն որ պատրաստուած է քեզի ու քուկին հօրդ սատանային։ Ի՞նչ պատրաստուած է՝ զուրցեցէք, ըսաւ կայսրը։ Սուրբերն ըսին. անանկ կրակ որ չի մարիր, անանկ որդ որ չի մեռնիր։ Իրաւ պիտոր ձեր լեզուն կտրել տամ, ըսաւ կայսրը, ասով վերցընեմ ձեր խենթումենդ խօսքերը։ Սուրբերն ըսին. անմիտ, թէ և մեր մարմնեղէն լեզուն կտրես, մեր սիրտը կրնայ խօսիլ Աստուծոյ հետ. մեր անպարտ արիւնն ալ կը կանչէ կենդանի Աստուծոյ առջին։ Ան ատենն ըսաւ կայսրը. ասոնց անունները մէկիկ մէկիկ գրեցէք, շղթան զարնելով մահապարտներուն բանտը տարէք, ամմէն կերպ տանջանքը տուէք։

Աս խօսքերս և գործքերս արթնցուցին, հոգւոյն սրբոյ շնորհքը կաթեցուցին Ադրիանոսին սիրտը, որ զինուորական կարգի մարդ մը ըլլալով, անոնց վերակացու էր եղած. հոն էր, կը տեսնէր մէկիկ մէկիկ մօտիկ կը դնէր. տեսնելով աս սուրբերուն ասանկ հաստատուն կենալնին՝ աչափ տանջանքի դիմանալնին՝ կը զարմանար. դուրս ելած քովերնին գնաց կամացուկ մը հարցուց. ձեր Աստուծոյ անունին վրայ երդում ընել կու տամ, ըսաւ, իրաւը զուրցեցէք ինծի, ի՞նչ վարձ կը յուսաք առնելու որ աչափ չարչարանքներու կը համբերէք. ինծի կ'երեւնայ որ շատ մեծ բաներ պիտոր ըլլան՝ ինչպէս որ կը պատմէր ինծի իմ կնիկս որ քրիստոնեայ է, հիմա ալ ձեր գործքէն կը հասկընամ որ մեծ բան պիտոր ըլլայ։ Սուրբերն ըսին. մեր բերան չի կրնար ան վարձ-

քին վրայ պատմել՝ որ Աստուած պիտոր տայ, քուկին անկաձդ ալ չի կրնար հասկընալ. մեր գիրքը ասանկ կը գրէ, ան բանն որ աչք չի կրնար տեսնել, ականջը չի կրնար լսել, մարդու միտքէն չի կրնար անցնիլ, անիկայ Աստուած իր սիրելիներուն պատրաստած է։ Աս խօսքս լսածին պէս Ադրիանոս՝ վազեց գրագիրներուն քով ըսաւ. կ'աղաչեմ, իմ անունս ալ ասոնց հետ մէկտեղ գրեցէք, ես ալ քրիստոնեայ եմ։ Երբոր կայսրը տեսաւ Ադրիանոսն ասոնց մէջը խառնուած, կարծեց որ անոնց վրայ ամբաստանելու համար կու գայ, որովհետեւ խիստ աղէկ կը ճանչնար թէ ով է. ըսաւ գրագիրներուն. ինչ որ պիտի զուրցէ հաւատարիմ Ադրիանոսը, անոնք ալ գիր անցուցէք։ Դարձաւ գրագիրներուն գլխաւորն ըսաւ. տէր իմ, անիկայ՝ ես ալ քրիստոնեայ եմ ըսելով՝ կ'աղաչէ մեզի որ իր անունն ալ աս մահապարտներուն հետ մէկտեղ գրենք։ Շատ զարմացաւ կայսրը, շատ բարկացաւ, երեսին գոյնը փոխուեցաւ. թողութիւն խնդրէ ինծմէն, ըսաւ, ո՛վ Ադրիանոս, հիմա ամմէնուն առջին ըսէ որ՝ խելքիս մէկ բան մը եկաւ ան ատենը, անկից անանկ զուրցեցի, անով ես ալ քու անունդ մահապարտներուն մէջէն հանեմ։ Պատասխանեց Ադրիանոս, ես ասկէց ետքը Աստուծմէ պիտոր թողութիւն խնդրեմ իմ անարժան վարքիս համար որ պզտիկուց ինչուան հիմա ունեցեր եմ։ Կայսրը սրդողելով երկաթը զարնել հրամմեց, սուրբերուն հետ մէկտեղ բանտը տանել։

Ադրիանոսի ծառաներէն մէկը վազեց իր կնկանը պատմեց աս բաները. իր կնիկն Անատոլա չի գիտնալով պատճառը՝ լալով աղաղակեց. ի՞նչ եղաւ, ի՞նչ բանի համար բանտը մըտաւ: Ծառան ըսաւ. քանի մը հոգի տեսաւ որ Քրիստոսի համար կը չարչարուէին, չէին ուզեր մեր կուռքերուն զոհելու, ինքիրմէ գնաց մէջերնին խառնուեցաւ՝ ես ալ անոնց հետ մէկտեղ կը մեռնիմ ըսելով: Անատոլա ան ատենը խիստ ուրախանալով շուտ մը բանտը գնաց տեսնելու. երբոր ներս մտաւ՝ ինկաւ Ադրիանոսին ոտքը, երկաթները պագնելով ըսաւ. երնէ՜կ քեզի, տէր իմ Ադրիանոս, գտար ան բանն որ քու ծնողքդ քեզի չէին թողուցած ժառանգելու. երնէ՜կ քեզի որ հիմա անհոգ կ'երթաս ան վերին աշխարհքը, քու առջեւդ խրկելով ան հարստութիւնն որ հարկաւոր ատենը պիտոր գտնես. զօրացի՛ր, տէր իմ, սի՛րտ առ, հարուստները պիտոր աղքըտնան, չքաւորները հարըստնան. երբոր ատեն չի մնար մէկէ մը փոխ առնելու, երբոր մէկը չի կրնար մէկալը խալըսելու, ոչ ծառան իր տէրը, ոչ բարեկամն իր բարեկամը, ամմէնն ալ իրենց բեռը պիտոր շալկեն, դուն ան ատենը, տէր իմ, քուկինդ քեզի հետ կ'առնես կ'երթաս, արդար դատաւորէն վարձքդ կ'առնես. միայն թէ ամուր կեցիր քու կոչմանդ վրայ, թշնամիին անուշ խօսքերը քեզ չիմոլորցընեն, աս աշխըրքիս ոչինչ բաները քեզ չի խաբեն. միշտ աս սուրբերուն վրայ նայէ, տէր իմ, որ քեզի հետ կապուած կեցեր են քովդ, անոնց արիու-

թեանը նմանէ որ Քրիստոսի համար պատրաստ կեցեր են մեռնելու. հողեղէն մարդու սպառնալիքներէն տանջանքներէն մի՛ վախնար, քու Աստուածդ որ ճանչցար՝ քեզի հետ է, քեզ չի թողներ:

Աս խօսքերս լսելով Ադրիանոս Անատոլայի բերնէն, ուրախութեամբ լեցուելով ըսաւ իրեն. հիմա դուն տունդ գնա. երբոր մեզ դատաւորին առջեւ կանչեն, քեզի կ'իմացընեմ, ան ատենը կու գաս հոն կը գտնուիս: Անատոլա ելաւ ամմէն կապուածներուն քովը. քալելով մէկիկ մէկիկ կապանքնին երկաթնին կը պագնէր, կ'աղաչէր որ օգնական ըլլան Ադրիանոսի, համբերութիւն սորվեցընեն. կը վախնար որ կռապաշտութենէ նոր դարձած ըլլալով՝ չըլլայ թէ միտքը դառնայ: Աօրիկայ, կ'ըսէր, ձեր քրտինքին պտուղն է, դուք եղաք հոգեւոր ծնող, դուք հոգ տարէք որ Քրիստոսի ըլլայ, Քրիստոսէն չի զատուի: Նորէն Ադրիանոսին քովը կու գար որ բանտին ներսի դին շղթան զարնուած էր, նորէն սիրտ կու տար կը յիշեցընէր չինայել ինչ որ մարմինը կը քաշէ, հապա ինչ որ պատրաստեր է Աստուած հոգւոյն համար՝ ան մտածէ, կ'ըսէր: Ասանկ քաջալերելով ուրախ սրտով իր տունը դարձաւ աս քրիստոսասէր տիկինը: Քանի մը օրէն ետեւ Ադրիանոս հասկընալով որ ատեանը պիտոր ելլեն, ըսաւ իր ընկերներուն. կ'աղաչեմ թող տուէք ինծի որ երթամ ձեր աղախինը Անատոլա կանչեմ որ մեր վկայութեան ատենը ներկայ գտնուի, ինչպէս որ իրեն խօսք տուի:

Աս ըսելով շատ ստակ տուաւ բանտապաններուն, որոնց ճանչուորնին էր, սուրբերն ալ իրենց երաշխաւոր թողնելով գնաց. Ճամբան երթալնին մէկը իր ճանչուորներէն տեսնելով, վազեց Անատոլա կնկանը աւետիս տուաւ որ Ագրիանոս խալըսեցաւ, մօտիկ է հիմա հոս կու գայ: Առջի բերանը չի հաւատաց քրիստոսասէր կնիկը. երբոր մէկ ուրիշ մը տնեցիներէն նոյն բանը եկաւ պատմեց, ան ատենը կարծելով որ մարտիրոսութենէ փախչելով կու գայ՝ տակնուվրայ եղաւ, սկսաւ լալ. երբոր տեսաւ որ կու գայ, վազեց տանը դուռը գոցեց, ներսէն կանչեց. Թող մէկդի երթայ ան մարդն որ Աստուած թողուց, սուտ զուրցեց իրեն Աստուծոյ, չեմ ուզեր խօսիլ անոր հետ որ Աստուած ուրացաւ, չեմ ուզեր լսել անոր խօսքը որ իր արարիչը խաբեց. ո՛վ թշուառական, ո՛վ քեզ խաբեց զատեց աղուոր նահատակներէն. ի՞նչպէս փախցար դեռ թըշնամին չի տեսած. վայ ինծի որ արժանի չեղայ մարտիրոսի կին ըլլալու՝ հապա ուրացողի: Աս արիական խօսքերը լսելով երանելին Ագրիանոս մանկահասակ Անատոլայի բերնէն, որ ան ատենը տասուիրեք ամիս չի կար իրեն հետ կարգուելէն, մէկ դիէն կ'ուրախանար, մէկալ դիէն կ'արտորար իր կեանքը լմնցնելու նահատակութեամբ: Բա՛ց, ըսաւ, դուռը, քու կարծածիդ պէս չէ. չէ թէ մարտիրոսութենէ փախեր եկեր եմ, այլ քեզ ալ տանելու ինչպէս որ խօսք դրեր էինք: Ասանկ ալ ըսելով՝ Անատոլան չէր կրնար հաւատալ ինչպէս կըր-

նայ ըլլալ որ ինքնիրմէ ելլէ գայ զինքը կանչելու: Ագրիանոս նորէն ըսաւ. բաց ինծի, չըլլայ որ առանց տեսնուելու զատուինք. ետքը քեզի ամմէն օր անվերջանալի խոց մը ըլլայ. ես չեմ կրնար հոս ուշանալ, սուրբերը երաշխաւոր եմ ձգեր՝ թէ որ ատենին չի համնիմ, անոնք պիտոր քաշեն իմ տանջանքս:

Աս լսածին պէս Անատոլա, շուտ մը դուռը բացաւ. Ագրիանոս ողջոյն տալէն ետև՝ երանելի ես, տիկին քոյր իմ, ըսաւ, որ քուկին երկանդ ասանկ օգուտ ըրիր. Աստուած քեզ պսակէ մարտիրոսներուն պէս առանց տանջանք քաշելու: Աս ըսելով իրեն հետն առաւ տարաւ. Ճամբան հարցուց որ ի՞նչպէս կարգաւորեցիր տանդ բանը, ի՞նչ կտակ ըրիր: Անատոլա պատասխան տուաւ. անցաւոր ժամանակաւոր բաները մի՛ մտածեր, տէր իմ, որ ունայնութիւն են, քու միտքդ չխմթնցընեն. միայն մէկ բան մը հոգա, ինչ որ սկսար՝ ան նայէ որ կատարես, մոռցիր երկրաւոր բաները, խնդրէ երկնաւոր անանց բարիքն որ պահուած են քեզի ու քեզի հետ եղող սուրբերուն: Երբոր բանտը հասան, Անատոլա սուրբ նահատակներուն քովն երթալով կը պագնէր իրենց կապանքը. բայց տեսնելով իրենց ճզմուած մարմինն որ տեղ տեղ ճղըրձըկած հոտած ըլլալով որդնոտեր էին, սիրտը խշխըշաց, շուտ մը խրկեց իր աղախիններն աղնիւ կտաւներէն բերել տուաւ, անոնցմով կը սըրբէր իրենց խոցերը. ձեռուընին ոտուընին կը փաթթէր որ կապելէն ճզքըռտուեր էին: Եօթը օր ասանկ

բանտի մէջ կենալով ամէն սրտովը կը ծառայէր սուրբերուն։ Եօթը օրէն ետև դահիճները եկան սուրբերը անդամալոյծ գտնելով մերկ ձիերու վրայ դրին, մէկ շղթայով ամէնն ալ կապելով տարին. իսկ Ադրիանոս ոտքով կ'երթար ձեռուըներն ետևը կապուած։ Բռնաւորը հրամմեց որ ամէնը մէկէն իր առջև բերեն, որ մէկմէկու տանջուիլը տեսնելով, վախնան իրենց հաւատքը ուրանան. բայց բերողը հասկցուց որ առջի տանջուողները մարմիննին փտտած ոսկորնին կ'երևնայ, հիմա անկար են տանջուելու և ոչ պատասխան տալու, շուտ մը կը մեռնին. կ'ուզէք նէ քանի մը օր կենալէն ետև անոնց տանջանք տուէք, հիմա Ադրիանոս մինակ ողջ է՝ անիկայ տանջեցէք։

Այսանկով դահիճները Ադրիանոսը մերկացուցին, կռնակը փայտ շալկած անանկ ատեանը խօթեցին մահապարտի պէս. իրեն ընկերները տեսնելով ըսին. Ադրիանէ, հիմա արժանի եղար քու խաչդ կռնակդ շալկելու Յիսուսին ետևէն երթալու որ քեզ իր քովը կը կանչէ, նայէ որ չի ծռիս. ինչ որ աչքիդ կ'երևնայ՝ մի վախնար անոնցմէ, ինչ որ կը յուսաս՝ անոնց վրայ նայէ, աս ատենիս չարչարանքները արժանի չեն ան փառքին որ մեզի պիտոր տայ Քրիստոս։ Անատոլան ալ քովը գալով ըսաւ. տէր իմ, մինակ Աստուծոյ վրայ դարձուր աչքդ, մի վախնար տանջանքներէն, տանջանքները քիչ են ու ժամանակաւոր, վարձքը հանգիստը մշտնջենաւոր. երբոր աշխարքիս զինուորու-

թեան մէջ էիր՝ յիշէ որ ինչ տառապանք կը քաշէիր մենծերէն օրուան մը թոշակի համար. հիմա որչափ աղէկ կ'ըլլայ աս չարչարանքները քաշել յաւիտենական թագաւորութիւն ժառանգելու համար։

Թագաւորը տեսածին պէս Ադրիանոսը՝ ըսաւ. դեռ խելքդ գլուխդ չեկա՞ւ, ան խենթութեան մէ՞ջն ես։ Ադրիանոս ըսաւ. հիմա թողի ամէն խենթութիւն, աս կը հոգամ որ հոգիս չի կորսուի։ Թագաւորն ըսաւ. լսէ ինծի, զոհէ մեզի պէս մեր կուռքերուն, թէ չէ՝ անանկ տանջանքներ պիտի քաշես որ լսած չես։ Ադրիանոս ըսաւ. դուք թողէք ձեր խենթութիւնը, ինչո՞ւ մոլորեալ կեցեր էք անշունչ կուռքերուն քարերու փայտերու կը զոհէք. ինչո՞ւ թողեր էք կենդանի Աստուածն որ աշխարհքս ստեղծեր է. ես չեմ երկրպագութիւն ըներ անոնց, ինչ որ կ'ուզես ըրէ։ Թագաւորը ծեծել հրամմեց. Անատոլա լսածին պէս, վազեց պատմեց սուրբերուն թէ Ադրիանոս սկսաւ տանջանք քաշել. սուրբերն ալ սկսան աղօթք ընելու. այնչափ երկան ատեն ծեծեցին որ՝ մարմինը կտոր կտոր գետինը կ'իյնէր, արիւնն ալ գետի պէս կը վազէր։ Թագաւորն ըսաւ. գիտեմ, ան մոլորեցուցիչները քեզի սորվեցուցին աս խենթութիւնը։ Ադրիանոս ըսաւ. անոնց ինչո՞ւ մոլորեցուցիչ կ'ըսես՝ յաւիտենական կեանքը կ'առաջնորդեն, դուք էք մոլորեցուցիչ որ մարդ կը կորսնցնէք։ Թագաւորը հրամմեց նորէն բրածեծ ընել։ Սուրբը ըսաւ. որչափ որ շատցընես իմ

տանջանքս՝ այնչափ ալ վարձքը կը շատցընես։ Աս խօսքերս ամմէնն ալ կու գար կը պատմէր Անատոլա սուրբերուն։

Դարձեալ Թագաւորն ըսաւ. Ագրիանոս, խնայէ քու ծաղիկ տարիքիդ, պարապ տեղը մի կորսցըներ, ես աղուորութեանդ վրայ նայելով կը գթամ վրադ։ Ագրիանոս պատասխան տուաւ. ես ալ ինծի խնայելով չեմ զոհեր։ Թագաւորն ըսաւ. մեր կուռքերը պաշտէ որ քեզի թողութիւն կու տան, մենք ալ առջի մեծութեանդ կը հասցընենք քեզ, որովհետև դուն ազնուական ես հարուստի զաւակ, մէկալ ընկերներուդ մի նայիր որ գեղացի մարդիկներ են, աղքատի զաւկըներ։ Ագրիանոս ըսաւ. գիտեմ որ իմ հօրս տանը ազնուութիւնը կը ճանչնաս. բայց թէ որ իմ ընկերներուս մեծութիւնն ալ ճանչնալու ըլլայիր, կ'աղաչէիր անոնց որ՝ քու կուռքերուդ գերութենէ քեզ խալըսէին։ Թագաւորն աւելի սրդողելով հրամեց որ չորս հոգի փորուն զարնեն. երբոր այնչափ զարկին որ փորը բացուեցաւ, աղիքները գետինը կ'իյնէին՝ դադրեցուց տանջելէն ըսելով. կը տեսնես ինչպէս կը խղճամ վրադ, դուն չես իմանար իմ սէրս, գոնէ հիմա կարդա կուռքերուն, ես բժիշկներուն քեզ բուժել տալով իմ պալատիս մէջ կ'առնեմ։ Սուրբ նահատակը ծիծաղելով պատասխան տուաւ. որովհետև խօսք տուիր իս բժշկելու, թող առաջուցմէ ըսէիր ինծի կուռքերը ինչ պիտոր ընեն, անով հասկընայի որ մէկ զօրութիւն մը կայ անոնց քովը։ Թագաւորն ըսաւ. կուռքերը չեն խօսիր։ Երբոր չեն խօսիր նէ, ըսաւ սուրբը, ինչո՞ւ անոնց կը զոհես, մեզ ալ կը բռնադատես զոհելու։

Ան ատենը ամօթ մը գալով Թագաւորին վրայ, ամմէնը մէկէն բանտը դնել տուաւ։ Սուրբերը անչափ ուժ չունէին որ՝ քաշկռտելով տարին դահիճները։ Արիասիրտ Անատոլան տեսնելով Ագրիանոսին խեղճութիւնը, վիզը իր ձեռքովը բռնելով կը քաջալերէր ճամբան, երանի քեզի, ըսելով, որ արժանի եղար սուրբերուն կարգը անցնելու, չարչարուիլ անոր համար որ՝ ինքն ալ քեզի համար չարչարուեր է. քիչ մը ատենէն քովը պիտոր երթաս իրեն փառքը պիտի տեսնես։ Երբոր բանտը հասան, սուրբերն ամմէնը մէկտեղ բարև կու տային երանելի Ագրիանոսին. իսկ Անատոլան իր ձեռքովը արիւնը կը սրբէր, մարմինն ալ եղով կ'օծէր։ Ագրիանոս ըսաւ սուրբերուն. աղօթք ըրէք ինծի համար որ Աստուած սատանայէն պահէ զիս, խիստ մարմրուք կու գայ վրաս։ Սուրբերն ըսին. զօրացի՛ր, եղբայր Ագրիանէ, առաջ մենք ալ քեզմէ կը վախնայինք տկար մարդ ըլլալով, բայց հիմա որ մարդկեղէն բնութեան վրայ ելար յաղթեցիր, քու համբերութենէդ վախնալով սատանան՝ ալ չի համարձակիր քեզի դէմ ելլելու։ Անատոլայ հետ նաև ուրիշ բարեպաշտ կընկտիք ալ կու գային բանտը սուրբերուն ծառայելու, վէրքերնին սրբելու. երբոր լսեց Թագաւորը բարկացաւ. ապսպրեց որ չի թողնեն կնիկտոց մտնելու։

Անատոլան իմանալով՝ իրեն մազերը կըտ-
րեց, էրիկ մարդու հագուստ մտնելով ա-
նանկ կը մտնէր, սուրբերուն կը ծառայէր.
հասկընալով որ մօտիկ էր մահերնին, աղա-
չեց Ադրիանոսի՝ գիտեմ, ըսաւ, որ Քրիստոս
քու խնդիրքդ կը կատարէ, խնդրէ կ'աղաչեմ
ինչպէս որ աս անցաւոր աշխրքիս մէջ մէկտեղ
ապրեցանք, անանկ ալ անդին մէկտեղ վայե-
լենք արքայութիւնը, որ քու մարտիրոսու-
թեանդ գործակից եղայ. գիտես, տէր իմ,
աս քաղքիս անառակութիւնը, թագաւորին
ամբարշտութիւնը, չըլլայ որ իս սրբասէր ա-
մուսինդ կռապաշտի մը տայ, քեզի կ'իյնայ
իս պահելու. իմ պարկեշտութեանս վարձքը
մէկտեղ մեռնիլս ըլլայ։ Ուրիշ կնկտիք ալ Ա-
նատոլայէն բարի օրինակ առնելով մազերնին
կտրեցին, էրիկ մարդու հագուստով կու գա-
յին սուրբերուն կը ծառայէին։ Երբոր աս ալ
լսեց կայսրը, խիստ զարմացաւ, բայց բան մը
չըսաւ, հասկընալով որ սուրբերը ցաւուն չի-
դիմանալով մօտիկ են մեռնելու. տանջանքով
մեռնելու համար՝ սալ դնել տուաւ ոտուըներ-
նուն տակը, անանկ երկըթով կոտըրտել հրա-
մեց իրենց ոտուըները։ Անատոլան աղաչեց
դահիճներուն որ առաջ Ադրիանոսէն սկսին,
վախնալով չըլլայ որ ուրիշներուն վրայ տես-
նելով Ադրիանոս՝ իրեն մէկ վախ մը գայ։ Եր-
բոր սալը դրին, Անատոլան անանկ վառուած
էր Քրիստոսի սիրովը որ ինքիրմէ բռնելով Ա-
դրիանոսին ոտուըները սալին վրայ դրաւ. եր-
բոր դահիճները զարնելով կոտրտեցին, Անա-

տոլան դարձաւ ըսաւ Ադրիանոսին. կ'աղա-
չեմ, ով ծառայ Քրիստոսի, դուն քեզնէ ձե-
ռուըներդ երկնցուր որ կտրեն. որպէս զի աս
բանիս մէջն ալ նմանող ըլլաս սուրբերուն, ո-
րովհետեւ անոնք քեզնէ աւելի տանջուեցան։
Ադրիանոս ալ անանկ ըրաւ, բայց կտրածնին
պէս ալ՝ հոգին աւանդեց։ Մէկալ սուրբե-
րուն վրայ գացին դահիճները, անոնք ինքի-
րեննին կ'երկնցընէին ոտուըննին ըսելով, տէր
Յիսուս, ա՛ռ մեր հոգին։ Յիսուսի հետ աստանկ
խօսելով ամմէնն ալ նահատակուեցան յամին
305 կամ 310. օգոստոս 26։

Թագաւորը հրամմեց որ սրբոց մարմինները
կրակը ձգեն, չըլլայ որ գալիլեացիք՝ որ ըսել
է քրիստոնեայները՝ առնեն Աստուծոյ տեղ պաշ-
տեն։ Ան ատենը Անատոլան գաղտուկ առաւ
Ադրիանոսին մէկ ձեռքը պահեց երբոր կը տա-
նէին մարմինները, ետեւնին երթալով արեան
կաթիլները կը ժողվէր զինքը կ'օծէր. ուրիշ
բարեպաշտ կնկտիք ալ ազնիւ կտաւներ թաթ-
խելով սրբոց արեան մէջ ծոցերնին կը պա-
հէին. դահիճներուն լաթերն ալ որ սուրբե-
րուն արեան մէջ թաթխուած էին՝ շատ ոսկի
տալով ծախու առին։ Երբոր սուրբերուն մար-
մինները վառած փուռը կը ձգէին, ասոնք լա-
լով կ'աղաչէին՝ աղօթք կ'ընէին սուրբերուն որ
զիրենք ալ յիշեն. մանաւանդ Անատոլա հոգ-
ւոյն սրբոյ շնորհքովը վառուած աստիս ան-
դին կը պտըտէր փռան քովերը. փափաքելով
որ ինքն ալ ան փուռը իյնելով սուրբերուն հետ
մէկտեղ նահատակուի. ո՛վ երանելի Ադրիանէ,

կը կանչէր, ես մի թողուր աս ցաւալի աշխըրքիս մէջ։ Երբոր մարմիննին փուռը ձգեցին, յանկարծ երկինքը անանկ գոռաց որ քաղքին մէջ ամէնն ալ վախցան, սաստիկ անձրև մը գալով փուռը մարեց, դահիճները վախէն փախան. ան ատենը մօտիկ եղող քրիստոնէները՝ Անատոլան ալ ուրիշ կնկտիք ալ մէկտեղ վազեցին մարմիննին գողցան, որ ամենևին ողջ մնացեր էին չէին երած և ոչ գլխընին մազը։

Ան ատենն երևցաւ Եւսեբիոս անուն ազնուական մարդ մը Պօլիսէն եկած Նիկոմիդիա իր կնկնովը. ոտքն ինկելով Անատոլայ և ուրիշ քրիստոնէներուն ըսաւ. մենք առաջ աս քաղքիս մօտիկ կը կենայինք, բայց ամբարշտութիւնները տեսնելով ամէն բաներնիս թողինք Պօլիս գացինք. հիմա տուէք մեզի սուրբերուն մարմինները որ տանինք հոն թաղենք ինչուան թագաւորին մահը, ետքը կատարեալ պատուով ընենք անոնց փոխադրութիւնը, ինչպէս է մեր սովորութիւնը. թէ որ հոս թաղելու ըլլաք, ան բռնաւորը նորէն հանել երել կու տայ։ Աս խօսքս ամէնուն ալ ընդունելի եղաւ. անանկով նաւը դրին Պօլիս խրկելու. բայց Անատոլա վախնալով՝ չըլլայ թէ մարմինները մատնուելու որ ըլլայ՝ Ադրիանոսին ձեռքն ալ մէկտեղ մատնուի, որ իրեն մէկ հատիկ յոյսն էր, իր բարձին տակը պահեց ամէնէն գաղտուկ։

Քանի մը օր անցնելէն ետև՝ Նիկոմիդացի մէկ հազարապետ մը խնդրեց թագաւորէն որ

Անատոլան իրեն կին առնէ, անոր գեղեցկութեան ու հարստութեանը աչք տնկելով. ուրիշ կնիկներ ալ խրկեց աս բանիս համար իրեն հետ խօսելու։ Անատոլան անոնց խօսքին հաւնիլ ցցուց, խաբելով ըսաւ. իս ուզողը որովհետև մեծ մարդ է, իրեք ամիս ինծի ատեն տուէք, որ պատրաստութիւն տեսնեմ։ Անանկով զանոնք ճամբեց, ինքը արտորաց Պօլիս փախչելու ուր որ սրբոց մարմինները տարին։ Ուր որ կը պահէր սրբոյն Ադրիանոսին ձեռքը, հոն երեսի վրայ ինկալով աղօթք ըրաւ, որ Աստուած սրբոյն Ադրիանոսի բարեխօսութեամբը զինքը խալըցընէ կռապաշտի ընկերութենէ. աղօթք ընելէն տրտմութեամբ ու հոգ ընելէն ետև քուն մը եկաւ վրան։ Ան ատենը սուրբերուն մէկը երևնալով իրեն ըսաւ. մի վախնար, Անատոլա, մենք չենք մոռցած քու աշխատանքդ որ ըրիր մեր վրայ. Քրիստոսի առջև եղածնուս պէս աղաչեցինք որ դուն ալ մեր քովը գաս։ Անատոլան ըսաւ. տէր իմ, Ադրիանոսն ալ արդեօք Քրիստոսի առջևն երևցա՞ւ ձեզի հետ։ Ան մեզնէ առաջ երևցաւ, ըսաւ. դուն հիմա նաւը մտիր մեր քովն եկէ. Աստուած քեզի ալ կ'ողորմի, մեզի հետ հանգչիս պիտի։ Անատոլան ուրախութեամբ արթըննալով՝ ամէն բան թողաւ, միայն Ադրիանոսի ձեռքը հետն առնելով նաւակ մը մտաւ, որուն մէջ շատ քրիստոնէներ կային Մաքսիմիանոս թագաւորին ձեռքէն փախչողներ։ Իմացաւ հազարապետը, թագաւորէն զօրք առնելով ուրիշ նաւ մը մտաւ ետևէն

հանելու. բայց քիչ մը բացուելէն ետեւ խիստ դէմ հով մը ելլելով ետ դարձուց անոնք. ոմանք ալ խղդուեցան ալէկոծութենէն։

Հակառակորդ սատանան ուզեց խաբանել Անատոլեայ փախչելը, մէկ նաւապետի մը կերպարանքով նաւու մը մէջ նստած ուրիշներով Անատոլեայ նաւուն հանդիպեցաւ, հարցուց ո՞ւսկից կու գաք, ո՞ւր կ'երթաք։ Անոնք պատասխան տուին որ Նիկոմիդիայէն կու գանք Պոլիս կ'երթանք։ Սխալ կ'երթաք, ըսաւ, աս սուտ նաւապետը, ասիկայ ձեր ուզած ճամբան չէ, ձախ դին դարձուցէք. ասոնք ալ չիտակ խօսք կարծելով, անդին դարձուցին նաւը։ Այն ատենը սուրբն Ադրիանոս երեւնալով իբր ան նաւուն մէջը կեցած, ձայն հանեց՝ մի հաւատաք, ըսաւ, անոր. աղէկ կ'երթայիք առաջ, անանկ գացէք. աս ըսածին պէս՝ հալածեցաւ սատանան, Անատոլեան ալ տեսաւ որ սուրբն Ադրիանոս կեցեր է, իրենց առջեւէն կ'երթայ, ուրախանալէն կանչեց՝ ահա տէրն իմ Ադրիանոս. անկից ետքը չերեւցաւ սուրբը։ Ասոնք յաջող հովով առտուանց հասան Պոլիս. երբոր սրբոց նշխարքներուն տեղը հասան, Անատոլեան ցամաքն ելաւ, փափաքով համբուրեց սուրբ վկաներուն մարմինները, սրբոյն Ադրիանոսի ձեռքն ալ հանեց քովէն հոն դրաւ, երկան ատեն աղօթքի հետ եղաւ. ետքը Եւսեբիոսի տունը գալով բարեւեց քրիստոնեայ եղբայրները, աղաչելով իրեն համար որ աղօթք ընեն՝ ինքն ալ սուրբերուն ետեւէն երթայ. անոնք տեսնելով որ խիստ յոգնած էր, կ'ա-

պահէին որ քիչ մը քուն ըլլայ։ Այն ատենը սուրբն Ադրիանոս տեսիլքի մէջ իրեն երեւնալով ըսաւ. խաղաղութիւն ընդ քեզ, քոյր մարտիրոսաց, եկէ քու աշխատանքիդ վարձքն առ. եւ մէկէն իր հոգին աւանդեց հոն։ Քրիստոնեաները քովը գալով երբոր կ'ուզէին արթնցընել, տեսան որ վախճանած է՝ շատ ցաւեցան. լալով աղօթքով ան ալ հոն թաղեցին միաբան Եւսեբիոսին տունը, որ արդէն գմբեթաւոր չէնք մըն էր մէկ վկայարանի մը պէս, աղօթքի տուն ըրին. շատ մարդիկ շատ կընկտիք ամմէն ապրանքնին թողնելով հոն եկան բնակեցան, աղօթքով պաքով Աստուծոյ ծառայելով։ Ադրիանոսի վրայ շատ հրաշքներ կը պատմուին. յատուկ բարեխօս է ժանտախտի հիւանդութեան. անոր բարեխօսութեամբը շատ մարդ ծանր հիւանդութենէ ըուընտցան, ջուրը խղդուողները ողջցան, բարձր տեղէ վար իյնողները ողջ պահուեցան, տղաբերք եղողները վտանգէ խալըսեցան, անդամալուծները բժշկուեցան։

ՍՈՒՐԲ ՍԱՆԴՈՒԽՏ ԿՈՅՍ

Ասիկայ Սանատրուկ ըսուած Հայոց թագաւորին աղջիկն էր. երբոր Թադէոս առաքեալն եօթանասուներկու աշկերտներէն մէկը եկաւ Հայաստան քարոզեց սուրբ հաւատքը, ան ատենն ինչպէս մեր Աբգար թագաւորը անանկ ալ Սանատրուկ իր քեռորդին

քրիստոնեայ եղաւ. բայց երբ Հայոց վրայ Թագաւոր ըլլալու համար Սանատրուկ՝ ուրացաւ, նորէն կռապաշտ եղաւ. որովհետև մեծերը ամէնն ալ կռապաշտ էին, կռապաշտ Թագաւոր կ՚ուզէին։ Թադէոս առաքեալը նորէն եկաւ Արտազ գաւառը՝ Սանատրկոյ նստած տեղը քրիստոնէութիւն կը քարոզէր, բորոտները կը սրբէր, կաղերը կը քալցնէր, Յիսուսին անունով շատ հրաշքներ կ՚ընէր, շատ կռապաշտներ ալ կը դառնային քրիստոնեայ կ՚ըլլային իրեն ըրած հրաշքները տեսնելով, իրեն քաղցր քարոզութիւնը լսելով։ Ասոր ձայնը երբոր հասաւ սուրբ Սանդուխտին անկաճը որ պզտիկ մատղաշ տարիքին մէջն էր, խիստ գեղեցիկ երեսով, խիստ իմաստուն խելքով, հօրմէն գաղտուկ գիշերանց եկաւ Թադէոս առաքելոյն քովը, փափաքով նստաւ իրեն քարոզութիւնը մտիկ ընելու։ Ան ատենը աւետարանին լոյսը իրեն սիրտը ծագեցաւ, հոգւոյն սրբոյ շնորհքով լուսաւորեցաւ, մէկիկ մէկիկ սուրբ խորհուրդները սորվեցաւ. Թադէոս առաքելոյն ոտքը իյնալով արցունք թափելով կը պագնէր, իրեն հոգւոյն հայր կանչելով անիկայ։ Ասանկով շատ օր չի զատուեցաւ անկից. իր սիրտը անանկ վառուած էր Քրիստոսի սիրովն որ չէր ուզեր բաժնուիլ Քրիստոսի աշակերտէն։ Տեսնելով սուրբ առաքեալը Սանդուխտին ասանկ ջերմեռանդութիւնը՝ Քրիստոսի սիրոյն հետ ասանկ միանալը՝ շուտ մը մկրտելու ատենը լուսեղէն նշան մը երևցաւ սրբուհի Սանդուխտին վրայ, լուսոյն մէ-

ջէն ալ ձայն մը եկաւ. ուրախ լեր, ո՛վ դուստր և հարսն բարի երկնաւոր փեսային. ան լոյսը տեսնելով, ձայնն ալ լսելով, շատ հոգի դարձան քրիստոնեայ եղան։

Բայց կռապաշտ քուրմերը կատղելով՝ վազեցին իր հօրը Սանատրուկ Թագաւորին պատմեցին։ Սանատրուկ լսածին պէս հրամեց Թադէոս առաքեալը կապել, իսկ նոր հաւատացեալներէն ո՛րը սպաննել ո՛րը ծեծել ու բանտի մէջ պահել, անոնց հետ իր աղջիկն ալ սրբուհին Սանդուխտ։ Երբոր կը սպաննէին նորահաւատ քրիստոնեաները, տեսան որ մեծ լոյս մը իջաւ անոնց վրայ. ան տեսնելով ոմանք դարձան քրիստոնեայ եղան. մէկալ կռապաշտներուն վրայ վախ մը ընկաւ, շատն ալ կուրցան ճառագայթէն, վախցան բռնելու սուրբ առաքեալը։ Ան ատենը Յիսուս երևնալով Թադէոս առաքելոյն՝ շատ քաջալերութիւն տուաւ իրեն։ Տեսիլքը տեսնելէն ետև ան գիշերը ինքիրմէ գնաց Թադէոս բանտը, բանտին դռները ինքիրմէ բացուեցան. ներս մտնելով Թադէոս ողջոյն տուաւ բանտին մէջ բռնուած քրիստոնէներուն, սրբուհի Սանդուխտին քովն եկաւ. տեսնելով որ իրեն ոսկի զարդերուն տեղը շղթայով էր կապուած, պագաւ կապանքներն ու ըսաւ. երնէկ քեզի, դուստր երկնաւոր Թագաւորին։ Իսկ սրբուհին առաքելոյն ոտքը պագնելով կը խնդրէր որ նորէն քարոզէ Քրիստոսի վրայ. իրեն մխիթարութիւն տայ անարատ պահելու զինքը ան կռապաշտներուն մէջը։ Բերանը բացաւ

սուրբ առաքեալը աս յորդորանքը զուրցեց. մէյմը, ըսաւ, քու սրտիդ մէջը դիր Քրիստոս մեր տէրը, ալ մի՛ վախնար, բոլոր սրտովդ անոր ապաւինէ. անիկայ քեզի օգնութիւն կանչէ, իսկոյն կը հասնի զօրութիւն կու տայ, քու թշնամիներդ կ'ամընչցընէ. քու աչքիդ բան մը չերեւնայ աս անցաւոր աշխարհքս՝ որ այսօր կայ վաղը կը կորսուի. հաւատք, յոյս, սէր, աս իրեք բանը քեզի զէնք առ. ինչ հնարքներ որ բանեցընէ քեզի չար սատանան՝ չի կրնար քեզ զրկել յաւիտենից ուրախութենէն, որ սուրբերուն հետ պիտի վայելես քուկին կամաւոր նահատակութեամբդ, որ պիտի քաշես Յիսուսի անուանը համար։ Աս ըսելով ապըսպրեց աղօթքի հետ ըլլալ. ինքն ալ թեւերը տարածելով սկսաւ աղօթք ընել. ո՛վ միածին որդի Աստուծոյ, ըսաւ, որ մարդկային ազգը փրկելու համար աշխարհք եկար, նայէ երկինքէն աս աղախնոյդ վրայ Սանդուխտին, որ իրեն ծաղիկ տարիքը քեզի կը նուիրէ, դուն պահէ զօրացուր ասիկայ իր ընկերներովը, ամօթ ըրէ թշնամին սատանայ։

Երբոր աղօթքը լմնցուց՝ յանկարծ մէկ գոռում մը եղաւ, բանտին տանիքը վեր ելաւ, արեւէն աւելի պայծառ լոյս մը ծաթեց, լուսոյն մէջէն ալ ձայն մը եկաւ, որ կ'ըսէր. զօրացի՛ք, սի՛րտ առէք, ես պիտոր գամ ձեզ առնեմ. իսկ դու, ո՛վ Սանդուխտ, որ իմ ետեւէս եկար, երկրաւոր պատիւը ձգեցիր, իս հայր կոչեցիր, քեզի վերնագոյն լոյս պիտի տամ ուրիշներէն պայծառ։ Աս երկնաւոր ձայնը ա-

ռածնին պէս՝ ամենուն կապանքը արձըկուեցան, մարմիննին ողջընցաւ, գոհանալով կ'ըսէին. ուրիշ բան չունինք, տէր մեր, քու բարերարութեանդ փոխարէնը հատուցանելու, բայց միայն մեր կեանքը։ Բանտապաններն աս հրաշքներն ու բանտին դուռն ալ բացուած տեսնելով, Թադէոս առաքելոյն ոտքը ընկան. մենք ալ քու Աստուծոյդ կը հաւատանք, ըսին, մեզ ալ հաւատացեալներուն մէջ խառնէ։ Աս ըսելով լալով թողութիւն կը խնդրէին. ձեզ չէ թէ մեր կամքովը՝ այլ ակամայ թագաւորին խօսքին համար աս նեղութեանը մէջ պահեցինք, կ'ըսէին. հիմա տեսնելով քուկին Աստուծոյդ փառքը, մենք ալ կը խոստովանինք որ ան է ճշմարիտ Աստուած արարիչ երկնի և երկրի, ինչ որ ըլլայ չենք բաժնուիր անկէց։ Սուրբ առաքեալը տեսնելով որ ճշմարիտ էր իրենց կոչումը, սիրտ տուաւ, աղօթք ըրէք՝ ըսաւ. ինքն ալ մէկտեղ աղօթք ընելով մկըրտեց անոնք 33 հոգի բանտապաններն ու իրենց ընտանիքը։ Սատանան մարդու կերպարանքով հոն երեւնալով ըսաւ բանտապաններուն. ինչ պակաս էր ձեզի որ թողիք կուռքերը, գնացիք մէկ հրեայի մը ետեւէն որ ձեզ կը խաբէ։ Սուրբ առաքեալը անոր սաստելով՝ մէկ դժոխային խանձող մը դարձաւ, սկսաւ տանջուիլ հրեշտակներէն. աս տեսնելով նորահաւատները աւելի հաստատուեցան սուրբ հաւատքին մէջ։

Իսկ սատանան գնաց թագաւորը գրգռելու, որ առտուանց խորհուրդ ըրաւ իր աղջը-

կանը համար ինչ ընել ։ Հայրական սիրտը չէր գիմանար անանկ աննման զաւակն սպաննելու՝ որ խիստ կը սիրէր, յիշելու ատենը կու լար. իր իշխաններէն մէկը խրկեց որ երթայ բանտէն հանէ իր առջեւ բերէ, ուրիշներն ալ խրկեց որ Թադէոս առաքեալը գտնեն բռնեն որ իր դուստրը անանկ մոլորցուց, չի գիտնալով որ անիկայ ինքիրմէ բանտը գացեր էր։ Երբոր իշխանը բազմութեամբ բանտը եկաւ, դուռը բաց տեսնելով զարմացաւ. կը տեսնէր ներսը իր կարծածէն աւելի բազմութիւն, անոնց բոլորտիքն ալ լոյս սաստիկ, սուրբ առաքեալն ալ ոտքի վրայ կեցած կը քարոզէր. աս լուսոյն ահաւորութենէն իշխանն ալ իրեն հետ եկողներն ալ գետինն ընկան, աներեւոյթ տանջանօք կը չարչըրուէին, ահուելի ձայներ կը լսէին։ Թադէոս առաքեալն հասկընալով անոնց փորձանքը, դուրս ելաւ տեսաւ որ գետինն ընկած կը թաւալտրկէին, ձեռքը վրանին դնելով Աստուծոյ անունը տալով ամէնն ալ բժշկեց։ Աս տեսածին պէս իշխանը՝ հաւատաց, յիսուն մարդ ալ իր հետը. և որովհետև խիստ մեծ մարդ էր թագաւորական դրանը մէջ իբրև թագաւորին փոխանորդը ըլլալով, խիստ սրդողեցաւ Սանատրուկ, լսածին պէս՝ հրամմեց սրով սպաննել ամէնն ալ. ան օրը 200 հոգի նահատակուեցան էրիկ մարդ կնիկ մարդ. հոն տեղը ձայներ լսուեցան հրեշտակներու, որ երկնքէն վար իջնալով ողջոյն կու տային սուրբ նահատակներուն, անոնց վախէն ալ շատ անհաւատներ կորսուեցան.

գիշեր ատեն ալ լոյս մը երեւցաւ սուրբ վկաներուն վրայ։ Սրբուհին Սանդուխտ հօրմէն գաղտուկ հաւատարիմ ծառաներ խրկեց իր տունը, բարակ կտաւներ բերել տալով սուրբ մարմինները կը պատէր արցունքով համբուրելով. երնէ՜կ ձեզի, կ՚ըսէր, քուրեր, աղբարներ, դուք արժանի եղաք երկնաւոր ուրախութեան, զիս ալ յիշեցէք։ Աս ըսելով՝ իր տանը մօտիկ թաղել տուաւ. նորէն բանտը գնաց, հոն սուրբ առաքեալը աղօթքի մէջ գտաւ՝ մէկ սքանչելի լուսոյ մը մէջ կեցած. վազեց ոտքն ընկաւ, շատ արցունք թափելով հառաչելով ըսաւ. իմ տէրս ու հայրս՝ որ իս մոլորեալս գտար, իս օրհնէ, ինծի համար ալ աղօթք ըրէ որ ես ալ հասնիմ իմ սուրբ ընկերներուս, ես ալ արժանի ըլլամ Քրիստոս տեսնելու։ Առաքեալը տեսնելով սրբուհւոյն արցունքն ու Քրիստոսի վրայ ունեցած սէրը՝ ըսաւ. երանի՜ քեզի, դուստր երկնաւոր թագաւորին, քիչ մը համբերէ, շուտ մը կը տեսնես լոյսն Քրիստոս։ Ասանկ ալ սիրտ կու տար ուրիշ հաւատացեալներուն. հաց տուին իրեն, օրհնելով տուաւ սրբուհի Սանդուխտին ու իր ընկերներուն. ճաշակելէն ետեւ փառք տուին ամենասուրբ երրորդութեան ու խաչակնքելով քուն եղան։ Բայց առաքեալը աղօթքի հետ կ՚ըլլար, գոհանալով Աստուծոյ որ իրեն քարոզութեամբը անչափ հոգի վաստըկեցաւ. կ՚աղաչէր որ հաւատքնին ամուր պահելով արժանի ընէ անոնք արքայութեան, մանաւանդ սրբուհի Սանդուխտը յատուկ կը յանձնէր

Աստուծոյ համբերութիւն տալ, որ իրեն ծաղիկ տարիքը՝ իրեն սուրբ կուսութիւնը՝ բոլորովին Յիսուսի էր տուած, որպէս զի արժանի ըլլայ մարտիրոսական պսակն առնելու. փոխանակ անցաւոր պսակին որ իր հօրը տանը մէջ ունէր:

Աս աղօթքը ընելու ատենը, Յիսուս երևնալով խաղաղութիւն ընդ ձեզ, ըսաւ, սիրելիք իմ. լսեցի, ով Թադէէ, քու աղօթքդ, դուն Սանդուխտին ու մէկալ աշկերտներուդ հետ մէկտեղ պիտի նահատակուիս, ով ալ որ ձեր յիշատակը կատարէ՝ ինչ որ խնդրէ, խնդիրքնին պիտի կատարեմ: Թադէոս ըսաւ. տէր իմ և Աստուած իմ, գիտեմ որ իս սիրեցիր, մի՛ թողուր ասոնք ալ՝ որ իմ խօսքովս քեզի հաւատացին. վերցուր կռապաշտութեան խաւարը աս աշխրքիս վրայէն. քեզի ժողովուրդ ըրէ որ միաբան քու աստուածութիւնդ փառաւորեն: Պատասխան տուաւ Քրիստոս. աս խնդիրքդ ալ կը կատարեմ, քու առաքելութեան տեղդ ալ ինծի ժողովուրդ պիտի ընեմ, դուն ուրախ կեցիր՝ ըսելով վերցաւ: Ան ատենը սուրբ առաքեալն արթնցուց իր աշկերտներն ու սրբուհին Սանդուխտը, աս տեսիլքը պատմելով ուրախացուց անոնք. մէկտեղ աղօթք ընել սկսաւ, ետքը սիրտ տուաւ. հիմա պիտոր առնէք, ըսաւ, լուսեղէն պսակը: Տեսնելով որ սուրբն Սանդուխտ կու լայ, կարծելով որ վախէն կու լայ անոր ալ սիրտ տուաւ: Բայց սրբուհին Սանդուխտ Յիսուսին սիրովը վառուած, շնորհքով լեցուած պատասխան

տուաւ. չեմ վախնար տէր իմ և հայր, այլ ուրախ եմ, միշտ կը փափաքիմ Քրիստոս տեսնելու, ե՛րբ պիտոր ըլլայ որ անոր քովն երթամ, ե՛րբ պիտոր ըլլայ որ միշտ անոր առջին կենամ. փափաքս աս է, սիրտս խիստ վառուած է ան երկնային լոյսը տեսնելու, անոր համար կու լամ: Աս խօսքիս վրայ խիստ ուրախանալով առաքեալն՝ ըսաւ. երանի՛ քեզի որ հիմա պիտի համնիս անոր՝ որուն որ կը փափաքիս:

Առտու եղածին պէս՝ իշխաններ սպասաւորներ բանտը եկան, Թադէոս առաքեալն ալ ուրիշ քրիստոնեաներն ալ թագաւորին պալատը բերին կապած. միայն սրբուհի Սանդուխտը չի կապած բերին, որ մտնելու ատենը զարմանալի համարձակութեամբ բարձր ձայնով սկսաւ սիրտ տալ իր ընկերներուն ըսելով՝ մի՛ վախնաք, եղբարներ, երկրաւոր թագաւորներէն՝ որոնց վախը ոչինչ է, որուն որ հաւատացիք՝ անոր վրայ ամուր կեցիք, խելուրնիդ մտուրնիդ անոր տուէք, անիկայ ձեզի զօրութիւն կու տայ, ան է միայն Աստուած, անկէց ուրիշ Աստուած չի կայ, անիկայ ձեզ կը պահէ աշխրքիս խաբէութենէ: Թագաւորը ներս կանչեց սրբուհին. երբոր ներս մտաւ, քովս եկէ, ըսաւ, դուստր իմ Սանդուխտ. բայց սրբուհին երեսն ալ չի նայեցաւ քովն ալ չի գնաց: Թագաւորն ըսաւ. իս ուրացա՞ր, որդեակ, ան մոլորցնո՞ղը սիրեցիր. իրաւ կ'ըսեմ քեզի, թէ որ չի դառնաս քու մտքէդ, քեզ մեռցնելով պիտի կորսնցնեմ: Պատասխան տուաւ սրբուհին. ան որ դուն մոլորցը-

նող կ՚ըսես, անիկայ իս չիտակ ճամբան բե֊
րաւ, հասկըցուց ինծի ճշմարիտ Աստուածն
արարիչ երկնի և երկրի, հայր և որդի և հո֊
գին սուրբ. ես հիմա կ՚արտորամ անոր քովն
երթալու որ իմ տէրս է, լոյս է և կեանք ամ֊
մէնուն: Թագաւորն ըսաւ. ո՞վ է ան որ Աս֊
տուած կը կոչես ու հայր: Սանդուխտ ըսաւ.
ան է ճշմարիտ Աստուած, որ ոչընչէ ամմէն
բան ստեղծեց. բայց ձեր միտքը խաւարած է,
որ ձեր ստեղծողը մէկդի թողնելով կուռքերը
կը պաշտէք, որ չեն տեսներ չեն լսեր. սատա֊
նաները մէջերնին են նստած, ձեր միտքն ալ
կուրցուցեր են, դժոխքի որդի են ըրեր, ուր
պիտոր երթաք հետերնին տանջուիք: Աս խօս֊
քերուս վրայ կատղելով Թագաւորը, իր հայ֊
րական գութը մոռցաւ, ապտակ մը զարնել
տուաւ. կապեցէք քերթեցէք, ըսաւ, քեր֊
թած տեղերը կրակով երեցէք: Դահիճները
կապեցին սրբուհին, գործիքները պատրաս֊
տեցին: Մէկը վազեց գնաց աս բաներս պատ֊
մեց սրբոյն Թադէոսի, որ լալով աղօթք ընել
սկսաւ, որպէս զի Յիսուս զօրութիւն տայ ա֊
նոր:

Երբոր սրբուհին կապուած քերել պիտի
սկսէին երկըթէ գործիքներով, երկինքը կան֊
չեց ըսելով. տէր իմ Յիսուս, հասիր ինծի օգ֊
նութիւն, որ ամմէնքն ալ իմանան քու զօրու֊
թիւնդ. դուն ես իմ հայրս արարիչս, մի թո֊
ղուր իս: Ան ատենը մէկ շարժ մը եկաւ, լոյս
մը ծաթեց, ձայն եկաւ վերէն՝ զօրացիր,
դուստր իմ, ես քեզի հետ եմ. կապանքները

մէկէն քակուեցան, լուսէն կայծակը զարնե֊
լով դահճապետը սպաննեց, շատ մարդ ալ իր
հետը. Թագաւորն ալ ամմէնն ալ ահուդողի
մէջ ինկան: Սրբուհին Սանդուխտ արձըկուած
ըլլալով՝ եկաւ գտաւ ուր էր Թադէոս առա֊
քեալը, ոտքը իյնելով, ըսաւ. տէր իմ և հայր,
ահա Քրիստոս տէրն իմ իս արձըկեց, ամօթ
ըրաւ սատանան: Գանք որ աս շարժմունքը
անանկ վախցուց կռապաշտները՝ որ իշխան մը
եկաւ Թագաւորին դիացէն սուրբ առաքե֊
լոյն ոտքը իյնելով ըսաւ. մեղայ քեզ ու քու
Աստուծոյն, ներէ, մեզի համար աղօթք ըրէ՝
սա պատիժը անցնի, ինչ որ դուն կ՚ուզես՝ կ՚ը֊
նենք. Թագաւորը հրաման տուաւ որ արձը֊
կուիք: Թադէոս առաքեալը լալով աղօթք ը֊
րաւ պատիժը վերցնելու. մէյմըն ալ տեսան
որ կապուած քրիստոնէներուն ամմէն կա֊
պանքը ինքիրմէ արձըկուեցան, շարժին զար֊
հուրելի ձայնն ալ դադրեցաւ: Իշխանը զար֊
հուրեցաւ. առաքեալն իրեն ըսաւ՝ մի վախ֊
նար, գնա պատմէ Թագաւորին ինչ որ տեսար:
Ասիկայ եկաւ Թագաւորին ըսաւ որ՝ ես Թա֊
դէոսը տեսայ չէ թէ մարդ, այլ մարդէ վեր
բան մը՝ չորս դին լուսի մէջ առնուած, աղօթք
ըրածին պէս ամմէն շարժումը դադրեցաւ:
Բայց Թագաւորը սատանայի հետևելով ըսաւ.
անիկա՞յ մի կարծես որ դադրեցուց, մեր կուռ֊
քերը դադրեցուցին: Իշխանը աս խօսքին վրայ
դժուարելով վախնալով եկաւ Թադէոս առա֊
քելոյն քովը, հաւատքը ընդունելով իր ամ֊
մէն տնովը մկրտուեցաւ, Սամուէլ անուն առ֊

նելով աշակերտ եղաւ սրբոյն։ Աս բանիս վրայ
խիստ դժարն եկաւ Թագաւորին, խիստ տըրտ-
մեցաւ, որովհետև խիստ երևելի մարդ էր խոր-
հրդական Թագաւորին, որուն նման չէր գըտ-
նըւէր Հայաստանի մէջ. սրդողելէն կրակ կըտ-
րած գամեր զարնել տուաւ ոտուըներուն ա-
նանկ նահատակեց ան իշխանը, անոր հետ
ութը հոգի ալ նահատակուեցան. որոնց մար-
մինը գիշեր ատեն առին սուրբն Թադէոս և
և սրբուհին Սանդուխտ խնկերով պատելով
թաղեցին։ Թադէոսի ըսաւ սրբուհին. երանի
քեզի, տէր իմ և հայր, որ շատ մարդ արժանի
ըրիր Քրիստոսի պսակին։ Առաքեալն ալ իրեն
ըսաւ. քեզ ալ երանի որ արժանի եղար անոնք
թաղելու. ուրախ եղիր, դուն ալ շուտով պիտի
համնիս Քրիստոսի։ Աս սրբուհին իբր թէ մէկ
առաքելուհի մըն էր եղած, ինքը Քրիստոսի
սիրով վառուած ըլլալով՝ ուրիշներն ալ անոր
սիրովը կը վառէր, ամմէնն ալ կը հոգար կը
կերակրէր կը հագուեցընէր, էրիկ մարդ կը-
նիկ մարդ ամմէնն ալ կը մխիթարուէին սիրտ
կ'առնէին ասոր խօսքէն, որ Յիսուսին անու-
նով հրաշքներ ընելով շատ կռապաշտներ դար-
ձուց։ Անոնցմէ մէկն եղաւ Զարմանդուխտ
կնիկը՝ հարուստ ու ազնիւ տընէ, Թագաւո-
րին մօտիկը, որ իրեն ամմէն տունը մկրտեց
Թադէոս առաքեալը 200 հոգի. ասոնցմէ
միայն Զարմանդուխտը նահատակեց Թագա-
ւորը գլուխը կտրելով. որուն վրայ հրաշքներ
երևնալով շատ մարդ քրիստոնեայ եղան։ Սա-
նատրուկ աս բաներս լսելով կը մռմռար Սան-

դուխտին վրայ, գիտնալով որ ան է աւելի
քրիստոնէութիւնը ծաւալող ու դարձընող.
իր հայրական գութը մէկդի թողնելով՝ հրա-
մեց որ վաղուան օրը սրով սպաննեն։

Թադէոս լսելով աս անօրէն հրամանը՝ բո-
լոր գիշերը աղօթքի հետ եղաւ սրբուհի Սան-
դուխտին համար. առտուանց սրբուհին եկաւ
առաքելոյն ոտքը իյնալով պագնելով ըսաւ.
տէր իմ, իրիկուան մտածելու հետ էի, ինչ
պիտոր ընէ ինծի լոյսն իմ Քրիստոս, երբ պի-
տոր իս քովն առնէ. անանկով քուն եղայ. մէյ-
մըն ալ գիշերը յանկարծ քունիս մէջը սաս-
տիկ լոյս մը ծաւթեց վրաս, լուսոյն մէջէն ալ
մէկ լուսեղէն մարդ մը կանչեց ինծի, ո՜վ Սան-
դուխտ, ելիր հագուէ իմ լուսեղէն զգեստս։
Ես լաւ սկսայ, ահով խնտալով ըսի. տէր իմ,
չեմ արժանի. բայց անիկայ ինծի սաստելով
հագուեցուց, լուսեղէն պսակ ալ գլուխս դրաւ,
լուսաւոր զարդերով իս զարդարեց. երբոր ես
զարմացած կեցած էի, յանկարծ մէկ վախ-
նալու շարժում մը ըլլալով իս արթընցուց. ես
ալ փառաւորեցի զՔրիստոս որ ասանկ տեսիլ-
քի արժանի ըրաւ։ Ասոնք լսելով առաքեալը՝
հասկըցաւ որ ան օրը պիտոր նահատակուէր
կոյսը, արցունք թափելով մեկնեց տեսիլքը որ
Քրիստոս էր իրեն երևցողը, երևնալով հաս-
կըցուց որ աս ծանր մարմինը պիտոր թողնես,
մարտիրոսութեամբ երկնաւոր լոյսը պիտոր
հագուիս։ Սրբուհին լսածին պէս՝ սիրտը ու-
րախութենով լեցուեցաւ, ուրախութենէն կու-
լար, առաքելոյն ոտքը իյնալով կ'ըսէր. երանի

քեզ, հայր իմ, որ իս նորէն ծնար, ճանապարհ փրկութեան դէպ անմահութեան եղար, խընդրէ Քրիստոսէ իս շուտով իր քովն առնէ: Առաքեալն ըսաւ. շուտով պիտոր համնիս ան լուսոյն որուն այնչափ կը փափաքիս: Սրբուհին ըսաւ. տէր իմ, երբոր մեռնելու պիտոր ըլլամ, մօտիկ քովս կենաս, իս զօրացընես: Թադէոս ձեռուըները վեր վերցընելով աղօթքի կեցաւ, սիրտ տալով օրհնեց սրբուհի Սանդուխտը: Ան ատենը հասան բարբարոս իշխանները զօրքով, սուրբ կոյսը բռնելով տարին սպաննելու տեղը. իսկ սուրբ առաքեալը անհաւատներուն մէջ աներևոյթ մնալով անոնց մէջէն կ'երթար, Սանդուխտին քովէն մօտիկ քալելով սիրտ կու տար անոր. դահճապետը իր մարդիկներով վախ կը ձգէին սրբուհւոյն սիրտը. որովհետև մեր կուռքերը թողիր, քու հայրդ մեծ թագաւորը քամահրեցիր, կ'ըսէին, քու տիկնութիւնդ ալ գետինը ձգեցիր, գացիր քրիստոնէներու ծառայ եղար ու Հայոց աշխրքիս նախատինք, անոր համար քեզ չարաչար պիտոր մեռցընենք: Սրբուհին երկինքը նայելով կ'աղաղակէր, տէ՛ր Յիսուս, հասիր ինծի օգնութիւն, ա՛ռ զիս սրբերուդ մէջը խառնէ: Երբոր սպաննելու տեղը հասան, թողէք քիչ մը, ըսաւ, որ աղօթքի հետ ըլլամ. անոնք չիշխեցին դէմ կենալ: Հոն աչուըները լեցուած երկինքը նայելով արցունք թափելով աղօթք ըրաւ. ետքը սուրբ առաքելոյն օրհնութիւնն առնելով կեցաւ սպաննելու տեղը, ինքիրմէ վիզը երկնցընելով ըսաւ. ըրէք

հիմա ձեր հօրը սատանային կամքը: Երբոր դահիճը սուրը հանեց սրբուհին զարնելու համար, դահճապետը զարկաւ սպաննեց. մէկալնոնք կատղելով սուր առին ամմէնն ալ մէկէն վազեցին կուսին վրայ, բայց անոր տեղը մէկզմէկ զարնելով ջարդեցին. իսկ սրբուհին աղօթքի հետ կ'ըլլար որ չի զրկուի մարտիրոսական պսակէն: Աղօթքին ատենը զօրաց մէջէն մէկը երանելի կուսին սիրտը խոթեց սուրը, գետի պէս արիւնը վազելով, անուշահոտութիւն բուրելով հոգին աւանդեց: Եղաւ պարծանք մեր ազգին, առաջին վկայուհին բոլոր եկեղեցնայ մէջ, որ նահատակեցաւ յամի տեառն 48 կամ 50. երկընքէն ձայներ լսուեցաւ որ զԱստուած կ'օրհնէին. իր մարմնոյն վրայ ալ իրեք օր իրեք գիշեր սիւն լուսոյ կ'երևնար. ատ տեսնելով կռապաշտները, երկու հազար հոգիի չափ դարձան քրիստոնեայ եղան, ան տեղէն չէին ուզէր բաժնուիլ, մինչուան որ սուրբն Թադէոս գիշեր ատեն հոն գալով անոնք մկրտեց, սրբոյն Սանդուխտոյ մարմինն ալ թաղեց աներևոյթ ըրաւ, որ անհաւատները անպատուութիւն մը չընեն, մինչուան որ Աստուած ետքը յայտնեց:

Աս սրբուհիս եղաւ լման պարծանք Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, առաջին առաքելուհի մեր ազգին. մայր մեր հաւատոց: Սուրբն Աբգար եղաւ առաջին թագաւոր քրիստոնեայ, իրեն թոռը սրբուհին Սանդուխտ եղաւ առաջին թագուհի քրիստոնեայ, որ իր վարքովը և

իր նահատակութեամբը զՔրիստոս կը քարոզէ· կռապաշտի զաւակ ըլլալով մէկ անգամ մըն էր միայն որ լսեց Թադէոս առաքելոյն բերնէն քարոզութիւնը· բայց ինչ լոյս հաւատոյ էր որ ունեցաւ, ինչ սէր Քրիստոսի վրայ, ան սէրն ալ պահելու համար ինչ երկիւղածութիւն էր որ ունեցաւ ինչուան ետքը· որ թէպէտ շատ հրաշքներ տեսաւ իր վրան, բայց միշտ աղօթքի հետ էր որ Աստուած զինքը պահէ։

ՍՐԲՈՒՀԻ ՇՈՒՇԱՆ

Ասոր անունը Վարդանուհի կամ Վարդուհի էր, բայց խիստ գեղեցիկ լուսերես ըլլալուն համար Շուշան ըսուեցաւ· իրեն հայրը սուրբն Վարդան Մամիկոնեան իշխանն էր որ նահատակուեցաւ։ Աս գեղեցիկ զաւակը Վազգէնայ հետ կարգեցին, որ Վրաց (կիւրճիներուն) իշխան էր ու թագաւոր Մծխիթայ։ Շուշան որչափ որ աղուոր էր մարմնաւոր տեսքով, այնչափ ալ աղուոր էր իր սուրբ վարքովը, աստուածպաշտութեամբ առաքինութեամբ զարդարուած· բայց իր էրիկը Վազգէն չար մարդ էր։ Երբոր սուրբն Վարդան նահատակուեցաւ, Վազգէն Պարսից թագաւորին առջին գնաց ուրացաւ քրիստոնէութիւնը, կրակապաշտ եղաւ ինչպէս որ էին ան ատենը Պարսիկք։ Սուրբն Շուշան կատարեալ քրիստոնեայ ըլլալով լուսաւոր հաւատքով շատ տրտմեցաւ աս բանիս վրայ, սկսաւ խրատ տալ յանդիմանել, բայց չի կրնալով դարձընել՝ կտրեց իր ընկերութիւնը, ոչ կ'ուտէր ոչ կը նստէր հետը՝ սպասելով որ դարձի գայ· բայց Վազգէն աւելի չարանալով կը ջանար որ անոր ալ ուրանալ տայ քրիստոնէութիւնը· երբոր սրբուհի Շուշան կը մերժէր դէմ կը դնէր, Վազգէն սկսաւ չարչարել անհնարին ծեծելով, անօթի պահելով, նաեւ կապելով բանտը դնելով։

Ասանկ վեց տարի չարչարելու հետ եղաւ, անչափ որ՝ իրեն փափուկ մարմինը որդնոտեցաւ ան կապերէն զարնելներէն· չէր գիտեր Վազգէն որ անոր սիրտը Քրիստոսի սիրովը լցուած ըլլալով, սիրով յանձն կ'առնէր մեռնիլը քան թէ Քրիստոս ուրանալը, ոչ երբէք կը Ծչգոհար՝ այլ միշտ փառք կուտար Աստուծոյ· ա՛լ չի դիմանալով Վազգէն կատղելէն սկսաւ նախատել զինքն ալ իրեն հայրն ալ սուրբն Վարդան, աշխարհաւէր մարդու աղջիկ կանչելով զինքը։ Օր մըն ալ անանկ կատղեցաւ՝ որ միտքը մեռցընել ըլլալով՝ լախտով (թօփուզով) վրան վազելով զարկաւ· Վազգէնին աղբարը վազեց ձեռքէն փրցուց իր հարսը, ապահով տեղ մը դրաւ, բայց սրբուհին չի դիմանալով ան զարնուածքին՝ մահուան դուռը հասաւ եօթներորդ տարին· գիտնալով իր մեռնիլը՝ պատրաստութեան հետ եղաւ, սուրբ խորհուրդները առաւ· խելքը Քրիստոսի տալով որուն համար կը մեռնէր, աչքը երկինքը վերցընելով Տէր Յիսուս, քու

ձեռքդ հոգիս կ'աւանդեմ, ըսաւ. անանկ բարի խոստովանութեամբ մեռաւ յամին 458, իբր 45 տարուան։

ՄՐԲՈՒՀԻ ՓԵԲՐՈՆԷ

Ասիկայ երկու տարուան ըլլալով վանքի մը մէջ տուաւ Բրիոնէ մայրապետը որուն սանն էր, և իր աղըօրն աղջիկն էր. տասնըութը տարի ան վանքը կենալով, քսան տարուան եղաւ երբոր նահատակուեցաւ. իրեն քաղաքը կ'ըսուէր Մծբին որ Սաբայ ալ կը գրուի, Դիոկղետիանոս կայսեր ատենը որ խիստ հալածող եղեր էր քրիստոնէից։ Բրիոնէ որ ան վանքին մեծաւորուհին էր, ամէն կերպով ջանք ըրաւ որ պզտիկուց աղէկ կրթութեան մէջ մեծցընէ իրեն Փեբրոնէն. մանաւանդ երբոր իրեն մեծնալու ատենը տեսաւ որ խիստ գեղեցիկ բարձրահասակ աղջիկ մը եղաւ, որուն նման աղուոր ու երկան չէր գտնուէր։ Անոր համար փորձութիւններէ պահուելու համար՝ մէկի մը և ոչ կնիկ մարդու չէր ցցըներ իր երեսը. իրեն ալ աւելի ձգնութիւն ընել կու տար. ուրիշ մայրապետներուն իրիկուընէ իրիկուն կերակուր կու տար, Փեբրոնեայ ապսպրեր էր երկու օրը ժամ մը ուտել։

Փեբրոնէն ալ նոյն ջանքին վրայ ըլլալով՝ ինքիրմէ ձգնութիւնը կ'աւելցընէր, հացն ալ ջուրն ալ կուշտ չէր ուտէր. քնոյ ալ հանգըստութիւն չէր խտար, երբեմն ալ գետնի վրայ

կը պառկէր. իր գործքը եղան աղօթք ու Աստուածաշունչ գիրքը կարդալ հասկընալ. երբոր մէկ փորձութիւն մը կը բերէր սատանան գիշերը՝ մէկէն կ'ելլէր աղօթքի կը կենար, Աստուածաշունչը կարդալով մխիթարութիւն կը գտնէր։

Անանկով իր աղուորութեանը հետ աղէկ ալ կարդացող ուսումնասէր խելացի աղջիկ մը եղաւ. ամէնն ալ վրան կը զարմանային, աւելի Բրիոնա իր դաստիարակն ու մեծաւորուհին. ինչուան իրեն ապսպրեց Աստուածաշունչ գիրքը կարդալ ուրիշ մայրապետներուն առջին՝ աշխարհաբառ վրայէն զուրցել ուրբաթ օրերը, ինչպէս որ հին սովորութիւն էր ան վանքին մէջ։ Եւ որովհետև մեծերու կընիկներն ալ կը ժողվէին եկեղեցին Աստուածաշունչ գիրքը լսելու, Բրիոնա վարագոյր քաշել կու տար որ աշխարհական մէկ կնիկ մը չի տեսնէ Փեբրոնէն։ Բայց Փեբրոնեայ աղուորութիւնը՝ իրեն աղէկ կենցաղավարութիւնը՝ աղէկ ընթերցմունքը՝ անանկ ձայն հանեց քաղքին մէջն որ Երիա անուն մեծ տիկին մը ուզեց անիկայ տեսնելու։

Ասիկայ կուապաշտ էր՝ բայց քրիստոնէութեան ծանօթ, մէկ մեծ եպարքոսի մը հետ կարգուած ըլլալով վեց ամսէ ետև իր էրիկը մեռնելով որբեւարի մնացած էր. ասիկայ գընաց Բրիոնեայ աղաչեց Աստուծոյ անունին վըրայ երդուընցընելով, որ Փեբրոնեայ հետ զինքը տեսցընէ, իրեն վարդապետութիւնը լսեցընէ. ասանկով իս կընաք շահիլ, ըսաւ, կուապաշտու-

թենէ ու աշխըրքիս ունայնութենէ խալըսըլնել. որովհետեւ իմ ծնողքս իս նորէն կ'ուզեն երկրորդ անգամ կարգել տալ կռապաշտի հետ, բայց ես չեմ ուզեր ասկէց ետքը մնալ ան տգիտութեան մէջ: Աս ըսելով Բրիոնեայ ոտքը կ'իյնար, կը լուանար արցունքով կ'աղաչէր: Պատասխանեց Բրիոնէ. երկու տարուան էր երբոր ես Փեբրոնէն ներս առի. հիմա 19 տարուան է, դեռ մարդու երես չէ տեսած և ոչ աշխարհական կնկան, և ոչ իր դայեկին երեսը, թէպէտ դայեկը շատ հեղ լալով ինծմէն խնդրեր է. հիմա քու հոգևոր շահուդ համար քեզ հետը տեսցընեմ, բայց պէտք է մեր մարապետի լաթը հագնիս:

Բրիոնէն ասիկայ տեսցընելէն ետև հրամմեց Փեբրոնեայ Աստուածաշունչ գիրքը կարդալու. Փեբրոնէն ասիկայ ուրիշ վանքէ մը մարապետ կարծելով, երբոր սկսաւ համարձակ կարդալ՝ Երիայէն սիրտը անանկ զղջում մը եկաւ, անանկ շնորհքով լեցուեցաւ, որ լսելէն չէր ձանձրանար, արցունքն ալ աչքէն չէր կենար, ինչուան լուս երկուքն ալ անքուն կեցան կարդալու հետ եղան: Բրիոնէ առտուն հազիւ կրցաւ Երիայէն հաւանեցընելու անկէց ելլել իր տունն երթալ. Աստուծոյ շնորհքն անանկ շարժեց Երիայէն սիրտն որ լալով ժամէն ելլելով գնաց իր ծնողքներուն միտքը փոխեց քրիստոնեայ ըլլալու: Փեբրոնէն ասոր արցունքը զղջումը տեսնելով՝ հարցուց Թումայիս մարապետին որ Բրիոնեայ երկրորդն էր. երբոր իմացաւ անոր աշխարհական ըլլալն

ու իր խափուիլը՝ խիստ նեղացաւ, բայց հասկընալով որ իր մեծաւորուհին էր անանկ ընել տուած, լուռ կեցաւ:

Ասկէց ետքը հիւանդութիւն մը եկաւ Փեբրոնեայ վրայ. դեռ աղէկ մը չառողջացած ձայն ելաւ քաղքին մէջը, որ կռապաշտ դատաւորներ պիտի գան հոս քրիստոնեաները տանջելու. շատ քրիստոնեաներ ինչուան վանքի մէջ եղողները, նաև եպիսկոպոսը փախան պահուեցան: Աս վանքին կուսանքներն ալ որ 50 մը կային՝ ուզեցին փախչիլ, բայց Բրիոնէն չի թողաւ. վաղուան օրը մէջերնէն Եթերիա անունով մէյմը՝ կարծելով որ Փեբրոնէին հիւանդութեանը համար է՝ որ Բրիոնէն չի թողներ իրենց փախչել, երկան խօսեցաւ հետը՝ պատճառներ բերելով որ մէջերնին շատ նորահաս աղջիկներ կան, կրնան կամ փորձութեան մէջ իյնալ, զօրաց ձեռքը իյնալ, կամ տանջանքին չի դիմանալով՝ հաւատքնին ուրանալ. անոր համար աղէկը ան է որ, ըսաւ, Փեբրոնէն ալ հետերնիս առնելով փախչինք, ապրեցընենք ան ալ՝ մեզ ամէնքս ալ: Փեբրոնէն լսածին պէս՝ ըսաւ. ես Քրիստոսի եմ հարսնացած, հոգիս իրեն ձեռքը յանձնած, կենդանի է տէրն իմ, չեմ ելլեր աս վանքէս, այլ հոս կը մեռնիմ հոս կը թաղուիմ: Բրիոնէն պատասխան տուաւ Եթերեայ. ամէնքը թող իրենց գլխին ճարը տեսնեն, ինչպէս կ'ուզեն անանկ ընեն: Աս խօսքին վրայ ամէնքն ալ լալով ողբով ելան գացին. Պրոկղա կոյսն ալ ելաւ երթալու, որ Փեբրոնեայ հետ մէկտեղ մեծ-

ցած էր, 25 տարուան աղջիկ։ Երբոր լալով Փեբրոնէի քովն եկաւ, ոտքն ինկաւ եւ ոտքի բարեւ տալու, Փեբրոնէն ձեռքէն բռնեց աղաչեց որ ինքը չերթայ, մէկտեղ ըլլանք չի բաժնուինք, ըսաւ. ես դեռ հիւանդ ըլլալով կըրնամ մեռնիլ, հոս մնացիր որ դուն իս գերեզմանը թաղես, ըսաւ. գիտեմ որ Բրիոնեայ դժար է, սիրտը չի դիմանար իս թաղելու։ Պրոկղան խօսք տուաւ, բայց իրիկուան դէմ վախը անանկ եւելցաւ ամենուն սրտին մէջն որ ան ալ գնաց աներեւոյթ եղաւ։

Ան ատենը Բրիոնէ մեծաւորուհին տեսնելով բոլոր վանքին պարպիլը՝ իրենց մինակ մնալը, գետինն իյնալով կու լար Աստուծոյ առջին՝ աւելի Փեբրոնեայ համար. Թումայիս կոյսն ալ սիրտ կու տար անոր Աստուծոյ յանձնելու, որ ամէն բանի կարող է, կրնայ զօրութիւն տալ ապրեցընել։ Գնաց Բրիոնէ Փեբրոնեայ քովը, հոն ալ կու լար. Փեբրոնէն լալուն պատճառը Թումայիսին կը հարցընէր. երբոր հասկըցաւ, պատասխանեց. դուք աղօթք ըրէք, ըսաւ, Աստուծոյ, անիկայ կրնայ ինծի շնորհք համբերութեան տալու։ Թումայիս ըսաւ. ահա եկաւ. ով որդեակ, նահատակուելուն ատենը. մեր տարիքն անցած ըլլալով ան բռնաւորները գիտենք որ մեզ շուտով կը կորսնցընեն. բայց դուն մատղաշ տարիքիդ մէջն ըլլալով՝ քեզ շատ պիտի տանջեն իրենց դինն քաշելու, նայէ չըլլայ որ միտքդ պղտորի. կուսութենէն աւելի պատուական բան չի կայ. երկնաւոր փեսայն Քրիստոս կե-

ցած է մեծ վարձք տալու, անմահութիւն պարգեւելու, նայէ որ անոր համնիս՝ ան տեսնես։

Փեբրոնէն աս խօսքերէս աւելի սիրտ առնելով պատասխանեց. աղէկ կ'ընես որ ինծի սիրտ կուտաս. բայց թէ որ ես նահատակուելէն փախչել ուզէի, մէկալնոնց հետ մէկտեղ կրնայի մէկ ապահով տեղ մը պահուըտիլ. մի վախնար, ես անոր կը փափաքիմ հասնելու որուն որ պղտիկութենէս իմ հոգիս յանձներ եմ. ան կ'ուզեմ գտնել, անոր կարօտովը կ'եփիմ, միայն թէ ինքը իս արժանի ընէ իրեն համար արիւնս թափելու։ Բրիոնէն ասոր խօսքին վրայ ուրախանալով, անանկով սկսաւ խրատ տալ. տես որդեակ, ըսաւ, յիշէ ինչպէս քեզ պզտիկ տղայ երկու տարուան քովս առեր պահեր եմ, հիմա եկաւ ատենն որ իմ աշխատանքիս պտուղը պարապ չի հանես. յիշէ առջի նահատակները որոնց քաջութեանը վրայ դուն ալ կը զմայլէիր, դուն ալ կը պատմէիր, ամէնքն ա՛լ այր և կանայք և աղջկունք ինչպէս արութեամբ մարտիրոս եղան, յաղթութեան պսակը Քրիստոսէ առին։ Ասանկ յորդորակներ խօսելով՝ աղօթք ընելով բոլոր ան գիշերը անցուցին։ Վաղուան օրը առտու եղածին պէս՝ խռովութիւնը լեցուեցաւ քաղքին մէջ. Սելինոս և Լիւսիմաքոս Դիոկղետիանոս կայսերմէն խրկուած՝ սկսան քրիստոնեաները բռնել կապել, բանտը դնել։ Սելինոս լսեց Փեբրոնեայի վանքին համար, հոն ալ զօրք խրկեց, որ դուռը կոտրելով ներս

մտան, Բրիտնան բռնեցին կ՚ուզէին սպաննել։ Փեբրոնէն տեսածին պէս՝ աղաչեց զինուորներուն որ առաջ զինքը սպաննեն, ետքը Բրիտնան, որպէս զի անոր մեռնիլը չի տեսնէ։

Բայց Լիւսիմաքոսին մայրը քրիստոնեայ ըլլալով, խրատուած էր մօրմէն, չի չարչարել քրիստոնեաները, այլ մանաւանդ օգնել. անոր համար Լիւսիմաքոս Պրիմոս կոմսը վանքը խըրկեց՝ որ իրեն քեռորդին ըլլալով՝ իր զօրքին վրայ գլուխ էր դրած, որպէս զի երթայ օգնութիւն ընէ մարապետներուն։ Պռիմոս երբոր եկաւ տեսաւ, զինուորները դուրս հանեց, Բրիտնայի ապսպրեց որ մէկանոնց պէս իրենք ալ փախչին։ Եկաւ պատմեց Լիւսիմաքոսի ամմէն բան. մէջինները ամմէնն ալ փախեր էին, ըսաւ, միայն երկու պառաւ մնացեր էին, մէյմըն ալ աղջիկ մը, բայց անանկ գեղեցիկ որ՝ անոր նմանը չեմ տեսած, տէր իմ, քանի որ ծներ եմ. ասիկայ լման քեզի արժան է կին առնելու, թէ որ յանձ չառնէ՝ ան ատենը մեռցուր։ Լիւսիմաքոս պատասխան տուաւ. ես մօրմէս ապսպրուած եմ քրիստոնեաները չի մեռցընել, այլ սէր ցցընել, անոր համար կ՚աղաչեմ, ըսաւ, վանքէն դուրս հանէ անոնք, չըլլայ որ անողորմ Սելինոսին ձեռքն իյնան, որ իրեն հօրեղբայրն էր։ Աս բանս զինուորներէն մէկը լսելով Սելինոսին ականջը հասուց, Սելինոս բարկանալով զօրք խրկեց վանքը որ չի փախչին, վաղուան օրն ալ իր առջին բերել տուաւ Փեբրոնէն, ձեռքը վիզը շղթայ ձգած։

Բրիտնան ու Թումայիս աղաչեցին զինուոր-

ներուն որ իրենք ալ մէկտեղ տանին. երբոր չի տարին, որովհետեւ հրամանը միայն Փեբրոնեայ համար էր, շատ յորդորեցին խրատ տուին Փեբրոնեայ որ քաջութեամբ դիմանայ, ինչ տանջանք որ տան կուապաշտները սիրով քաշէ։ Փեբրոնէն հոգւով սրբով լցուած՝ յուսամ Աստուծոյ որ, ըսաւ, կը լսէք իմ նահատակութիւնս ու կ՚ուրախանաք. աս ըսելով իրենց օրհնութիւնը աղօթքը առնելով դուրս ելաւ. բայց Թումայիսին սիրտը չի դիմացաւ. իրեն ետեւէն գնաց աշխարհական կնկան հագուստ հագնելով։ Վերյիշեալ Երիա տիկինն ալ լսելով որ իր սիրական Փեբրոնէն բռնուեր է՝ խելքը գլխէն գնաց. շատ արցունք թափելով իր ծնողքէն հրաման առնելով գնաց որ աչքովը տեսնէ։

Երբոր Սելինոս ու Լիւսիմաքոս ատեան նըստան դատաստան կտրելու, շատ բազմութիւն ժողվուեցան, տեսնելով անանկ ծանր շղթաները շնորհալի աղջկանը վրայ՝ ամմէնն ալ կուլային։ Իրեն հարցընելէն ետեւ ով ես, ինչ ես, ետքը Սելինոս ըսաւ իրեն. Փեբրոնէ, կը տեսնե՞ս աս Լիւսիմաքոսը, թէպէտ Պրոսփորայի աղջկանը նշանած է, բայց դուն խօսք տուր, քեզ իրեն հետ նշանել կու տամ որ քեզի պէս գեղեցիկ մարդ է. աղքատութիւնդ մի հոգար, ես զաւակ չունենալէս՝ քեզ զաւակ կ՚ընեմ, հայր կ՚ըլլամ, իմ ամմէն ապրանքս քեզի կու տամ. լող կնիկները քեզի պիտոր երնէկ կարդան. Դիոկղետիանոս կայսրն ալ խիստ պիտոր ուրախանայ, շատ պարգեւներ կու տայ. արդէն

խօսք տուեր էր Լիւսիմաքոսի կուսակալ ընելու զինքը։ Այս խօսքերը կ'ըսէր ան կռապաշտը, չէր գիտէր որ ուր Հոգին սուրբ նստեր է, հոն ամէն երկրաւոր մեծութիւն ոչինչ ըսել է։

Պատասխան տուաւ սուրբ կոյսն Փեբրոնէ համարձակ. իմ հարսնիքս երկինքն է, երկնային թագաւորութիւնը իմ ապրանքս ու երկնաւոր թագաւորը իմ փեսաս է պարապ տեղը մի՛ յոգնիր. ոչ անանկ խոստմունքներով և ոչ վախցնելով կրնաս իմ սիրտս փոխել։ Այս խօսքին վրայ խիստ բարկանալով Սելինոս՝ պատուէր տուաւ հագած լաթերը, բզքտած զգեստ մը վրան ձգել տուաւ. գոնէ ինքիրմէդ ամչնաս, ըսաւ, աստանկ խայտառակուիլդ տեսնելով, որովհետև չուզեցիր ան փառքն որ ես խոստացայ. Փեբրոնէ պատասխան տուաւ. ես չէ թէ միայն ասոր, այլ նաև տանջանքներ քաշելու պատրաստ եմ։ Սելինոս բարկանալով՝ չորս դահիճներու հրամմեց չորս դիհացէն չորս ցցի վրայ կապել, տակէն կրակ տալ, կողերուն ալ զարնել։

Անանկ ծանր եղաւ աս տանջանքն որ երկու դիհացէն գետի պէս կը վազէր արիւնը, տեսնողներուն սիրտը չի դիմանալով՝ կը կանչէին որ խղճայ աս աղջկանը վրայ։ Երբոր տեսաւ Սելինոս որ սուրբ կուսին մարմինը պատառ պատառ արիւնթաթախ գետինը կ'իյնար, ապսպրեց դահիճներուն դադրիլ, ինքն ալ դահիճներն ալ մեռած կարծելով կրակին վրայէն դուրս ձգեցին. հոն Թումայիսն ալ Երիան ալ բարձր ձայնով կու լային։ Փեբրոնէէն Երիային ձայնը

առնելով՝ աղաչեց զինուորներուն ջուր զարնել երեսին որ մեռածի պէս ինկած էր. ուզեց հետը խօսիլ, բայց Սելինոս չի թողաւ. իր առջին բերել տուաւ, տեսնելով որ ամուր կեցած է իր ոտքին վրայ, հրամմեց կախել, երկաթով կողերը քերթել, կրակ ալ մօտիկցընել ինչուան որ ոսկորները երին։ Այս անգամուն դահիճները առջինէն աւելի տանջեցին սուրբն Փեբրոնէ, որ աչուըները վեր վերցուցած կ'ըսէր. հասիր, տէր իմ, հասիր օգնէ ինծի։ Այս ըսելով կեցաւ լռեց, շունչ չէր մնացեր վրան տանջանքին սաստկութենէն, կրակին տաքութենէն ինքն ալ կ'երուէր կը տոչորուէր։ Տեսնողներուն սիրտը չի դիմանալով ո՛րը փախան, ո՛րն ալ աղաղակելով դատաւորը կը բռնադատէին տանջանքը վերջացընելու։ Դատաւորը կրակը մէկդի առնել տուաւ, բայց հանգիստ առնել չէր իտար. կախուած տեղը նորէն կը հարցնէր։ Տեսնելով որ սրբուհին ուժ չունի պատասխանելու, իջեցուց մէկ ցցի մը կապել տուաւ. աս պիղծ թշուառականն, ըսաւ, ինծի չուզեց պատասխան տալու, լեզուն կտրուի, թող անանկ կրակը ձգուի։ Սուրբ կոյսը ինքիրմէ հանեց լեզուն, աղաչեց որ շուտով կտրեն. բայց հոն եղող ամէն բազմութիւնը մէկ բերան երդուընցընել սկսան Սելինոս դատաւորն որ կտրել չի տայ. անգութ Սելինոսը լեզուին տեղը ակռաները հանել հրամմեց։

Երբոր ակռաները կը հանէին, արիւնը գետի պէս կը վազէր բերնէն, մարմրուք եկաւ

սրբոյն վրայ. ան ատենը վերջացընել հրամեց, դեղ ալ տուաւ արիւնը դադրեցընելու, բայց նորէն կը ստիպէր կը բռնադատէր Սելինոս կուռքերը ընդունելու։ Սրբուհիին սիրտը Աստուծոյ սիրով լցուած ըլլալով, քանի՛ մէկ կ'ուշացընես, ըսաւ, իս անդին խրկելու, շուտով հանէ իս աս ողորմելի աշխրքէս՝ որ երթամ իմ սիրելի ստեղծողս տեսնեմ, որ իս կ'ուզէ։ Ես գիտեմ, ըսաւ, Սելինոս, դեռ մանկութեան ուժն ու անամօթութիւնը վրադ ունիս, կը դիմանաս, բայց ես սրով ու կրակով պիտոր մաշեմ քու մարմինդ։

Երբոր սրբուհին սաստիկ տանջանքէն չի կրցաւ ասկէց ետքը պատասխան տալ, Սելինոս ա՛լ աւելի սրդողելով հրամեց ծիծերը կտրելու. երբոր սուրը բռնած կ'ուզէին կտրել, հոն եղող ամէն ժողովուրդը սրտերնին չի դիմանալով սկսան աղաչել Սելինոսը՝ որ ասանկ տղայ աղջկան աս տանջանքը չտայ. բայց թըշուառականը մտիկ չըրաւ։

Երբոր կը կտրէին, սրբուհին դէպ 'ի վեր երկինքը նայելով կանչեց, տէր իմ Յիսուս, տես նայէ աս բռնութեանս վրայ, թող տուր որ հոգիս քեզի աւանդեմ, քովդ գամ. աս ըսելով՝ ա՛լ չի կրցաւ բերանը բանալու։ Կտրելէն ետև Սելինոս հրամեց կրակ մօտիկցընել կուրծքին, ասանկ որ կը խորվուէր. տեսնողներէն շատը չի կրնալով դիմանալ՝ մէկդի գացին, նզովեալ ըլլայ ըսելով Դիոկղետիանոսն ալ իրեն կուռքերն ալ։ Թումայիս ու Երիա որովհետև հոն էին, աղջիկ մը խրկեցին վան֊

քը պատմելու Բրինայի ինչ որ քաշեց սրբուհին Փեբրոնէ իր հոգևոր զաւակը Քրիստոսի համար, աղաչելով որ բազկատարած Աստուծոյ աղաչէ շնորհք համբերութեան խնդրէ դիմանալու ասանկ սոսկալի տանջանքներու։ Ան ալ լսելով՝ մէկդիէն կու լար, ո՞ւր ես որդեակ իմ Փեբրոնէ՝ կ'ըսէր, մէկալ դիացէն ալ ուրախանալով իրեն համբերութեանը վրայ, աղօթք կ'ընէր որ Հոգին սուրբ զօրութիւն տայ, աչքովը տեսնէ իր հոգևոր աղջկան նահատակուիլը, սուրբերուն մէջ անցնիլը։

Սելինոս դատաւորը հրամեց ցցին վրայ կապուելէն արձըկել. երբոր արձըկեցին՝ սրբուհին Փեբրոնէ անչափ ուժէ ընկած էր որ ա՛լ չէր կրնար ոտքի վրայ կենալ. չի դիմանալէն գետինն ինկաւ։ Քովի իշխանները սկսան մէջերնին փսփսալ Սելինոսին անգթութեանը վրայ. Երիա տիկինն ալ չի դիմանալով իր երեսին զուրցեց, ինչ անգթութիւն է որ կ'ընես, առջի տանջանքներով չի կշտացա՞ր տանջելու աս մատղաշ աղջիկը, ետքն ալ աւելի չարագործութեան ձեռք զարկիր. չի յիշեցի՞ր քուկին ծնանելդ, կաթով մեծնալդ, ի՞նչպէս օտարացար մարդու բնութենէ, ի՞նչպէս չողորմեցար. բայց ինչպէս որ դուն չի խղճացիր ասոր, ասանկ ալ երկնաւոր թագաւորը քեզի չի խղճայ պիտոր։ Աս խօսքերուն վրայ Սելինոսին սիրտը գութ շարժելուն տեղը՝ ա՛լ աւելի խստանալով ուզեց որ Երիան ալ բռնել տայ։ Երիան ուրախացաւ ու աղաղակեց. Աստուած Փեբրոնայի, ըսաւ, իս ալ որ հեթանոս մըն

եմ, Փեբրոնեայ հետ մէկտեղ ընդունէ. բայց Սելինոսին քովինները թող չի տուին. թէ որ Երիան ալ խօսեցընել տաս, ըսին, շատ մարդ քրիստոնեայ կ'ըլլան, քաղաքը տակնուվրայ կըլլայ։ Անոր համար ըսաւ իրեն Սելինոս, աւելի տանջանք տալու պատճառ եղար։

Աս ըսելով կտրել հրամեց Փեբրոնեայ երկու ձեռքն ու մէկ ոտքը. բայց դահիճները չի կրնալով իրեն աջ ոտքը մէկ երկու զարնելով կտրել, մեծ աղաղակ ելաւ տեսնողներուն մէջ. երրորդ անգամ զարնելով կտրեցին։ Անոր ցաւէն սրբուհւոյն մարմինը բոլորովին դող ելաւ, մօտիկ էր հոգին աւանդելու, բայց կը ջանար որ մէկալ ոտքն ալ երկնցընէ, նշանով կը հասկըցընէր դահիճներուն որ ան ալ կտրեն. այնչափ էր իրեն սէրը Քրիստոսի համար տանջանք քաշելու։

Սելինոս տեսնելով իրեն սէրը մեռնելու վրայ՝ գլուխը կը շարժէր կատղելէն. բարկանալով ապսպրեց դահճին մէկալ ոտքն ալ կտրել, անանկով ձեռքէ ոտքէ կտրուած մնաց երանելի կոյսն, Յիսուսի սիրոյն կենդանի պատարագ եղաւ։ Լիւսիմաքոս կը յորդորէր Սելինոսը հացի երթալ, ուտելու ատենն է ըսելով. անգութ Սելինոսը կը սպասէր՝ որ աչքովը տեսնէ հոգին աւանդելը. տեսնելով որ չի մեռնիր՝ հրամեց գլուխը կտրել. զինուորները մազերէն բռնելով սուրը վզին վրայ դնելով ոչխարի պէս անանկ մորթեցին սուրբ Փեբրոնէ կոյսը։

Երբոր իշխանները գնացին հաց ուտելու,

քրիստոնեաները ուզեցին մարմինը վերցընելու. բայց զինուորները զգուշութեամբ պահելով՝ թող չի տուին, ինչպէս որ ապսպրեր էր իրենց Լիւսիմաքոս՝ որ տրտմութենէն հաց չի կերաւ, ջուր չի խմեց. մէկ խուցի մը մէջ գոցուելով կու լար Փեբրոնեայ մահը։ Սելինոս աս բանս իմանալով, ինքն ալ կերակուր չի կերաւ, կատղելէն իր պալատին բակը կը քալէր. բայց քալելնին մէկ մեծ նշան մը տեսաւ երկինքը, որուն վրայ զարմացած մնալով երկան ատեն խելքը կորսնցուց. խենթի պէս աստիս անդին վազելով, գլուխը սեան մը զարկաւ պատռեց. գետինն ընկած զարհուրելի ձայն կը հանէր, ինչուան որ թշուառականը հոգին փչեց։

Աս տեսնելով ժողովրդեան մէջ մեծ շփոթ ելաւ. Լիւսիմաքոս լսելով դուրս վազեց, երբոր հասկըցաւ՝ գլուխը շարժելով զարմացած մնալով՝ ըսաւ, մեծ է քրիստոնէից Աստուածը՝ որ Փեբրոնեայ անմեղ արեան վրէժն առաւ. հրամեց Սելինոսը թաղել, Պռիմոս կոմսին ալ ապսպրեց անփուտ փայտէ սնտուկ մը շինել, Փեբրոնեայ մարմինը հոն դնելով իրեն վանքը տանել թաղելու. ամէնուն ալ քարոզ կարդալ որ քրիստոնեաները համարձակ գան անոր թաղման, միայն իրեն մարմինէն ակռայ մըն ալ չի վերցընեն։

Անանկ ըրաւ Պռիմոս կոմսը, բազմութեամբ զօրաց մարմինը վերցընել տուաւ. իսկ կտրուած գլուխն ու ձեռուըներն ոտուըները՝ իրեն զգեստին մէջը ծալլելով ինքը տարաւ

վանքը. Ճամբան շատ բազմութիւն իրար զի-
րար հրելով կ'ուզէին մէկ կտոր մը նշխարքնե-
րէն առնել, բայց զօրքը թուրեր խաղցնելով
վրանին՝ հազիւ կրցաւ մարմինը ամբողջ վան-
քը խօթել. մարդ մը ներս չի թողլին, միայն
Թումայեան ու Երիա տիկինը:

Երբոր Բրինա տեսաւ իրեն սիրելի սանը
աղնիւ Փերրոնէն կտոր կտոր եղած, սաստիկ
ցաւէն անշունչ մնաց. ետքը իրեն քովը գալով
սուրբ նշխարքներուն վրայ ինկալով սկսաւ ող-
բալ. վա՜յ ինծի, ըսաւ, որդեակ իմ Փերրոնէ,
իս թողիր զատուեցար, հիմա ո՞վ պիտոր կար-
դայ Աստուածաշունչ գիրքը: Այն ատենը վրայ
հասան, փախած կուսանքն ալ եկան, Փերրո-
նեայ վրայ ինկալով կու լային. մէկդիէն իրեն
երանի կու տային, մէկալ դիացէն իրենց վայ
կու տային, անանկ աղնիւ սուրբէն բաժնուել-
նուն համար:

Երիան կ'աղաղակէր, թող տուր որ պագնեմ
ան սուրբ ոտուըներն որ օձին գլուխը կոխեցին,
պագնեմ ան խոցերն որ իմ խոցերս բժշկեցին:
Բրինան կը կանչէր, որդեակ իմ Փերրոնէ,
եկաւ աղօթքի ատեննիս, ելիր դուն ալ մէկ-
տեղ աղօթք ըրէ ինչպէս որ միշտ կ'ընէիր.
աս ըսելով կու լային կ'ողբային իրենց սիրա-
կան քոյրը, կը լուանային սուրբ մարմինը՝ որ
Յիսուսի սիրոյն համար արեան մէջ էր թաթ-
խուած. կտորուանքը քովէքով դնելով պատե-
ցին. ետքը վանքին դուռը բացին:

Այն ատենը հոն լեցուեցան ամմէնը. տեսնե-
լով աս սքանչելի նահատակը կը զարմանային,

միայն իրենց զատուիլը կու լային. շատ կրօնա-
ւորներ ալ հոն եկան, նաև եպիսկոպոսը, գի-
շերն'ի լոյս հսկում ընելով զԱստուած կը փա-
ռաւորէին: Այն ատենը Լիւսիմաքոս իրեն կան-
չեց Պռիմոսն ու ըսաւ. ես կը թողում կռա-
պաշտութիւնը, ամմէն ապրանքս ալ մեծու-
թիւնս ալ, Քրիստոսի միայն կը հաւատամ.
անանկ ալ ըսաւ Պռիմոս: Անանկով երկուքն
ալ վանքը եկան ժողովրդեան հետ խառնուե-
ցան:

Երբոր առտու եղաւ, սրբոյն տապանը ե-
րեւելի տեղ բերին դրին, ժողովուրդը եղ ու
խունկ բերելով սրբոյն մարմնոյն վրայ անչափ
կը լեցընէին որ ծածկուեցաւ: Եպիսկոպոսը ա-
ղօթքները ընելէն ետև՝ կ'աղաչէր ժողովուրդը
մէկդին քաշուիլ որ գոյեն սնտուկը, աղօթա-
րանին մէջ դնեն. բայց ժողովուրդը մեծաձայն
կը կանչէր որ բաց մնայ տապանը. ինչ որ ըսաւ
եպիսկոպոսը և ուրիշ եկեղեցականները՝ ամե-
նեւին մտիկ չըրին. բայց ետքը երբոր Բրինան
բարձր տեղ մը ելլելով ըսաւ, կ'աղաչեմ թո-
ղէք իմ զաւկիս որ սուրբ տեղը երթայ հանգ-
չի, ան ատենը թողուցին: Կռապաշտներէն
շատ մարդ հաւատացին ու մկրտուեցան. ինչ-
պէս որ մկրտուեցան նաև Լիւսիմաքոսն ու
Պռիմոս կոմսը. ու աշխարհք թողնելով գնա-
ցին կրօնաւոր եղան. զինուորներէն ալ շատ
հոգի մկրտուեցան. նաև Երիա տիկինը իրեն
ամմէն ընտանեօքը մկրտուելով աղաչեց Բրի-
նայ որ սրբոյն Փերրոնեայ տեղը զինքն ընդու-
նի. անանկով վանքը մտաւ, իրեն ոսկի մար-

գլրտէ ղարդերը տուաւ որ սրբոյն տապանը զարդարեն։

Երբոր սրբոյն Փերբոնեայ յիշատակին օրը կու գար, կէս գիշերուան աղօթքի ատեն ամէն կուսանք կը տեսնէին որ սուրբն Փերբոնէ իրեն տեղը կեցած եկեղեցնայ մէջ իրենց հետ մէկտեղ աղօթք կ՚ընէր. առջի անգամուն երբոր տեսան, Բրիտնա չի դիմանալով ահա իմ որդեակս Փերբոնէ կանչելով վազեց որ գրկէ, բայց անիկայ նոյն ատենը աներեւութ եղաւ, անոր համար ուրիշ անգամներուն երբոր կ՚երեւնար իր յիշատակին օրը, մէկը չէր համարձակեր ձայն հանել, այլ ուրախութենէն կու լային։

Եպիսկոպոսը փառաւոր տաճար մը շինեց սրբոյն Փերբոնեայ անունով՝ որ վեց տարուան մէջ լմնցաւ. ուրիշ եպիսկոպոսներ ալ կանչելով օրհնեց. եւ գացին իր վանքը աղաչեցին Բրիտնայ, որ թողու սուրբ մարմինը տանին դընեն ան եկեղեցնայ մէջ. բայց ի՞նչ որ ըսին՝ ամէն կուսանք դէմ կեցան. իսկ Բրիտնան ըսաւ. թէ որ ասանկ է սուրբ նահատակին կամքը, ես ո՛վ եմ որ արգիլեմ։ Երիա տիկինը ասոր վրայ խիստ շփոթելով կու լար կ՚ողբար կ՚աղաչէր Բրիտնայ որ թող չի տայ. բայց Բրիտնա ըսաւ անոր. շատ մի՛ ցաւիր, թէ որ ինքը սուրբը կ՚ուզէ՝ կ՚երթայ, թէ որ չէ՝ չերթար։ Եւ իրաւ ըսածին պէս եղաւ. երբոր աղօթք ընելէն եւ եպիսկոպոսները կ՚ուզէին տապանը վերցընել, անանկ սաստիկ որոտման ձայն մը եկաւ գետնէն՝ որ ամմէնը գետինն ընկան։

Նորէն ուզեցին վերցընելու, նորէն ան ձայները լսեցին, անանկ կ՚երեւնար որ բոլոր գետինը պիտոր պատռէր։ Ան ատենը հասկընալով սրբոյն կամքը աղաչեցին Բրիտնայ՝ որ գոնէ իրեն կտրուած նշխարքներէն մէկը տայ։ Երբոր Բրիտնա սնտուկը բացաւ, արեւու պէս ճառագայթ կը ցոլար սրբոյն նշխարքներէն. երկնցաւ որ կտրուած ձեռքը առնէ, իր ձեռքը բռնուեցաւ, աղաչելով սրբոյն հազիւ ձեռքը արձըկուեցաւ դուրս հանեց։ Նորէն աղաչելով սրբոյն՝ ակռային մէկն առաւ եպիսկոպոսին տուաւ. անիկայ մեծ թափօրով տարին, նոր ժամուն մէջը դրին, ուր շատ բժշկութիւն տեսան ցաւագարներուն վրայ։

Աս ազնիւ սրբոյն Փերբոնեայ կատարումն եղաւ չորս հինգ տարի սուրբ Հռիփսիմեանցմէ ետեւ. իրեն եկեղեցնայ շինութիւնն ալ կ՚երեւնայ որ՝ սուրբ Յակոբ Մծբնայ հայրապետին շինուած էր։ Բրիտնա մեծաւորուհին եկեղեցին շինելէն երկու տարի ետեւ մեռաւ. անոր տեղը մեծաւորուհի եղաւ Թումայիս, որ տեղնիտեղը գրեց սրբուհւոյն վարքը, որ բարեխօս ու պաշտպան է ամմէն քրիստոնէից իրեն բազմաչարչար նահատակութեանը համար, որուն վարքը միայն կարդալը կը բերէ ատելութիւն ու գանել մը աշխարքիս մենծութեան ու փարթամութեան վրայ՝ որ են ունայնութիւն. կը բերէ սէր Յիսուսի վրայ՝ որ է նոյն ինքն ճշմարտութիւն։

Ի՞նչ շնորհք էր Աստուածային՝ որ պզտիկուց անանկ տեղ, անանկ պարագաներու մէջ

մեծցաւ՝ որ ամենևին մեղքի մէջ չընկաւ ա-
ուխթ մը չունենալով․ բայց ինքը իբր մեղաւոր,
իբրև ապաշխարող խիստ ճգնութիւններու
հետ եղաւ․ ետքն ալ խիստ տանջանքով արիւ-
նը թափեց, իր վարքովը ցըցուց ինչ աղէկ բան
է եղեր պզտիկուց չի տեսցընել ուրիշներուն
հետ։

ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Կեսարիոյ կողմերը ծնաւ, Բարաշամու եր-
կիրը մեծցաւ՝ որ է Պաղեստին, ուսկից էր իր
մայրը․ հոն հռոմայեցւոց զինուոր գրուեցաւ ան
գունդին մէջ՝ որ անյաղթից գունդ կ'ըսուէր․
իրեն գովելի վարքովը քաջութեամբը առաջ
հազարապետ եղաւ, ետքը նաև կոմս, որ մեծ
պատիւ էր։ Բայց ան ատենուան կայսրը Դիոկ-
ղետիանոս՝ հրաման հանեց ուր որ քրիստո-
նեայք գտնուին, ամենուն ալ տանջանք տան՝
կռապաշտութիւնը ընդունել տան, ով որ չի
դառնայ՝ չարաչար մեռցընեն։

Սուրբն Գէորգ որ բարեպաշտութեամբ ա-
ռաքինութեամբ մեծցած քրիստոնեայ էր՝
աս հրամանը լսելով խիստ կ'եփէր սիրտը, կը
բաղձար կամ կռապաշտները դարձընել, հա-
լածումը դադրեցընել, կամ մարտիրոսանալ,
Քրիստոսի համար իր արիւնը թափել։ Աս
մտքով ինքիրմէ կայսեր առջևն ելաւ, իր քրիս-
տոնէութիւնը յայտնեց, կռապաշտութեան
տգիտութիւնը հասկըցուց, ու քրիստոնեանե-
րը ջատագովելով ըրած հալածումնին անիրաւ

ըլլալը ցուց։ Մագնենտիոս՝ որ թագաւորին
երկրորդն էր, զարմանալով մը ասոր երեսը
նայեցաւ, հարցուց իրեն անունը, ինչ մարդ
ըլլալը։ Պատասխան տուաւ սուրբը․ ես քրիս-
տոնեայ եմ, իմ անունս Գէորգ է, ըսաւ։

Իսկ Դիոկղետիանոս կայսրը որ աղէկ կը
ճանչնար՝ ըսաւ․ մենք գիտէինք որ խելացի ու
քաջ մարդ մըն ես, անոր համար մեզնէ փառք
պատիւ գտեր ես․ անանկ է նէ հիմա պէտքը
չէ որ մեր հրամանը անարգես, այլ զոհէ մեր
կուռքերուն որ աւելի պատիւ տեսնես։ Պա-
տասխան տուաւ սուրբը․ թագաւոր, աղէկը
ան կ'ըլլար որ դուն ինծի լսէիր, ճշմարիտ Աս-
տուածը ճանչնայիր․ քու իշխանութիւնդ ժա-
մանակ մըն է, քու խոստմունքդ չեն կրնար իս
խախտել․ քեզի ըլլայ քու խոստմունքդ, ես
Քրիստոս ունիմ երկնաւոր թագաւորը՝ որ ին-
ծի փառք ու յաղթութիւն կու տայ։ Դիոկղե-
տիանոս բարկանալով հրամեց կախել անի-
կայ, զարնելով աղիքները թափել։ Երբոր գե-
ղարդով (մըզրախով) զարկին, արիւնը ցաթ-
կեց, բայց գեղարդը մոմի պէս ծալուեցաւ։
Դիոկղետիանոս աւելի բարկանալով բանտը
դնել տուաւ, ոտքը շղթայ զարնել և կուրծքին
վրայ ալ անանկ մեծ քար մը դնել տուաւ՝ որ
չորս մարդ հազիւ կրցան վերցընել։

Սուրբն Գէորգ աս տանջանքները քաշելու
ատենը միշտ գոհանալու հետ կ'ըլլար, փառք
կու տար Աստուծոյ։ Դիոկղետիանոս սատա-
նային հնարքովը նոր անիւ մը շինել տուաւ
ամէն դիացէն սուրեր խօթած․ սուրբը տե-

սաւ, օգնութիւն խնդրեց Աստուծմէ. երբոր մէջը ձգեցին, ամմէն մարմինը չարաչար կտրըտուեցաւ: Գլոկլետիանոս տեսնելով անանկ սեպեց որ մեռաւ, աղաղակեց. տեսէք ամմէնքդ ալ՝ որ մեր կուռքերէն ուրիշ Աստուած չի կայ, ո՞ւր է Գէորգին Աստուածը, ինչո՞ւ չեկաւ փրկելու իմ ձեռքէս: Աս ըսելով ինքը գընաց հաց ուտելու. երբոր 10 ժամ եղաւ, որոտման պէս ձայն եկաւ երկնքէն. մի՛ վախնար զօրացիր, ով Գէորգ. շատ մարդ քու ձեռքովդ պիտի դառնան, քրիստոնեայ ըլլան:

Աս ձայնը լսելով դահիճները փախան; մեծ է Աստուածն քրիստոնէից ըսելով. հրեշտակ Աստուծոյ իջնալով խալըսցուց Գէորգն ալ տանջանքէն, իրեն մարմինը ողջընցուց, սիրտ տուաւ ըսելով՝ ուրախ կեցիր, կատարեալ պըսակը խոստովանութեան պիտոր առնես:

Սուրբն Գէորգ ուրախանալով սաղմոսներ ըսելով՝ եկաւ գտաւ Գլոկլետիանոս կայսրը ու Մագնենտիոսը ան տեղն որ Ապողոնի պատկերի առջին զոհ պիտի մատուցանէին. տես, Թագաւոր, հասկըցիր ըսաւ, դուն ան տանջանքը իս կորսնցընելու համար պատրաստեցիր, բայց իմ Աստուածս իս փրկեց. հասկըցիր որ մոլորեալ ես կուռքերու զոհելով: Գլոկլետիանոս նայելով՝ ո՞վ ես դուն, ըսաւ: Ես եմ, ըսաւ, Գէորգը որ իս ան տանջանքին մէջ մեռած սեպեցիր: Շատ հեղ կը դառնար վրան կը նայէր Թագաւորը՝ արդեօք ա՞ն է մի ըսելով. Մագնենտիոս չէր հաւատար, կ՚ըսէր որ անոր նմանն է: Սուրբը նորէն ըսաւ. ես եմ

Գէորգ ծառայ Քրիստոսի, հաւատացէք որ Քրիստոս մեռեալներն ալ կը յարուցանէ ով որ իրեն կը յուսայ:

Երբոր ասանկ ողջ առողջ տեսան երկու զօրապետները Անատոլիոս ու Պրոտոլէոն, իրենց ամմէն ընտանեօքը դարձան քրիստոնեայ եղան աղաղակելով՝ մեծ է քրիստոնէից Աստուածը: Թագաւորը լսածին պէս՝ հրամմեց քաղքէն դուրս տանել ամմէնն ալ անապատ տեղուանք, հոն սրով սպաննել: Բայց Աղեքսանդրիէ Թագուհին ալ լսելով հաւատաց, համարձակ զՔրիստոս կը խոստովանէր. Թագաւորը անոր վրայ խիստ բարկանալով՝ ողջ ողջ հրամմեց կրի (քիրէճի) փոսին մէջը ձգել Թաղել սուրբ Գէորգը. իրեք օրէն ետև հրամմեց անոր ոսկորները հանել ան կրին մէջէն կորսնցընել՝ որ մէկ կը չիմնայ. բայց երբոր կիրը դուրս հանեցին, ոսկորներուն տեղը սուրբը գտան ողջանդամ կեցած. ան ատենը ամմէն տեսնողները աղաղակեցին՝ մեծ է Աստուածն քրիստոնէից. Թագուհին ալ հոն գալով նոյնպէս կ՚աղաղակէր. ան տեսնելով՝ հանող զինուորներն ալ դարձան քրիստոնեա եղան:

Թագաւորը լսածին պէս՝ առջին բերել տուաւ հարցուց. ըսէ մեզի ո՞վ քեզ ողջընցուց: Պատասխանեց սուրբն Գէորգ. Թէ որ կը լսէք չէք հաւատար, բայց գիտցիր որ Յիսուս Քրիստոս որդին Աստուծոյ իս կը պահէ ամմէն տանջանքէդ որ կու տաս ինծի: Թագաւորը հրամմեց երկըթէ կօշիկներ շինել՝ լեցուն սուրերով, տաքցընել, տաք տաք ոտքը հագցընել, անանկ

քալցընել։ Սուրբը չի կրնալով քալել՝ կ՚ըսէր ինքիրեն. քալէ, ով Գէորգ. աս ըսելով, արցունք թափելով աղօթք կ՚ընէր. տէր իմ Յիսուս, դուն տուր ինծի համբերութիւն ինչուան ետքը դիմանալու։ Ձայն եկաւ երկինքէն. Գէորգիէ՛, զօրացիր, ես քեզի հետ եմ. և մէկէն բժշկուեցաւ իր մարմինը։ Թագաւորը հրամեց ան օրը բանտը տանել։

Վաղուան օրը առջին կանչելով ըսաւ. ինչուան ե՞րբ ասանկ կամապաշտ ըլլաս պիտոր, տանջանք քաշես, ով Գէորգ. սատանաներուն ձեռքով կախարդութիւն ընելով մեզ խաբե՞լ կը կարծես. ասկէց ետքը խօսքիս եկէ, զոհէ կուռքերուն։ Սուրբը ըսաւ. ես Աստուծոյ օգնութեամբը ձեր տուած տանջանքները քաշեցի, ողջ առողջ մնացի, ուրիշ տանջանքներ ալ քաշելու պատրաստ եմ. բայց դուք ի՞նչ յոյս ունիք որ անշունչ կուռքերուն զոհ կ՚ընէք որ ոչինչ են. ամընչցիք Աստուած ըսել անոնց որ անառակութեամբ կեցեր են քիչ մը ատեն աշխըրքիս մէջ, հիմա ալ յաւիտեան կը տանջուին անմարելի կրակին մէջն որ պատրաստուած է անոնց ու անոնք պաշտողներուն։ Թագաւորը հրամեց բերնին զարնել, որ սորվի, ըսաւ, մեր կուռքերը չի նախատել. ետքն ալ մարմինը ծեծել տուաւ։ Երբոր երկան ատեն կը ծեծէին, Թագաւորը կանչեց՝ ինչուան ե՞րբ չես մտիկ դներ, ո՛վ թշուառական, չես զոհեր մեր կուռքերուն որ փառք պատիւ ունենաս ողջ մնաս։ Պատասխանեց սուրբը. ես ամմէն օր կենդանի Աստուծոյ պատարագ օրհնութեան կը մա-

տուցանեմ, որ զիս ձեր ձեռքէն կը փրկէ, ու երկնաւոր փառաց արժանի պիտոր ընէ. երանի՜ թէ դուք ինծի մտիկ դընէիք, ճշմարիտ Աստուծոյ երկրպագութիւն ընէիք։

Մէկ անուանի կախարդ մը կար, Դիոկղետիանոս անիկայ կանչեց որ Գէորգը վաստրկի, միտքը փոխել տայ. կախարդը եկաւ, երկու գաւաթ դեղ պատրաստեց, թէ որ առջինը խմէ՝ միտքը պիտոր փոխէ, ըսաւ, թագաւորին հնազանդի. իսկ թէ որ երկրորդը խմէ՝ մէկէն պիտոր մեռնի։ Սուրբն Գէորգ երկուքն ալ խմեց Յիսուսին անունը տալով ու խաչակնքելով. բայց ոչ միտքը փոխեց, ոչ ալ վնաս մը քաշեց։ Աս բանիս վրայ խիստ զարմանալով կախարդը՝ խօսք տուաւ քրիստոնեայ ըլլալու, թէ որ շատոնցմէ մեռած մը յարուցանէ. Մագնենտիոսն ալ խօսք տուաւ։ Երբոր սուրբն Գէորգ աղօթքով յարութիւն առնել տուաւ, տեսնողներուն բազմութիւնը ամմէնն ալ հաւատացին. բայց թագաւորը բարկանալով՝ կախարդն ալ ու յարութիւն առածն ալ մեռցընել տուաւ համարձակ Քրիստոս քարոզելնուն համար, սուրբն Գէորգն ալ նորէն բանտը դնել տուաւ. ուր ամմէն նոր հաւատացեալք կը մտնէին բանտապետին ստակ տալով, իրմէ քրիստոնէութիւն կը սորվէին. հիւանդներն ալ կու գային իրմէ բժշկութիւն կը գտնէին։

Գեղացի մը տեսնելով աս հրաշքները՝ ոտքն ընկաւ աղաչեց որ իրեն կովը ողջընցընէ, որ իյնելով մեռեր էր։ Սուրբն ըսաւ իրեն. գնա ողջ կը գտնես կովը. երբոր գեղացին գնաց

ողջ տեսաւ, նորէն դարձաւ աղաղակելով մեծ է Գէորգին Աստուածը, կ'ըսէր, ես ալ անոր կը հաւատամ: Դահիճները շուտ մը բռնելով ան գեղացին՝ Թագաւորին առջև բերին. Թագաւորը խօսեցընել ալ չի տալով հրամեց կտոր կտոր ընել անիկայ: Գեղացին աղօթք ընել սկըսաւ. տէր իմ, չի հասայ, ըսաւ, մկրտուիլ, իմ արիւնս մկրտութեան տեղ սեպէ, Աստուած սրտագէտ ամենայնի: Երկընքէն ձայն եկաւ իրեն. անանկ կը սեպեմ, ուրախութեամբ եկէ ինծի: Թագաւորին հասկըցուցին որ բազմութիւնը բանտը երթալով քրիստոնէութիւն կը սորվին Գէորգէն, որ հիւանդներ բժշկելով ամէնը իրեն քովը բերել կուտայ. Թագաւորը հրամեց իր առջին բերել տանջելու մտքով, բայց Մագնենտիոս քովէն ըսաւ, քրիստոնէները դժուար կը մեռնին, շատ կը հակաճառին. անոնց հետ խստութեամբ երթալ չըլլար, այլ աւելի անուշ խօսելով պատիւ խոստանալով: Սուրբն Գէորգ ճամբան սաղմոս ըսելով կերթար, Աստուած յօգնել ինձ նայեաց, և տէր յընկերել ինձ փութա: Երբոր հասաւ՝ Թագաւորն իրեն ըսաւ. Թէ որ ինծի լսելու ըլլաս, ով Գէորգ, կուռքերուն զոհես, շատ գանձ կու տամ քեզի, շատ պատիւ, իմին երկրորդս կ'ընեմ քեզ. մեղքընալէս կը զուրցեմ, որ ապրիս ողջ մնաս, չէ թէ ինծի մտիկ չի դնելով չարաչար մեռնիս: Սուրբն Գէորգ հեգնելով ըսաւ. հիմա աղէկ կը խօսիս, ինչու այսչափ չարչըրելէն ետև կը զուրցես: Թագաւորն ըսաւ. ինծի շնորհէ, կուռ-

քերուն զոհէ, պատիւ կը գտնես ինծմէ. սուրբն Գէորգ ըսաւ. որովհետև ինծի համար զղջացար, քու կամքդ կը կատարեմ, ո՞ւր են կուռքերը՝ հոն երթանք: Թագաւորը խաբուելով անոր խօսքէն՝ խիստ ուրախացաւ, ամէն մեծերուն հրամեց տաճարն երթալ. ամէնուն հռչակեց թէ Գալիլեացւոց խորհրդակից Գէորգը Ապողոնի կուռքին զոհ պիտի մատուցանէ. ամէն կռապաշտները սկսան ուրախանալ, Ապողոն կուռքը գովել, Թագաւորին բարի մաղթել:

Երբոր ամէնքը տաճարը մտան, հրամեց Թագաւորը ամէնուն ալ լռել. սուրբն Գէորգ մէջ տեղը կենալով Ապողոնին պատկերին վրայ նայելով ըսաւ. քեզի կ'ըսեմ զուրցէ, դուն Աստուա՞ծ ես թէ չէ, պէ՞տք է զքեզ պաշտել թէ չէ: Ան ատենը մէջի եղած սատանան ճչալով ըսաւ. ես Աստուած չեմ, ինծի հետ եղողներն ալ Աստուած չեն. մի է ճշմարիտ Աստուած որ ամէն բան ստեղծեց. որդի նորա Յիսուս Քրիստոս, և սուրբ Հոգին, մենք անոր հրեշտակներն էինք, ետքը Աստուծոյ դէմ ապստամբելով սատանայ եղանք: Սուրբն Գէորգ ըսաւ. Թէ որ Աստուած չէք՝ հապա ինչո՞ւ մարդիկ կը խաբէք զձեզ պաշտել կու տաք. հիմա ալ ի՞նչպէս կը համարձակիք հոս կը կենաք. որովհետև ես Աստուծոյ ծառայ ըլլալով՝ հոս կեցած եմ, իմ վրաս Քրիստոսի անունը կայ որ է ճշմարիտ որդին Աստուծոյ: Աս ըսելնին, ձեռքով ալ վրանին խաչ կը հանէր. ան խաչին զօրութենէն մեծ գոռում գոչում

մը եղաւ սատանաներու մէջ, լալու ճչալու ձայներ. տաճարին մէջի եղած ամմէն կուռքերը գետինն ընկան, ջարդուբուրդ եղան։

Աս տեսածնին պէս քուրմերը՝ ամմէնը մէկէն վրան վազեցին. սրբոյն երկու ձեռքէն բռնելով մէկբերան կը կանչէին. վերցուր, Թագաւոր, աս կախարդս, որ իր կախարդութեամբը ամմէնն ալ մոլորցուց, աստուածները կործանեց։ Թագաւորը կատղելով ըսաւ. ով չար անօրէն, դուն չէի՞ր որ խօսք տուիր Ապողոնին զոհելու, աս ի՞նչ ըրիր։ Սուրբն ըսաւ. ով անմիտ, ես իմ զոհս ու պատարագս մատուցի Ճշմարտին Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի, դուն գոնէ հիմա միտք առ իմացիր որ քուկին կուռքերդ ոչինչ են, ոչ իրենց և ոչ ուրիշներուն կրնան հասնիլ կամ օգնութիւն ընել. սատանայ են, ինծմէն ալ կը դողան կը կործանին՝ Քրիստոսի ծառայ ըլլալուս համար։ Թագաւորին միտքը չի բացուեցաւ. բայց Թագուհւոյն սիրտը շնորհք Աստուծոյ ինջաւ, որ աս բանս լսածին պէս վազեց՝ Թագաւորին քովն եկաւ ըսելով. ով Աստուած Գէորգայ, քաւէ զիս մեղաւորս, մի՛ յիշեր իմ անգիտութեան գործքս, այլ տես իմ կատարեալ դարձս, ինծ ալ մասն և բաժին տուր քրիստոնէից հետ։ Ասանկ ալ շատ բազմութիւն դարձան քրիստոնեայ եղան ան ատենը։ Աս բաներս տեսնելով Դիոկղետիանոս Թագաւորը՝ տակնուվրայ եղաւ. հրամմեց Աղեքսանդրէ Թագուհին ալ սուրբ Գէորգն ալ մէկէն գլխընին կըտրել։ Երբոր զինուորները ասոնք բռնելով

քաղքէն դուրս կը տանէին, Աղեքսանդրէ Թագուհին աչքը երկինքը վերցընելով աղօթք ընելով կ'երթար, բայց տեղ մըն ալ նստելով՝ հոն խաղաղութեամբ հոգին աւանդեց։

Երբոր զինուորները սուրբ Գէորգը տարին նահատակելու տեղը՝ ձեռուըները վեր վերցընելով կեցաւ աղօթքի. Տէր Աստուած, ըսաւ, պղտիկութենէս վեր քեզի եմ ապաւիներ, քեզմէ կը խնդրեմ, քու սուրբերուդ մէջն առ իմ հոգիս. իսկ աս կռապաշտներուն թողութիւն տուր ինչ որ ինծի ըրին, անոնց ճանչցուր քուկին անունդ ու լուսաւորէ. իսկ քեզ ճանչցողներուն քու սուրբ երկիւղդ տպաւորէ. սուրբերուն յիշատակին ընողներուն, բարեխօս բռնողներուն՝ քու սէրդ վառէ սրտերնուն մէջը, որ իրենք ալ հաւատքով, վարքով սուրբերուն նմանելով, անոնց հետ մէկտեղ արքայութեան արժանի ըլլան։ Աս աղօթքը լմնալէն ետև ծունկ չոքելով վիզը երկընցուց. Թագաւորին հրամանը կատարեցէք, ըսաւ. անանկով գլուխը կտրեցին յամին 303. ապրիլի 24. զատկին ուրբաթ օրը։

Սրբոյն Գէորգայ հրաշքները խիստ շատ են, բայց անոնցմէ երկուքը միայն պատմենք որ խիստ երևելի են։ Քրիստոսի Թուականին իբր 800, Եգիպտոսի դիերը գեղի մը մէջ սուրբ Գէորգայ մեծ ժամ մը կար հնուցմէ շինած. այլազգիներուն ամիրան հոն խրկեց իր եղբօրորդին բանի մը համար. աս ալ իր բաներն ու տասուերկու ուղտ ան ժամը ինջեցուց իբր մէկ խան մը։ Քահանաները շատ

աղաչեցին որ ատ բանը չընէ, մտիկ չըրաւ. բայց երբոր ուղտերը ժամը խօթեցին՝ մէկէնիմէկ ամէնն ալ սատկեցան։ Ասոր վրայ խիստ վախ ընկաւ սիրտը. սատկածները դուրս հանել տուաւ, ինքը ժամը մտաւ տեմնելու քրիստոնէից պաշտամունքը։ Երբոր պատարագին ատենը կեցած էր, սրբոյն հրաշքովը իր հոգւոյն աչքը լուսաւորեցաւ, տեսաւ որ քահանան պզտիկ տղայ մը ձեռքը բռնած գառի պէս մորթեց, արիւնը սկիհին մէջը թափեց. հաղորդութեան ատենն ալ տեսաւ որ՝ ան մորթուած տղին մսէն ու արունէն կը բաժնէր հաղորդուողներուն, բերաններին կը դնէր. պատարագը լմննալէն ետև մաս բաժնել սկսան ժողովրդեան, աս իշխանին ալ տուին։ Իշխանը բարկանալով մը ըսաւ քահանային. դուն ուրիշներուն տղին մսէն կու տաս որ մորթեցիր. դուն ալ ժողովուրդն ալ անոր միսն ու արունը ճաշակեցիք. արունը դեռ կ'երևնայ շրթունքիդ վրայ։ Քահանան ահով դողով ըսաւ. ես մեղաւոր մարդ մըն եմ, չեմ արժանի անանկ յայտնի տեմնել աս սուրբ խորհուրդս ինչպէս որ դուն տեսեր ես. անանկ է նէ դուն մեծ մարդ մը եղած պիտոր ըլլաս, ըսաւ։ Աս տեսիլքէն խոստակցութենէն այլազգի իշխանը քրիստոնեայ եղաւ։ Սինա լեռան եպիսկոպոսէն մկրտուեցաւ. հոն կրօնաւոր եղաւ իրեք տարի կեցաւ. ետքը ամիրային քովը գալով, իրեն սուրբ հաւատքը յայտնելով նահատակուեցաւ։

Մէկալ հրաշքը պատմենք։ Սև ծովին քով

Սմաստրիս քաղքին մօտ սուրբ Գէորգայ մեծաշէն ժամ մը կար, ուր շատ կ'երթար Լևոն անունով մէկ բարեպաշտ մը իրեն կնիկովը որ Թէոփանէ կ'ըսուէր. երբոր ասոնց մանչ զաւակ եղաւ՝ ան եկեղեցին մկրտել տալով տղին անունը Գէորգ դրին։ Եղաւ ատեն որ՝ Պուլղարները ծեծ բացին կայսեր վրայ. Լևոն զինուորական կարգէ ըլլալով պէտք էր ծեծի երթալ. բայց ինքը ծերացած ըլլալով իրեն տեղը աս մէկ հատիկ զաւակը Գէորգը հարկ եղաւ խրկելու. շատ աղաչանք ըրին ծնողքը սուրբ Գէորգայ ժամուն մէջ որ սուրբը ողջ առողջ իրենց զաւակը դարձընէ։ Պատերազմը եղաւ յամին 917. ուր ասոնց Գէորգ տղան գերի ընկաւ Պուլղարներուն իշխանի մը ձեռք, որ իրեն կտրիճ բնութեամբը խիստ սիրելի ծառայ եղաւ. հետևեալ տարին սուրբ Գէորգայ նախատօնակին օրը՝ ծնողքը որ միշտ կու լային, ան օրն ա՛լ աւելի լացին իրենց ազգականաց հետ մէկտեղ, կը գանգատէին սրբոյն թէ ինչու խնդիրքնին չի կատարեց, իրենց ձեռքը չի դարձուց զաւկնին։ Ասոնք հոս կու լային, Գէորգ տղանին ալ իր տեղը կու լար կ'ողբար սուրբ Գէորգայ առջին, միտքը բերելով որ՝ ան օրը ծնողքը իր տօնը կը տօնէին, իսկ ինքը անհաւատներուն ձեռքը հեռու երկիր անանկ մնացած էր. ասանկ լալով ձեռքը երկնցուց որ՝ կրակին վրայէն վերցընէ տիրոջը խմելիքը տաք տաք իրեն տանի. մէյմ ալ տեսաւ որ յանկարծ վեր երկինքն ելաւ, ամանը ձեռքը բռնած իր հօրը տունը գտնուեցաւ։

Երբոր ծնողքն ասանկ մէկէն տեսան իրենց տանը մէջ կորսուած զաւակնին՝ ուրախանալէն գետինը ինկան, չէյտէին ի՛նչ ընեն. գրկելով պագնելով կը հարցընէին, ի՞նչպէս հոս եկար, մենք քեզ մեռած կը կարծէինք: Տղան ալ սկսաւ պատմել. աս ամանը ձեռքս բռնած կը տանէի, ըսաւ, որ տիրոջս հասցընեմ, մէյմըն ալ զինուորի պէս մարդ մը տեսայ ձի հեծած արեւէն աւելի լուսաւոր, առաւ զիս յափըշտակեց լուսոյ մէջ, չէյտեմ ո՛ւր կ՚երթայի. միայն ձիու քալուածքի ձայն մը կ՚առնէի. մէյմըն ալ տեսնեմ որ հոս եմ: Ասոնք ամմէնն ալ դուրս ելան, ետեւէն վազեցին որ ան ձիաւոր մարդը գտնեն, մէկը հոն չի գտնելով աղէկ հասկըցան որ ան ձիաւոր մարդը սուրբ Գէորգն է եղեր՝ երագահաս նահատակը, որ ամմէնուն կը հասնի, ամէն տեղ իր զօրութիւնը կը ցցընէ, ուր տեղ որ զինքը բարեխօս կը կանչեն: Նորէն տուն դարձան, տղին ձեռքի բռնած խմելիքը տեսան անանկ տաք էր՝ որ կրակին վրայէն նոր հանած կ՚երեւնար. աս նշանն ալ տեսնելով՝ ա՛լ աւելի հասկըցան սրբոյն զօրութիւնը. ան քիչ բանը ամմէնուն ալ բաժնեցին. ո՜րչափ բազմութիւն որ հոն եկեր էին՝ դրացիներ, ազգականներ, ամէնն ալ խմեցին անկից. ետքը սուրբ Գէորգայ եկեղեցին երթալով, շնորհակալութեան աղօթք ըրին:

ՍՈՒՐԲ ԿՂԵՄԷՍ ՀՌՈՄԱՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏ

Ասիկայ Հռոմայեցի էր կռապաշտի զաւակ, թագաւորական տնէ՝ ինչպէս որ կը կարծուի. ոմանք կ՚ըսեն որ արեւելք գնաց Բառնաբաս առաքեալը տեսաւ. ետքը Պետրոս առաքելոյն քովն երթալով՝ անոր աշակերտն եղաւ, անոր հետ մէկտեղ Հռոմ եկաւ: Իսկ ուրիշները կ՚ըսեն թէ երբոր Պետրոս առաքեալը Հռոմ եկաւ, Կղեմէս ծովուն ալէկոծութենէ խալըսած ըլլալով Սուրբ Պետրոս առաքեալը գտաւ, քրիստոնէութիւնը ճանչնալով՝ աշակերտ եղաւ Պետրոսի, ու զօրաւոր քարոզիչ աւետարանի: Խօսքով ու գրով յաջող մարդ ըլլալով՝ գրագիր եղաւ. առաքեալներուն կանոնները գրեց, և ուրիշ գրուածներ. մանաւանդ Պետրոս ու Պօղոս առաքեալներուն շատ մեծ օգնական եղաւ. սրբոյն Պետրոսի ձեռքովը քահանայ ու եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ, ետքը Հռոմայ աթոռը քահանայապետ նստաւ. շատ շինութիւն ըրաւ Հռոմ ու բոլոր արեւմուտք: Ան ատենը սաստիկ հալածում ըլլալով՝ շատ քրիստոնեայ կը նահատակուէին Հռոմայու մէջ. անոր համար Հռոմայու եօթը տեղը դրագիր դրաւ, ապսպրեց որ ամմէն մէկը իր դին եղած մարտիրոսներուն վարքը չարչարանքը գրէ. ինքն ալ շատ

Հրեաներ ու կռապաշտներ կը դարձընէր, ինչուան որ ինքն ալ բռնուեցաւ կռապաշտներէն։

Ասոնք առաջ ծեծեցին զինքը, ետքը կախելով անանկ քերեցին մարմինը երկաթներով որ ինչուան ոսկորները հասուցին. տեսնելով որ ամուր կեցած էր քրիստոնէութեան մէջ, Դոմետիանոս կայսեր հրամանովը նաւ մը դընելով՝ ինչուան Քերսոն քշեցին։ Հոն հինգ տարի, ըստ ոմանց՝ քշուած կենալէն ետև, նաւուն երկաթը վիզը կապելով ծովը ձգեցին. բայց Աստուծոյ կարգաւորութեամբը մարմինը անանկ տեղ ընկաւ ծովուն մէջ՝ ուր քար մը կամարաձև կեցած ըլլալով մարմնին վրայ՝ ամբողջ մնաց, ամմէն գազան ձկներէն պահուեցաւ։ Սուրբը եպիսկոպոսին երևնալով հրամմեց որ իր մարմնոյն վրայ տապան չշինէ. երբոր եպիսկոպոսը հասկըցընել ուզեց տեղին դժուարութիւնը ծովու տակ ըլլալուն համար, դուն ըսաւ՝ ամմէն քահանաներդ առ, ծովին քովը գնա, կը տեսնես հոն Աստուծոյ փառքը։ Անանկ ըրաւ եպիսկոպոսը. երբոր ծովին քովն եկաւ, ծովին ջուրը ինքիրմէ քաշուեցաւ. ինչուան ան քարը ցամաք եղաւ։ Եպիսկոպոսը իրեն քահանաներովը համարձակ քալելով քովն եկաւ. տեսաւ որ մարմինը անարատ մնացեր է, յատուկ տապանի մը մէջ դրաւ՝ սրբոյն ըսածին պէս։ Երբոր իրենք ետ դարձան, ջուրն ալ իրենց ետևէն իր տեղը կը դառնար։ Բայց ծովէն դուրս ելլելէն ետև, ան ատենը ցաւեցան ամմէնն ալ որ ինչպէս իր

սուրբ նշխարքէն բան մը չառին հետերնին. բայց սուրբն Կղեմէս գիշերը երևնալով ոմանց ըսաւ. չեմ ուզեր որ մարմինս անկէց վերցընէք, բայց աս շնորհքը կ'ընեմ ձեզի որ ամմէն տարի իմ նահատակութեանս օրը՝ եօթն օր ծովը քաշուած մնայ. հոն եկէք տեսէք քալելով։ Ըսածին պէս եղաւ, ամմէն տարի ան մեծ ծովը հոն տեղս կը քաշուէր. քերսոնացիք խռնձաղընձ՝ հոն կը վազէին, սրբոյն տապանին քովը՝ ցամքած ծովին մէջը ուխտերնին կը կատարէին, շատ հրաշքներ կը տեսնէին։

Տարի մըն ալ բարեպաշտ մարդ մը իր կնկովը աս ուխտս ընելով՝ իրենց մէկ տղովը եկան տապանին քովը, հրաշքները տեսան. իրենց աղօթքնին լմնցընելէն ետև ետ դարձան ցամաքն ելան, ջուրն ալ ուրիշ տարուան պէս նորէն դարձաւ գոցեց։ Բայց գոցելէն ետև նայեցան որ տղան հետերնին չէ, փնտռել սկըսան՝ անչափ բազմութեան մէջ խառնուած կարծելով. երբոր չի գտան՝ ճարերնին հատաւ, հասկըցան որ ծովուն մէջը մնացեր էր. սկսան լալ ողբալ, ուրիշներն ալ իրենց հետ կը լացընէին. անկից ետքը ամմէն շաբաթ օրերը նշխար, գինի ու եղ կու տային եկեղեցին, իրեն հոգւին պատարագի մէջ յիշելու համար, ինչուան որ տարեդարձն եկաւ։ Տարեդարձին երբոր ծովն իր սովորութեամբը բացուեցաւ, իրենք առաջ վազեցին որ կարելի է մեռեալ մարմինը գտնեն. մէյմըն ալ սրբոյն տապանին քովն եկածնին պէս՝ տեսան որ իրենց զաւակը

ողջ առողջ կեցեր է, աշխարհ իրենց եղաւ։ Կը հարցընէին իրեն թէ ինչպէս ողջ մնայեր. տղան մէկ ձեռքով տապանը կը բռնէր կը ցըցընէր կ՚ըսէր որ՝ ասիկայ իս պահեց ու կերակրեց. աս կամարին մէջը ջուր չի մտաւ կ՚ըսէր. չորս դիս լոյս էր. ամմէն շաբաթ օրերը մէկ մարդ մը քովս կու գար, նշխար գինի ու եղ կու տար ինծի. անոնք ուտելով ինչուան մէկալ շաբաթ ոչ կ՚անօթենայի ոչ կը ծարաւէի։

Աս լսելով տեսնելով ամմէնն ալ հասկցան որ՝ սուրբն Կղեմէս պահեր է. ծնողաց տուած բաները՝ իրենց զաւկին է տուեր. ամմէնն ալ փառք տուին Աստուծոյ. իսկ հերձուածողները պապանձեցան, որ ան ատենը ելեր կը քարոզէին՝ թէ մեռնելէն ետև տուած պատարագն ու ողորմութիւնը օգուտ մը չըներ։ Եպիսկոպոսն աս բաները տեսնելով՝ ան օրէն սկսաւ սրբոյն տապանին վրայ կանթեղ վառել, անկից ետև ծովուն մէջէն դուրս ելլել. բայց ինչ հրաշք, որ երբոր տարեդարձին հոն կու գային, ան կանթեղը վառած կը գտնէին։ Թող տուր իրեն ըրած ուրիշ հրաշքները։

ՍՈՒՐԲ ՅՈՀԱՆ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

Հայրը կ՚ըսուէր Սեկունդոս, որ զօրավարութեան պատիւ ունէր կայսեր դուռը. մայրը Անթուսա կ՚ըսուէր, որ ծաղիկ ըսել է. երկուքն ալ ազնուական էին Անտիոք քաղքին մէջ, որ հիմա Անթաքեա կ՚ըսուի. ան ատենը

խիստ մեծ քաղաք էր, մէջը 600 հազար մարդ կար։ Սուրբն Յոհան դեռ պզտիկ եղած ատենը հայրը մեռաւ, բայց մայրը թէպէտ և որբեվարի՝ աղէկ հոգաց իր զաւկըները։ Յոհաննէս բնական խելացի ըլլալով՝ կարդալու մէջ շատ առաջ գնաց. ճարտասանութիւնը Լիբանոսի քով անանկ աղէկ սորվեցաւ որ՝ Լիբանոս անիկայ որոշեց դասատու ըլլալ իր մեռնելէն ետև. երբոր ուսումն ալ լմնցաւ՝ իրեն շինած գովասանքի ճառը դուրս հանեց կայսերներուն վրայ, անանկ գերազանց ճարտասանութիւն մը որ՝ Լիբանոս վրան զարմացաւ։ Իսկ փիլիսոփայութիւնը սորվեցաւ Անդրագաթայ փիլիսոփային քով։

Իրեն խիստ բարեկամ ունեցաւ Բարսեղ մէյմը ու Եւագրիոս պոնտացին. ասոնցմէ օրինակ առնելով Յոհաննէս՝ իրեն սէր մը եկաւ անոնց պէս կրօնաւոր ըլլալու. մանաւանդ երբոր հասկըցաւ որ աշխրքիս զբաղմունքը արգելք կ՚ըլլան թէ մարմնաւոր և թէ հոգևոր ուսման՝ որուն վրայ խիստ սէր ունէր։ Բարսեղ խիստ կը յորդորէր զինքը կրօնաւոր ըլլալու, իրեն հետ մէկտեղ վանքի մը մէջ կենալու. բայց իրեն մայրը թող չէր տար, աղաչելով որ իր որբեվարութեան մէջ մինակ չի թողնէ զինքը. անոր համար Յոհաննէս տունը կեցաւ։ Բայց ինչ կրթութիւն որ վանքի մէջ պիտոր ընէր՝ հոն սկսաւ ընել. ամենևին սուտ չի խօսել, անէծք մը բերնէն չի հանել, ոչ ինքը երդուըննալ և ոչ ուրիշի երդում ընել տալ, ոչ երբեք ծաղրաբանութեան խօսք մը բերնէն

համեղ, այլ մանաւանդ լռութեամբ կը կենար․ Թէ որ մէկի մը հետ խօսել պէտք ըլլար՝ հոգւոր բան կը խօսէր, աշխարհային խօսքերը գոցել կը նայէր․ աշխարհ ու աշխարհային մենծութիւնը իր աչքին իբրև երազ մը ոչինչ մըն էր սեպուած․ ինքը աստանկ էր միտքը դրած, ուրիշներուն ալ աստանկ կը քարոզէր․ աղօթքի ու կարդալու հետ կ՚ըլլար, պաք կը պահէր, արթուն կենալու համար գետնի վրայ կը պառկէր։ Իրեն մայրը թող կու տար աս ամմէն բանն ընելու, վախնալէն՝ որ չըլլայ թէ զինքը թողնէ վանք երթայ։

Ետքը երբոր բոլորովին թողաւ աշխարհք Յովհաննէս ու վանքը գնաց, աւելի կրթեց զինքը կատարելութեան համնելու․ օր մը անանկ ձայն մը լսեց որ՝ կամ զինքը կամ Բասիլիոս իր սիրականն ու հոգւոր ընկերը՝ եպիսկոպոս պիտոր ընտրէին։ Աս ձայնը Բասիլիոս լսելով եկաւ Յովհաննու պատմեց, խորհուրդ տուաւ, թէ որ փախչել ուզենաս ըսաւ՝ երկուքնիս մէկտեղ փախչինք, իսկ թէ որ եպիսկոպոս ընելու ըլլան՝ երկուքնիս ալ մէկտեղ յանձն առնենք, միայն թէ իրարմէ չի զատուինք։ Բայց Յովհաննէս զինքը անարժան սեպելով եպիսկոպոս ըլլալու՝ միտքը դրաւ Բասիլիոսը եպիսկոպոս ընել տալ, անոր համար խօսքը գոցել տուաւ․ հիմակու հիմա մեզ փնտռող չի կայ ըսաւ, ասոր վրայ չի մտածենք։ Աս ըսելէն ետև ինքը փախաւ պահուեցաւ․ փնտռողները տեսնելով որ Յովհաննէսը չի կայ՝ Բասիլիոսը կամ Բարսեղը բռնեցին եպիսկոպոս

ձեռնադրեցին։ Ետքը երբոր իմացաւ Բասիլիոս իրեն ըրածը՝ դժուարիլ մը ցցուց․ բայց Յովհաննէս անանկ շահեցաւ անոր սիրտը, որ առջինէն շատ աւելի սիրով կապուեցաւ հետը։

Ան ատենները մայրը վախճանած ըլլալով Յովհաննէս Անտիոքայ անապատը քաշուեցաւ․ չորս տարի Խսիքիոս ճգնաւորին հետևելով ճգնութիւններ ըրաւ․ մէկ քարայրի մը մէջ երկու տարի քաշուած կեցաւ․ պառկելը ամենևին վերջացուց, իսկ քնանալը խիստ քիչցուց․ անով մարմինը կէս մէջքէն վար մեռածի մը պէս էր եղած․ ինքը միայն հոգևոր աստուածային բաները մտածելով կը զմայլէր։ Տեսիլք կը տեսնէր որ Պետրոս առաքեալը բանալիքներ կու տար իրեն ձեռքը, նշան իրեն քահանայ ու եպիսկոպոս ըլլալուն։ Յովհաննէս աւետարանիչն ալ գիրք մը կու տար ձեռքը, նշան սուրբ գրոց մեկնիչ ըլլալու․ հրաշքներ կ՚ընէր, հիւանդներ կը բժշկէր։ Երբոր Վաղէս արիոսեան կայսրը նստաւ, հրաման հանեց որ ամմէն կրօնաւորներ իրենց տեղէն դուրս ելլեն, զինուոր ըլլան․ Յովհաննէս ասոր ըրածին վրայ ամենևին չի հաւնելով մէկի մը խորհրդով կրօնաւորութեան վրայ գովասանք գրեց զարմանալի։

Բայց իր խիստ ճգնութենէն հիւընտնալով Յովհաննէս՝ պէտք եղաւ քաղաքն իջնալու․ հոն տեսնելով զինքը սուրբն Մելիտոս Անտիոքայ եպիսկոպոսը՝ ողջըննալէն ետև սարկաւագ ձեռնադրեց։ Մելիտոս վախճանելէն ետև

որովհետև Անտիոքայ աթոռը շատ խռովութիւն քաշեց, ոմանք Պաւլինոսը նստեցնել ուզելով անոր տեղը՝ ոմանք Փլաբիանոսը, Յովհաննէս նորէն քաշուեցաւ՝ ինչուան որ Փլաբիանոսը նստուցին աթոռը, որուն յարեցաւ Յովհաննէս։ Փլաբիանոսն ալ խիստ սիրելով Յովհաննէսը՝ քահանայ ձեռնադրեց. մանաւանդ որ հրեշտակ Աստուծոյ երևնալով այլապրեր էր իրեն որ քահանայ ձեռնադրէ. Յովհաննու ալ երևնալով՝ պատուիրեր էր որ դէմ չի դնէ։ Ձեռնադրուելու ատենը Հոգւոյն սուրբ աղաւնակերպ երևցաւ անոր գլխուն վրայ։ Քահանայ ըլլալէն ետև անանկ մէկ քարոզութիւն մը սկսաւ հոգևոր ճարտասանութեամբ՝ որ ամմէնն ալ Ոսկեբերան անուն դրին. ամմէնուն անաչառ կը քարոզէր ապաշխարութիւն, եղբայրսիրութիւն, մանաւանդ ողորմածութիւն. ամենևին չկրնէր երեսպաշտութիւն ընել. ինչ որ բերնով կը քարոզէր՝ վարքովն ալ նոյնը կը սորվեցնէր. ե՛րբ կը խրատէր, ե՛րբ կը յանդիմանէր, ե՛րբ կը մխիթարէր, աղքատներուն կը հասնէր, հերետիկոսներուն դէմ կը հակաճառէր։

Այսանկ տասուերկու տարի բարի պտուղ ընելէն ետև Անտիոք քաղքին մէջ, Պօլսոյ պատրիարգ ուզեցին ընել, թէ՛ ժողովուրդը և թէ Արկադէոս կայսրը, որ հրաման խրկեց ան տեղի մեծին Աստերիոս կոմսին՝ շուտ մը Պօլիս խրկել Յովհաննէսը։ Ան ալ բանը չիմացընելով Յովհաննէսին, վարպետութեամբ մը քաղքէն դուրս տեղ մը կանչեց զինքը, իբր թէ

գաղտուկ բան մը ունի իրեն հարցընելու. հոն եկածին պէս Յովհաննէս՝ թագաւորական մարդիկներուն յանձնեց, որ առին Պօլիս տարին ինչպէս որ ապսպրեր էր իրեն Արկադէոս կայսրը։ Երբոր եպիսկոպոսաց ժողովը զինքը եպիսկոպոս ձեռնադրեցին, պատրիարգ դրին Պօլսոյ վրայ, ա՛լ աւելի եռանդեամբ սկսաւ քարոզել, քաղքին մէջ եղած անկարգութիւններն ու հերետիկոսութիւնը վերցընել։

Առջի տարին հիւանդութիւն քաշեց. ըռըտնալէն ետև աւելի ջանք ունեցաւ աշխատելու։ Ուզելով առաջ եկեղեցականքը շտկելու, բարի օրինակ տալու համար՝ իրենց վրայ սկսաւ կանոններ դնել. մէկի մը սեղան չէր երթար, մէկն ալ իր սեղանը չէր առնէր, այլ մինակ կ'ուտէր. ամմէն օրուան իր կերակուրը իբրև ողորմութիւն կ'առնէր Ողոմպիադա ըսուած որբեվարի կնկանէ մը, որ խիստ աղքատասէր սուրբ կնիկ մըն էր. շատ հեղ ալ կը մոռնար ինչուան իրիկուն բան մը բերանը չէր դնէր։ Ինչ որ եկեղեցիէն իրեն բաժին պիտի գար՝ ամենևին բան մը չէր առնէր, այլ ամմէնն ալ եկեղեցնայ ու աղքատաց կը բաժնէր. իր առաջնորդարանին ծախքն ալ կտրելով՝ աղքատներուն ու հիւանդներուն կը բաժնէր. և ան ստըկով հիւանդանոց շինել տուաւ։

Եկեղեցնայ մէջ հոգևոր երգերը կարգաւորեց. և որովհետև արիոսեանք մոլար բաներով տեղէ տեղ քալելով երգեր կընէին, Ոսկեբերան սահմանեց անոնց դէմ արծըթէ խաչերով, մոմերով թափօրի պէս քալելով երգ-

ընել. պատարագամատոյցն ալ կարգաւորեց։ Մէկ արիոսեան մը դարձաւ, իր կնիկն ալ դարձուց. բայց աս կնիկը ակամայ դարձած ըլլալով՝ իր երիկը խաբելու համար, երբոր ժամ գնաց հաղորդութիւն առնելու՝ չի ճաշակեց, այլ բերնէն հանելով պահեց. տուն դառնալէն ետև փորձելու համար ծամել ուզեց. բայց շուտ մը բերնին մէջը քար կտրեցաւ. ասկից խիստ վախնալով կնիկը, եկաւ Ոսկեբերանին ոտքը ինկալով պատմեց, անոր խրատելովը ճշմարիտ ուղղափառ եղաւ. ան քարն ալ յիշատակի համար պահուեցաւ։

Անզեղջ մեղաւորները անաչառ կը յանդիմանէր՝ թէ և զինքը բամբասէին. իսկ զղջացող մեղաւորները ամենքն ալ սիրով կ'ընդունէր. նեղեալները կը մխիթարէր, կարօտները կը հոգար, ամենուն վրայ անանկ մէկ հոգ մը կը տանէր որ ամենուն սիրտը կը վաստըկէր, մօտիկին ալ հեռուին ալ։ Ուր որ հերետիկոս կային քաղքին մէջ՝ կամ դուրս տեղ, հոն քահանաներ, եպիսկոպոսներ խրկելով կը դարձընէր. նաև օտար ազգաց մէջ լեզուագէտ քահանաներ խրկեց դարձընելու։ Անտիոքայ մէջ եղած հին խռովութիւնն ալ շտկեց. Եփեսոսի եպիսկոպոսին վրայ ամբաստանութիւն լսելով՝ անձամբ գնաց հոն, ան տեղին և ուրիշ տեղերուն անկարգութիւնները ուսկից որ կ'անցնէր՝ ամենքն ալ շտկեց։ Ասչափ ծանր գործքերու հետ ըլլալով՝ ատեն ալ կը գտնէր քարոզներ կը գրէր, Աստուածաշընչին վրայ մեկնութիւն կը շինէր։ Կը պատ-

մեն որ երբոր Պօղոսի թղթոց մեկնութիւնը կը գրէր, տեսնուեցաւ որ նոյն Պօղոս առաքեալը քովը կեցած անկաճնիվար տուն կու տար իրեն, Ոսկեբերանն ալ կը գրէր։

Գանք որ սատանան որովհետև ամենն սուրբերուն դէմ հակառակութիւն մը կը հանէ. աս տիեզերալոյս վարդապետին վրայ ալ մեծ հակառակութիւն հանեց. ամենէն գէշն ան եղաւ որ՝ Եւդոքսիա թագուհին ալ աւրուեցաւ Ոսկեբերանին հետ, որ Արկադէոս կայսեր կնիկն էր. որուն աւելի գլխաւոր պատճառն աս եղաւ։ Թագուհին որբեվարի կընկան մը այգին բռնութեամբ առեր էր. կնիկը Ոսկեբերանին ինկելով՝ ան ալ առաջ խրատեց Թագուհին, ետքը յանդիմանեց։ Կալլիտրոպէ անունով ուրիշ մէկ կնկան ալ ասանկ բան մը անցեր էր Թագուհւոյն հետ։ Երկրորդ հակառակութիւնը փրթաւ Աղեքսանդրիոյ պատրիարքէն որ կ'ըսուէր Թէոփիլոս. ասիկայ թէպէտ մեծ անուն ունեցող մարդ մըն էր, բայց առաջուցմէ չէր ուզեր որ Ոսկեբերան Պօլսոյ պատրիարք ըլլայ, այլ իրեն սիրելի քահանան Իսիդորոսը կ'ուզէր պատրիարք նստեցընել. հիմա ալ անանկ բան մը հանդիպեցաւ որ՝ իրեն ներսի հակառակութիւնը գործքով ցցուց. հանդիպածը աս է։

Թէոփիլոսը հակառակութիւն մը ունեցաւ սկիտացի կրօնաւորներուն հետ. անոնք եկան Ոսկեբերանին ընկան. Ոսկեբերան ուզեցինի որ ասոնք Թէոփիլոսին հետ հաշտեցընէ, Թէոփիլոս ա՛լ աւելի աւրուեցաւ Ոսկեբերանին

հետ․ ան ատենը քանի թշնամի որ կային Ոսկեբերանին դէմ՝ ամէնն ալ Թէոփիլոսին հետ մէկ եղան․ գրեցին իրեն՝ ուրիշներուն ալ որ Պօլիս գան, մտուընին ան էր որ՝ ժողով ընել տան, ժողովով ձգեն Ոսկեբերանը իր աթոռէն՝ որ զօրաւոր կ՚ըլլայ․ աս պատճառով Թէոփիլոսը և ուրիշ եպիսկոպոսներ, նաև սուրբն Եպիփան Պօլիս եկան։

Եւդոքսիա թագուհին ասոնց առջև կը գանգատէր Ոսկեբերանին վրայ, թէ չի դադրիր քարոզին մէջը միշտ իս վար կը զարնէ․ ընդհանրապէս կնկտոց ըրած անկարգութեանը վրայ կը խօսի, բայց միտքը իս նախատել է։ Անչափ ըրաւ թագուհին որ՝ իր էրիկն ալ Արկադէոս կայսրը իրեն դարձուց․ ան ալ սկըսաւ ետևէ իյնալ որ Ոսկեբերան աթոռէն հանեն։ Սուրբն Եպիփան չուզելով աս բանիս մէջ խառնուիլ, արտորցաւ Կիպրոս իր աթոռը դառնալու։ Որովհետև Ոսկեբերանին անանկ հասկըցուցեր էին որ սուրբն Եպիփանն ալ մէկալներուն պէս քեզ ձգել ու քշել վճռեց։ Գրեց իրեն․ ‖ Ով սքանչելիդ Եպիփան, աթոռդ չի հասնիս պիտոր ‖ ։ Եպիփանն ալ Ոսկեբերանին գրեց․ ‖ Ով երանեալ ճգնաւոր Քրիստոսի, ինչպէս որ ես չի հասնիմ պիտոր իմ աթոռս, դուն ալ չի հասնիս պիտոր քշուելու տեղդ ‖ ։ Աս երկուքին խօսքն ալ մարգարէութիւն էին, չէ թէ անէծք․ երկուքն ալ Աստուծմէ իմանալով մէկմէկու գրեցին, անոր համար երկուքին խօսքն ալ իրաւ ելաւ։

Ոսկեբերան չի դժուարելով իր ձգուելուն

վրայ՝ կ՚ըսէր իր բարեկամ եղող եպիսկոպոսներուն․ աղօթք ըրէք, եղբարք, իմ վրաս․ ատենս հասած է, կարծեմ որ թողնեմ պիտոր աս ողորմելի կեանքս․ ես գիտեմ սատանային որոգայթն է ասիկայ․ իրեն դէմ շատ բան զուրցելուս չի կրցաւ դիմանալ։ Եպիսկոպոսները արցունք թափելով կը պագնէին իրեն սուրբ գլուխը․ կու լային ու կ՚ըսէին՝ ինչպէս պիտի զրկուինք իրեն գեղեցիկ քարոզութենէն․ պատասխան կու տար Ոսկեբերան․ ոչ ինծմէն սկըսաւ քարոզութիւնը, և ոչ իմ վրաս պիտի դադրի․ Մովսէսի տեղը Յեսու յաջորդեց, Պօղոսին տեղը Տիմոթէոս, ես մարգարէներէն առաքեալներէն աւելի լաւ չեմ․ ձեզի չէ՞ի մի ըսեր որ աս աշխարհքս մէկ աւուր մըն է, կը գնենք կը ծախենք, ետքը կ՚ելլենք կ՚երթանք։

Ասանկ երբոր աթոռէն ձգեցին քշեցին սուրբը՝ ժողովուրդը շատ աղաղակ վերցուց․ շարժ մըն ալ եղաւ որ թագուհւոյն վրայ վախ ինկաւ, սիրտն ալ փոխուեցաւ․ շատ աղաչեց Արկադէոս կայսեր, որ երկրորդ օրը դարձընել հրամմեց Ոսկեբերանը։ Դառնալէն ետև չորրորդ օրը իր ժամը մտածին պէս Ոսկեբերան՝ սկսաւ անանկ սքանչելի քարոզութիւն ընել, որ ամէնն ալ կը զարմացընէր իր անյիշաչարութեանը վրայ, իր սիրոյն վրայ՝ որ ժողովրդեան հետ ունէր, իր համակերպութեանը վրայ՝ որ ամէն բանի մէջ գոհութիւն կու տար Աստուծոյ։ Բայց երկու ամիս անցնելէն ետև նորէն հակառակութիւն մը սկսաւ ալ

ւելի մեծ. պատճառն եղաւ Թագուհւոյն արձանը՝ որ Այա Սոֆեային դիմացը տնկեր էր, ուր որ կռապաշտական խաղեր ալ կ'ըլլային։ Ոսկեբերան կը խրատէր որ ան արձանը անկէց վերցընէ. անկէց խիստ տակնուվրայ կ'ըլլար Թագուհին։ Եւ որովհետեւ իր քարոզներուն մէջը անաչառ կը խօսէր անկարգութեանց դէմ, Եւդոքսիա Թագուհին անանկ կ'առնէր որ՝ իբր թէ ան խօսքերով զինքը կ'ակնարկէ. ինչպէս ան քարոզը որուն սկսուածքն է Դարձեալ Հերովդիաս մոլեգնեալ յանդգնի, շիտակ Թագուհւոյն վրայ կը նայի։ Արկադէոս կայսրը մարդիկ խրկեց որ Ոսկեբերանը ժամէն դուրս ելլէ. անիկայ ըսաւ. Ես Աստուծմէ առեր եմ, չեմ կրնար թողնել. հապա թէ որ կ'ուզես, ես բռնութեամբ դուրս հանէ. ան ատենը ես չեմ կրնար մեղադրել։ Ետքը քանի մը հոգի եկան, զգուշութեամբ ժամէն հանելով առաջնորդարանը տարին։

Զատկին Ճրագալոյցին օրը ժողովուրդը խիստ աղաչեց սրբոյն որ ժամը գայ. երբոր մտնելու եղաւ, Թագաւորին զօրքն եկան, ժողովուրդը ցիրուցան ըրին. մէկն ալ բռնեցին հոն՝ որ դիւահար ձեւանալով պահած սուր ունէր սուրբը սպաննելու համար. աս բանս երբոր լսեց Ոսկեբերան՝ եպիսկոպոս մը խրկելով աղաչեց որ ազատեն ան մարդը։ Ասանկ ալ Եղպիդիոս քահանային ծառան բռնեցին, որ թուրը ձեռքը բռնած երբոր կը վազէր Ոսկեբերանը զարնելու՝ անիկայ չի կրնալով քանի մը հոգի ժողովրդէն սպաններ էր։

Հոգեգալստէն ետեւ Թագաւորին դիւացէն գրագիր մը եկաւ ըսաւ Ոսկեբերանին. չորս եպիսկոպոսներ ըսին որ՝ հիմա աս քաղքէս ելլես դուրս երթաս, թէ որ մեղք մը կայ աս բանիս մէջը՝ մեր վրայ ըլլայ ան մեղքը։ Աս ըսելով մէկէն նաւակի մը մէջ դրին, Նիկիա տարին սուրբը։ Ճամբան ջերմ քաշելուն համար՝ քանի մը օր Կեսարիա նստաւ, ետքը աւազակներէն վախ քաշեց. ասանկ եօթանասուն օր ճամբայ ընելով՝ Կուկիսոն քաղաքը հասաւ որ փոքր Հայոց մէջն էր, ուր որ աքսորուած էր քշելու։ Բայց զարմանալին ան եղաւ որ՝ Պոլիսէն ելած օրը յանկարծ իր հայրապետական նստած աթոռէն կրակ ելաւ ժամը երեց. անկէց սինկղիտոսին պալատը անցնելով կրակը՝ իրեք ժամու մէջ մոխիր դարձուց. ան տարին ալ սեպտեմբերին վերջի օրը խիստ խոշոր կարկուտ իջաւ Պոլիս. չորրորդ օրը Եւդոքսիա Թագուհին մեռաւ։

Աս բաներս տեսնելով պօլսեցիք՝ վրանին մէկ սարսափ մը եկաւ. ասոր դէմ Ոսկեբերան իր հալածեալ տեղը շատ փառաւորութիւն գտաւ Կուկիսոնի մէջ եղողներէն։ Երբոր ձմեռը վրայ եկաւ՝ հիւընդցաւ. բայց դարնան ատենը ողջընցածին պէս՝ իրեն թշնամիները որպէս զի հանգիստ չի թողուն, անկից հանել տուին, Արաբիսոն ըսուած բերդը քշել տուին. տանելնին՝ շիտակ չէին տաներ, այլ ասդիս անդին լեռներու վրայ, անտառներու մէջ քալցընելով կը տանէին. անոր համար նորէն դարձաւ իր հիւանդութիւնը։

Թշնամիները լսելով որ՝ հոն ալ շատ քարոզութիւն ու հրաշքներ ընելով՝ շատ փառք պատիւ կը գտնէր սուրբը, անկէց ալ հանել տուին, Սև ծովին քովը քշել հրամեցին: Տանող զինուորները անդադար կ'արտորցընէին ճամբայ ընելու. իր երեսին ալ յայտնի կ'ըսէին, թէ որ ճամբան մեռնելու ըլլաս՝ մեզի շատ ստակ առնելու պատճառ կ'ըլլաս. որովհետև դռնէն մեզի անանկ խոստացուած է: Աս լսելով ասդին անդին անկոխ տեղուանք կը քալցընէին կը պտըտցընէին իրեք ամիս, որպէս զի մեռնի:

Երբոր խեղճ հայրապետը Կոմանա քաղքէն դուրս քիչ մը հեռացաւ՝ տեղ մը ինջաւ ուր որ սուրբ Բասիլիսկոսի եկեղեցի կար: Ան գիշերը սուրբ Բասիլիսկոս երեւնալով Ոսկեբերանին, ըսաւ. զօրացի՛ր, եղբայր Յոհաննէս, վաղը մէկտեղ պիտոր ըլլանք: Աս տեսիլքէն զօրանալով՝ վաղուան օրը աղաչեց Ոսկեբերան զինուորներուն՝ որ ինչուան հինգերորդ ժամը հոն կենան. բայց անոնք մտիկ չի դնելով՝ առին տարին սուրբը. քիչ մը առաջ երթալէն ետև տեսան որ կը մեռնի, նորէն սրբոյն Բասիլիսկոսի ժամը դարձուցին ինչպէս որ ինքն ուզեր էր: Սուրբն Ոսկեբերան այնչափ էր միացեալ Աստուծոյ հետ, այնչափ համարձակութիւն ունէր Աստուծոյ հետ, անանկ ալ խղճմտանքի մաքրութիւն, որ ան մեռնելու օրը իրեն մեծ ուրախութեան օր սեպեց. հանեց վրայէն իրեն հագած հին լաթերը հոն եղողներուն տուաւ, ինքը նոր լաթեր հա-

գաւ, ինչուան ոտքի ամանը փոխեց. անանկով սուրբ հաղորդութիւնն առաւ, վերջին աղօթքն ընելով՝ Փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ, յաղագս ամենայնի փառք քեզ, ուրախութեամբ հոգին աւանդեց յամին 407: Երբոր իրեն մեռնելը լսեց Կոկիսոն քաղքին եպիսկոպոսը, կը փափագէր որ տեսնէ ինչ փառքի է հասեր արքայութեան մէջ: Օր մը տեսիլք տեսաւ որ՝ շատ հայրապետներ, վարդապետներ արքայութեան մէջ մէկտեղ նստեր են. աչուըները կը պտըտցընէր կը փնտըռէր որ մէջերնին Ոսկեբերանը գտնէ. մէյմըն ալ ձայն մը լսեց հրեշտակէն. թէ որ սուրբն Յոհաննէս կը փնտըռես, ըսաւ, ապաշխարութեան վարդապետը, անիկայ մէկը չի կրնար տեսնել. անիկայ հոն է՝ ուր որ Աստուծոյ աթոռն է:

Գանք որ Ոսկեբերանին մարմինը՝ փոքրն Թէոդոս, որ Արկադեայ կայսեր տղան է, Կոմանայէն Պօլիս բերել տուաւ յամին 438. անչափ բազմութիւն ժողովրդեան առջեն ելաւ որ Իւսքիւտարէն ինչուան Սերայ պուռնին՝ ծովը ցամաք էր դարձած նաւակներու շատութենէն: Երբոր քաղաքը բերին, Թէոդոս գլուխը տապանակին վրայ դնելով ուր էր սըրբոյն մարմինը, շատ աղաչանք ըրաւ թողութիւն տալ իր ծնողացը մեղքին՝ որ իրեն դէմ ըրեր էին: Հիմա իր մարմինը Եւրոպա տարուած է երկու մատը որով կը գրէր՝ Վենետիկ է. ուր անանկ ամբողջ անապական պահուած կը տեսնենք, որ գիտես թէ ողջ է, դեռ կը գրէ:

Աս սուրբին հրաշքները թէ քանի՜ շատ են, ամէն գիտեն պօլսեցիք, որ միշտ կը տեսնեն, միշտ բարեխօս է, քաղքին ալ պաշտպան սուրբն է։

ՍՐԲՈՒՀԻՆ ՎԱՌՎԱՌԷ

Աս փառաւոր կոյսը Հելիուպօլիս քաղքին էր, որ Պափլագոնիա գաւառին մէջն էր. մէկ հատիկ դուստր ազնուական ու հարուստ մարդու՝ որուն անունն էր Դիոսկորոս. ինքը կռապաշտ, բայց իր զաւակը Վառվառէ ծածուկ քրիստոնեայ, խելացի աղջիկ, գեղեցիկ երեսով։ Որուն հայրը խիստ ըլլալով՝ բարձր աշտարակի մը մէջ նստեցուցեր էր, որ մարդ մը չի տեսնէ ինչուան որ կարգուելու տարիքը գայ. պատճառն որ՝ իրեն աղուորութեան ձայնը ամէն տեղ դուրս ելած ըլլալով, շատ մեծեր կ'ուզէին իրենց հարս առնել. բայց կոյսը իր հաւատքին հետ Քրիստոսի սէրը վառած ունենալով իր սրտին մէջը, Քրիստոսի կը ցանկար հարս ըլլալ, պարկեշտ վարքով իր հաւատքն ու կուսութիւնը պահել։

Մաքսիմիանոս կայսրը երբոր հալածում հանեց ամէն տեղ դատաւորներ խրկելով՝ որ քրիստոնեաները տանջեն ջնջեն, աս քաղաքն եկաւ Մարկիանոս դատաւորը խիստ չար մարդ, որուն գործակից եղաւ Դիոսկորոս Վառվառեայ հայրը՝ խիստ չար կռապաշտ։ Անիկայ օր

մը աշտարակն ելաւ իր աղջիկը տեսնելու, ըսաւ իրեն. դուստր իմ, քեզի համար հարսնիքի պատրաստութիւն կը տեսնեմ. մէկ մեծի մը քեզ հարս պիտոր տամ. դուն ինչ կը մտածես, ըսէ համարձակ։ Կոյսը լածին պէս՝ շփոթեցաւ, հառաչելով ըսաւ. ես մի՛ զրկեր, հայր իմ, աս առանձնութենէս։ Հայրը զարմանալով մը դուրս ելաւ, գնաց բաղնիքին շէնքը տեսնելու, որ շինել կու տար մօտիկ ան աշտարակին. բանուորներուն ապսպրեց որ արտորնօք բանին, ինքն ելաւ հեռու տեղ մը գնաց։ Օր մը Վառվառէն աշտարակէն վար իջնալով գնաց բաղնիքին շէնքը տեսնելու. տեսաւ որ երկու պատուհան բացեր էին մէկ դիէն, հրամմեց որ մէկ երրորդ պատուհան մըն ալ բանան. արեւելք նայող աւազանին վըրայ ալ իրեն ձեռքովը խաչի նշան ըրաւ. ետքը մտաւ իր հօրը պալատը՝ կուռքերուն երեսին թքաւ. ասոնց նման պիտոր ըլլան, ըսաւ, շինողներն ալ, պաշտողներն ալ։ Ատեն անցաւ հայրը դրսէն եկաւ. երբոր տեսաւ որ իր աղջիկը իրեք շինել տուեր էր պատուհանները՝ հարցուց իրեն պատճառը։ Վառվառէն պատասխանեց. իրաւ է, ես հրամմեցի շինել. պատճառն աս է որ՝ ամէն մարդ որ աշխարհ կու գայ՝ իրեք լուսով կը լուսաւորուի. իսկ երկուքը կատարեալ երրորդութիւնը մէջ չի բերեր, անոր համար իրեք պատուհան շինել տուի յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ։ Պատասխանեց հայրը. խենթեցա՞ր, որդեակ, ինչ եղար. չեմ հասկընար ինչ կը խօսիս. յայտ

նի զուրցէ որ հասկընամ։ Վաւվառէն յայտնեց իրեն քրիստոնեայ ըլլալը․ խաչին նշանն ալ որ աւազանին վրան ըրեր էր զօրութեամբն Աստուծոյ՝ իրեն ցուց։

Երբոր ասոնք լսեց հայրը՝ խենթի պէս կատղեցաւ, թուրը քաշեց վրան վազեց որ սպաննէ, բայց Վաւվառէն Աստուծոյ աղաղակելով բաղնիքին դիմացի լեռը երկու բացուելով անփնաս լեռան մէկալ դին անցաւ։ Հայրը հրաշքին զօրութիւնը չի հասկընալով սովորական շարժ մը սեպելով՝ լեռան վրայ ելաւ․ հոն երկու հովիւ տեսնելով հարցուց իր աղջըկանը համար․ հովուին մէկը ձեռքովը ցուց ուր տեղն որ էր․ հայրը գնաց գտաւ, զարնելով՝ մազերէն բռնելով՝ քաշկըռտելով տուն բերաւ, մութ խուցի մը մէջ խօթելով դուռը գոցեց, անօթի անանկ թողուց․ ետքը գնաց Մարկիանոս դատաւորին հասկըցուց․ քանի մը օրէն ան խցէն հանելով՝ դատաւորին առջին բերաւ, երդուընցընելով որ անողորմ տանջանքով ըսպաննէ։

Դատաւորը տեսնելով Վաւվառեայ գեղեցկութիւնն ու պարկեշտութիւնը՝ ըսաւ․ ով ազնուական դուստր իմ, դուն իմաստուն խելացի աղջիկ մը կ'երեւնաս, շատ խօսել քեզի պէտք չէ․ կը հարցընեմ ո՞րը կ'ուզես, թագաւորին կամքը ընել՝ կուռքերուն զոհել՝ անանկով աշխրքիս փառքը վայելե՞լ կ'ուզես թէ չարաչար տանջանքով մահապարտի պէս մեռնիլ, գեղեցկութիւնդ մաշել․ ես քեզի ամօթ կը սեպեմ որ կենդանի Աստուածները թո-

ղեր ես, մէկ գալիլեացիի մը ետեւէ կ'երթաս, որ Հրեաները բռնեցին սպաննեցին․ ան Քրիստոսն որ զինքը չի կրցաւ խալըսցընել, քեզ ի՞նչ պէս պիտոր ապրեցընէ։ Պատասխանեց Քրիստոսի աղախինը․ ես պատրաստ եմ ինքը զինքս պատարագ մատուցանել փրկչին մերոյ Քրիստոսի, որ երկինք և երկիր ըրաւ, մարդ եղաւ, իր կամքովը մեռաւ, որպէս զի խորտակէ մահու իշխանին զօրութիւնը իրեն զօրքովը, որ դուք տգիտութեամբ Աստուած կը դաւանիք․ իսկ ան որ իրեն յարութեամբը յաւիտենական կեանք մեզի շնորհեց՝ դուք անիկայ կը հայհոյէք․ ես ան կեանքին ան արքայութեան կը ցանկամ որ չանցնիր․ դուք կուռքերը պաշտելով որ մարդու ձեռագործ են՝ կորսուիք պիտոր դժոխքին մէջը երիք։ Աս խօսքերուն վրայ դատաւորը բարկանալով՝ հրամմեց կապել, անխնայ ծեծել, ետքը մազեղէն կտաւով շփել իրեն խոցերը, ասով իրեն մարմինը վերէնիվար արիւնլուայ եղաւ․ ետքը հրամմեց բանտը ինջեցընել, ոտուըները շղթայ զարնել։ Ան գիշերը Քրիստոս պայծառ լուսով իրեն երեւնալով՝ սիրտ տուաւ․ մի՛ վախնար, ով աղախին իմ, ըսաւ, դատաւորին խօսքերէն․ քու վկայութիւնդ ուրախութիւն է հրեշտակաց ու մարդկան․ ես ալ քեզի հետ եմ փրկելու ամմէն տանջանքէն։ Աս ըսելով՝ իրեն խոցերն ալ ողջընցընելով՝ երկինքը վերացաւ։ Վաւվառէն ալ սիրտ առնելով խիստ ուրախ մնաց։

Մէկ աստուածապաշտ կնիկ մը կար Յու-

լիս անունով. ասիկայ տեսնելով Վառվառեայ քաշածները՝ ու ետքը անանկ բոլորովին ողջըննալը, փառաւորել սկսաւ զԱստուած. ինքն ալ ետեւէ ընկաւ որ՝ անոր հետ մէկտեղ նահատակուի. անոր համար Վառվառէն առջեւը բերել տուաւ՝ ու Յուլիան ալ մէկտեղ եկաւ: Երբոր տեսաւ դատաւորը Վառվառէն բոլորովին ողջըցած՝ ինքն ալ ուրախ զուարթ առջին կեցած՝ տեսա՞ր ըսաւ մեր Աստուածները ինչպէս քու վրադ հոգ ունին ինչպէս քեզ շուտ մը բժշկեցին: Պատասխան տուաւ կոյսը. ով դատաւոր, քուկին կուռքերդ կոյր են ու համր. մարդու ցաւ չեն տեսներ, չեն իմանար. մէկի մըն ալ չեն կրնար դեղ ընել. թէ որ դուն ճշմարտութեան հետեւէիր՝ ես քեզի կը ցընէի ով է իս ողջըցնողը. ես Քրիստոս ունիմ ինծի ճշմարիտ բժիշկ որ է Աստուած, տէր և փրկիչ աշխարհի. դուն անիկայ չես կրնար տեսնել, ինչու որ՝ աչուըներդ խաւարած են: Աս խօսքիս վրայ դատաւորը անանկ կատղեցաւ որ՝ հրամմեց սըրբուհին կախել, կուշտերը երկըթով քերթել, ներքեւը կրակ դնել, գլուխն ալ կապար գնտակներով ծեծել: Երբոր աս տեսաւ Յուլիա՝ ողորմուկ ձանով կու լար. դատաւորը հասկընալով որ՝ աս կնիկն ալ քրիստոնեայ է՝ անոր համար կու լայ Վառվառէին վրայ, աւելի սկսաւ տանջել. փորուն տակն ալ հրամմեց կրակ վառել: Վառվառէն անանկ տանջանքի մէջ աղօթք կ՚ընէր որ՝ Աստուած իրեն օգնական ըլլայ. չըլլայ թէ տանջանքէն

վախնայ, այլ զինքը զօրացընէ որ՝ համարձակ քարոզէ ճշմարիտ հաւատքը:

Տեսնելով դատաւորն որ՝ երանելի կոյսը աս տանջանքին ալ կը դիմանայ, հրամմեց ծիծերը կտրելու. երբոր դահիճները կը կտրէին՝ կոյսը երկինքը նայելով սաղմոս կ՚ըսէր. Տէր Յիսուս, մի՛ դարձուցաներ զերեսս քո յինէն. զհոգիդ քո սուրբ մի՛ հաներ յինէն. տուր ինձ ցնծութեան փըրկութեան, և հոգւով զօրութեան քո հաստատեա զիս: Աս զուրցելուն մէկ ուժ մը կ՚իմանար Հոգւոյն սրբոյ շնորհքովը, կորըճութեամբ կը տանէր անտանելի ցաւը: Աս տանջանքը տուին նաև Յուլիայի:

Երբոր չի կրցաւ դատաւորը երկուքին միտքն ալ դարձընել՝ զատել տուաւ մէկմէկէ. Յուլիան հրամմեց բանտը դնել, իսկ Վառվառէն քաղքին մէջը դուրսը մերկ ժուռ ածցընել. բայց կոյսը ջերմեռանդ աղօթք ընելով խընդրեց Աստուծմէ զինքը ծածկել: Ան ատենը Քրիստոս երեւցաւ իրեն փառօք, հրեշտակներն ալ լուսեղէն լաթերով անիկայ ծածկեցին: Ասանկ քալցընելով բերին ինչուան Գելասիս գեղը. ուր դատաւորը եկած ըլլալով նորէն կը հարցընէր. տեսաւ որ միտքը չի փոխեր, հրամմեց սրով գլուխը կտրել, անոր հետ մէկտեղ նաև Յուլիան: Դիոսկորոս Վառվառեայ հայրը՝ որ հոն նստած խորհրդակից էր եղած դատաւորին, ուզեց որ ինքն ըլլայ իր աղջկանը դահիճ, անոր համար ինքը հանեց լեռը զինուորներով: Հոն սրբուհի կոյսը յօժարութեամբ երթալով աղօթք կ՚ընէր, կը

խնդրէր որ Աստուած իրեն զօրութիւն տայ նահատակուելու. իր նշխարքներուն շնորհք տայ, ով որ հաւատքով իրեն յիշատակը կատարէ՝ խնդիրքնին կատարէ, ամէն նեղութենէ փրկէ, մանաւանդ ծաղկի հիւանդութենէ, տարաժամ մահուանէ. մեղքերնուն ալ թողութիւն տայ: Ձայն մը եկաւ երկնքէն. եկէ՛, ով ճգնազգեաց նահատակ. եկէ հանգչէ իմին արքայութեանս մէջ դուն ալ, Յուլիա կոյսն ալ մէկտեղ:

Աս ըլլալուն պէս՝ ցաթկեց իր անգութ հայրը՝ թուրը ձեռքն առաւ, իր ձեռքովն իր զաւկին գլուխը կտրեց. մէկ զինուոր մըն ալ Յուլիային գլուխը կտրեց յամին իբր 300. դեկտեմբեր 4: Բայց երբոր ժողովուրդը լեռնէն կ'իջնար, մէկ կրակ մը ընկաւ երեց դատաւորն ալ Դիոսկորոսն ալ, որ Վառվառեայ հայրն էր: Վաղենտինիանոս մէյմը աս սուրբերուն նշխարքները առաւ, խիստ պատուով թաղեց Գելասիս գեղին մէջը:

Վառվառեայ գերեզմանն ու հայրենի տունը մեծ ուխտատեղի եղաւ. ուր սրբուհւոյն ձեռք դպուցած տեղը աւազանին վրայ կ'երևնային, և շատ հրաշքներ կ'ըլլային: Անոր համար սուրբ Յոհան Դամասկացին կ'ըսէ թէ սրբուհւոյն Վառվառեայ նշխարքներէն իբրև մէկ աղբիւրէ մը բժշկութիւն կը բխան. ով որ վրան մէկ խոց մը մէկ ուռեցք մը ունենայ՝ հոն երթալով կը բժշկուի. հեռու տեղ եղողներն ալ թէ որ հաւատքով աղօթք ընեն աս սրբուհւոյն՝ իրեն տօնը կատարեն, ժանտախ-

տէ ալ կը բժշկուին, ամէն փորձանքներէ կը խալըսին, ամէն ձախորդութեան մէջ դեղ և օգնութիւն կը գտնեն, սատանայի փորձութիւններէ կ'ազատին: Շատ հրաշքներ ալ կը պատմուին երբոր իրեն նշխարքները աստիս անդին փոխուեցան, եկեղեցիներ շինուեցան. յատկապէս բարեխօս բռնուեցաւ ծաղկի հիւանդութեան համար և վարդախտի. պաշտպան կրակէ, կայծակէ ու ժանտախտէ պահուելու. մանաւանդ յանկարծակի մահուանէ: Մէկը ըսելով թէ ով որ ջերմեռանդ կ'ըլլայ սրբուհւոյն Վառվառեայ՝ առանց խոստովանութեան և հաղորդութեան չի մեռնիր, ամէն օր յատուկ աղօթք կ'ընէր աս բանիս համար. ատեն անցնելէն ետև եղաւ որ՝ ասոր տունը կրակ ընկաւ յամին 1448. ինքն ալ երուիլ սկսաւ. ան ատենը ամէն սրտովը աղօթք ըրաւ սրբուհւոյն Վառվառեայ, որ չի թողնէ զինքը մեռնիլ հոն առանց սուրբ խորհուրդները առնելու: Մէյմըն ալ տեսաւ որ՝ սրբուհին Վառվառէ հոն երևնալով՝ կրակը մէկդի ըրաւ, զինքը խալըսցուց կիսամեռ՝ ըսելով իրեն. ինչուան առտու ատեն առի քեզի համար որ սուրբ խորհուրդները առնես: Աս մարդուն թէպէտ ամէն դին սևցած մրկած էին կրակէն, բայց աչուըներն ու լեզուն ողջ մնացեր էին, անանկով կրցաւ կըրկին ընդհանրական խոստովանութիւն ընել, սուրբ խորհուրդները փափագով կատարել. առտու եղածին պէս՝ անանկ հոգին աւանդեց սրբուհւոյն ըսածին պէս: Ուրիշ երկու հոգի ալ Վառվառեայ հրաշքովը մեռնելէն խալը-

սեցան, որպէս զի սուրբ խորհուրդները առնելու արժանի ըլլան, ինչպէս որ հաւատքով խնդրեր էին։

ՍՈՒՐԲ ՅՈՀԱՆՆԷՍ

Կամաւոր աղքատացեալ.

Ասոր հայրը Եւտրոպիոս կ'ըսուէր, որ Պոլիս Արկադէոս կայսեր քով ստրատելատ էր, այսինքն զօրապետ. իր մայրը կ'ըսուէր Թէոդորա. երկուքն ալ բարեպաշտ երկիւղած յԱստուծոյ։ Իրեք զաւակ ունէին, երկուքը Թագաւորին քով զինուորական կարգի մէջ դրուած էին, սինկղիտոս եղեր էին. իսկ պզտիկն Յոհաննէսը՝ քովերնին պահելով կարդալու տուեր էին, առաջ Աստուածաշունչը սորվելու, ետքը ճարտասանութիւն ու փիլիսոփայութիւն. աղէկ խրատներով բարի օրինակով խիստ կը հոգային որ բարի զաւակ ըլլայ։ Ինչպէս որ իրաւ Յոհաննէսն ալ խելացի ու բարի ըլլալով մէկ ընտիր զաւակ մը եղաւ. ծնողաց անչափ սէրը չաւրեց զինքը, չի հպարտացաւ, շփացած չի մեծցաւ, այլ որչափ որ ծնողքը զինքն աւելի կը սիրէին, անչափ ալ ինքը բարի ըլլալու սէր ձգեր էր. անանկով եղաւ ընթերցասէր ու ջերմեռանդ աղօթասէր. գիշեր ցորեկ չէր դադրեր աղօթելէն։

Երբոր տասնըութը տարուան էր՝ օր մը դպրատունէն երթալնին՝ ճամբան տեսաւ մէկ

կրօնաւոր մը անհանգստից վանքէն. ասիկայ իրեն մէկ հրեշտակի մը պէս երեւցաւ. հոգւով սրբով լեցուելով գնաց քովը հարցուց ով և ուսկից ըլլալը։ Ան ալ պատմեց իրենց վանքին կարգը՝ ինչպէս դաս դաս բաժնուած գիշեր ցորեկ սրբութեան առջին փոխնիփոխը աղօթքի հետ կ'ըլլային անդադար, անոր համար անհանգստից վանք կ'ըսուէին. հիմա ես ուխտ ըրեր եմ ըսաւ, Երուսաղէմ պիտոր երթամ. ետքը դառնալու ըլլամնէ՝ նորէն ան վանքը կ'երթամ։ Աս խօսքերուն վրայ Յոհաննէսին սիրտը լեցուելով՝ երդուընցուց ան կրօնաւորն որ երբոր Երուսաղէմէն դառնալու ըլլայ՝ զինքն ալ մէկտեղ ան վանքը տանի։ Մենք իրեք եղբարք ենք, ըսաւ, բայց հայրս մայրս իս ամմէնէն աւելի կը սիրեն. հիմա եղբարներուս պէս իս կ'ուզեն Թագաւորին քով սինկղիտոս ընել, ետքն ալ աշխարհք խօթել կարգել. բայց ես միշտ ժամը երթալով, Աստուածաշունչը լսելով՝ հասկըցեր եմ որ աշխըրքիս ամմէն բանը ոչինչ է, միայն աշխարհքս քամահրելն ու ձեզի նման կենալն է՝ որ յաւիտենական կեանք կը վաստըկցընէ։ Կրօնաւորը ասոր զուրցուածքին վրայ զարմանալով՝ աղէկ ճանչցեր ես ճշմարտութիւնը, որդեակ ըսաւ. աս մտքին վրայ ամուր կեցիր. ես խօսք կու տամ որ դառնալէս ետև քեզ գամ առնեմ։

Յոհաննէսին սիրտը հանդչելով՝ գնաց իր ծնողքներէն աւետարան մը խնդրեց, որ աղուոր գրերով, ոսկի զարդերով գրել տալին, կազմն ալ մարգրտէ բանուածքներով ամնիւ

քարերով կապել տուին, մէջն ալ իրենց ու Յոհաննէսին պատկերքը քաշել տուին։ Յոհաննէս աս աւետարանը միշտ քովը կը պահէր, անդադար կը կարդար, կարդալով կը լուսաւորուէր, իրեն զուրցածները գործքով ընել կը ջանար. աչքն ալ միշտ ճամբան էր, կը սպասէր որ ե՛րբ կու գայ ան կրօնաւորը։

Երբոր կրօնաւորը դարձաւ ու գտաւ Յոհաննէսը, աշխարհք իրեն եղաւ. բայց գիտնալով որ ծնողքը լսելու ըլլան՝ թող պիտոր չի տան, աղաչեց կրօնաւորին որ մարդ մը չիմացած գաղտուկ ճամբայ ելլենք, ըսաւ, չըլլայ որ մէկը իմանալով երթայ ծնողացս իմացընէ։ Անանկով երկուքը մէկէն ծովեզրը եկան նաւ մը բռնելու որ անհանգստից վանքը տանի զիրենք. բայց նաւը որովհետեւ բեռ առնելու նաւ էր՝ սպասէր պիտոր մինչուան որ բեռով լեցընէ։ Յոհաննէս հարցուց նաւուն վարձքը՝ հասկըցաւ որ հարիւր ղուռուշ կ'ուզէ, գնաց իր ծնողքէն մէկ պատճառով մը հարիւր ղուռուշն առաւ, իբր թէ իր աշակերտակիցներուն հարկինք մը պիտոր ընէ, ինչպէս որ մէկալնոնք միշտ ըրած էին իրեն։ Հայրը ստակը տուաւ, բայց հետն ալ ծառաներ դրաւ, չըլլայ որ տղայ ըլլալով պարապ տեղը խարճէ։ Յոհաննէս ճամբան մէյմէկ պատճառ գտնելով ծառաները մէկիկ մէկիկ հեռացուց իրմէ. անանկով եկաւ նաւուն վարձքը տուաւ. նաւը մէկէն ճամբայ ելաւ. յաջող հով ալ գտնելով շուտով մը հասան։

Կրօնաւորը գնաց մեծաւորին քով տեղնի-

տեղը պատմեց ինչ որ հանդիպեցաւ. մեծաւորը աստոր ջերմեռանդութեանը վրայ ուրախացաւ, բայց վրան նայելով տեսաւ որ մէկ փափուկ մեծցած տղայ մըն է. դուն դեռ տղայ ես, ըսաւ, որդեակ, իսկ վանքին ճգնութիւնը խիստ. ով որ հոս կ'ուզէ կրօնաւորիլ, քառսուն օր վանքը պիտի կենայ մեր ճգնութիւնն իմանալու համար, ետքը կը հագնի մեր հագուստը, որ մազէ հիւսուած կապայ մըն էր. մէջքը կաշիէ գօտի, ոտքը չարըխ։ Կ'աղաչեմ, ըսաւ Յոհաննէս, հիմա ինծի հագցընես, հայր սուրբ, աս հագուստը՝ որ հրեշտակի ձեւ ունի. մազերս ալ կտրես։ Մեծաւորը տեսնելով աստոր սէրը յօժարութիւնը, ժողվեց ամմէն կրօնաւորները, մազերը կտրեց, ուան հաստ հագուստը հագուց իրեն. վրան օրհնութիւն կարդալով յանձնեց Աստուծոյ շնորհացը։ Յոհաննէս ան կարգին մէջ մտածին պէս՝ եւելըք ճգնութեան տուաւ զինքը. գիշերնիրուս հսկում ընելով, լալով, սաղմոս ըսելով կ'անցընէր. գետնի վրայ կը պառկէր, անօթի կը կենար, հնազանդութեան՝ եղբայրսիրութեան գործքերն ալ անպակաս կ'ընէր ամմէն սիրով, մտքովն ալ միշտ աստուածային բաները մտածելու հետ կ'ըլլար. անանկով աշխրքիս ամմէն մեծութիւնը պատիւը քամահրելով ոչինչ կը սեպէր։ Մեծաւորը վրան նայելով կը զարմանար. կրօնաւորներն ալ օրինակ առնելով իրմէ՝ բարի նախանձ կը շարժէին։

Ասանկ անցուց հոն վեց տարի. վանքին ամ

մէն կերպը կանոնը սորվեցաւ, թէ ինչպէս պէտք է Աստուծոյ ծառայել ճգնութեամբ։ Բայց մեծաւորը օր մը իրեն խրատ տուաւ քիչցընել իր ճգնութիւնը. չափէն աւելի ըրած բանը տկարութիւն կը բերէ, որդեակ, ըսաւ. ամէն օրուան աղօթքն ալ կը խափանէ անկար ըլլալով ընելու, շատ լաւն ալ աչքիդ լոյսը կը խաւարցընէ։ Բայց երանելին անանկ վառուած էր Յիսուսին սիրովը որ եռեւէ եռեւ կ՚աւելցընէր իր ճգնութիւնը՝ խիստ պաք բռնելով, միայն շաբաթ օրն ու կիրակի ուտելով, ան ալ քիչ մը աղ ու հաց, քիչ մըն ալ ջուր. իրեն յատուկ կերակուրն եղած էր սուրբ մարմին ու արիւնն Յիսուսի։

Սատանան ասոր վրայ խիստ նախանձելով սկսաւ պատերազմիլ փորձութիւն ձգելով, մանաւանդ ծնողքը տեսնելու մէկ գութ մը մէկ կարօտութիւն մը ձգեց սիրտն որ, գիշեր ցորեկ հալէր կը մաշէր. ինչուան անանկ եղաւ որ, անշունչ պատկեր մը դարձաւ երանելին։ Մեծաւորը նորէն խրատ տալ սկսաւ. որդեակ, ըսաւ, Աստուած անչափ ճգնութիւն կը պահանջէ մարդէն, որչափ որ կրնայ տանել։ Յոհաննէս պատասխան տուաւ. հայր սուրբ, ճգնութիւնները չեն որ իս կը մաշեն, այլ իմ մեղքերս որ խիստ շատ են. սատանան իմ սիրտս անանկ կարօտութիւն կը բերէ ծնողքս ու ընտանիքս տեսնելու, որ չեմ կրնար դիմանալ. բայց կը յուսամ յԱստուած որ ձեր աղօթքովը հոն ալ երթալովս իր գլուխը կը ճզմեմ։ Ըսաւ իրեն մեծաւորը. ես քեզի չէ՞ ըսեր, որդեակ, որ մեր ճգնութիւնը ծանր է, չես կրնար դուն անիկայ քաշել, հիմա ի՞նչ կ՚ուզես որ ընենք։ Յոհաննէս ըսաւ. աղօթք ըրէք ձեր միաբաններովը, իս խրկեցէք։ Երբոր կրօնաւորները լսեցին Յոհաննէսին երթալը՝ ամէնքն ալ լալ սկսան, անանկ լալով աղօթքով ճամբայ դրին։

Յոհաննէս քիչ մը առաջ երթալով՝ ետ դարձաւ, վանքին վրայ նայելով սիրտը ելաւ, լալ սկսաւ իր բաժնուելուն վրայ. ծունկ չոքելով ըսաւ. ողջոյն ձեզ սուրբ ժողով կրօնաւորաց, բնակարան հրեշտակաց, որ իս աղէկ կրթեցիք. յուսամ որ ձեր աղօթքովը իմ հօրս տանը մէջն ալ կը կոխեմ սատանային գլուխը։ Անանկ լալով սաղմոսելով երթալընին՝ աղքատ մը տեսաւ քրջոտած լաթերով, իր լաթերն անոր հագուց, անոր պատռտած լաթերն ինքը հագաւ։ Երբոր իր քաղաքը իր տունը հասաւ՝ լալով աղաչեց Աստուծոյ չի թողնել զինքը, շնորհք տալ որ կատարեալ յաղթէ սատանայի, իր ողջութեան ատենն ալ զինքը յայտնել չի տայ։ Անանկ աղօթք ընելով՝ պառկեցաւ իր տանը դրանն առջին։

Երբոր լուսացաւ առտու եղաւ, դուռը բացուեցաւ, դռնապանը ասանկ աղքատ մը տեսնելով պառկած, քշպեց ըսելով. ել գնա ասկից. տէրս քեզ հոս չի տեսնէ, խիստ պիտոր սրդողի։ Յոհաննէսն ըսաւ. մէյմը վեր Աստուծոյ նայէ, ինծի ողորմէ, ես մէկ օտար մարդ մըն եմ անանկ աղքատ, թող տուր որ աս ճամբուն մէկ ծայրը նստիմ. երբոր քու

տէրդ ելլելու մտնելու ըլլայ՝ առաջ եկէ իմա-
ցուր որ ասկից հեռանամ. ես մէկի մը ծան-
րութիւն՝ քեզի ալ ձանձրութիւն չեմ ըլլար,
դուն ալ Աստուծմէ վարձքդ կ'առնես: Դռ-
նապանը ասոր խօսքին վրայ խղճալով թող
տուաւ:

Երբոր ծնողքը դռնէն դուրս ելան՝ երանել-
ւոյն աչուըները լեցուեցան, իր կարօտը առ-
նելով շատ լացաւ. լալով նորէն աղօթք ըրաւ
որ Աստուած զինքը չի թողնէ, զօրութիւն
տայ ինչուան իր մահը հոն համբերելու: Ա-
սանկ տարի մը համբերելէն ետեւ՝ Եւտրոպիոս
իր հայրը տեսնելով կը զարմանամ, ըսաւ, աս
աղքատը ինչպէս կը համբերէ ձմեռուան ցըր-
տուն, մեր տունն ալ չի մտներ ամենեւին.
հրամմեց իր ծառաներուն, մէկ խուց մը շի-
նել տուաւ. Թող հոն նստի, ըսաւ, կարող է
Աստուած ասոր համար մեզի ողորմի. իր սե-
ղանէն ալ կերակուրներ կը խրկէր, բայց Յո-
հաննէս ան ամէն կերակուրը աղքատներուն
կը բաժնէր ծածուկ, ինքը չորցած հաց ջուրը
թրջելով կ'ուտէր իրիկուընէ իրիկուն:

Օր մըն ալ մայրը դուրս ելաւ. ասիկայ տե-
սածին պէս՝ մէկ վայրենի շնչաւոր մը երեցաւ
իրեն. այնչափ փոխուած էր երեսը անօթու-
թենէն ու ճգնութենէն՝ որ զարմանք եկաւ
վրան: Առէք, ըսաւ ծառաներուն, քաշեցէք
տարէք սրիկայ, աչքս չի տեսնէ. Թէ որ աս
հոս կենայ, ես չեմ կրնար անցնիլ: Շուտ մը
քաշեցին տարին, հեռու տեղ մը ձգեցին.
բայց անիկայ նորէն կը դառնար հոն կու գար.

դռնապանները կ'ըսէին իրեն. մարդ, գնա
ասկից հեռացիր, մեր տիկինը քեզ չի կրնար
աչքովը տեսնել. բայց Յոհաննէս շատ աղա-
չեց իրենց որ ողորմին, առջինին պէս պզտիկ
խուց մը շինեն. Աստուած ալ ձեզ կ'օրհնէ,
ըսաւ. անոր համար իրենք ալ անանկ ըրին:

Յոհաննէս ասանկ իրեք տարի ճնշելով իր
մարմինը սաստիկ ճգնութեամբ, դարձաւ ե-
ղաւ մէկ անշունչ պատկեր մը: Իրեք տարիէն
ետեւ տեսնելով Քրիստոս իր ծառային մեծ
ճգնութիւնը՝ հրեշտակ խրկեց, որ ըսաւ իրեն
տեսիլքի մէջ. բարի և հաւատարիմ ծառայ
Յոհաննէս, ողջոյն քեզի. Աստուած որ սիրե-
ցիր բոլոր սրտովդ, իրեք օրէն պիտի լմննայ
քու քաշածներդ, գաս վարձքդ պիտոր առնես,
ճգնաւորներուն դասը պիտի նստիս: Ան ատե-
նը Յոհաննէս ձեռուըները վեր վերցընելով
գոհութիւն տուաւ Աստուծոյ. աղաչեց որ իր
ծնողացն ալ ողորմի, անոնց մեղքին թողու-
թիւն տայ: Աղօթքէն ետեւ իր հօրը մատակա-
րարը կանչեց ապսպրեց տիկինին ըսելու. ան
խեղճ աղքատն որ քու դռնէդ կը հալածէիր,
մէկդի քաշել կը հրամմէիր, հիմա կ'աղաչէ որ՝
ինծմէն չի գանիս, հապա արժանի սեպես
քովս գալու. հարկաւոր բան մը ունիմ քեզի
զուրցելու:

Երբոր աս խօսքերս լսեց մայրը՝ ըսաւ. ինչ
պիտոր ըլլայ ան աղքատին ըսելիքը ինծի. ես
չեմ կրնար դիմանալ անոր գարշահոտութեա-
նը, չեմ կրնար տեսնել անոր աղտոտութիւնը.
գնաց Եւտրոպիոսին պատմեց, ան ալ զուրցեց.

գնա մի՛ գամիր աղքատներէն. Աստուած աղքատները ընտրեր է իրեն համար։ Աս խօսքս լսելով չուզեց քովէն երթալ։ Յոհաննէս հասկնալով որ՝ չուզեր մայրը իրեն գալու, նորէն ուրիշ ծառայ մը խրկեց իրեն ըսելու. ես իրեք օրէն պիտի մեռնիմ. թէ որ չի գաս ու չի տեսնես, ետքը շատ ցաւ պիտի քաշես, շատ մեղքընալէդ դուն քեզի վայ պիտի տաս, բայց չի կրնաս պիտոր քեզ մխիթարել. յաւիտեան սրտէդ պիտի չելլէ ան խոցը։

Աս խօսքերէս վախնալով մայրը՝ գնաց ինչուան ան տեղն ուր որ կը կենար Յոհաննէս. դրանը քով կենալով հրամմեց իր ծառաներուն որ քովը բերեն. միշտ սրտին մէջը պտըտցընելով ան խօսքը՝ թէ որ չի գաս՝ յաւիտեան պիտի ցաւիս չի մխիթարուիս, ինչ պիտոր ըլլայ ատ խօսքը ըսելով կը մտմտար։ Յոհաննէս տեսնելով իր մայրը՝ ըսաւ. Աստուած ամենաբարին հարիւրապատիկ քեզ հատուցում ընէ՝ հոս ալ անդիի աշխարհքն ալ, որովհետեւ աղէկ ընդունելութիւն ըրիք. իմ վրաս կատարեցիք աւետարանին խօսքը՝ թէ ինչ որ կ'ընէք մէկ պզտիկի մը՝ ինծի ըրած կ'ըլլաք. բայց ես աղքատս մէկ օրհնութեան նշան մը չունիմ որ ձեզի տամ. միայն թէ, տիկին, երդուընցիր դուն ինծի որ՝ ինչ որ քեզի պիտոր ըսեմ ընես։ Ան ալ երդուընցաւ, ինչ որ ըսես՝ ամմէնն ալ կ'ընեմ Աստուծոյ համար, ու մեր զաւկին համար, որ գնաց՝ բայց ինչ եղաւ չիյտենք։ Աս յիշելնինի կու լար կը հեկեկար։ Յոհաննէս ըսաւ. տիկին, մտիկ դիր ինծի ինչ

որ ես կ'ըսեմ քեզի. աս մազեղէն կապայովս որ հագեր եմ, զիս թաղես. ուրիշ աղնիւ կապայ ինծի չի հագցընես, ուրիշ տեղ ալ չի թաղես, հապա աս պզտիկ խցին մէջը՝ ուր որ կը նստէի։ Աս խօսքերուն վրայ շատ զարմանք կու գար տիկնոջը. ինչ պիտոր ըլլայ, կ'ըսէր, որ աս աղքատը իբր տնէն մէկը անանկ կը խօբաթէ հետս, չէ թէ օտարի պէս։ Աս մտմտալնինի՝ Յոհաննէս իրեն աւետարանը հանեց ձեռքը տուաւ ըսելով. աս ըլլայ քեզի ու քու տիրոջդ բաժին հոս՝ ու անդիի աշխարհքը։ Մայրը ձեռքն առնելով աւետարանը՝ ասդին անդին կը պտըտցընէր, զարմանալով կ'ըսէր. ինչպէս կը նմանի ան աւետարանին որ մեր զաւկին համար շինել տուինք։ Աս ըսելով՝ ներս վազեց իր ընկերոջը ցցուց. ան ալ տեսածին պէս ըսաւ. ստոյգ մեր զաւկին աւետարանն էր, երթանք հարցընենք ուսկից ձեռքն ընկած է. անանկ է նէ գիտէ ուր ըլլալը։ Ուրախանալէն երկուքը մէկտեղ վազեցին, աղքատ կարծուածին քովն եկան, արցունք թափելով ըսին. Աստուծոյ ահաւոր անուանը վրայ քեզ կ'երդուընցընենք իրաւը զրուցէ, աս աւետարանը ուսկից ընկաւ քու ձեռքդ։

Ան ատենը Յոհաննէսին սիրտը ճմլատելով՝ ծնողացը վրայ գութը շարժելով՝ ա՛լ չի կրցաւ դիմանալ. հառաչանք հանելով ըսաւ. ասիկայ ան աւետարանն է՝ ուսկից որ ճշմարտութեան ճամբան սորվեցայ. ամմէն բան թողի, Քրիստոսի խաչը շալկելով իր ետեւէն գացի, որպէս զի արժանի ըլլամ իրեն. աս կրօնաւորական

զգեստս հագայ իմ ու ձեր փրկութեանը համար։ Ինչուան հոս մտիկ կ'ընէին ծնողքը, կը նայէին ու՛ր պիտի լմնցընէր խօսքը։ Ետքը ըսաւ Յովհաննէս. երբոր Աստուած կատարեց իմ սրտիս խնդիրքը ինչպէս որ իս կը տեսնէք ետքի աղքատութեան մէջ, վախճանս ալ հասած ըլլալով՝ հիմա յայտնեմ ձեզի ինչ ըլլալս. Ես եմ Յովհաննէս ձեր զաւակը. աս ալ ան աւետարանն է որ դուք ինծի տուեր էիք։ Աս խօսքին վրայ ծնողքը զարմանքէն պաղած կեցան, փնտռել սկսան ան նշաններն որ ունէր իրենց զաւակը. մէյմըն ալ տեսածնին պէս ճանչցան. մէկէն լաց փրցընելով ձայն ձգելով ձիտը փաթթուեցան. ողորմուկ խօսքերով իրենց կսկիծը պատմելով կու լային կ'ողբային աւտուընէ ինչուան կէս օր։

Աս բանս լսելով բոլոր Պօլիս քաղաքը թունտ ելաւ. ամէն ժողովուրդ հոն վազեց տեսնելու, բայց Յովհաննէս ան ատենը հոգեվարքութեան մէջն էր, որ պայծառ երեսով երկինքը նայելով Յիսուսին հետ կը խօրաթէր. մէյմըն ալ՝ տէր Յիսուս, ընկալ զհոգի իմ ըսելով՝ իր հոգին աւանդեց քսանութը տարուան։

Ո՞վ կրնայ պատմել ան ողբն որ ծնողքն ու իրեն եղբայրները, ազգականները, բոլոր քաղաքն ալ ըրին. մայրը կսկիծէն խելըռածի պէս ըլլալով, մոռցաւ իր զաւկին պատուէրքը. հանեց մաղեղէն լաթերը՝ ոսկեթել ծանր ըզգեստ հագուց, բայց մէկէն ձեռուըները քաշուեցան. ան ատենը հայրը յիշելով ըսաւ, մեր զաւկին ուզածը կատարենք ինչպէս որ ինքն

ըսաւ. բայց մի՛ բարկանար սուրբդ Աստուծոյ։ Աս ըսելով՝ հանեցին վրայէն ազնիւ զգեստները՝ իրեն պատրուտած հին լաթերը հագուցին. մէկէն հոն անուշահոտութիւն մը բուրեց իրեն սուրբ մարմինէն, որ իրեն խուցն ալ բոլոր քաղաքն ալ անուշ հոտով լեցուց. սաստիկ լոյս ծագեց սուրբ մարմնոյն վրայ, մայրն ալ բժշկուեցաւ։

Աս բաներս լսելով թագաւորն ու պատրիարգը թաղելու եկան. տեսնելով վրայի լոյսը՝ փառք տուին Աստուծոյ, հոն իր խցին մէջը թաղեցին։ Թաղելէն ետև սրբոյն ծնողքը ժամ շինեցին գերեզմանին վրայ, ուր սրբոյն բարեխօսութեամբը շատ բժշկութիւն ըրաւ Աստուած։ Իրենց ունեցածն ալ աղքատաց բաժնելով, կրօնաւոր եղան. ինչուան իրենց մահը ան տեղը կենալով, սուրբ նշխարքներուն ծառայելով, բարի ճգնութեամբ վախճանեցան։ Ասանկով առաջ իրենք բարի կըրթութիւն տուին Յովհաննէսին, ետքը իրենց զաւակն ալ իրեն օրինակովը, բարի վարքովը աւելի աղէկ կրթութիւն տուաւ. բոլորովին Քրիստոսի նմանիլ սորվեցուց։

ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ

Աս սուրբ հայրապետին վարքը բոլոր հրաշք է. որ ծնաւ Միւռիա քաղաքը Զմիւռնիայի մօտիկ։ Հօրն անունը Եպիփան էր, մօրը՝ Նանիս. որ իրենց ծերութեան ատենն ունե-

ցան աս օրհնեալ զաւակը։ Երբոր եօթը տար-ուան եղաւ՝ տեսան որ իր օրօրոցին մէջը ոտ-քի վրայ կեցաւ աս տղան երկու ժամի չափ. չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը մէկ անգամ միայն մօրմէն կաթ ծծել սկսաւ։ Ասանկ լսե-լով իր քեռին Նիկողայոս անուն՝ որ Միւռոյ եպիսկոպոս էր, սուրբ ու ընտրեալ մարդ, փառք կու տար Աստուծոյ. որովհետև իրեն ցուցեր էր Աստուած ինչ երևելի մարդ պի-տոր ըլլար աս տղան. երանի՜, կ'ըսէր, ան ժո-ղովրդեան՝ որ ասանկ հովիւ պիտոր ունենայ։ Երբոր հինգ տարուան եղաւ՝ աղէկ վարպետի մը տուին. օր մը վարպետ երթալէնին մէկ խեղճ կնիկ մը տեսաւ ոտուըները բռնուած. աս տղին սիրտը չի դիմացաւ, վրան խաչ մը հանելով բուըժեցուց։

Երբոր մեծցաւ, տեսնելով ծնողքը ասոր վրայ շնորհքը՝ Աստուծոյ նուիրեցին, եկեղեց-նայ տուին իր քեռիին խորհրդովը. հոն սըր-բութեամբ հրեշտակի մը պէս մեծնալով՝ տասնուինը տարուան քահանայ ձեռնադրուե-ցաւ սրբոյն Սիոնի եկեղեցին որ իրեն քեռին շինել տուեր էր։ Ձեռնադրուելէն ետև աս նորընծայ քահանան Նիկողայոս ա՛լ աւելի ա-ռաքինութեան ետևէ ընկաւ. ծնողքը վախ-ճանելէն ետև շատ ժառանգութիւն ընկաւ իրեն, բայց ամմէն ունեցածը աղքատներուն կը բաժնէր դաղտուկ. մէկ մարդու մըն ալ բաժնեց՝ որ շատ արդիւնաւոր եղաւ։ Անիկայ հարուստ մարդ մըն էր, ետքը անանկ աղքատ էր եղած. իրեք աղջիկ ունէր չքաւորութենէն

չէր կրնար կարգել. աս բանս իմանալով սուր-բըն Նիկողայոս, գիշերանց գնաց ծածուկ պատուհանէն անչափ ոսկի ձգեց, որչափ որ պէտք էր իր առջինեկ աղջիկը կարգելու. առտուն մարդը տեսնելով անչափ ոսկին իր տանը մէջ ձգած, շատ զարմացաւ. Աստուծոյ պարգևն է ըսելով առջինեկ աղջիկը կար-գեց։ Սուրբը լսելով որ՝ իր տուած ողորմու-թիւնը իր մտքին հասաւ, գիշերանց մէյմըն ալ ձգեց այնչափ ոսկի. մարդը անով երկրորդ աղջիկն ալ կարգեց։ Երբոր սուրբը երրորդ անգամ ալ ձգեց անչափ ոսկի երրորդ աղջը-կանը համար, մարդը իմացաւ, արտորնօք ետե-ւէն վազելով հասաւ ոտքը ինկաւ. հոգւոյս ալ մարմնոյս ալ դուն եղար փրկիչ, ըսելով, շնորհակալ եղաւ. բայց սուրբը ապըսպրեց որ մէկի մը չի զուրցէ ինչուան իր մահը։

Տեղ մը նոճի (սէլվի) ծառ մը կար քառ-սուն կանգուն երկար, իրեք կանգուն լայն. սատանաները մէջը բնակած՝ քովի գեղացինե-րը կը վախցընէին, կռապաշտութիւն ընել կու տային. աս ծառը կտրել տուաւ սուրբը, տախ-տակ կտրել տալով՝ սուրբ Սիոնի ժամը տանել տուաւ։ Լեռան մը վրայ աղբիւր բղխեցուց. մէկ զարհուրելի դիւահար մը բուըժեցուց, որ շղթաներով կապուած էր։

Տեսնելով որ ասանկ հրաշքներէն փառք կու գայ իրեն, փախչելու համար Երուսաղէմ ուխտի գնաց. նաւուն մէջը յայտնի տեսաւ որ՝ սատանան ձեռքը թուր բռնած՝ նաւուն չորս դին պտըտելով կը վախցընէր. սուրբը

գուշակելով ըսաւ Ճամբորդներուն որ փոթորիկ պիտոր ելլէ, աղօթք ընել ապըսպրեց։ Երբոր իրիկուան աղօթքն ըրին, յանկարծ անանկ փոթորիկ մը ալէկոծութիւն մը եղաւ որ կայմին (տիրէկին) գլուխը տնկած խաչը վար ձգեց, նաւը ընկղմելու մօտիկ եղաւ. ամենն ալ լալով սրբոյն ոտքն ընկան. սուրբը աղօթքի կենալով փոթորիկը դադրեցուց, բայց սատանան չի դադրեցաւ նեղութիւն տալէն. երբոր մէկը վեր կ'ելլէր խաչն իր տեղը տնկելու՝ ինչպէս որ ապսպրեր էր սուրբը, վար ձգեց ան մարդը մեռաւ. բայց երբոր սուրբը քովն եկաւ, աղօթք ըրածին պէս՝ մարդը ոտքի վրայ կեցաւ։

Երբոր նաւը Աղեքսանդրիա հասաւ՝ նաւավարները աս հրաշքները պատմեցին ամենուն. անկից ո՛վ որ ինչ հիւանդ ունէր, սրբոյն առջև կը բերէր, սուրբն ալ ամէնը կը բժշկէր. մէջերնէն մէկ կոյր մըն ալ բժշկեց ժամուն կանթեղին ձէթովը օծելով։ Քանի մը օր Եգիպտոսին գիւղերը քալելէն ետև Երուսաղէմ գնաց սուրբ տեղերը տեսաւ։ Երբոր կը մտմտար հոն անապատը քաշուիլ՝ հրեշտակ Աստուծոյ իրեն երևնալով՝ հրամմեց իր քաղաքը դառնալ, եկեղեցին չի թողնել. անոր համար նորէն նաւ մտաւ, նորէն խալըսցուց նաւը ալէկոծութենէ. անանկով դարձաւ Միւռիա իր քաղաքը, աղօթարան մը շինեց. ապսպրեց որ բանուորներուն կերակուր տան։ Երբոր իրեն ըսին որ՝ մէկ հաց մը միայն ունինք, ձեռքն առաւ ան հացը, օրհնելով ման-

րեց. ութսունուիրեք հոգի կերան ան հացէն, ամէնն ալ կշտացան. իրեք զամբիւղ ալ հաց աւելցաւ ինոր սեղանի վրայէն։ Երբոր Միւռիա քաղաքը ժանտախտ եղաւ, ետքը սով, սուրբը ամէնուն կը հասնէր կը հոգար ինչ կարօտութիւն որ ունենային։

Եկաւ ատեն որ՝ իրեն քեռին Նիկողայոս եպիսկոպոսը մեռաւ, ասիկայ նստուցին իր տեղը՝ որ առաջ տեսիլքով յայտնուած էր իրեն ասանկ. Քրիստոս ու Աստուածածին երևցան իրեն, մէկը աւետարան տուաւ, մէկալը շուրջառ. քիչ մը անցաւ՝ եպիսկոպոսներուն ժողովը զինքը եպիսկոպոս ձեռնադրեցին Միւռիա քաղքին վրայ, որ Զմիւռին ալ կ'ըսուի։ Ան ատենը սկսաւ սուրբը իր հօտը հովուել, լուսաւոր վարդապետութեամբ քարոզել։ Դիոկղետիանոսին հալածման ատենը համարձակ կը քարոզէր քրիստոնէութիւնը. անոր համար շատ վիշտ ու հալածանք քաշեց. բանտը մտաւ, քշուեցաւ, մինչուան որ Կոստանդիանոս թագաւորը նստելով՝ իր տեղը դարձաւ անոր հրամմանովը՝ կռապաշտութեան բաները վերցուց։ Արտեմիս կուռքին կռատունն որ կար Միւռիա՝ հիմնէն քակեց, մինչուան սատանաներու ձայներ լսուեցան, որ կուլային կ'ողբային իրենց քշուելուն վրայ։ Արիոսեան ու սաբէլեան հերետիկոսութեանց դէմ ճըշմարտութիւնը սորվեցուց, որ ան ատենը սկսեր էին ծաւալիլ։

Երբոր Նիկիոյ ժողովն եղաւ Արիոսին դէմ, հոն ժողուող հայրապետներէն մէկն ալ աս

սուրբ Նիկողայոսն էր. ժողովէն դառնալէն ետեւ արթուն կեցաւ իր ժողովուրդը պահելու ան հերետիկոսութենէ, միանգամայն իր ճգնութիւններն ալ չէր ձգեր. աղօթքի պաքի հետ կ՚ըլլար. մէկ անգամ միայն կը ճաշակէր օրը. իր ամմէն հոգը աղքատներու վրայ էր: Տարի մը սաստիկ սով եղաւ. աս սուրբը զօրութեամբն Աստուծոյ մէկ նաւապետի մը երեւցաւ որ՝ Սիկիլիա կղզիէն ցորեն առած Սպանիա կ՚երթար. ձեռքը իրեք ղուռուշ դնելով՝ առ աս գրաւս (փէյ) ըսաւ, ցորենը բեր Միւռիա քաղաքը: Նաւապետը առաջ երազ կարծեց, ետքը ղուռուշները ձեռքը տեսնելով՝ զարմացաւ. նաւը դարձուց. երբոր Միւռիա հասաւ, հոն ծախելով ցորենը շատ աւելի շահեցաւ, քաղաքն ալ սովէն խալըսեցաւ:

Օր մը երբոր սուրբ Նիկողայոս հեռու քաղաք մը գացեր էր, մարդ եկաւ իրեն հասկըցուց որ Միւռիա քաղքին մենծը կաշառք առնելով՝ իրեք անմեղ մարդիկ մեռնել վճռեց: Սուրբը հրաշքով հոն հասաւ ան ատենն որ գետինը չօքեցուցած գլխըննին պիտոր կըտրէին. դահճին ձեռքէն թուրը քաշեց առաւ, իրեք հոգին ալ խալըսցուց. մենծին քովն ալ գնաց վախ ձգեց թագաւորին ամբաստանելու:

Աս դիպուածս լսեցին իրեք մենծեր Միւռիային մօտիկ ըլլալով, որոնց վրայ նախանձողները թագաւորի երկրորդին կաշառք կերուցին պիտի սպաննէին. ասոնք լալով սուրբ Նիկողայոս կը կանչէին. հասիր, սուրբդ Աստուծոյ, կ՚ըսէին, ինչպէս որ ան իրեքին հասար: Նիկողայոս ան գիշերն երեւցաւ թագաւորին որ մեծն Կոստանդիանոս էր, հրամեց ազատելու անոնք որ զրպարտուած էին: Դուն ո՞վ ես, ըսաւ թագաւորը, որ ասանկ իս կը վախցընես. կամ ի՞նչպէս աս ատեն մտար իմ խուցս: Ես Նիկողայոսն եմ, ըսաւ: Անկեց աներեւոյթ ըլլալով թագաւորի երկրորդին քովը գնաց վախցուց կաշառք առնելուն ու զրպարտելուն համար:

Առտուն թագաւորը իր տեսիլքը երկրորդին պատմեց, ան ալ թագաւորին պատմեց: Իր առջին բերել տուաւ թագաւորն ան իրեքը. արդեօք կախարդութեա՞մբ քովս բերել տուիք, ըսաւ, Նիկողայոսը: Անոնք ալ ըսին. նոր կախարդութիւն չկտենք, հապա բարեխօս կանչեցինք մեզի: Թագաւորը զիրենք ազատեց ու շատ պարգեւներ տուաւ որ Նիկողայոսին եկեղեցնայ ընծայեն. իրեն ալ ըսեն՝ ինչ որ ապըսպրեցիր ըրի, իս յիշէ աղօթքիդ մէջը:

Ասանկ բարեգործութեամբ ու հրաշքներով անցընելով միշտ իր կեանքը սուրբ Նիկողայոս հիւընտցաւ: Մեռնելու մօտիկ դիւահար կնիկ մըն ալ բժշկեց: Տեսաւ որ հրեշտակ Աստուծոյ եկեր էր հոգին տանելու, խաչակնքելով իրեն մարմինը, Ի քեզ Տէր յուսացայ սաղմոսն ըսաւ՝ անանկով հոգին աւանդեց դրեթէ Կոստանդիանոսի վերջի տարին: Իր մեռնելէն ետեւ անհամնումբեն հրաշքները որ կ՚ընէ ամմէնուն վրայ, ով որ հաւատքով բարեխօս կը կանչէ:

ՍՐԲՈՒՀԻ ԹԵԿՂ

Այս կոյսը Իկոնիոն կամ Ղօնեա քաղքէն էր. իրեն մայրը որբեւարի էր մնացած, որ շատ հարուստ կնիկ էր, բայց կռապաշտ. Թեկղ ալ նշանած էր մէկ իշխանի մը՝ որ Թեմերոս կ'ըսուէր: Երբոր Պօղոս առաքեալ ան քաղաքը գալով՝ Ոնեսիփորայ տունն իջաւ, շատ բազմութիւն թափեցան հոն իրեն քարոզութիւնը լսելու. Թեկղի տունն ալ մօտիկ ըլլալով՝ պատուհանն եկաւ լսելու առաքելոյն խօսքերը, որ իբրեւ մէկ երկնային կրակ մը Հոգւոյն սրբոյ՝ անանկ կ'ելլէր բերնէն, լսողներուն սիրտը կը վառէր:

Լսեցէք ինծի, ժողովուրդ, կ'ըսէր, որ եկեր էք բան լսելու ինծի պէս օտար մարդէ. իրաւ նոր բան ունիմ ձեզի ըսելու, բայց աստուածային բան, որ սորվեցայ Աստուծմէ, ան որ մարդու կերպարանք առնելով՝ եկաւ երկնային քաղաքավարութիւն մեզի սորվեցուց: Երանի անոնց որ սուրբ է սրտերնին, անոնք Աստուած պիտի տեսնեն: Երանի անոնց որ իրենց մարմինը սրբութեամբ պահեցին, անոնք Աստուծոյ տաճար պիտոր ըսուին: Երանի անոնց որ իրենք զիրենք ճնշեցին Աստուծոյ համար, աշխարհք քամահրեցին, անոնց հետ Աստուած պիտի խօսի: Երանի անոնց որ սրտերնուն մէջ Աստուծոյ վախն ունին, անանկները հրեշտակ Աստուծոյ պիտոր ըսուին: Ե-

րանի անոնց որ մկրտութեան մաքրութիւնը կը պահեն, անոնք Հօր Աստուծոյ և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ քովը պիտի նստին: Երանի կուսանաց հոգիներուն ու մարմիններուն, անոնք հաճոյ պիտոր ըլլան Աստուծոյ, իրենց սրբութեան վարձքն ալ պիտոր առնեն:

Աս աստուածային խօսքերն որ Պօղոս առաքեալ կը խօսէր, եղան լման մէկ երկնային կրակ մը որ ընկաւ Թեկղի սրտին մէջը, բոլոր սրտով վառեցաւ, իբրեւ բարի երկիր մը աւետարանական սերմը ընդունեցաւ, իրեք օր ան պատուհանէն չի զատուեցաւ, որովհետեւ առաքեալը գիշեր ցորեկ հոն քարոզելու հետ էր: Թեկղի մայրը շատ հեղ ուզեց անկէց հեռացընել որ չիլսէ, բայց չի կրցաւ. ան ատենը ճարը հատնելով իրեն նշանածը Թեմերոսը կանչել տուաւ, ըսաւ. գիտցիր որ աս նորեկ մարդը Պօղոս՝ ամբողջ Իկոնիոն քաղաքնիս կ'աւրէ կը պղտորէ. շատ երիկ մարդ անոր աշակերտեցան. ամէնուն կը սորվեցընէ կուռքերը թողնել, մէկ Աստուած մը պաշտել, կուսութեամբ կենալ. ինչուան մեր Թեկղ ալ անոր խօսքին զմայլած՝ քանի օր է որ աչքը չի դարձըներ ան տանը վրայէն՝ ուր որ կը խօսի աս մարդս:

Թեմերոս խրատ տալ սկսաւ Թեկղի ասդին գալ պատուհանէն որ մտիկ չընէ անոր խօսքերը, բայց անիկայ և ոչ պատասխան տալու արժանի սեպեց. որովհետեւ Հոգին սուրբ արթընցուցեր էր իր միտքը, առաքելոյն ըսածներուն ուժը կը մտմտար: Անոր վրայ Թեմ-

րոս կապտելով դուրս ելաւ Պօղոս առաքելոյն տունը մտնողներուն ստակ խոստացաւ. իրեն հասկըցնեն զուրցեն ի՞նչ կը սորվեցնէ: Դեմաս ու Հերմոգինէս որ դարբին (չիլինկիր) էին, Պօղոս առաքեալէն օտարանալով թշնամի էին եղած, մատնեցին Թեմերոսի՝ թէ աս մարդը քրիստոնէից գլխաւորներուն մէկն է. կորիձները աղջիկներէն կը զատէ, աղջիկներն ալ կորիձներէն. կ՚ըսէ որ՝ յարութիւն չէք կրնար առնել, ինչուան որ դուք ձեզ սուրբ չի պահէք: Թեմերոս շատ մարդ գլուխը ժողովելով՝ առտուանց կանուխ մտաւ բազմութեամբ Ոնեսիփորայ տունը, բռնեց Պօղոս առաքեալը դատաւորին առջին բերաւ ըսելով. աս մարդը չի թողուր աղջիկներուն կարգուիլ: Դատաւորն ըսաւ Պօղոսի. ի՞նչ է որ կը սորվեցընես: Առաքեալն ըսաւ. ես կը սորվեցընեմ մէկ Աստուած Ճշմարիտ, որ ուրիշ բան չուզեր, բայց միայն սրբութիւն ու փրկութիւն մարդկան. անիկայ խրկեց իր աշխրքիս քարոզելու՝ որպէս զի մարդիկ փրկուին, մեղաց ցանկութենէ ազատուին, Ճշմարտութեան սէր ունենան, որ կը սորվեցընէ էրիկ մարդու՝ ինչ որ արժան է ընել պարկեշտութեամբ ու հնազանդութեամբ: Դատաւորը հրամմեց կապել բանտը դնել՝ ինչուան որ աղէկ մը լաւ իմանայ:

Թեկղ անչափ էր վառուած Պօղոս առաքելոյն խօսքերը լսելու որ իր ապրանքները իրենց տանը դռնապանին տուաւ, անանկ դուրս ելաւ, բանտապետին ալ ուրիշ ոսկի զարդերը տալով՝ բանտը մտաւ, առաքելոյն քովը նստե-

լով՝ անոր խօսքերը լսել սկսաւ. զմայլելէն՝ անոր կապանքներն ու երկաթները կը պագնէր: Լսեցին աս բանս Թեկղի ու Թեմերոսին ընտանիքը՝ պատմեցին դատաւորին, նորէն Պօղոսը առջևը տարին. իսկ Թեկղը բանտին մէջ ճնալով կու լար, արցունքովը կը թրջէր առաքելոյն նստած տեղը: Դատաւորը Թեկղն ալ բերել տալով ըսաւ. ինչու՞ համար նշանածիդ հետ չես կարգուիր: Թեկղ ամենևին պատասխան մը չի տալով՝ միշտ առաքելոյն վըրայ կը նայէր: Հոն եղող բազմութիւնը մէկ բերան աղաղակ վերուցին առաքելոյն ու Թեկղի համար. կորնցուցէք աս կախարդները: Թեկղի մայրն ալ կը կանչէր իր աղջըկանը համար. կորնցուցէք աս խենթս, որ ամմէն կանայք տեսնելով վախնան, ան չար վարդապետութիւնը չի սորուին:

Դատաւորը ծեծել հրամմեց Պօղոս առաքեալը, քաղքէն դուրս հանել. իսկ Թեկղին խրատել սկսաւ որ թողնէ Քրիստոսն ու Պօղոսը, մօրն ու իր նշանածին մտիկ դնէ: Քանի մը օրէն ետև երբոր չի կըցաւ միտքը դարձընել ոչ յորդորելով, ոչ սպառնալով, վՃիռ հանեց որ կրակը ձգեն երեն: Երբոր բազմութիւն ժողովրդեան ժողվուեր էին ան տեսիլքը տեսնելու, Թեկղ կը նայէր կը փնտրուէր որ Պօղոս առաքեալը տեսնէ. բայց անոր տեղը տեսաւ Քրիստոս իրեն դիմացը նստած լուսեղէն փառօք. ան տեսնելով սիրտը լեցուեցաւ ուրախութեամբ, ուժ առաւ. երբոր ըղմայլելով վրան կը նայէր՝ մէյմըն ալ տեսաւ

որ երկինքն ելաւ. բայց ինքը մէկ զօրութիւն մը իմացաւ, մէկ սէր մը եկաւ Քրիստոսի համար մեռնելու։ Կռապաշտներն ամէնն ալ ինչուան կնիկներ, աղջիկներ փայտ բերելու հետ եղան որ Թեկղը երեն. երբոր զինուորներն ուզեցին բռնել որ կրակին տեղը տանին, ինքիրմէ գնաց Թեկղ ուրախ երեսով փայտերուն վրայ ելաւ։ Կրակը տալու ատենը՝ դատաւորին սիրտը չի դիմանալով սկսաւ լալ ու զարմանալ Թեկղի զօրութեանը վրայ. բայց կոյսը կրակին մէջը ձեռուըները խաչանման բացած աղօթքի հետ եղաւ. մէյմըն ալ տեսան որ ամպ մը հովանի եղաւ վրան, երկինք գետին սկսան գոռալ, կարկուտ ու անձրև գալ. ամէն ժողովուրդ վախի մէջ ընկաւ, կրակը մարեցաւ, Թեկղի մէկ մազն ալ չէրեցաւ. ողջ անարատ դուրս ելլելով Պօղոս առաքեալը փնտռել սկսաւ։

Պօղոս առաքեալն ան ատենը Ոնեսիփորայ ընտանեացը հետ քաղքէն դուրս քարայրի մը մէջ պահուըտած կեցեր էր. ուր բան մը չունենալով ոչ հաց և ոչ ստակ, իր վերարկուն հանեց տուաւ տղի մը, որ անոր գնովը իրենց ուտելու հաց բերէ, Թեկղի վրայ ալ իմանայ որ ինչ եղաւ։ Տղան երբոր ետ կը դառնար՝ գտաւ կոյսն ու զարմանալով մը հարցուց, ո՞ւր կ'երթաս, ինչպէս կրակէն խալըսեցար։ Թեկղ ըսաւ. Պօղոս առաքեալը գտնելու կ'երթամ։ Տղան հետն առաւ Թեկղը, վեց եօթն օր է որ, ըսաւ, քեզի համար կու լայ, պաք կը պահէ, աղօթք կ'ընէ Աստուծոյ։ Երբոր մօ-

տիկցաւ Թեկղ, կը լսէր Պօղոս առաքելոյն ձայնը՝ որ ծունկ չոքած անանկ աղօթք կ'ընէր, որպէս զի կրակը մարի ու Թեկղ ապրի. աս լսելով Թեկղ գոհութիւն տուաւ Աստուծոյ. հետը տեսնուելէն ետև Պօղոս՝ Ոնեսիփորոսը իրեն տունը խրկեց, իսկ Թեկղը առաւ Անտիոք գնաց։

Հոն տեղը Աղեքսանդրոս մէյմը որ Թագաւորի պէս մարդ էր, տեսնելով Թեկղը, խիստ հաւնելով աղաչեց Պօղոսի իբրև իրեն հօրը՝ որ իրեն կին առնէ։ Աս ըսելով երբոր իրեն մօտիկնալ ուզեց, Թեկղ հրելով Աղեքսանդրոսի կապան պատռեց, գլխին պսակակերպ գլխարկն ալ գետինը ձգեց։ Աղեքսանդրոս ասանկ անարգուելով՝ սէրը ատելութիւն փոխեց. գնաց դատաւորէն հրաման հանել տուաւ որ գազաններուն առջևը ձգեն կոյսը. ան օրը բանտի տեղ հարուստ տիկնոջ մը տուն դնել տուաւ որ Տրիփոնա կ'ըսուէր. աս կռապաշտ տիկինը սիրով իր տունն առաւ Թեկղը իր աղջկանը յիշատակ որ մեռեր էր։

Երբոր առտուն Թեկղը տանէին գազաններուն առջև կերակուր ձգելու, Տրիփոնա ալ մէկտեղ կ'երթար լալով կ'ըսէր. աղջիկս գերեզմանը խրկեցի, հիմա ալ քեզ գազաններուն կերակուր կը խրկեմ, քու Աստուածդ քեզի օգնական ըլլայ։ Թեկղ ալ աղօթք ըրաւ Տրիփոնեայ համար, բարի հատուցում մաղթեց Աստուծմէ, որ իրեն վրայ անանկ գութ ցուց, ու սրբութեամբ պահեց իր տանը մէջ։ Հոն տեղը առիւծ մը թողին Թեկղի վրայ՝ որ

բազկատարած աղօթքի էր կեցած. աւիւծը տեսածին պէս՝ ոտքն ընկաւ լզել սկսաւ։ Ետքը արջ մը թողին. աւիւծը իբրև կուսին պահապան՝ արջը բռնեց պատռեց։ Ինձ (ղափլան) թողին և ուրիշ աւիւծներ. բայց առջի աւիւծը մէկի մը թող չի տուաւ մօտիկնալ։ Անկեց առին մէկ լիճ մը ձգեցին որ լեցուն էր թունաւոր գազաններով։ Թեկղ կարծելով որ իր վերջը հասած է՝ ըսաւ. տէր իմ Յիսուս, ահա այսօր աս ջրիս մէջն իմ արիւնովս կը մկրտուիմ։ Երբոր ամէնը կը կարծէին որ պիտի մեռնի, մէկ ահաւոր լոյս մը տեսան որ սուրբ կոյսը մէջ առաւ. լճին գազանները սատկեցան, կոյսը դուրս ելաւ բոլորովին լոյս կտրած։ Հոն եղող կռապաշտ կանայք՝ ասիկայ երկնային մարդ մը կարծելով իրենց կուռքերէն մէկը՝ սկսան անուշ խնկերով պաշտել։ Բայց քիչ մը անցնելէն ետև Աղեքսանդրոս իր սիրտը աւելի խստացընելով՝ ուրիշ տանջանք տալ հրամմեց. բայց Աստուած հոն ալ ողջ պահեց. միայն թէ Տրիփոնայ սիրտը չի դիմանալով՝ յանկարծ կանչելով մը ընկաւ մեռելի պէս. աս Տրիփոնա տիկինը կայսեր տնէն ըլլալով՝ Աղեքսանդրոս խիստ վախցաւ որ՝ իրեն փորձանք մը չի հասնի կայսերմէն, դատաւորին աղաչեց որ ազատ թողնէ Թեկղը։

Դատաւորը կանչեց Թեկղը հարցուց՝ ո՞վ ես դուն, ինչպէս եղաւ որ գազանները քեզի չի դպան։ Թեկղը ըսաւ. ես Քրիստոսի աղախին եմ. ով որ անոր կը հաւատայ՝ կ'ապրի չի մեռնիր. ով որ չի հաւատար՝ ան կը մեռնի յաւի-

տեան։ Ան ատենը դատաւորը քարոզ կարդալ տուաւ ժողովրդեան՝ որ Թեկղի Աստուածը զինքը արձըկեց, ձեզի տուաւ։ Հոն եղող ամմէն կանայքն սկսան աղաղակ վերցընել. մեծ է Թեկղի Աստուածը, մէկ հատիկ է՝ որ գազաններէն խալըսցուց։ Տրիփոնան հոն ուրախութեամբ գրկելով ըսաւ Թեկղին. հիմա կը հաւատամ որ ողջ է իմ աղջիկս. եկէ իմ տունս, իմ ամմէն ունեցածս քեզի կը թողնեմ։ Թեկղ անոր տունն երթալով՝ ութը օր սորվեցուց Աստուծոյ պատուիրանքները, Տրիփոնան ու աղախիններէն շատը հաւատքի բերաւ։

Ետքը Թեկղ ելաւ գնաց իր վարդապետը Պօղոս առաքեալը գտնելու, որ գտաւ Մեռօք կամ Միւռիխ քաղաքը. պատմեց ինչ բաներ որ անցան։ Թեկղ երբոր լսեց թէ իր նշանածը Թեմերոս մեռեր է, Պօղոս առաքելոյն հարցընելով դարձաւ եկաւ Իկոնիոն իր քաղաքը, որ աւետարանը քարոզէ խօսքով ու օրինակով։ Առաջ եկաւ Ոնեսիփորայ տունը, ուր որ ինքը հաւատքը սորվեր էր. շնորհակալութեան աղօթք ըրաւ Աստուծոյ։ Ետքը իր տունը գալով՝ ողջ գտաւ իր մայրը, շատ յորդորեց ճշմարիտ հաւատքի բերելու. թէ որ հաւատաս, ըսաւ, մէկ Աստուած՝ որ երկինքը կը նստի, ան ատենը կ'ապրիս. իսկ թէ որ ոսկի ու արծաթ ուզես որ կը հալին կը մաշին, ահա տուած է քեզի։ Ասանկ ալ իր ընտանեացը կը քարոզէր։

Բայց պտուղ մը չի տեսնելով՝ թողուց իր տունն ու քաղաքը, Սելեւկիա գնաց որ Իսա-

վրիա գաւառին մէջն է․ հոն շատ պտուղ ըրաւ, շատ մարդ դարձուց քարոզութեամբ ու հրաշքներով․ առաջ Միւրսի լեռը քարայրի մը մէջ կեցաւ ուր աղբիւր կը բխէր․ կիրակիէ կիրակի միայն դուրս կ՚ելլէր խոտ կը ժողվէր ուտելու համար․ իսկ բոլոր շաբաթը անօթի կ՚անցընէր․ հոն եկող կռապաշտները աստուածային խօսքերով կը դարձընէր։ Անկէց անցաւ գնաց Կալամիոն լեռը, հոն ալ շատ մարդ քրիստոնեայ ըրաւ, շատ հիւանդներ բժշկեց, սատանաներ հալածեց Քրիստոսի անունով։ Սելեւկիայի բժիշկները տեսնելով որ իրենց վաստակը կը դադրի, քանի մը անառակ մարդեր գինովցընելով՝ Թեկղի քովը խրկեցին։ Ան ատենը աղօթքի վազեց սուրբ կոյսը, որ Աստուած փրկէ աս անօրէններուն ձեռքէն․ շուտ մը երկընքէն ձայն եկաւ, ես քեզի հետ եմ, մի՛ վախնար։ Ձայնը լսածին պէս՝ առջեւի կեցած քարը երկու ճղքուեցաւ բացուեցաւ, զինքը մէջն առաւ․ անանկ որ՝ անյայտ եղաւ սրբուհին․ միայն վերարկուին մէկ ծայրը դուրս մնաց։ Աս տեսածնին պէս՝ վախ մը առաւ սրտերնին․ եկան քաղաքը պատմեցին։

Ասանկով եղաւ սրբուհւոյն Թեկղի վախճանը իննսուն տարուան․ տասնըութը տարուան էր երբոր աշակերտեցաւ Պօղոս առաքելոյն․ եօթանասունուերկու տարի ալ հալածանքի ու ճգնութեան մէջ անցուց։ Սանդուխտ կուսէն ետեւ ասիկայ եղաւ առջի նախավկայուհի որ տանջանք քաշեց Քրիստոսի վկայութեանը համար, առաքելուհի եղաւ

հեթանոսաց։ Իր վախճանած տեղը եկեղեցի շինուեցաւ, ուսկից շատ հրաշքներ եղած են, մանաւանդ աչքի ցաւի, գողցած բաներ գտնելու․ անոր համար Յակոբ Բ․ թագաւոր Արագոնայի որ Սպանիայի մէջն է՝ մեր Օշին թագաւորէն ուզեց սրբուհւոյն Թեկղի մասունքը․ որովհետեւ ան ատենը մեր Հայոց թագաւորները կ՚իշխէին Իսաւրիայի վրայ․ Օշին Հայոց թագաւորն ալ սրբոյն Թեկղի աջ թեւը խրկեց։

Երբոր Սպանիա հասաւ աս մասունքը՝ անանկ մեծ թափօրով առին տարին, որ միայն եկեղեցականք 7354 հոգի էին թափօրին մէջը․ մասունքին մէկ դին Սպանիայի թագաւորը կ՚երթար, մէկալ դին թագաւորին տըղան, անանկով բերին յամին 1323 Արագոնայ քաղքին մայր եկեղեցին դրին, որ Թեկղի անունով շինուած էր․ հոն ալ շատ հրաշքներ տեսան աս սրբուհւոյն բարեխօսութեամբը։

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ

Մծբնայ հայրապետ

Իրեն հայրը կ՚ըսուէր Տիրան, որ Հեփթաղ ազգին թագաւորն էր կ՚ըսեն․ մայրը կ՚ըսուէր Խոսրովուհի, որ Անակայ քոյրն էր․ ասանկով մեր Գրիգոր լուսաւորչին հօրքրոջը տղան կ՚ըլլայ սուրբ Յակոբ, անոր պէս ալ Կեսարիա

փախած, ուր քրիստոնէութեան ու բարեպաշտութեան մէջ մեծցաւ. իրեն հետ Սակդէն անուանով քոյր մը ունէր իրմէ մեծ: Յակոբ երբոր քիչ մը մեծցաւ՝ քոյրը բռնադատեց զինքը Պարսից երկիրը տանել տուաւ հոն կարգուեցաւ. բայց Յակոբ չուզելով մնալ հոն իրեն ազգականներուն մէջ, քիչ մը կենալէն ետև՝ ելաւ անկից Միջագետք եկաւ. Մծբին քաղքին դիերը գալով՝ անապատի մէջ նստաւ բարձր լեռներու վրայ. Մարուգէ ճգնաւորին քով կրօնաւոր եղաւ:

Ամառը գիշեր ցորեկ բաց տեղ կը կենար միշտ, ձմեռը միայն քարայրի մէջ կը մտնէր. հագածը մազեղէն էր, կերածը ինչ որ կը գտնէր ան լեռներուն վրայ ինքիրեն բուսած խոտեր, ան ալ կուշտ չէր ուտեր. իսկ եփած կերակուր բնաւ չէր առնէր բերանը. բոպիկ ոտքով կը քալէր: Մարմինը ասանկ կը ճնշէր, իսկ իր հոգին իբր մէկ հայլիի մէջ Աստուծոյ փառքը տեսնելով Պօղոս առաքելոյն ըսածին պէս՝ կը նայէր որ ան պատկերին նմանցընէ զինքը. անոր համար իր կեանքը իբր թէ մէկ հանապազորդեան աղօթք մըն էր առ Աստուած, գիշեր ցորեկ չէր դադրեր սաղմոս ըսելէն. ասանկով Աստուած միշտ իր աչքին առջևն ունենալով. աղօթքով շարունակ Աստուծոյ հետ խօրաթելով, մէկ յատուկ ընտանութիւն մը ունեցաւ Աստուծոյ հետ զարմանալի. անոր համար ինչ որ ուզէր, Աստուած ալ շուտ մը կը կատարէր իր խնդիրքը:

Իսկ սատանաները բազմութեամբ պատ-

րաստուած զինքը փորձելու, բայց մէկ վայրկեան մըն ալ պարապ չէին գտներ աղօթելէն, որ Աստուծմէ հեռու մնալով իրենք՝ քովը գային փորձութիւն բերէին: Որովհետև աս բանն մէկ մասնաւոր կերպով մը յատուկ էր եղած աս սուրբին՝ որ երկրիս վրայ ըլլալով իբր թէ չէր, այլ երկինքը սերոբէից հետ մէկտեղ եղած՝ միտքը ամենևին մէկ վայրկեան մըն ալ չէր բաժներ Աստուծոյ տեսութենէ: Աստուած ալ տեսնելով իրեն ասանկ ճգնութիւնները, որ իրեն ամենևին չէր խնայէր, ոչ ցուրտը կը նայէր, ոչ տաքը, ամպով մը հովանի կ՚ըլլար, ներքին մխիթարութեամբ ալ սիրտը կը մխիթարէր: Բայց որովհետև սուրբ Յակոբ իր միտքը Աստուծոյ էր տուած, հոգւոյն աչքը սրատես ըլլալով՝ միշտ աս կ՚ըսէր իր աղօթքին մէջը. Ի՜նչ զարմանալի է որ՝ Աստուած ասանկ ամենակարող, ուրընչէ ամէն բան առաջ բերող, մեր մեղաւորաց սիրոյն համար մարմնանայ, չարչարուի, նախատուի, ամէն աշխարհ կերակրողը անօթի մնայ, ովկիանոս ծովս ստեղծողը լեղի քացախ խմէ, ետքն ալ մեռնի. ես ինչպէս չի չարչարուիմ. ասանկ է նէ, տէր իմ, կ՚ըսէր, մի՛ խնայեր ինծի, ամպով հովանի մ՚ըլլար. թող տուր որ ես ալ չարչարուիմ. ես չի խնայեմ պիտոր ինծի ինչուան որ մեռնիմ. հացով ջրով չի կշտանամ:

Ասանկ երկան աղօթք ընելնին՝ երևցաւ իրեն Աստուած հրեշտակներով, մխիթարեց ըսելով որ՝ քու ամէն խնդիրքներդ կատարեմ պիտոր, սիրելի որդեակ իմ. աս ըսելով՝

վերանալու ատենը երկու հրեշտակ իրեն քովը թողուց մխիթարող պահապան. որոնք ետքը աչքով տեսաւ մեծն Կոստանդիանոս: Վերանալէն ետև՝ սուրբ Յակոբ լալ սկսաւ իր կարօտէն թէ ինչպէս բաժնուեցաւ. տէր իմ Յիսուս, օգնէ ինծի, կ՚ըսէր. սատանան լսեց քու տուած մխիթարութիւնդ, ետևէս պիտոր իյնայ. ես կը զարհուրիմ անոր որոգայթներէն, ծով պիտոր օգնէ ինծի. ես կը նայիմ որ իս տաճար ընեմ Աստուծոյ, անիկայ աւազակի պէս իս կ՚ուզէ կողոպտել, ինչպէս որ ըրաւ Ադամայ. քու սուրբ հոգիդ մի՛ հաներ ինծմէն, տէր իմ, ինչուան որ քեզի գամ. տուր ինծի զօրութիւն քու անուանդ համար:

Պահապան կեցած հրեշտակը կը զօրացընէր զինքը չի վախնալ սատանայէն, որ լսելով սուրբ Յակոբ՝ գոհութիւն կու տար Աստուծոյ. բայց քանի որ վարքը կը շտկէր, և Աստուծոյ ճամբուն մէջ առաջ կ՚երթար, այնչափ ալ սըրտին մէջը երկիւղն Աստուծոյ կ՚աւելցընէր. գիտէր որ յանձնապաստան ըլլալը կորուստ է հոգւոյն, անոր համար միշտ Աստուծոյ օգնութեանը կը սպասէր: Քանի ալ որ երկիւղած եղաւ սուրբ Յակոբ, այնչափ ալ Աստուած շընորհքներով զինքը զարդարեց. հոգի մարդարէութեան ունեցաւ, պատգամատու եղաւ ազգաց, կռապաշտները դարձուց. երբոր նահատակելու կը տանէին քրիստոնեաները՝ համարձակութեամբ հետերնին կ՚երթար կը քաջալերէր. քանի հեղ որ կռապաշտները ուզեցին անիկայ բռնել մեռցընել, Աստուած անանկ պահեց որ չէին կրնար մօտիկնալ:

Օր մը լեռնէն վար իջնալով ուզեց որ սուրբ Մարուգէին հետ տեսնուի, որ Մծբնայ վանքը մէկ քարայրի մը մէջ կը ճգնէր. Սաթիթմայ գետը հասնելով հարցուց այգեգործներուն, աս ջրին անցնելու տեղն ո՞ւր էր: Անոնք տեսնելով իր խեղճ աղքատ հագուստը ծաղր ընելով մը ըսին. դուն մէկ ճգնաւոր մարդ մըն ես, ջրին վրայէն քալելով անցիր: Այն ատենը սուրբ Յակոբն ալ իր վերարկուն ջրին վրայ փռելով՝ իբր մէկ նաւակով մը առդիս անցաւ. բայց վերարկուն թօթուելնին ցամաքին վրայ շուտ մը տասուերկու արմաւենի ծառեր բուսան. այգեգործներուն քովն երթալով բարև տուաւ, ի՞նչ է ձեռուընիդ եղածը՝ հարցուց: Անոնք նորէն ծաղր ընելու համար՝ փուշ է ըսին: Անանկ է նէ, ըսաւ սուրբը, թող անանկ փուշ մնայ: Աս ըսածին պէս՝ ամմէն որթ (ասմաները) փուշ դարձան, միայն տերև կու տային:

Ճամբայ ընելով սուրբը՝ առաջ մէկ ճգնաւորի մը քով եկաւ որ իրեն պէս Յակոբ կ՚ըսուէր. քառսուն օր անոր քովը կեցաւ, ետքը եկաւ սրբոյն Մարուգէի քով. անիկայ պատմեց իրեն որ՝ ան երկիրներուն ժողովուրդը թէպէտ քրիստոնեայ եղած էին՝ բայց մէջերնին դեռ անհաւատութեան շշորդ կար. ոմանք սուրբ գիրքը ծաղր կ՚ընէին, մանաւանդ ջրհեղեղին Նոյայ տապանին պատմութիւնը սուտ կը հանէին, որ խաչին օրինակն էր. ուր տեղ ըլլալն ալ չի գիտցուիր կ՚ըսէին: Աս լսելով սուրբ Յակոբ յանձն առաւ աս բանիս

համար Ճամբայ ընել, Նոյայ տապանէն մէկ կտորը բերել ցընել. բայց որովհետեւ իր ամմէն բանը հրեշտակաց առաջնորդութեամբ կ'ըլլար, քուն եղած ատենը հրեշտակ Աստուծոյ ան տապանէն մէկ կտոր տախտակը բերաւ քովը դրաւ: Սուրբը գոհութիւն տալով Աստուծոյ առաւ ան կտորը Ճամբայ ելաւ. երբոր Արտամէտ գեղը մօտեցաւ, ջրի մը վըրայ տեսաւ որ լաթ լուացող աղջիկները իրմէ ամչնալ մը չի ցցուցին, ոմանք ալ ծաղր ըրին. սուրբը անէծք տուաւ, շուտ մը աղբիւրը ցամքեցաւ, իրենց մազերն ալ ճերմկցաւ: Աս տեսնելով հօն եղողները ամմէնքը ոտքը ընկան թողութիւն ուզեցին. սուրբը խաչակնքելով աղբիւրը նորէն վազցուց. բայց մազերնին անանկ ճերմկցած թողաւ:

Մծբին եկաւ սրբոյն Մարուգէի ձեռքը տուաւ տապանէն տախտակը՝ որուն վրայ շատ ուրախացաւ. շատ ալ հրաշքներ եղան ան տախտըկով՝ որ խաչի ձեւով շինուած էր. հրաշքներէն մէկն ալ աս եղաւ որ՝ Շապուհ Պարսից թագաւորը Մծբին քաղքին վրայ եկաւ, շատ զօրքով պաշարեց, մօտիկ էր առնելու. մէջիններուն ճարը հատաւ, եկան բազմութեամբ սրբոյն ոտքն ընկան աղաչելով: Սուրբը ան խաչաձեւ տապանէն կտորը ձեռքն առնելով՝ քաղքին պատին վրայ ելաւ, անանկ աղօթքի կեցաւ. հեռուանց Շապուհ թագաւորին անանկ երեւեցաւ որ՝ թագաւոր մը պապատին վրայ կեցեր է, քովն ալ տասուերկու հազար ձիաւոր զօրք շարուեր են. ան ատենը

սրդողելով ուզեց սպաննել ան մարդն որ իրեն ըսեր էր թէ Մծբնայ մէջ զօրք չի կայ: Աս տեսիլքէն զատ սրբոյն աղօթքովն Աստուած Պարսից բանակին վրայ խրկեց շանաճանճ ու պիծակ, որ անչափ բազմութեամբ թափեցան՝ որ ձիերնին կատղելով փախան, զօրքն ալ թագաւորն ալ հազիւ իրենց երկիրը կրցան հասնիլ:

Ինչ հրաշք որ կ'ընէր սուրբ Յակոբ՝ խրատի համար կ'ընէր, չէ թէ վնաս տալու. ատեն մը Պարսից երկիրը քալելով դատաւոր մը տեսաւ որ անիրաւ դատաստան կը կտրէր. ասիկայ խրատել ուզելով՝ զինքը չի պատժեց, այլ իր դիմացը քար մը կար՝ ան քարը մէկ խօսքով փշուր փշուր ըրաւ. անկէց վախնալով դատաւորը՝ շիտակ դատաստան կտրել սկսաւ:

Աս ատեններս Մծբնայ եպիսկոպոսը վախճանած ըլլալով՝ քահանայից մէջ վէճ էր ընկած որ ով ընտրեն անոր տեղը. սրբոյն Մարուգէի գացին հարցնելու. Մարուգէն անոնց սուրբ Յակոբ ցցուց. Յակոբն ալ երբոր Մարուգէին քովն եկաւ, իրեք օր առաջ մարգարէանալով իրեն զրուցեց. հրեշտակ Աստուծոյ ալ Անտիոքայ պատրիարգին երեւնալով՝ ապսպրեց անիկայ ընտրելու: Անանկով եօթը տարի սարկաւագութեան մէջ՝ քանի մը տարի ալ քահանայութեան մէջ կենալէն ետեւ՝ ակամայ յանձն առաւ սուրբ Յակոբ, Մծբնայ վրայ եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ. որովհետեւ հոգին սուրբ իրեն յայտներ էր, դէմ դնել կը վախնար: Եպիսկոպոս ըլլալէն

ետև՝ իր առջի հրաշքն եղաւ Մարուգէի հետ մէկտեղ հինգ տարուան անդամալոյծ մը ոտքի վրայ հանել։ Բայց անկէց ետև իր ըրածները գրեթէ ամէնն ալ մէյմէկ հրաշք էին, որոնցմէ քանի մը երևելիներէն հոս պատմենք։

Սուրբ Յակոբ երբոր օր մը ճամբէն կ'անցնէր, երկու աղքատ խօսք դրին զինքը խաբելու որ ողորմութիւն առնեն. մէկը սուտ մեռել ձևացաւ, մէկն ալ ողորմութիւն խնդրեց իրմէ՝ ան մեռելը թաղելու համար, որ իր ընկերն էր՝ կ'ըսէր։ Սուրբ Յակոբ սուտ մեռելին վրայ ձեռքը դնելով անցաւ գնաց իր ճամբան. երթալէն ետև ընկերը կ'արթընցընէր աս սուտ մեռելն ըսելով, աղէկ ձևացուցիր, աղէկ խաբեցինք ողորմութիւն առինք, հերիք է, ելիր. բայց մէյմըն ալ տեսաւ որ ան սուտ մեռելը իրաւ մեռեր է։ Ան ատենը վազեց սրբոյն ետևէն, լալով իր ըրածը խոստովանելով աղաչեց որ չի պատժէ. սուրբ Յակոբ ետ դարձաւ, աղօթք ընելով նորէն մեռելը ողջընցուց։

Երբոր սուրբ Յակոբ Նիկիոյ ժողովն եկաւ Արիոսը դատապարտելու համար, Կոստանդիանոս թագաւորն իրեն արգէնի կերպարանքը տեսնելով վախ մը եկաւ իրեն. երկու դիէգ, ըսաւ, երկու լուսաւոր հրեշտակ կը տեսնեմ որ քեզի կը սպասաւորեն։ Սուրբ Յակոբ ալ իրեն պատասխանեց. ես ալ մէկ արեգակնակերպ մարդ մը կը տեսնեմ, ըսաւ, քովդ որ ամէն առտու թագը գլուխդ կը դնէ։ Արիոս որովհետև տասը տարի մը անցնելէն ետև նորէն ան ատենը Պօլիս էր եկեր, նորէն կ'ու-

զէր եկեղեցին մտնել, անկից մեծ տրտմութիւն մը պատած էր ամէն ուղղափառներուն վրայ. աս բանիս համար սուրբ Յակոբ խրատ տուաւ Աղեքսանդրոսի՝ որ Պօլսի հայրապետ էր՝ եօթն օր պաք պահել, աղօթքի կենալ, ինքն ալ մէկտեղ աղօթք կ'ընէր. մէյմըն ալ Աստուծոյ զօրութիւնը յայտնի երևցաւ, ուղղափառները խալըսեց ան հոգէն։ Արիոս երբոր ան կիրակին եկեղեցին կու գար իրեններովը մէկտեղ՝ ճամբան դուրս ելլելը բռնեց. Այա սօֆիային դիերը տեղ մը մտաւ որ ինչուան հիմա կը ցցընեն. բայց Աստուծոյ պատուհասը վրան հասնելով, կարիքը հոգալնինի իրեն գարշութեանը հետ փորն ալ պատռեցաւ, աղիքները դուրս թափեցան. անանկով գարշելի մարդը գարշելի տեղը սատկեցաւ։

Մէկ հարուստ մարդ մը կար Մծբին քաղքը, որ Մարկիոնեան էր, չէր ուզեր դառնալ. թէպէտ իրեն եղբայրը քրիստոնեայ էր, ան քաղքին վրան ալ քաղաքապետ էր եղած։ Աս մարդս լսելով որ սուրբ Յակոբ վերոյիշեալ անդամալոյծը ողջընցուցեր էր, եկաւ իր տղին համար ալ աղաչեց որ անոր պէս անդամալոյծ էր. խոստանալով որ՝ բռընտցածին պէս՝ Մարկիոնեան աղանդը ձգէ։ Սուրբ Յակոբ և սուրբն Մարուգէ երկայն աղօթք ընելէն ետև՝ անդամալոյծ տղան որ ութը տարուան էր՝ մկրտեցին, մկրտուածին պէս ալ բռընտցաւ. ան ատենը հայրը մայրը որ Մարկիոնեան էին՝ իրենց հետ ալ 3100 հոգի դարձան մկրտուեցան։

Այսանկ անպակաս բժշկութիւն կ՚ընէր սուրբ Յակոբ, աւելի ժամտախտով բռնուածներուն վրայ. բժշկուողները անչափ շատ եղան որ ժամտախտին անունը Յակոբեան ցաւ ըսին ան ատենը: Ժամտախտէն բժշկեց նաև վերջ-գրեալ անդամալոյծ տղան, որ ժամտախտէն պառկեցաւ ան ատենը՝ որ ատեն որ նոր դարձած ծնողքը Մարուգէին վանքը կ՚ուզէին երթալ: Հայրը երթալէն ետ չի կեցաւ. հիւանդ տղան ձիու վրայ դնելով հետն առաւ տարաւ, բայց վանքին մօտիկնալնին՝ տղան մեռաւ: Մարուգէ տեսաւ, կանչեց սուրբ Յակոբը, իրեն յանձնեց մեռած տղան. սուրբ Յակոբ առաւ մեռելը խորանին առջին տարածելով երկան աղօթք ըրաւ վրան, ինչուան արցունք եկաւ աչքէն, ան արցունքովը հողը թրջելով՝ տղին վզին վրայ դրաւ, Յիսուսին անունը տալով. ան ատենը մեռած տղան յարութիւն առաւ:

Աս հրաշքները տեսնելով օրէ օր անհաւատները կը դառնային քրիստոնեայ կ՚ըլլային. անչափ շատցան որ՝ եկեղեցնայ մէջ չէին սըղմեր, անոր համար նոր եկեղեցի մը շինեց սուրբ Յակոբ հրեշտակին առաջնորդութեամբ ան տեղը՝ ուր որ առաջ կռատուն էր եղած:

Մանաճիհր իշխան մը կար Հայաստան. ասիկայ Հայոց թագաւորը խրկեց Բակուր իշխանին վրայ, որ երթայ անոր ապստամբութիւնը զսպէ. աս պատճառով Մանաճիհրը Մծբնայ դիերը գալով՝ շատ մարդ գերի տարաւ, որոնց մէջն էին նաև ութը սարկաւագ-

սրբոյն Յակոբայ: Աս լսելով սուրբը՝ եկաւ իրեն աղաչեց որ գերիները թողնէ. երբոր մըտիկ չըրաւ՝ Հայոց թագաւորին գնաց աղաչելու. Մանաճիհրը ասկէց ալ աւելի սրդողելով՝ ութը սարկաւագն ալ ծովը ձգել տուաւ: Ան ատենը սուրբ Յակոբ դարձաւ մէկ լեռան մը վրայ ելաւ՝ ուսկից կ՚երևնար Մանաճիհրին երկիրը՝ որ Ռշտունեաց երկիր կ՚ըսուէր Վանայ ծովուն քովը. անէծք տուաւ իրեն ալ իրեն երկրին ալ: Անոր վրայ Մանաճիհրը չարաչար ցաւով սատկեցաւ. երկիրն անբեր եղաւ, անձրևը կտրեցաւ, ծովը դուրս պոռթկալով կոխեց աւրեց:

Աս բանիս վրայ տարի մը անցնելէն ետև՝ սուրբ Յակոբ տեսաւ որ հրեշտակ Աստուծոյ զինքը երկինքը կը հրաւիրէր, ան գիշերը ամմէնուն հսկում ընել տուաւ. արև ելլելու ատենը պատարագ զուրցեց. հոգին սուրբ տեսնելով՝ աղաչեց որ խաղաղութեամբ անցնի սատանաներուն մէջէն: Ժողովուրդը տեսան որ երեսները լուսաւորուեր են՝ իմացան իրեն մեռնիլը, լալով ոտքն ինկան օրհնութիւնը կը խնդրէին. ան ալ աղէկ խրատներ տալով իրենց՝ ծունկ չոքեցաւ ամենասուրբ երրորդութիւնը խոստովանելով՝ հոգին աւանդեց յամին 347: Մարմնոյն վրայ լոյս մը իջաւ, անուշահոտութիւն մը բուրեց. իրեն նշխարքէն ալ շատ հրաշքներ եղան: Մանաճիհրին ժառանգը տեսնելով որ՝ իրեք տարի անցաւ իր երկիրը անանկ աւրուած կեցեր էր, սրբոյն անէծքին համար բան մը չէր բերեր, ինչուան

մարդ, անասուն ալ չէին ծնանէր, սրբոյն գերեզմանն եկաւ, երեսը՝ ծնկուըները գետինը քսելով քառասուն օր անանկ կ'աղաչէր. ետքը իրեն նշխարքէն առնելով երբոր տարաւ իր երկիրը, վրան եկեղեցի շինեց, ամէն բան շտկուեցաւ: Բայց իրեն սուրբ մարմինը ետքը Մծբին քաղքէն հանելով Տիգրանակերտ տարին:

Ուրիշ շատ հրաշքներ ալ եղան աս սրբոյն բարեխօսութեամբը. որովհետեւ մեծ համարձակութիւն ունի Աստուծոյ առջին, ով որ ինչ ուզէ հաւատքով խնդիրքը կը կատարուի: Մէկ գիրք մըն ալ շինած ունի քարոզներու, որ Զգօն կ'ըսուի:

ՍՈՒՐԲ ԹԷՈԴՈՐՈՍ

կոչեցեալ

ՏԻՒՌՈՍ

Ամասիա քաղքին մօտ ծնաւ, որ մօտիկ էր երկրորդ Հայոց Վէրիս քաղքին: Դեռ տղայ էր կաթնկեր՝ երբոր մայրը մեռաւ. իր հայրը որ բարեպաշտ քրիստոնեայ էր՝ խաշած ցորեն կերցընելով մեծցուց անիկայ. անոր համար երբոր ինքն ալ մեծցաւ՝ նոյն ցորենի հատիկ ուտելու սովորութիւնը պահեց, ուրիշ բան չուզեց ուտելու: Եղաւ բարի առաքինի կտրիճ մը, որուն շնորհալի տեսիլքը տեսնելով հոն եղած կայսեր զօրքը իրենց

գունդին մէջն առին, որ մարմարական պոնտացւոց գունդ կ'ըսուէր. իրեն Պիւռոն (Դիռօ) անուն դրին, իբր նորեկ զինուոր: Քիչ մը ատենէն իրեն կտրճութիւնը տեսնելով՝ մեծցընել ուզեցին զինքը. բայց Թէոդորոս որ Աստուածապարգեւ կը թարգմանի՝ յանձն չառաւ ըսելով, ես երկնաւոր թագաւորին Քրիստոսի տեառն իմոյ զինուոր եմ որդւոյն Աստուծոյ: Աստանկ յայտնի խոստովանելովը իր քրիստոնէութիւնը՝ անոնց աչքէն ընկաւ որ կռապաշտ էին. բայց իրեն կամքին թողուցին, յուսալով որ ետքը դառնայ. ոմանք ալ գիտնալով իրեն հաստատուն միտքը՝ չարիք ընել կը նայէին. իսկ ծածուկ քրիստոնեաները ան զօրաց մէջը խիստ սէր կապեցին իր վրան:

Թէոդորոս օր մը ձի հեծած ճամբայ ելաւ. տաք ատեն ըլլալով՝ Եւքայիտա գեղին քովն ինջաւ, հոն կանանչներուն վրայ հանգչեցաւ. աս տեղս մէկ որբեվարի կնկան մըն էր Եւսեբիա անունով՝ հարուստ ու քրիստոնեայ. տեսածին պէս կանչեց որ հոն չի նստի. մօտիկ տեղ մեծ վիշապ մը կայ, ըսաւ, որ աս ատեններս հոս կու գայ. իմ տունս եկէ հանգչէ, ինչուան որ տաքը իջնայ: Թէոդորոս պատասխան տուաւ. ես աներկիւղ վիշապէն ալ չեմ վախնար, ըսաւ, ձեր մնաց երեւելի վիշապէն. թող տուր գայ, ես անիկայ Յիսուսին անունովը կը սպաննեմ: Եւսեբիա լսածին պէս Յիսուսին անունը՝ ճանչցաւ իրեն քրիստոնեայ ըլլալը, ուրախութենէն քովը գնաց, աղաչել սկսաւ ան տեղէն ելլել իր տունը գալ:

Բայց աս ըսելու ատենը վիշապն ալ եկաւ. Եւսեբիա իր շչելուն (փշալուն) ձայնը առաջին պէս՝ վախէն փախաւ. վիշապն ալ եկաւ ձիուն վրայ յարձըկեցաւ: Այն ատենը սուրբ Թէոդորոս զինքը խաչակնքելով զարկաւ նիզակով (մզրախով) վիշապին գլուխը սպաննեց, ետքը գնաց պատմեց զինուորներուն. սիրտ տալով իրենց որ ամուր կենան քրիստոնէութեան վրայ. յայտնի ցըցնէն քրիստոնէութիւնը ինչպէս որ ինքը խօսքով, վարքով ու ջերմեռանդ աղօթքով միշտ կը ցըցնէր:

Այն ատենները մեծ հալածում հանեց Մաքսիմիանոս Գաղերոս՝ որ թագաւոր նստեր էր յամին 304, ամմէն տեղի դատաւորներուն հրաման խրկեց որ՝ քրիստոնեաները զոհեալ ուտեն. ով որ չուտէ՝ անողորմ դատաստան ընեն վրան: Ամասիայի դին եկաւ մէկ իշխան մը Բրինկաս անուն. լսելով որ Թէոդորոս յայտնի քրիստոնեայ է, իր առջին բերելով կը բռնադատէր որ զոհէ կուռքերուն. անիկայ համարձակ խօսելով՝ ձեր կուռքերը Աստուած չեն՝ սատանայ են, ըսաւ, անոր համար ես զինուորական զարդս ալ հանեցի, որ ձեր անհաւատներուն մասնակից չըլլամ. Ճշմարիտ Աստուած մեր Քրիստոսն է, որդին Աստուծոյ, որ իմ տէրս է և թագաւորս, ես ալ անոր զօրականն եմ. չեմ դադրիր աս դաւանանքէն ինչուան որ լեզուս ալ կտրես:

Բրինկաս ու ամմէնն ալ զարմացան ասանկ համարձակ խօսելուն վրայ. մէջերնէն մէկ մենծ մը Պօսիդոնիոս ծաղր ընելով ըսաւ. ա-

նանկ է նէ քու Աստուածդ որդի ունի: Հրամեր ես, ըսաւ Թէոդորոս, որդի աստուածային, որդի ճշմարտութեան բանն Աստուած. բայց դուք ինչպէս չէք ամըչնար, որ մէկ բազմածին կնիկ մը Աստուած կը խոստովանիք, տասուերկու Աստուածներու մայր եղաւ կ'ըսէք, մէկէն ծնանելով խոզի ձագերուն նման: Աս լսելով կռապաշտները կ'ամըչնային. Բրինկասն ալ տեսնելով որ չեն կրնար իրեն վրայ ելլել, քանի մը օր թողնել հրամմեց որ ինքիրմէ խրատուելով շտկուի. միտքը դրաւ ուրիշ քրիստոնեաները չարչարելու: Թէոդորոս արձըկուեցաւ, բայց ուրիշ քրիստոնեաներուն վրայ հոգ կը տանէր չըլլայ թէ չի կրնալով դիմանալ՝ դառնան. անոր համար միշտ սիրտ տալու հետ էր անոնց. և որովհետև շատ հոգի կուգային քովը իր խրատները լսելու, ամմէնն ալ բռնեցին բանտը դրին: Թէոդորոս տեսնելով որ ուրիշ քրիստոնեաները բանտի մէջ են, ինքը ազատ, ուրիշ բան մը մտածեց: Ամասիա քաղքին մէջ մէկ մեծ կռատուն մը կար Ռէային կուռքին որ և Կիբելէ կ'ըսուէր՝ աստուածներու մայր. աս կռատունը բռնկցուց մէկ հովոտ գիշեր մը. ինքն ալ քովը կեցաւ յայտնի: Ամմէնն ալ հոն վազելով բռնեցին Թէոդորոսը, որ համարձակ կը խոստովանէր, կը ծիծաղէր իրենց սուտ աստուածին վրայ, Պօղիոս դատաւորին առջևը բերին: Երբոր դատաւորը հարցուց ինչո՞ւ ըրիր. Թէոդորոս աս երուիլը առիթ առնելով քարոզեց իրենց աստուածին սուտութիւնը, ու իրենց երուիլը յա-

ւխտենական կրակին մէջ։ Դատաւորը ծեծել հրամմեց. Թէոդորոս պատասխան տուաւ. ինչ տանջանք տաս՝ ժամանակաւոր են, ես չեմ վախնար. իմ Թագաւորս Յիսուս Քրիստոս աչքիս առջին է, ու կը փրկէ. դուն կոյր ես հոգւոյդ աչքովը, չես կրնար տեսնել։

Աս լսածին պէս դատաւորը՝ բարկանալէն հրամմեց աչքին առջեւէն դուրս հանել, մութ խաւար բանտի մը մէջ դնել, ու մարդ չի մոտցընել, որ հոն անօթի ծարաւ մեռնի։ Բայց սուրբը միխիթարեալ կը նստէր, հրեշտակ Աստուծոյ զինքը կը կերակրէր. ան գիշերն ալ Յիսուս երեւնալով ըսաւ. ես քեզի հետ եմ, ով Թէոդորէ. մարդէ կերակուր մի առներ. քեզի հաց հրեշտակաց պատրաստուած է երկինքը։ Սուրբը գոհանալ սկսաւ Աստուծոյ, սաղմոս ըսելով օրհնել. հոն եկան հրեշտակներու բազմութիւն, իրենք ալ մէկտեղ ձայնակից եղան սաղմոսերգութեան։ Աս ձայները լսելով բանտապանը՝ վազեց տեսաւ որ դըռները գոց են, բայց ներսը լուսաւորուած, ճերմակ հագած մարդիկ բազմութեամբ լըցուած՝ Թէոդորոսի հետ մէկտեղ սաղմոս կ'ըսեն. վախնալէն վազեց դատաւորին պատմեց։ Երբոր դատաւորն ալ եկաւ ըսածին պէս տեսաւ, կարծեց որ քրիստոնեաները գաղտուկ եկեր մտեր են, չորս դին զինուորներ կեցուց, անանկ բանալ տուաւ բանտին դուռը, որ դուրս ելլողները բռնէ անոնք։ Մէյմըն ալ մըտան տեսան որ մարդ չի կայ, միայն ծառայն Աստուծոյ շղթան զարկած. ասկէց շատ վախ

մտաւ սրտերնին։ Դատաւորը հրամմեց հաց ու ջուր տալ անոր, բայց սուրբ Թէոդորոս բան մը չառաւ. իմ ողորմած Աստուածս ինք կը կերակրէ, ըսաւ։

Քիչ մը անցնելէն ետեւ նորէն իր առջին բերել տուաւ դատաւորը. շատ բան խոստացաւ ինչուան քրմապետ ընելու զինքը, թէ որ կուռքերուն զոհէ։ Սուրբը աչուըները վեր վերցընելով խաչ հանեց երեսն ըսաւ. քանի որ կեանք ունիմ՝ գիտցիր որ ես չեմ ուրանար Յիսուսին անունը. ձեր քրմապետին ու ձեր Թագաւորին վրայ կու լամ, որ մեծ բան կը սեպեն պիղծ տեղերն երթալ, հաւ մորթել, անասուններուն աղիքները բռնել, արիւնլուայ ձեռուըներով նստիլ, զոհերուն եղերովը պլշտըկուիլ։ Երբոր աս խօսքերս կը լսէին կռապաշտները, ակռանին կը կրճտէին. դատաւորն ալ հրամմեց գլխիվայր կախել փշերով ծեծել. ետքն ալ երկըթներով անանկ քերեցին որ՝ մըսերը կտոր կտոր վար կ'իյնային։ Իսկ քաջ նահատակը իբր թէ ուրիշի մարմին ըլլար՝ անանկ զուարթ կեցեր էր, միշտ Յիսուսին անունը կու տար։ Դատաւորը կ'ըսէր. չե՞ս ամչնար որ յոյսդ դրեր ես Քրիստոսի մեռած մարդու մը վրայ. Սուրբն ըսաւ. աս գեղեցիկ ամօթը ինծի ըլլայ ու ամմէնուն՝ որ Քրիստոսի անունը կու տան. ես իրեն հետ եմ, ու յաւիտեան հետը պիտի ըլլամ։

Ան ատեն դատաւորը յուսահատելով իրմէ, կրակը ձգել հրամմեց՝ իրենց կռատունը երելուն համար։ Սուրբը իր երեսն ու բոլանդակ

մարմինը խաչակնքելով աղօթքի կեցաւ. զինքը ողջակէզ մատուցանելով իր արարչին, խնդրեց զօրութիւն իրեն ու մէկալ բռնուողներուն համար: Կլէոնիկոս անունով մէկ սիրելի ընկեր մը ունէր, ան ալ իրեն կանչեց. աս աշխրքէս մէջ իրար չի թողինք, ըսաւ, անդին ալ իրար չիթողնենք: Երբոր կրակին մէջ ձգեցին զինքը, փառք տալով Աստուծոյ իր հոգին աւանդեց յամին 305. փետրվ. 17. հոն եղող քրիստոնեաները տեսան որ լուսոյ մը պէս վեր կ'ելլէր երկինքը:

Հոն եկաւ Եւքայիտացի բարեպաշտ կնիկը, և շատ ստակ տալով մարմինն առաւ, Եւքայիտա գեղն իր տունը տարաւ. ան տունը եղաւ երևելի ուխտատեղի, ինչուան եկեղեցի շինուեցաւ հոն սրբոյն հրաշքներուն համար, ուր ամէն ցաւագար կը բժշկուէր. ով որ ինչ նեղութիւն ունենար՝ երբոր հաւատքով սրբոյն Թէոդորոսի կ'ապաւինէր, օգնութիւն կը գտնէր իրմէ: Քանի մը տարիէն ետև հոն բերին նաև մէկալ Թէոդորոսին մարմինը, որ Ստրատելատ կ'ըսուի. որուն վրայ վարը գրենք:

Երբոր Զմշկիկ կայսրը յամին 971, Սկիւթացւոց դէմ պիտոր պատերազմէր, ան օրը սրբոյն Թէոդորոսի տօնն ըլլալով՝ իրեն օգնութիւն կանչեց սուրբը. տեսաւ մէկը ճերմակ ձի հեծած որ թշնամիներուն վրայ վազելով տակնուվրայ ըրաւ. անկեց կայսրն ալ սիրտ առնելով՝ մեծ յաղթութիւն ըրաւ: Աս յաղթութիւնը բարեպաշտ կին մըն ալ Պոլսոյ մէջ օր մը առաջ զուրցեր էր, թէ սուրբ Աս-

տուածածին կ'ըսէր զօրականի մը. ով Թէոդորէ, կայսրը վտանգի մէջ է, շուտով հասիր օգնէ իրեն: Կայսրը աս յաղթութիւնը ընելէն ետև՝ Եւքայիտա եղած եկեղեցին քակեց, նոր մեծաշէն եկեղեցի մը շինել տուաւ. ան քաղաքն ալ սրբոյն անունովը Թէոդորուպօլիս կոչեց:

ՍՈՒՐԲ ԹԷՈԴՈՐՈՍ

Ստրատելատ

Ասիկայ ալ մէկալ Թէոդորոսին պէս Եւքայիտա գեղէն էր, անոր քեռորդին. քրիստոնեայ բարեպաշտ ծնողաց զաւակ. աստուածպաշտութեամբ, իմաստութեամբ կրթուելով՝ կորիճ շնորհալի տեսիլք ալ ունենալով՝ խիստ երևելի եղաւ զինուորութեան մէջ. իրեն ըրած քաջագործութեանցը համար մեծ պատիւ զօրավարութեան առաւ, որ Ստրատելատ կ'ըսուի: Իրեն բնակութիւնն եղաւ Կապադովկիայի մէջ Հերակլիա քաղաքը. որ և Պոնտոսի Արակլիա կ'ըսուի. անկեց սուրբ Թէոդորոսն ալ Արակլացի ըսուեցաւ: Հոն տեղս իրեն աղէկ վարմունքովը ամէնուն սիրելի էր եղած, կռապաշտներէն ալ շատ հոգի քրիստոնեայ ըրած, մանաւանդ իր տակի եղած զինուորներէն: Աս տեղեններս յամին իբրև 319 Գաղերիոս Մաքսիմիանոս կայսրը՝ իրեն հին բարեկամն որ Լիկիանէս կ'ըսուէր՝ կեսար ը-

րաւ. աս Լիկիանէս Նիկոմիդիա կը նստէր. անկէց ամէն տեղ հրաման խրկեց որ քրիստոնէութիւնը վերցընեն, կուռքերուն զոհել տան։ Ան ատենը ոմանք մատնեցին իրեն Թէոդորոսը՝ թէ ինքը քրիստոնեայ է, զուրիշներն ալ քրիստոնեայ կ'ընէ։ Լիկիանէս վարպետութեամբ մը ուզելով աս մարդս ձեռք ձգել՝ որ խիստ երևելի էր, թուղթ մը գրեց իրեն. կամ դուն քովս գաս, ըսաւ, որ փառաւորութեամբ կուռքերուն տօնը կատարենք, կամ ես քեզի գամ, որ խիստ կը փափագիմ քեզ տեսնելու։ Թէոդորոս իսկոյն իմացաւ Լիկիանէսին չար միտքը, գոհանալ սկսաւ Աստուծոյ. որովհետև միշտ կը բաղձար Քրիստոսի համար արիւն թափել. թուղթը բերողներուն պատիւ ընելով ըսաւ որ՝ Լիկիանէսն ինքը թող հոս գայ կուռքերը մէկտեղ բերելով, հոս ընենք կուռքերուն տօնը։

Լիկիանէս երբոր եկաւ Արակլիա քաղաքը իրեն զօրաց բազմութեամբը, ան գիշերը տեսաւ Թէոդորոս որ՝ իր տանը տանիքը բացուեցաւ, կրակ կը թափէր վրան, ձայն կու գար երկնքէն. զօրացի՛ր, ո՛վ Թէոդորէ, ես քեզի հետ եմ։ Սուրբը արթնցաւ ըսաւ քովիններուն. Աստուծոյ կամքն աս է որ՝ ես հոս արիւնս թափեմ Քրիստոսի համար։ Աս ըսելով գոհանալով Աստուծոյ՝ աղէկ լաթերը հագաւ, Լիկիանէսին առջևն ելլելով իր փառաւոր տունը բերաւ։ Լիկիանէս սիրով տեսնուելով՝ ահա, ըսաւ, ինչպէս որ գրեր էիր, եկայ քեզ տեսնելու, կուռքերուն մէջէն աղնիւներն ալ հետս

բերի որ զոհ մատուցանենք։ Թէոդորոս խընդրեց որ իրեն տայ անոնք. առաջ ես ըսաւ, առանձին զոհ մատուցանեմ, ետքը դուրսը ժողովուրդը զոհէ։ Լիկիանէս երբոր հաւատալով տուաւ իրեն, անիկայ ամէն կուռքն ալ ոսկեղէն արծըթեղէն կտոր կտոր փշրելով աղքատաց բաժնեց։

Աս բանս երրորդ օրը լսեց Լիկիանէս, զարմանալէն հաւատալը չէր գար. հարցուց Թէոդորոսի, ան ալ իրաւն ըսաւ, ինչ որ ըրի, թէ որ աս կուռքերը իրենց չկըրցան օգնել, քեզի ի՞նչպէս պիտոր օգնեն. աս ըսելով յանդիմանեց իրեն կուրութիւնը, իր աստուածներուն ստութիւնը. Ճշմարիտ Աստուծոյ փառքը, արքայութիւնը՝ որ քրիստոնեայ եղողներուն պատրաստեր է։ Լիկիանէս խիստ բարկանալէն հրամմեց մերկացընել, ոտուըները ձեռուըները կապել անանկ ծեծել. այնչափ անողորմ ծեծեցին որ մարմինը բզիկ բզիկ եղաւ. արիւնը գետի մը պէս կը վազէր. անկէց ետքը հրամմեց կախել, երկըթով քերել, կրակով իրեն խոցերը երել. սուրբը իբր թէ բան չէր իմանար՝ անանկ կը համբերէր աս տանջանքներուն։

Լիկիանէս կատղելով՝ իր աչքէն հեռացընելու համար բանտը դնել հրամմեց. քանի մը օրէն առջևը բերել տալով՝ երբոր չի կրցաւ միտքը դարձընել, խաչ հանել հրամմեց, նետ (օխ) նետելով սպաննել. բայց երանելոյն սիրտը անանկ վառուած էր Քրիստոսի սիրովը որ ուրախութեամբ կը քաշէր։ Ամէն տեսողնե-

րը կու լայի՛ն․ սրբոյն գրագիրն ալ որ հոն կեցած ամենն բանը կը գրէր, չի դիմանալէն թուղթը ձգեց, գնաց իրեն ոտքն ընկաւ լալով․ սուրբը կամաց ձայնով ըսաւ իրեն․ մի՛ լար, մի՛ ձգեր թուղթդ․ քիչ մըն ալ կեցիր որ՝ իմ վախճանս ալ գրես։ Աս զուրցելով աչուըներն երկինքը վերցուց․ ինչո՞ւ համար իս թողուցիր, տէր իմ, ըսաւ, քու անունդ համար է որ նետ զարնելէն աչուըներս դուրս ընկան, մարմինս կրակէն հալեցաւ, մատուըներս կտոր կտոր ընկան․ բոլոր դէմքս փոխուած, մարդու կերպարանքէն դուրս ելած, քու սիրոյդ համար կը համբերեմ․ դուն ինչո՞ւ համար իս կը թողուս․ ա՛ռ հոգիս կ'աղաչեմ, քու քովդ հանգչեցուր։ Աս չափ ըսելով լռեց, ա՛լ չի կըրցաւ խօսիլ՝ մարմինը տկարացած ըլլալով, կուրծքն ալ ճզմուած։

Լիկիանէս մեռած սեպելով զինքը՝ հրամմեց պահապան դնել քովը, որ գիշեր ցորեկ նայի, չըլլայ թէ քրիստոնեաները խաչին վըրայէն հանեն տանին մարմինը։ Բայց հրեշտակ Աստուծոյ առջի գիշերն եկաւ խաչէն վար իջեցուց, իրեն մարմինն ալ ողջընցուց․ զօրացի՛ր, ըսաւ, Քրիստոս քեզ չի թողներ․ ուրախ կեցիր, հիմա կ'երթաս Յիսուսին քով՝ արքայութեան պսակը կ'առնես։ Առտու եղածին պէս՝ Լիկիանէս իր մենծերէն երկու հոգի խրկեց որ մարմինը հանեն իր առջին բերեն, ինքն առնէ կապարէ սնտուկի մէջ դնելով անանկ ծովը ձգէ որ՝ քրիստոնեայք չառնեն չի պատուեն։ Ասոնք հեռուանց գալով

տեսնելով որ խաչին վրայ բան մը չի կայ, վազելով քովն եկան տեսան որ՝ սուրբ Թէոդորոս խաչին տակը նստած ողջ առողջ զուարթ երեսով կը պատմէր հոն եղող ժողովրդեան Աստուծոյ ըրած հրաշքները իր վրայ։

Ան ատենը երկուքն ալ որ կ'ըսուէին Անտիոքոս ու Պատրիկիոս՝ կանչելով ըսին․ մեծ է քրիստոնէից Աստուածը, անկէց ուրիշ Աստուած չի կայ․ իրենց զինուորներովը գացին սրբոյն ոտքն ընկան, մենք ալ քրիստոնեայ ենք, ըսին, աղաչէ զԱստուած որ մեզ ալ իր ողորմութեանը արժանի ընէ։ Լիկիանէս աս բաները լսելով՝ կեսարն իշխանին հրամմեց որ 300 զինուորներով երթայ ամենն ալ կոտրէ։ Ասոնք հոն գալով Աստուծոյ ըրած հրաշքները տեսնելով՝ իրենք ալ քրիստոնեայ եղան։ Ան ատենը ամենն բազմութիւնը մէկ ձայնով աղաղակել սկսան, մեծ է քրիստոնէից Աստուածը, եկէք երթանք Լիկիանէսը քարկոծենք, մեր թագաւորը ան Աստուածն է՝ որ Թէոդորոս կը պաշտէ։

Աս խռովութիւնը բոլոր քաղքըցոց մէջ մըտնելով՝ շատ անկարգութիւն եղաւ․ Լէանդրոս մէյմըն ալ սրբոյն վրայ վազեց որ մեռցընէ, կեսարն իշխանը սուրբը խալըսեց, Լէանդրոսը սպաննեց։ Աս խռովութիւնները տեսնելով սուրբ Թէոդորոս՝ մէջերնին մըտաւ խաղաղցուց ըսելով, քրիստոնէից ասանկ խռովութիւն ընել չի վայելեր, այլ սիրով վարուիլ։

Մնացած քրիստոնէից բազմութիւնը առին սուրբը քաղաք տարին․ բանտին մէջ ե-

ղող քրիստոնեաները երբոր տեսան՝ կանչեցին. ողորմէ մեզի, ծառայ Աստուծոյ։ Ժողովուրդը վազեց որ բանտին դուռը կոտրէ, սուրբը չի թողաւ. ինքը խաչակնքելով վրան՝ դըռները բացուեցան, կապերնին քակուեցան, ուրիշ շատ հրաշք եղան ան օրը։ Լիկինիոս տեսնելով որ ամէնն ալ քրիստոնեայ կ'ըլլան, չորս դին ջուր կտրեցաւ. երեւելի զինուորներէն քանի մը բանտը խրկեց որ գաղտուկ գըլուխը կտրեն։ Անանկով կատարեցաւ սուրբ Թէոդորոս յամին 315. կամ 320. օգոստոսի 26. իրեն մարմինը ինչպէս որ առաջուց ապսպրեր էր՝ Արակլիա քաղքէն առին Եւքայիտա գեղը բերին, մէկալ սուրբ Թէոդորոսին քովը դրին, որ իր քեռին էր։ Շատ հրաշքներ եղան ու կ'ըլլան ով որ հաւատքով կարդայ սրբոյն անունը. անոր համար Վենետկեցւոց՝ հնուցմէ պաշտպան եղաւ աս սուրբ Թէոդորոսը։

ՍՐԲՈՒՀԻ ԵՒՊՐԱՔՍԷ

Պօլիս ծնաւ ասիկայ յամին իբր 380. որ երկրորդ տարին էր մեծին Թէոդոս կայսեր. հայրը կ'ըսուէր Անտիգոնոս, ազգական էր կայսեր ու երեւելի ատենակալ՝ որ սինկղիտոս կ'ըսուի, խիստ խելացի ու բարեպաշտ մարդ. մայրը կ'ըսուէր Եւպրաքսիա, Թագաւորական տնէ, խիստ հոգեւոր տիկին ու ողորմած, սիրելի կայսեր ու Թագուհւոյն։

Երբոր երկու տարի իրեք ամիս անցաւ իրենց կարգուելէն ետեւ, առջինեկ զաւակ մը եղաւ, որ է աս երանելի աղջիկը։ որուն հայրը Անտիգոնոս իր տիկնոջ անունը վրան դնելով՝ Եւպրաքսիա կոչեց, ըսելով իրեն. ահա Աստուած մեզի աղջիկ զաւակ մը տուաւ, որ քու յիշատակիդ համար քու անունդ վրան դրի, մեզի ալ հերիք ժառանգ պիտոր ըլլայ. ասկից ետքը յիշելով աշխարքիս անցաւոր ունայնութիւնը՝ իրարմէ հրաժարելով՝ խելերնիս մտքերնիս միայն Աստուած պաշտելու տանք, աղքատները հոգանք, ինչպէս որ կ'ըսէ սուրբ գիրքը. Աշխարհս անցանէ, բայց որ առնէ զկամս Աստուծոյ՝ մնայ յաւիտեան։ Հոս չկիտենք որ քանի տարի պիտոր ապրինք. որչափ ալ աւելի ապրինք՝ ութսուն տարին պիտոր հասնինք, անկից աւելի կեանքը ցաւօք է ու հեծութեամբ, ինչպէս որ կ'ըսէ սուրբ գիրքը. ետքն ալ վերջապէս մեռնինք երթանք պիտի. հիմա որչափ աղէկ կ'ըլլայ որ անդիի կեանքը մտմտալով՝ ան կեանքին համար պատրաստուինք որ յաւիտեան պիտի քշէ։ Աս խօսքս լսածին պէս իրեն կինը՝ ձեռուընները վեր վերցընելով անանկ փառք տուաւ Աստուծոյ, որովհետեւ իր բաղձանքն ալ ան էր. միշտ աղօթք կ'ընէր Աստուծոյ, որ իր էրկանը սիրտը տպաւորէ աշխարքիս ունայնութիւնը, միտքը փոխէ։

Անտիգոնոս իր կնկանը կամքը հասկընալով գոհութիւն տուաւ Աստուծոյ. շատ բան բաժնելով աղքատներու, ժամերու, վանքերու, անարատութեամբ ապրեցան. բայց ասոր վրայ

տարի մը միայն ապրելով՝ մեռաւ։ Անկից ետեւ Եւպրաքսիա իր կինն առաւ իրեն աղջիկը տարաւ Թագաւորին ու Թագուհւոյն առջին, իրենց յանձնեց. յիշելով Անտիգոնոսին հաւատարիմ ծառայութիւնը՝ մի՛ մոռնաք, ըսաւ, աս որբս. անոնք ալ լալով մխիթարեցին կնիկը։ Քիչ մը անցնելէն ետեւ առաջարկեցին որ՝ իրեն աղջիկը տան մէկ մեծ զօրապետի մը տղին. Եւպրաքսիա տիկինն ալ հաւնեցաւ աս բանիս. երբոր ատենը գալու ըլլայ նէ, ըսաւ, աս պսակն ընենք. որովհետեւ ան ատենը դեռ հինգ տարուան էր Եւպրաքսիա իրեն աղջիկը։

Բայց աս բանէս ետեւ՝ սինկղիտոսներէն մէկն ալ զինքն ուզեց կին առնել, Թագուհին միջնորդ բռնելով աս բանիս. Եւպրաքսիա տիկինն որ իր էրիկը Անտիգոնոս մեռնելէն ետեւ միտքը դրեր էր աշխրքէս հրաժարիլ, աս խօսքս լսածին պէս՝ խիստ շփոթեցաւ, ցաւեցաւ. իր միտքը Թագուհւոյն բանալէն ետեւ՝ միտքը դըրաւ Պօլիսէն ալ հեռանալ. իրեն ապրանքները աղքատներու, վանքերու բաժնելով, առաւ իրեն Եւպրաքսիա աղջիկը՝ որ եօթը տարուան էր ան ատենը՝ գաղտուկ Եգիպտոս գնաց։ Հոն որովհետեւ շատ գեղեր, ագարակներ ունէր՝ անանկ ցցընելով որ ան երկիրները տեսնելու համար եկեր է, կանչեց իր գործակալները, համար ուզեց. բայց ինքը վերին Թեբայիդն ելաւ, հոն եղած վանքերը պտըտելով շատ բան բաժնեց անոնց։

Հոն մէկ վանք մը տեսաւ, հարիւր երսուն կուսանք մէջը. զարմանալի առաքինութեամբ

գիշեր ցորեկ աղօթքի հետ կ՚ըլլային. գետնի վրայ խոտեղէն կամ մազեղէն մը փռելով, անանկ քիչ մը քուն կ՚ըլլային. հագած զգեստնին ալ անանկ մազեղէն էր. օրը ժամ մը կ՚ուտէին իրիկուընէ իրիկուն. միայն կիրակի ու շաբաթ օրերը երրորդ ժամու ատեն հաց կ՚ուտէին, ոսպ, բանջար ու պտուղ, որ լուր օրերը չէին ուտեր. իսկ միս ու գինի անունն ալ չէին ուզեր լսել. մէկէ մը ստակ չէին առներ, այլ իրենց ձեռագործովը կ՚ապրէին. բաղնիք մտնել լուացուիլ ամենեւին չէին ըներ։ Ամէնուն ջանքն ալ ան էր որ առաքինութեամբ մէկզմէկ գերազանցեն, պաք բռնելու, աղօթք ընելու, աշխատելու, հնազանդելու, խոնարհութիւն ընելու, առանց կեղծաւորութեան ամէն աշխարհային բաներէն հրաժարելով։ Թէ որ մէկը հիւանդնալու ըլլար՝ դեղի, բժշկի չէին նայեր, այլ Աստուծոյ կամացը կը յանձնէին, Աստուծմէ բժշկութիւն կը խնդրէին. մէկը դուրս չէր ելլեր, այլ միշտ վանքին մէջը կը կենային։

Եւպրաքսէ տիկինը աս վանքը գնաց խունկ ու մոմեղէն տանելով, ուրիշ պարգեւներ ալ իրենց տալու. բայց Թէոդուլի սարկաւագուհին կամ որ նոյն է մեծաւորուհին բան մը չառաւ, հասկցընելով որ՝ հոս եղած կուսանքներն ամէնն ալ աշխարհ ձգեր են, երկնային բարիքներու կը սպասեն. բայց քեզ չի տրտմեցընելու համար՝ խունկն ու մոմը առնենք եկեղեցնայ համար։ Քիչ մը խօսելէն պատմելէն ետեւ՝ Թէոդուլին հարցուց Եւպրաքսիա

աղջկանը. կը սիրե՞ս, որդեակ, զՔրիստոս ու աս քուրերը՝ որ զիրենք Քրիստոսի են տուեր։ Պատասխանեց Եւպրաքսէ աղջիկը. Հրամեր ես, խիստ կը սիրեմ, ըսաւ, կ՚ուզեմ ձեզի հետ մէկտեղ ըլլալ, մէկտեղ Քրիստոս օրհնել։ Թէոդուլին ալ ըսաւ. բայց ի՞նչ պիտոր ընես քու նշանածդ։ Եւպրաքսէ պատասխանեց. ես Քրիստոս Թագաւորը չեմ փոխեր երկրաւորին հետ, որ այսօր է, վաղը կը կորսուի։ Թէ որ անանկ է, ըսաւ Թէոդուլին, մեզի հետ եղիր։ Եւպրաքսէն պատասխանեց. իրաւ կ՚ըսեմ, թէ որ մօրս դէմ չէ նէ, չեմ բաժնուիր ասկից։

Եւպրաքսեայ մայրն որ աս խօսքերս կը լսէր, լալով գոհութիւն կու տար Աստուծոյ, ասանկ աստուածասիրութիւն տեսնելով իր ութը տարուան զաւկին վրայ. ետքը ոտք ելաւ որ երթայ, Եւպրաքսեա աղջիկը չուզեց երթալու։ Թէոդուլի յորդորեց որ երթայ. դուն դեռ տղայ ես, ըսաւ, մօրդ կարօտ ես, չես կրնար աս վանքին խստութիւնը քաշել։ Տեսաւ որ միտքը չի փոխուիր՝ ըսաւ. որդեակ, մէկը չի կրնար հոս կենալ, ինչուան որ իր սէրը Քրիստոսի չտայ, երկնաւոր փեսային խաչը չի քաշէ։ Եւպրաքսէն ըսաւ. ո՞ւր է Քրիստոսը։ Թէոդուլին մօրը հետ մէկտեղ ժամը տարաւ, Քրիստոսի խաչելութիւնը ցցուց. աղջիկը տեսածին պէս՝ պագաւ. ես ալ Քրիստոսի կ՚երթամ, ըսաւ, մէյմըն ալ իրմէ չեմ բաժնուիր։ Թէոդուլին ան ատենը ըսաւ մօրը. գիտցիր, տիկին, որ Աստուծոյ շնորհքը կ՚երեւնայ աս

աղջկանը վրայ. թող տուր, Աստուծոյ ընծայէ. անոր փոխարէնը Քրիստոսէ պիտոր առնես։

Մայրը չի կրնալով չէ ըսել, աղօթք ընելով Աստուծոյ ընծայեց, Թէոդուլեայ յանձնեց. ան ալ աղօթք ընելով առաւ, իրենց վանքին լաթերը հագուց. մայրը գնաց, բայց իր սիրտը միտքը հոն ըլլալով՝ ամմէն իր ապրանքները աղքատաց ու վանքերու բաժնեց. ինքն ալ ան վանքը մտաւ ուր որ մնաց իր աղջիկը։ Տես Աստուծոյ բանն որ՝ քանի մը օր անցնելէն ետեւ Թէոդուլի մեծաւորուհին տեսիլք տեսաւ. Անտիգոնոս լուսաւոր փառքի մը մէջ նստած՝ կ՚աղաչէր Քրիստոսի որ իրեն տիկինն ալ արքայութեանը մէջ առնէ։ Աս տեսիլքը պատմելով իրեն ապսպրեց որ մահուան պատրաստութիւն տեսնէ։ Անիկայ խիստ ուրախացաւ աս բանիս վրայ. որովհետեւ միշտ կ՚աղաչէր Աստուծոյ, որ օր մը առաջ լմցընէ աս կեանքըս, Քրիստոսի քովն երթայ. կանչեց իր աղջիկը Եւպրաքսէն, խրատ տալէն ետեւ ձեռքը յանձնեց ունեցած երկիրներուն թղթերը, ապսպրեց վանքերու և աղքատներուն տալ. իրեք օրէն վախճանեցաւ։

Ասոր մեռնելը լսելով նշանածին հայրը հասկըցուց Թագաւորին՝ որուն խորհրդականն էր՝ թէ Անտիգոնոսին կնիկը մեռնելով՝ Եւպրաքսէ աղջիկը առանց մօր, առանց վերակացուի մնացած էր՝ հրամմէիք որ հոս գայ իր նշանածը առնելու։ Շուտ մը հրաման գրեց Թագաւորը, իրեն մեծ խոստմունքներ ընելով։ Բայց

Եւպրաքսէն իր ձեռքովը պատասխան գրեց՝ յիշեցընելով իր միտքը, որ մօրը հաւանութեամբը Քրիստոսի էր տուած զինքը, աշխըրքի անուն չէր ուզեր լսել. աղաչելով որ հօն եղած իրենց գեղերը ապրանքները՝ աղքատներուն տայ ու վանքերուն։ Թագաւորը գովեց Եւպրաքսեայ միտքը. ան ապրանքներն ալ իրեն ուզածին պէս ընել տուաւ։

Ան ատենը տասուերկու տարուան էր եղած Եւպրաքսէ կոյսը, որ լսելով Թագաւորին ըրածը խիստ ուրախացաւ։ Օրէ օր իր ճգնութիւններն աւելցուց. օրը ժում մը կ՚ուտէր աղ, հաց, ջուր. միայն տօն օրերը ոսպ ու կանանչեղէն. անդադար աղօթք կ՚ընէր, Աստուածաշնչին տեղեակ ըլլալով միշտ կը կարդար, իրեն ջանքն էր առաքինութիւն վաստըկիլ, մանաւանդ խոնարհութիւն ու հեզութիւն. ամենուն ծառայութիւնը կը նայէր որ ինքն ընէ։ Վանքին մէջ կանոն մը կար, երբոր փորձութիւն մը կու գար սատանայէն՝ կը զուրցէին մեծաւորուհիին. ան ալ պաք ու աղօթք կը յանձնէր, ինքն ալ ջերմեռանդութեամբ աղօթքի հետ կ՚ըլլար։ Երբոր Եւպրաքսեայ ալ ասանկ հանդիպեցաւ, ամընչցաւ զուրցելու. անկէց տրտում էր կեցած, կու լար, չէր ուզեր ոչ հաց ուտել, ոչ ջուր խմել. տեսնելով որ՝ մեծաւորուհին ոմանց փորձութիւն քաշողներուն քար կրել կու տար, մոխիր ցանել կու տար իրենց հագուստին վրայ, ինքն ալ անանկ սկսաւ ընել. բայց մէկալ կուսանքը իմանալով՝ հասկըցուցին մեծաւորուհիին, ան

ալ կանչեց Եւպրաքսէն յորդորելով խոստովանցուց. սատանան է, ըսաւ, որ փորձութեան հետ մէկտեղ ամօթ կը բերէ, զուրցընել չի տար որ դեղն ալ չի գտնես հոգւոր կարգով ու աղօթքով՝ որ աս բանիս համար դրեր են սուրբ հարք. բայց դուն խոստովանելովդ սատանային գլուխը կոխէ, որ Քրիստոսէ պսակը առնես։

Աս լսելով՝ վրան աղօթք ըրաւ, մէկի մը յանձնեց որ մեծ մարապետներէն մէկն էր, Յուլիա կ՚ըսուէր՝ որ խիստ սէր կապեց Եւպրաքսեայ վրայ, աղէկ խրատներ սկսաւ տալ. կը յորդորէր սատանային փորձութիւնները միշտ զուրցել հոգւոր մօրը, որպէս զի անոր աղօթքովը յաղթէ սատանայի։ Եւպրաքսէն աս խրատները լսելով՝ անկէց ետքը բան մը չէր պահեր իր հոգւոր մօրմէն. հրաման խընդրեց երկու կամ իրեք օրը ժում մը ուտելու՝ ան ատենն որ ինքը տասներօթը տարուան էր եղած։ Մեծաւորուհին ալ զինքը փորձելու համար ծանր գործքեր սկսաւ յանձնել. տեղ մը քարեր կային, հրամմեց անոնք կրել՝ իբր թէ շէնք շինելու համար պէտք էին. Եւպրաքսէն ալ սիրով կը կրէր, կը նայէր որ իր մարմնաւոր գեղեցկութիւնը աշխատանքով պաքով աւրէ տգեղցընէ։ Տասնըհինգ օր քարերը կրելէն ետև՝ հոգւոր մայրը փորձելու համար հրամմեց իրեն ան քարերը ուրիշ տեղ տանել. տասնըհինգ օր ալ ան քարերը կրեց. իրեն սովորական գործքերէն ալ, պաքէն ալ ամենևին ետ չի կեցաւ։ Փռնապան ալ ընել տուաւ՝

որ հաց չլինէ ամմէնուն համար, Եւպրաքսէն առանց մէկի մը օգնելու կ'ընէր, ուրիշ կուսանքներու ալ կը ծառայէր։

Սատանան տեսնելով որ չի կրնար աս աղջըկանը յաղթել, գիշեր մը երբոր քուն էր՝ իր նշանածին կերպարանքը մտնելով բազմութեամբ ներս մտաւ՝ որ զինքը առնէ տանի. Եւպրաքսէն վախնալէն կանչել սկսաւ, ինչուան լսեց մեծաւորուհին եկաւ արթընցուց. երբոր պատմեց Եւպրաքսէն տեսածները, մեծաւորուհին սիրտ տուաւ. Քրիստոս քեզի հետ է, ըսաւ, չի թողներ քեզ սատանային ձեռքը։ Գիշերուան ժամը զուրցելէն ետև հրամմեց Եւպրաքսեայ ոտքի վրայ կենալով սուրբ կուսանքներուն վարքը կարդայ. Եւպրաքսէն ալ անանկ աղէկ կարդաց որ՝ ամմէնն ալ լաց շարժեց։

Ասանիկ օրէ օր առաջ կ'երթար հոգևոր ճամբու մէջ. ամմէն ժամասացութեան ատենը անխափան կը գտնուէր, ամմէն աշխատանքի գործքի կը վազէր, աշխարհական խօսքերէն կը փախչէր, հոգևոր խօսքերը ջերմեռանդութեամբ կը լսէր։ Հրաման ուզեց մեծաւորուհիէն շաբաթնիբուն հինգ օր անօթի կենալ, միայն շաբաթ ու կիրակի կերակուր ուտել. որովհետև շատ է, ըսաւ, իմ քաշած պատերազմս սատանային ձեռքէն։ Ան ալ հրաման տուաւ. միայն զգուշ կեցիր, ըսաւ, որ չի հպարտանաս. չըլլայ թէ ուրիշ դիւցէն սատանային որոգայթը իյնաս աւելի պաքիդ համար։

Բայց սատանան ուրիշ փորձութիւն մը հանեց անոր դէմ. քուրերուն մէջէն մէկը Գերմանա ըսուած՝ խիստ հակառակ ընկաւ Եւպրաքսեայ դէմ. միշտ կ'անարգէր կը նախատէր. կեղծաւորութեան համար անչափ պաք կը բռնես, կ'ըսէր, որ քեզ մեծաւորուհի ընել տաս։ Եւպրաքսէն թողութիւն ուզելով իրմէ՝ միշտ կը նայէր խոնարհութեամբ սիրտը շահել։ Երբոր չեղաւ՝ մեծաւորուհին կանչեց Գերմանան, աղէկ մը յանդիմանելէն ետև՝ քանի մը օր իրենց ժողովքէն դուրս հանեց, հազիւ Եւպրաքսէին աղաչանքովը ներս առաւ։

Եւպրաքսէն երբոր քսանըեօթը տարուան եղաւ, խնդրեց հոգևոր մօրմէն որ բոլոր մեծ պաքը անօթի անցընէ. որպէս զի կատարեալ յաղթեմ, ըսաւ, սատանային՝ ինչպէս որ դուն յաղթեցիր. որովհետև Քրիստոս մեր տէրն ալ կ'ըսէ. Ա. « [illegible] »։ Հոգևոր մայրն ալ մէկալ քուրերուն աղաչանքին համար հրաման տուաւ։ Երբոր ծաղկազարդն եկաւ՝ աղաչեց որ ինչուան աւագ հինգշաբթի ալ իր ծոմը չաւրէ, անանկով սուրբ հաղորդութիւնը առնէ։ Բայց ան օրը անանկ մարմրիլ մը եկաւ իրեն որ գետինն ընկաւ, հազիւ կրցան տանել եկեղեցին սուրբ խորհուրդը առնել. անով զօրացաւ։

Աղօթքը լմնալէն ետև հոգևոր մայրը խրատ տուաւ չափէն աւելի ճգնութիւն չընել. ան օրը հաց ուտելէն ետև ապըսպրեց ամմէն օր մէյմէկ ժամ ուտել. անկէց ետքը Եւպրաքսէն ալ անանկ ըրաւ։ Բայց սատանան մարմնաւոր

հարուածներով սկսաւ փորձել սրբուհին. օր մը հորէն ջուր քաշելնին՝ յանկարծ հորին մէջը ձգել տուաւ գլխիվար. վազեցին մէկալ կուսանք, երբոր հորէն հանեցին՝ ամենեւին անվնաս գտան. որովհետեւ Եւպրաքսէն իյնալ-նինի օգնութիւն կանչեր էր զՔրիստոս. հորէն ողջ ելաւ ալ աւելի սկսաւ աշխատիլ: Ուրիշ օր մը փայտ կոտրելնին՝ սատանան անանկ բռնեց կացինն որ ծռելով իր ոտքին զարկաւ. անանկ գետինն ինկած մարած գտան՝ ինչուան որ ուրիշները հասան, ջուր զարնելով երեսին խաչակնքելով արթնցուցին. ետքը նորէն աշխատանքի տուաւ զինքը: Օր մըն ալ փայտ կոտրելէն ետեւ երբոր շալակն առած սանդուխքը կ՚ելլէր, սատանան յանկարծ զարկաւ, վերէնիվար գլորեցաւ. քովինները մեռած կարծեցին զինքը. բայց Եւպրաքսէն զօրութեամբն Քրիստոսի ոտքի վրայ կեցաւ անվնաս: Անգամ մըն ալ երբոր կրակին առջեւ կեցած բան կ՚եփէր, անանկ եռալով դուրս պօռթկաց որ երեսին ու վրան ցաթկեց. ան ատենն ալ անանկ պահեց զինքը Աստուած, որ բան մը չիմացաւ:

Սատանան ասանկ զանազան փորձանքներով կ՚ուզէր կոյսը կորսնցընել, Քրիստոս ալ զանազան հրաշքներով կը փառաւորէր: Մէկ դիւահար կնիկ մը բերին խիստ կապած, երկրթներով կապած՝ վանքէն դուրս ձգեցին, բերողները փախան. մէկը չէր կրնար մօտիկնալ, կերակուրն ալ հեռուանց երկնցընելով կու տային. որչափ որ աղօթք ըրին՝ չի կրցան

բժշկել: Բայց միայն Եւպրաքսէն իր մեծաւորուհիին հրամմելովը քովը կ՚երթար կերակուրն ալ կու տար: Գերմանա մարապետն ալ որ նախանձ ունէր Եւպրաքսեայ վրայ, փորձեց ինքն ալ գնաց կերակուր տալու. դիւահար կնիկն ասոր վրան վազեց, լաթերը պատռելով գետինը ձգեց, ակռաներովը խածնել սկսաւ մարմինը, մէկը չի կրցաւ խալըսցընել, միայն Եւպրաքսէ կոյսը, որ Գերմանան ազատեց, դիւահարին վրայ ալ շատ աղօթք ըրաւ, գաւազանով զարնելով յանուն Յիսուսի կը հրամմէր դեւին որ ելլէ. անիկայ կ՚աղաղակէր՝ չեմ ելլեր, ելլելու ըլլամ ո՞ւր երթամ, կ՚ըսէր. Եւպրաքսէն հրամմեց՝ ելլես երթաս արտաքին խաւարն անշէջ հուրը: Սատանան երբոր լսեց աս Քրիստոսին խօսքերը, վայ տալով իրեն՝ ըսաւ. վայ ինծի որ մէկ աղջիկէ մը կը բռնադատուիմ. աս ըսելով՝ ծուխ մը հանելով հալածեցաւ գնաց. ամէնը զարմացան: Ասանկ ալ եօթը տարուան տղայ մը անդամալոյծ խուլ ու համր բռընոցուց:

Աս բաներս ըլլալէն ետեւ գիշեր մը տեսիլք տեսաւ մեծաւորուհին՝ որ լուսաւոր մարդիկ իրեն կ՚ըսէին. Եւպրաքսէն ա՛ռ մեզի բեր, անմահ թագաւորն ամէնուն տէրը կ՚ուզէ անիկայ: Երբոր առին տարին՝ մէկ գեղեցիկ դուռ մը հասան որ ինքիրմէ բացուեցաւ, ան դռնէն ներս տարին Աստուծոյ առջեւ կեցուցին, որուն ոտքը պագաւ Եւպրաքսէն. բիւրաւոր հրեշտակներ ալ անուշ ձայներով երգել սկսան. հոն մայրն Աստուծոյ կեցած կը ցցնէր իրեն

անձառելի փառքը անթառամ պսակը ընելով, աս է վարձքը, որդեակ, քու ճգնութեանդ որ ինչուան հիմա քաշեցիր, տասն օրէն պիտի գաս վայելես։

Երբոր աս տեսիլքը պատմեց ամմէն կուսանքներուն, ամմէնն ալ լալ սկսան. ինչպէս պիտոր զատուինք, կ'ըսէին, անոր սուրբ ընկերութենէն։ Եւպրաքսէն ալ լսելով՝ ան ալ լալ սկսաւ. մէկ բարեգործութիւն մը չունիմ, կ'ըսէր, որ համարձակիմ Քրիստոսի առջին երեւնալու, վայ իմ ծուլութեանս. ես կարծէի որ դեռ շատ պիտոր ապրիմ, պտուղ արժանի ապաշխարութեան կրնամ ընել. հիմա ասանկ թոյլ խորհրդով ինչպէս արժանի պիտոր ըլլամ Աստուծոյ առջին ելլել. գոնէ տարի մըն ալ ապրէի՝ որ ատեն ունենայի բարեգործութիւն մը ընելու։ Մեծաւորուհին յոյս կու տար կը քաջալերէր՝ նորէն տեսիլքը պատմելով։

Եւպրաքսէն աղէկ հասկընալով Աստուծոյ կամքը, Յիսուսի ու Աստուածածնայ բարեխօսութեանը վրայ ապաւինելով, հրաժարական ողջոյնը տուաւ իր հոգեւոր մօրն ու ամմէն կուսանքներուն. ժամ մնաւ, գիշերնիլուս աղօթքի հետ ըլլալով՝ պատարագ տեսնելէն ետեւ հաղորդուեցաւ. ժամէն ելաւ, հիւանդ պառկեցաւ։ Ամմէն կուսանքները քովը շարուած կու լային կ'ողբային իրմէ բաժնուելուն վրայ. անիկայ աղօթքյանձնեց որ մէկտեղ ըլլան. երբոր լմնցաւ, սրբուհին ալ հոգին աւանդեց իբր երեսունըութը տարուան, երեսուն տարի վանքին մէջը կենալէն ետեւ։

ՍՈՒՐԲ ԲԱՐՍԵՂ

Կեսարիա ծնաւ. իրեն առջինները սեբաստացի էին, բայց հայրը նէոկեսարացի էր, նոյն անունով Բարսեղ կ'ըսուէր. մայրը կեսարացի էր Եմելիա անուն, երկուքն ալ սուրբ, իր պապն ալ ու քեռին ալ մարտիրոս եղած էին, իր ամմէն տունն ալ սրբակաց մարդիկ էին։ Իսկ իրեն Մակրինա քոյրը ամմէնէն երեւելի եղած էր սրբութեամբ ու իմաստութեամբ, որ իր եղբայրներն ու քոյրերը ամմէնն ալ իր ձեռքը մեծցուց աղէկ հոգեւոր կրթութիւն տալով. անանկով ասոնք իբր թէ ամմէնն ալ տնով տեղով սուրբ եղան։

Բարսեղ իր պզտիկութեան ատենը ծանր հիւանդութիւն մը քաշեց. հայրը խիստ տրտմելով՝ քունին մէջը տեսաւ որ Քրիստոս կ'ըսէր իրեն, ինչպէս որ աւետարանին մէջը գրած է. Ե՛րթ, որդին քո կենդանի է։ Ինքն ալ անոր պէս հաւատալով՝ բոլորովին ողջընցած գտաւ իր տղան. որուն աղէկ կրթութիւն տուաւ թէ աստուածպաշտութեան և թէ ուսման մէջ։ Երբոր տասնըվեց տարուան եղաւ, հայրը վախճանած ըլլալով՝ Բարսեղ իր ուսումնասիրութիւնը եւելցուց. աղէկ սորվելու համար ասդին անդին քալեց, Աթէնք գնաց. ուր գտնելով իր գաւառակիցը Գրիգոր Նազիանզացին, խիստ սէր կապեցին երկուքը իրարու հետ. մէկզմէկ կը յորդորէին առաջ երթալու ուսման

ու առաքինութեան մէջ։ Բայց Բարսեղ չէր գտաւ Աթէնքը ինչպէս որ կը կարծէր. համ մը չառաւ. իրեն սիրտը վերին իմաստութիւնը կը փնտռէր. իսկ աթենացիք միայն երկրաւոր գիտութեան ետեւէ ընկած էին, անոր համար Աթէնքը ունայնութիւն կը կոչէր Բարսեղ։ Գրիգոր կը յորդորէր անիկայ սիրտը չէ կոտրել, ինչուան որ ուսմունքնին լմնցընեն, ըտքը երկուքը մէկտեղ հոգեւորին տան զիրենք. ասանկով աս երկու երիտասարդքը մէկ ընտիր օրինակ մը էին եղած Աթէնքի մէջ իրենց առաքինի վարքովը։ Բարսեղ երբոր դարձաւ Աթէնքէն, իրեն Մակրինա քոյրը որ էր լման իմաստուն կուսան, վախնալով չըլլայ թէ Բարսեղ երկրաւոր գիտութիւնը սորվելով սիրտը փքուի, հոգեւոր իմաստութենէն պաղի, շատ խրատ կու տար իրեն քրիստոնէական կատարելութեան ետեւէ իյնալ։ Աս քրոջը խրատներէն Բարսղին սիրտը աւելի վառուելով, իր սէրը աշխարհային գիտութենէ փառքէ բոլորովին կտրեց, աստուածային իմաստութեան տուաւ.

Ճամբայ ելաւ, Երուսաղէմ ու Միջագետք գնաց ուր որ կրօնաւորներ կային. աւելի Եգիպտոսի անապատը գնաց ճգնաւորներուն քով, որ ան ատենը մէկ Աթէնք մըն էր աստուածային իմաստութեան. ան ճգնաւորներուն վրայ ինչ առաքինութեան ծաղիկներ որ տեսաւ՝ իր վրայ ժողվեց, զինքը կատարելագործեց։ Երբոր Կեսարիա դարձաւ, տեսաւ որ իր մայրն ու Մակրինա քոյրը կուսանաց

վանքը մտած էին. ինքն ալ անոնց նմանելով անապատի մը մէջ քաշուեցաւ. ճգնութեան, աղօթքի ու կարդալու հետ եղաւ, ամէն առաքինութեան մէջ զինքը կրթեց։

Նէոկեսարացիք շատ կը յորդորէին Բարսեղն որ իր հօրը տեղն անցնի, դպրատուն բանայ տղոց իր հօրը պէս, շատ բան իրեն խոստանալով։ Կեսարացիք ալ կուզէին որ՝ իրենց եկեղեցւոյ պաշտօնեայ ըլլայ. բայց Բարսեղ մէկն ալ յանձն չառնելով կը զմայլէր երկնային մտածութեամբ՝ որ միայն առանձնութեան մէջ կրնայ ըլլալ։ Աս իրեն կատարելութեան վարքը տեսնելով շատ եղբայրներ քովն եկան, զինքը հոգեւոր հայր ընտրելով՝ կրօնաւոր եղան իրեն ձեռքին տակը. Բարսեղ ալ աղէկ կրթելով զանոնք գիտուն վարդապետութեամբ, տեսական ու գործնական վարք սորվեցընելով, կանոններ շինեց, որ ան կանոններուն վրայ երթան միակերպ։ Ասկից ետքը եղաւ որ սուրբ Բարսղին կարգն ու կանոնադրութիւնը մտաւ ամէն արեւելք, ինչպէս որ ինչուան հիմա կը քշէ։

Եւսեբիոս Կեսարիոյ եպիսկոպոսը քահանայ ձեռնադրեց Բարսեղը. աս բանս շատ դէմ եկաւ Բարսղին, բայց իրեն պարտքը ընելու համար՝ սկսաւ եկեղեցւոյ մէջ քարոզ տալ, առակաց գիրքը մեկնել, ատեն ատեն ալ պարապ գտածին պէս նորէն կառանձնանար, աղօթքի ու ճգնութեան հետ կ՚ըլլար. ուրիշ աշկերտներ ալ կը ժողվէր, կրօնաւորութիւն կը սորվեցընէր, աղքատներու ալ կը համնէր։

Չար Յուլիանոսը որովհետեւ Բարսղի հետ մէկտեղ կարդացած էր Աթէնք քաղաքը՝ համարձակեցաւ թուղթ գրել իրեն, հազար լիտր ոսկի ուզելով Պարսից դէմ պատերազմելու համար։ Բարսեղ յայտնի խօսքերով յանդիմանեց անոր ըրած չարութիւնները, իր քրիստոնեայ ժողովրդեան աղքատութիւնն ալ հասկցուց։ Սրբոյն Բարսղի աղօթքովը եղաւ որ, կ'ըսեն, ետքը չար Յուլիանոսը յանկարծ սատկեցաւ։

Բայց Յուլիանոսին տեղը Վաղէս կայսրը նստաւ. աս ալ արիոսեան ըլլալով՝ ուրիշ հալածում մըն ալ աս հանեց. ան ատենը սուրբ Բարսեղ անապատէն ինջնելով, ուղղափառները հաստատեց, արիոսեանները պապանձեցուց խօսքով ու գրով. Վաղէսին առաջարկութիւնն ալ մերժեց։ Ետքը երբոր եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ Կեսարիոյ վրայ, ան ատենը աւելի ջանք ըրաւ արիոսեան աղանդը բոլորովին ջնջելու անկից, նաեւ ուրիշ աղանդներն որ ան ատենը կային. լուսաւոր խօսքերով ճառեր, քարոզներ, մեկնութիւններ կը գրէր, գրով եւ վարդապետութեամբ կ'աշխատէր. ատոր անոր, աւելի երեւելի եպիսկոպոսներուն թըղթեր կը գրէր. ո՛ւր որ կռիւ ու տարաձայնութիւն կար ուղղափառ եպիսկոպոսաց մէջ՝ կը շտկէր. աստուածսիրութիւն ու եղբայրսիրութիւն հաստատելու համար ժողովրդեան մէջ բանէ մը ետ չէր կենար, թէ եւ բամբասուէր նախատուէր. իր աղօթքներն ալ, ճգնութիւններն ալ միշտ կ'ընէր, թէպէտ եւ տկար էր ու հիւանդոտ։

Վաղէս կայսրը լսելով սրբոյն Բարսղի նախանձը արիոսեանց դէմ՝ ուզեց քշել. բայց իր տղան ալ, կինն ալ ծանր հիւընդցան. իրեն գրիչն ալ իրեք անգամ կոտրեցաւ քանի անգամ որ ձեռքն առաւ վճիռը գրելու. գիտցաւ որ սրբոյն հրաշքներն են, քովը կանչեց. աղաչեց որ բժշկէ։ Սուրբ Բարսեղ առաջարկեց՝ թէ որ թողնես, ըսաւ, արիոսեան մոլորութիւնը, ան ատենը տղան կը բժշկուի. բայց Վաղէս չի դառնալով իր մոլորութենէն՝ տղան մեռաւ. Վաղէսին տեղը Մոդեստիոս եպարքոսը դարձաւ ուղղափառ եղաւ, երբոր զինքը ողջնցած տեսաւ ծանր հիւընդութենէ՝ սրբոյն Բարսղի ձեռք դնելովն ու աղօթքովը։

Աս սրբոյն խօսքերն ու քարոզութիւնը մէկ ուրիշ զօրութիւն մը ունէին, բոլորովին ըլլալով աստուածային. ինչպէս որ սուրբ Եփրեմ յայտնի տեսաւ որ Բարսղին խօսելու ատենը վրան լուսաւոր աղաւնի մը կեցած էր օրինակ Հոգւոյն սրբոյ. ինչ իմաստութեան խօսքեր որ կը խօսէր ժողովրդեան՝ ան աղաւնին էր որ անկաճնիվար կը զուրցէր։

Ասանկ զարմանալի վարուք քաղաքավարութեամբ ապրելով սուրբ Բարսեղ՝ լսեց որ Վաղէս կայսրը ուղղափառներուն հալածողը պատերազմի մէջ մեռեր է, ետեւէն Թէոդոս կայսրը նստելով՝ ուղղափառ եպիսկոպոսները ետ դարձուցեր է քշուած տեղերնէն, ատոր վրայ սիրտը հանգչեցաւ. անանկ հանգիստ սրտով վախճանեցաւ յամին 380։

ՍՈՒՐԲ ԱՆՏՈՆ

Աբբայ կամ Անապատական

Անիկայ եգիպտացի էր (ղպտի), բարեպաշտ ու հոգեւոր ծնողաց զաւակ. պզտիկուց տանը մէջ փափուկ մեծցած աղօթասէր ժամասէր տղայ մըն էր, հեզահոգի, հնազանդ. մէկ նեղութիւն մը չէր տուած իր ծնողացը. կարդացողութիւն չունէր, ուսում չի յոտէր, բայց աստուածաշնչին խօսքերուն խիստ փափագով մտիկ կը դնէր, ըսածները բռնել կը նայէր:

Երբոր տասնըութը տարուան էր՝ մեռան իր ծնողքը ինքն ու քոյրը մինակ մնացին. վեց ամիս անցնելէն ետեւ ժամ երթալու ատեն առաքելոց վարքը կը մտածէր՝ թէ ինչպէս ամմէն բան թողլին, Քրիստոսի ետեւէ գնացին. ուրիշ աշակերտաց վարքն ալ միտքը կը բերէր, որ իրենց ամմէն ունեցածը կը ծախէին, գինը առաքեալներուն կու տային որ աղքատաց բաժնեն: Ասոնք մտածելնին՝ մէյմըն ալ ժամուն մէջ ան օրուան աւետարանը լսեց որ կը կարդային. Եթէ կամիս կատարեալ լինել, երթ վաճառեա զամենայն զոր ինչ ունիս և տուր աղքատաց, և եկ զկնի իմ և ունիցիս գանձս 'ի յերկինս: Աս խօսքը իրեն սիրտը մտաւ, լուսաւորուեցաւ, իրեն համար ըսուած սեպեց. իր ունեցածները, ու-

կի արծաթ ամմէնն ալ ծախեց, աղքատաց տուաւ, միայն քիչ մը բան իր քրոջը համար պահեց. իր արտերն ալ հոն եղող գեղացիներուն պարգևեց:

Երբոր մէյմըն ալ ժամը մտնելով լսեց աւետարանին խօսքը. Մի հոգայք վասն վաղուին, ինչ որ պահեր էր քրոջը համար՝ ամմէնն ալ աղքատներուն բաժնելով արտօրնօք՝ իր քոյրը յանձնեց հաւատարիմ կուսանքներուն. անանկով ամմէն հոգէ խալըսելով՝ գեղէն դուրս առանձին բնակիլ սկսաւ, կարգով կանոնով զինքը ճնշել. ան ատենը ինքը քսան տարուան մը կար: Կոմա գեղին մօտիկ մէկ ծեր մը տեսաւ բնակած որ խիստ ճգնութիւն կ'ընէր. ինքն ալ անկից բարի օրինակ առնելով գեղէն հեռու սկսաւ բնակիլ յամին իբր 270, անոր նման ճգնութիւններ ընել:

Ասոր բարի յօժարութիւնը տեսնելով սատանան, սկսաւ միտքը փորձութիւն ձգել. յիշեցընելով ազգականներուն գութը, ունեցած մեծութիւնը, բռնած ճամբուն դժուարութիւնը. բայց սուրբ Անտոն հաւատքով աղօթքի հետ ըլլալով՝ ամմէն փորձութեան վրայ կ'ելլէր: Ետքը սկսաւ ցանկութեան խորհուրդներով տանջել. անոր ալ յաղթեց սուրբ Անտոն աղօթքով, պաքով ու ճգնութեամբ. անանկ որ՝ չիդիմանալով սատանան, օր մը գարշելի տղի մը կերպարանքով երևցաւ, իրեն ոտքին տակն ընկած կը գանգտէր ըսելով՝ ես շատ մարդ խաբեցի գետինը ձգեցի, հիմա քեզնէ յաղթուեցայ: Սուրբ Անտոն ըսաւ.

Տէր է իմ օգնական, և ես ոչինչ չերկնչիմ իմ։ Աս սաղմոսը լսելուն պէս սատանան հալածեցաւ, մէյմըն ալ քովը չեկաւ։

Բայց սուրբ Անտոն գիտնալով որ սատանան շատ ճամբաներ ունի մարդը կորսնցընելու, անկից ետև ալ աւելի շատցուց իր ճգնութիւնը. օրը ժամ մը կ'ուտէր, երբեմն ալ երկու իրեք օրն անգամ մը, կամ շաբաթն անգամ մը. կերածն ալ աղ ու հաց, խմելիքը ջուր. խոտի վրայ կը պառկէր, շատ հեղ ալ գետնի վրայ. գիշերնիլոյս աղօթքի հետ կ'ըլլար, իրիկուընէ արևելք դառնալով աղօթք կը սկսէր, անանկ մը կը վերանար մտքովը որ ինքը չիմանալով մէյմըն ալ արևը երեսը ծագած առտու եղած կը գտնէր։ Հեռու տեղ քարայրի պէս տեղուանք կային. անոնցմէ մէկին մէջ մտաւ, բերանն ալ գոցել տուաւ մէկի մը որ իրեն հաց կը բերէր. հոն տասնըհինգ տարի կեցաւ սաստիկ ճգնութեամբ։

Սատանան վախնալով չըլլայ թէ ուրիշներն ալ օրինակ առնելով՝ իրեն նման անապատը քաշուին, գիշեր մը շատ սատանաներով վրան վազեց, անչափ ծեծեց որ մեռելի պէս գետինն ինկաւ. հաց բերող եղբայրը անանկ ինկած տեսնելով, շալկեց գեղին ժամը տարաւ, ուր ամէնը մեռած կարծեցին. բայց սուրբ Անտոն կէս գիշերուան արթըննալով՝ նորէն իր տեղը տանել տուաւ. ծեծին ցաւէն չի կրնալով ոտքի վրայ աղօթք ընել, գետնատարած կ'ըսէր, ինչ ընէք, ասկէց աւելի ալ ընէք՝ Քրիստոսի սիրոյն իս չէք կրնար բաժնել. Թէ յարիցէ

'ի վերայ իմ պատերազմ, ոչ երկնչի սիրտ իմ սաղմոսը կը զուրցէր։

Սատանաները կատղելէն՝ տեղը թնդացուցին. խցին չորս դիէն պատռելով՝ կերպ կերպ ահռելի գազաններու կերպարանքով վրան վազեցին, ողջ ողջ կուլ տալ կ'ուզէին։ Սուրբ Անտոն վրանին նայեցաւ, լուսաւոր հաւատքովը ըսաւ. թէ որ ձեր քովը ուժ ըլլար, մէկերնիդ հերիք էր, բայց Քրիստոս ձեր ուժը ոչնչացուց. թէ որ Աստուծմէ հրաման ունիք՝ ինչ որ կրնաք ըրէք, չէ նէ ինչո՞ւ ասչափ չփոթեր էք. մեր պահապանը սուրբ խաչն է, Քրիստոս է։ Աս ըսելէնին վեր նայեցաւ, տեսաւ տանիքը բացուած, լոյս մը որ վրան կ'իջնար. սատանաները իսկոյն հալածեցան, իրեն ցաւերը վերջացան, իր ծակծըկած խուցն ալ շինուեցաւ. ան ատենը աղաղակեց, ո՞ւր էիր, տէր իմ Յիսուս, ո՞ւր էիր ասչափ ատեն։ Ձայն եկաւ իրեն վերէն. հոս էի, ով Անտոնիէ, քու կռուելդ կը տեսնէի. որովհետև համբերեցիր և յաղթեցիր, ես ալ քեզի միշտ օգնական ըլլամ, ամէն աշխարհ անուանի ընեմ։ Աս խօսքէս անանկ ուժ առաւ սուրբ Անտոն, որ առջինէն աւելի զօրացաւ։

Ասկէց ետքը բաղձալով աւելի անզբաղ Աստուծոյ ծառայելու, գնաց սուրբ Անտոն վերյիշեալ ծերոյն աղաչեց՝ որ մէկտեղ ներսի անբնակ անապատը երթան. աղէկ իմացած էր որ Աստուծոյ ծառայելու մէկ հատիկ ճամբայ՝ մարդէս փախչելն է։ Երբոր ան ծերը աս բանիս նորութիւնը յանձն չառաւ՝ իր ծերու-

թիւնը պատճառ բերելով, ինքը մինակ սկսաւ դէպ 'ի անապատն երթալ. ան ատենը սուրբ Անտոն երսունըհինգ տարուան մը կար: Ճամբան տեսաւ արծըթէ աման մը ձգած. հասկընալով որ սատանային որոգայթն է, քամահրելով մը անցաւ գնաց, իսկոյն ան արծաթն ալ աներեւոյթ եղաւ. քիչ մը առաջ երթալով ոսկիի մեծ կտոր մը տեսաւ, անկից ալ անցնելով լեռ մը ելաւ. վրան քարայր մը գտաւ լեցուն գազաններով, որոնք սուրբը տեսածնին պէս փախան. հոն մնելով քարերով գոցեց դուռը, քսան տարի կեցաւ. ոչ ինքը դուրս ելաւ, ոչ ալ ներս մարդ առաւ. երկու հեղ միայն տարին հաց կը տանէր մէկը, վերէն ներս ձգելով: Եկողներ կ'ըլլային զինքը տեսնելու, բայց ներսէն կռուելու ձայն կ'առնէին. ի՞նչ կեցեր ես հոս, մեր տեղն է ասիկայ, ել գնա: Սուրբ Անտոնին ձայնն ալ կ'առնէին՝ որ անոնց դէմ կը խօսէր. առաջ կը կարծէին որ ներսը մարդ կայ, ետքը ծակերէն նայելով միայն սուրբը կը տեսնէին. անկէց կ'իմանային որ սատանաներուն կռիւն է: Ասոնք յայտնի տեսնելով որ սուրբ Անտոնին սորվեցուցած ճամբան՝ մարդէ փախչել առանձնանալը՝ շատ հոգի փրկել տայ պիտոր մեղքերէ հեռացնելով, անհնարին կը կատղէին հետը կը կռուէին. աս կռիւն էր որ եկողները կը լսէին, վախնալով կը փախչէին ետ կը դառնային:

Երբոր յամին 306 մեծն Կոստանդիանոս թագաւորեց, ան ատենը քրիստոնէութիւնը

համարձակ ըլլալով՝ շատ ցաւագարներ կուգային կը բժշկուէին. շատ մարդ ալ քովը գալով իրեն խօսքերը լսելով, սրտերնին կը շարժէր. իրեն աշակերտ կ'ըլլային, անանկ որ՝ քիչ ատենի մէջ ան մեծ անապատը լեցուեցաւ կրօնաւորներով. ամմէնուն առաջնորդող, սորվեցընող եղաւ սուրբ Անտոն: Ասոնցմէ օրինակ առնելով ուրիշ դիերն ալ քանի ճգնաւոր որ կային, անոնք ալ աղաչեցին իրեն որ գայ՝ իրենց ալ սորվեցընէ ան կրօնաւորական վարքը: Սուրբ Անտոն անոնց ալ յօժարութեամբ կ'երթար կը սորվեցընէր. թէպէտ երթալու գալու ատենը մէկ գետէ մը կ'անցնէր որ մէջը լեցուն էին գազաններ:

Հալածումի ատենը երբոր լսեց թէ Աղեքսանդրիայի մէջ շատ քրիստոնեայ կը նահատակուէին, իրեն գլխաւոր աշակերտներովը հոն եկաւ որ ինքն ալ մարտիրոսութեան արժանի ըլլայ: Քրիստոնեաները դատաւորին առջեւ տանելու ատենը՝ քովերնին կու գար սիրտ կու տար. բանտը դրած ատեննին կ'երթար կը մխիթարէր կը ծառայէր անոնց. գլխատուելու ատեննին ինքն ալ հոն կը վազէր. անոնց նահատակուիլը տեսնելով՝ անանկ կ'ուրախանար իբր թէ ինքն էր որ մարտիրոս եղաւ:

Իրեն ասչափ համարձակութիւնը տեսնելով՝ հասկըցուցին դատաւորին. ան ալ սաստիկ հրաման մը հանեց աբեղայ մը չերեւնալու, ու մինաց ատեանը գալու: Ասոր վրայ ամմէն ճգնաւորները պահուըտեցան, մինակ սուրբ Անտոնը չի պահուըտեցաւ, մանաւանդ աւելի ե-

ըռնալու համար՝ ճամբու վրայ կը կենար ուսկից որ դատաւորը պիտոր անցնէր։ Բայց Աստուած ուրիշ բանի համար էր պահեր զինքը. մէկը չի բռնեց. ինքն ալ տրտմիլ սկսաւ. Ետքն ալ տեսնելով որ հալածումը կը քիչնար՝ իր տեղը դարձաւ, մարտիրոսութեան տեղը ալ աւելի ճգնութեան տուաւ զինքը։

Հոն ալ եկողներուն շատութենէն ձանձրանալով՝ ճամբայ ելաւ հեռու տեղ մը երթալու։ Երբոր վերին Թեբայիդ պիտոր երթար երկինքէն ձայն մը եկաւ. թէ որ հանդարտութիւն կ՚ուզես գտնել, ներսի անապատը գնա։ Իրեք օր իրեք գիշեր քալելով հոն գնաց. բարձր լեռ մը հասաւ, որուն տակէն ջուր կ՚անցնէր, վրան ալ արմաւենիներ կային. իրեն հացն ու պիտոյքը կը բերէին ան վաճառականներն որ զինքը բերին։ Ասիկայ է երկրորդ անապատն որ սուրբ Անտոնի լեռ ըսուեցաւ. ինչուան հիմա վանք կայ հոն. (տես Ափրիկէին հատորը. երես 77)։ Հոն շատ աշակերտներ եկան սուրբ Անտոնի քով. որոնց համար վանք շինեց նստեցուց որ Պիսպիռի անապատ ըսուեցաւ։ Ինքը ներսի լեռը կ՚երթար, իրեն առանձին ճգնութեան հետ կ՚ըլլար. ամիսը քանի մը հեղ աս դին վանքը կուգար, եղբայրներուն կ՚առաջնորդէր կը խրատէր. ցորեն ու բրինձ բերել տուաւ. հոն ինքնիրեն գետինը կը բանէր, իրեն աշխատանքովը կ՚ապրէր. պարտէզ ալ տնկեց հոն. երբոր անապատին կենդանիները մտան հոն, Աստուծոյ անունովը սաստեց անոնց, մէյմըն ալ չի մտան չի դպան։

Սատանան հոս ալ զինքը հանգիստ չի թողաւ. իրեն նոր վարքին վրայ որ ամենուն կը սորվեցընէր՝ խիստ նախանձելով՝ քանի գազան որ կը գտնուէին՝ ամենն ալ վրան ժողվեց, որ վախնայ փախչի։ Սուրբ Անտոն հասկընալով, թէ որ Աստուծոյ հրամանովն էք եկած, ըսաւ, բզիկ բզիկ ըրէք զիս. իսկ թէ որ սատանան բերաւ ձեզ, տեղերնիդ գացէք։ Աս ըսածնին պէս՝ ամենն ալ մէյմէկ դի գացին։ Չի դադրեցաւ սատանան, աչքին ահաւոր տեսիլքներ կը ցցընէր. երբեմն սատանաներու բազմութիւն իրարու հետ կը զարնուէին, իրեն վրայ կը վազէին. բայց սուրբ Անտոն միշտ Քրիստոսի անունը տալով խաչ հանելով ամենն ալ կը հալածէր։

Առջի աշակերտներէն բարեկամներէն եկան բռնադատելով տարին զինքն որ մխիթարուին։ Ճամբան ծարուեցան. սուրբ Անտոն աղօթքի կենալով ջուր բխել տուաւ. իր քրոջն ալ տեսութեան գնաց, որ մայր էր եղած բազմութեան կուսանաց։ Հոն մէկ դիւահար մը բերին, սուրբ Անտոն չուզեց հոն բժշկել. Եգիպտոս խրկեց, հոն իսկոյն բժշկուեցաւ ինչպէս որ իրեն յայտնուեր էր. որովհետև կատարեալ հոգետես էր եղած, շատ բան կ՚իմանար. ասանկով տեսաւ սուրբ Հօրն Ամոնի հոգւոյն հրեշտակներով երկինքն ելլելը՝ տասուիրեք օր հեռու իր կեցած տեղէն։

Օր մը աղօթքի մէջ տեսաւ զինքը երկինք ելլել, բայց սև մարդիկ իրեն դէմ ելլելով՝ թող չէին տար. իրեն հրեշտակը կ՚ըսէր անոնց,

աս արդարն ինչ մեղք ունի որ թող չէք տար։ Այս սեւերը տղակուց ըրած մեղքերը համար բերել կ'ուզէին։ Հրեշտակն ըսաւ․ ան օրն որ աշխրքէս դուրս ելաւ, զինքն Աստուծոյ տուաւ, Աստուած ալ իրեն տղայութեան մեղքերը ներեց, կրօնաւորութեան ատենը մեղք մը չունի։ Երբոր սեւերը իրեն վրայ ակռայ կը կրճտէին, հրեշտակը չեխեց, ամմէնն ալ գետինն ընկան, սուրբ Անտոն շիտակ երկինքն ելաւ։ Այս տեսիլքը տեսնելէն ետեւ շատ օր լալու հետ կ'ըլլար սուրբ Անտոն, անօթի կը կենար․ եղբայրներ, կ'ըսէր, աղօթք ընենք որ վերի սատանաները մեզ չարգիլեն։

Օր մըն ալ եղբայրները հարցուցին․ մարդիկ մեռնելէն ետեւ հոգինին ինչ կ'ըլլայ։ Այս ատենը ձայն մը եկաւ իրեն․ Անտոնիէ, ել, տես։ Խցէն դուրս ելաւ տեսաւ որ բազմութիւն մարդկան թեւեր առած երկինքը կ'ելլէին, բայց մէկ սեւ ահռելի մարդ մը կեցած էր անանկ երկան որ՝ գլուխն երկինքը կը հասնէր․ ասիկայ թեւերն երկնցընելով շատը անոնցմէ վար կը քաշէր, գետինը կը ձգէր, ձգելովը կ'ուրախանար․ մէկալնոնք վեր թռչելով երկինքը կը մտնէին․ անոնց վրայ կատղելէն ակռայ կը կրճտէր։ Այս ատենը հասկցաւ սուրբ Անտոն որ անոնք քրիստոնէից հոգիներն էին, սեւ հսկայ մարդը սատանան էր՝ շատ քրիստոնեայ հաւատք ունենալնուն համար կ'ուզէին վեր ելլել, բայց մեղաւոր ըլլալնուն համար՝ սատանան անոնք դժոխքը կը ձգէր․ մէկալնոնք արդար ըլլալնուն համար երկինքը արքայութիւնը կը մտնէին։

Քանի մը արիոսեանք սուրբ Անտոնի քովը եկան, որոնք վռնտեց քովէն․ բայց ասոնք Աղեքսանդրիա դառնալով անանկ ձայն հանեցին թէ սուրբ Անտոնն ալ իրենց մտքովն է․ անոր համար սուրբ Աթանաս և ուրիշ ուղղափառ եպիսկոպոսներ ալ աղաչեցին, որ գայ ամօթ ընէ ան հերետիկոսները։ Սուրբ Անտոն մէկէն իջաւ Աղեքսանդրիա, բազմութեան առջեւ Քրիստոսի Աստուածութիւնը քարոզեց․ հոն կռապաշտներ ալ իր վրայ թափիլ սկսան, օրհնութիւն կը խնդրէին․ իրենց հիւանդները սրբոյն լաթերուն դպցուցածնին պէս՝ շուտ մը կը բժշկուէին․ աս հրաշքները տեսնելով՝ շատը քրիստոնեայ կ'ըլլային։ Այնչափ շատ էին եկողներուն բազմութիւնն որ իր աշակերտներէն ոմանք անդին հրել սկսան․ բայց սուրբ Անտոն ծիծաղելով մը կը զուրցէր անոնց․ աս եկողներուն բազմութիւնը աւելի չէն քան սատանաներուն բազմութիւնն որ լեռը մեր վրայ կու գային․ անոնք մեզի չարիք ընել կ'ուզէին, ասոնք բարիք ուզող են։

Փիլիսոփաներ ալ քովն եկան՝ մտուընին դնելով որ իրենց գիտութեամբը վրայ պիտոր ելլեն, անանկ մարդու որ չէր կարդացած․ բայց սուրբ Անտոն աստուածային գիտութեամբ անանկ կապեց զիրենք որ պապանձելով ետ դարձան․ ինչ որ լսեր էինք իր վրայ, շատ աւելի տեսանք, ըսին։ Այնչափ անուանի եղաւ որ մեծն Կոստանդիանոս թուղթ գրեց իրեն, քովը կանչեց․ բայց անիկայ չի գնաց։ Արիոսեան զօրապետ մը խիստ կը հալածէր

ուղղափառները. ասոր խրատ գրեց սուրբ Ան-
տոն որ դադրի հալածելէն, բայց անիկայ մը-
տիկ չի դնելով իր խրատին՝ չարաչար մեռաւ,
ինչպէս որ սուրբը գուշակեր էր. աս տեսնե-
լով ամէնն ալ կը վախնային, սրբոյն խօսքը
բռնել կը նայէին։ Շատ զինուորներ շատ ու-
նեւոր մարդիկ աշխարհք ձգելով իրեն տակը
կրօնաւոր կ'ըլլային։

Այսանկով աս սուրբս եղած էր լման մէկ
վարպետ բժիշկ մը հոգեւոր ու մարմնաւոր,
ամէնուն բարիք ընող, ինչուան որ իննըսուն
տարին հասաւ։ Ան ատենը աղաչեցին իրեն
աշակերտներն որ իր ծերութիւնը նայելով՝ ալ
չերթայ ներսի լեռը իրեն ճգնարանը, հապա
իրենց քովը Պիսպիռեան վանքը մնայ որ զինքը
հոգան. բայց սուրբ Անտոն յանձն չառաւ, միայն
երկու հոգի իր աշակերտներէն հետը տա-
րաւ. անոնք զինքը նայեցան տասնըհինգ տա-
րի։ Ան ատենն եղաւ որ սուրբ Անտոն ներսի
անապատները գնաց, Պօղոս անապատականը
գտաւ։ Օր մըն ալ երբոր Պիսպիռեան վանքը
գնաց, զուրցեց աշակերտներուն իր մեռնիլը,
որ Աստուած յայտներ էր իրեն. անոնք լալ
սկսան, աղաչեցին որ քովերնին նստի ինչուան
իր մահը։ Սուրբը ուրախ սրտով անոնք մխի-
թարելէն խրատելէն ետեւ՝ դարձաւ իր լեռը.
քանի մը օրէն հիւընդցաւ։ Աշակերտներուն
պատուիրեց որ՝ չի թողնեն իր մարմինը Եգիպ-
տոս տանելու, այլ հոս հողի մէջ թաղեցէք,
ըսաւ, անանկ տեղ մը՝ որ դուք միայն գիտցած
ըլլաք. անանկով ողջոյն տալով ուրախ երեսով

հոգին աւանդեց յամին 356. հարիւր հինգ
տարուան։ Աս տարիքն էր հասած, բայց ծե-
րու երես կամ տկարութիւն չէր ունեցած,
ակռաներէն մէկն ալ չէր թափած, աչուըներն
ալ ողջ մնացած էր։ Իսկ իր մարմինը 170 տա-
րիի չափ գաղտուկ մնաց. բայց յամին 527 աս-
տուածային յայտնութեամբ գտնուեցաւ. ամ-
մէն տեղ իր հրաշքները տարածուեցան, ամ-
մէն տեղ ալ պաշտպան բռնուեցաւ կրակէն
պահելու, նաեւ ներսի հիւանդութեան կրա-
կէն պահելու։ Աս սուրբս մէկ հատիկ եղաւ
որ խիստ ճգնութիւնը զուարթութեան հետ
միացուց. երկան աղօթելը, սաղմոսելը սիրելի
բան մը ըրաւ. ամէնուն ճամբայ բացաւ ա-
ւետարանական խստութիւնը սիրով յանձն
առնել. անանկով եղաւ հայր անչափ կրօնա-
ւորներուն, անչափ վանքերու։

ԵՒՓԻՄԷ ԿՈՅՍ

Քաղկեդոն ծնած էր Դիոկղետիանոս կայ-
սեր ատենը. հայրը Փիլոփրոն կ'ըսուէր՝ որ ա-
տենակալ էր կամ սինկղիտոս. մայրը Թէոդո-
սիա. երկուքն ալ բարեպաշտ քրիստոնեայ։
Պրիսկոս ըսուած անթիպատոս մը՝ որ է եպար-
քոսի փոխանորդ, օր մը Քաղկեդոն եկաւ որ
քանի քրիստոնեայ որ հոն գտնէ, տանջէ վեր-
ցընէ. որովհետեւ խիստ շատցեր էին հոն քրիս-
տոնեաները, շատը Նիկոմիդիա փախած, ուր

սաստիկ հալածում կար։ Պրիսկոսի աւելի դըրդող եղաւ Ապելլիանոս մէյմը՝ որ քուրմ էր Արէս կուռքին, ժանտ, բայց ճարտասան մարդ մը. ասիկայ յիշեցուց անոր, մօտիկ է Արէս կուռքի տօնն, ըսաւ, պէտք է որ հանդիսով զոհ ըլլայ անոր կռատան մէջը։ Պրիսկոս ալ աս խօսքս աղէկ առիթ առնելով, թուղթ հանեց որ՝ ութը օր ամմէնն ալ պատրաստուին, Արէսին կռատունը ժողվուին զոհ մատուցանելու համար, ով որ չի գայ՝ չարաչար պատժուի։ Ապելլիանոս որովհետեւ խիստ փնտըռելու հետ էր, իմանայ ուր են կամ ով են քրիստոնեաներն որ պահուած էին ուր Քաղկեդոնի մէջ, որն ալ դուրսը, իմացաւ որ մէկ պըզտիկ տան մէջ յիսուն հոգիի չափ քրիստոնեայ պահուած կան, որոնց մէջն էր նաեւ աս Եւփիմէ կոյսը, շուտ մը գնայ մատնեց։ Պրիսկոս զօրք խրկելով ամմէնն ալ իր առջին բերել տուաւ, յորդորել սկսաւ որ իրենք ալ զոհեն. երբոր անոնք համարձակութեամբ մերժեցին՝ հրամմեց տանջել, ետքը բանտը դնել։

Ասոնք տասնուինը օր բանտի մէջ մնալէն ետեւ՝ ետքը նորէն բերել տուաւ իր առջին Պրիսկոս, ամմէնուն ձեռքը կապած, վզերնին երկաթ զարկած. երբոր նորէն մերժեցին Պրիսկոսին խօսքը, ծեծել հրամմեց։ Ան ատենը չար Ապելլիանոսը խրատ տուաւ Պրիսկոսի որ ամմէնն ալ Նիկոմիդիա խրկենք՝ ուր էր թագաւորը՝ ան օրն ամմէնն ալ սպաննել տանք։ Աս բանիս հաւնեցաւ Պրիսկոս. բայց ուզելով մէջերնէն Եւփիմէ կոյսը իրեն քաշել, որ աստ-

ղի մը պէս մէջերնին կը փայլէր, հիմակուհիմա բերդին մէջ թող մնան, ըսաւ. անանկով տանելու ատեննին Եւփիմէ կոյսը մէկդի քաշեց սկսաւ յորդորել. տեսաւ որ կը մերժէ՝ իր տունը տանել հրամմեց։

Ան ատենը սուրբ կոյսը երկինքը նայելով աղաչեց Աստուծոյ օգնութիւն խնդրելով, որ իրեն կուսութեան լոյսը չի խաւարի իրեն հաւատքը յոյսը չի կորսուի՝ որ պզտիկուցմէ ինչուան հիմա անարատ պահեր եմ, ըսաւ։ Պրիսկոս ուրիշներուն չի ցըցնելու համար իր միտքը Եւփիմեայ վրայ՝ կռապաշտութիւնն առջեւը դրաւ, յորդորեց որ քրիստոնէութիւնը ձգէ։ Կոյսը համարձակ պատասխանեց. ինչ տանջանք որ պիտոր տաս քրիստոնէութեան համար՝ պատրաստ եմ, ըսաւ, զօրութեամբ Քրիստոսի քաշելու, որպէս զի յաղթեմ քեզի ու քու հօրդ սատանայի։ Աս խօսքերէս որ մէկ աղջկան մը բերնէն լսեց Պրիսկոս՝ կատղելով սէրը փոխեց յատելութիւն. նոր տանջանարան մը հրամմեց շինելու, սուրերով դանակներով լեցուն անիւներ (թէքէրլէկներ). երբոր անոնց մէջը ձգելով կոյսը կը պտըտցընէին, երեսը խաչակնքելով ըսաւ. ով թշնամի ճշմարտութեան, գիտցիր որ ես մէկ տանջանք մը չեմ քաշեր, Քրիստոս է իմ օգնականս։ Դահիճները, սուրբ կուսին մարմինը կտոր կտոր կ՚ընէին, ոսկորներէն կը զատէին, անիկայ աղօթքի հետ կ՚ըլլար։ Մէյմըն ալ հրեշտակ Աստուծոյ իջնալով՝ տանջանարանը կոտրտեց, Եւփիմէն ողջընցուց, դահիճներուն ձեռքը

ոտքը թուլցուց․ երանելին անվնաս ելաւ տանջանքէն։

Պրիսկոս աւելի խստանալով՝ փուռը վառել հրամմեց․ սուրբ կոյսը հոն աղօթքի կեցաւ, որ ինչպէս Բաբելոնի մէջ իրեք մանկունքը՝ անանկ ալ հիմա զինքը պահէ Աստուած։ Պրիսկոս հրամմեց կրակին մէջը ձգել զինքը, բայց իրեն սպասաւորներէն երկու հոգի սարսափելով ետ դարձան ըսելով․ մենք չենք կրնար անոր մօտիկնալ, լուսաւոր նորատեսիլ մարդիկներ քովը կեցած են, խոլոր աչքով մեր վրայ կը նային, վրանիս կրակ թափել կ՚ուզեն։ Պրիսկոս ասոնց վրայ բարկանալով՝ բանտը դընել տուաւ, ուրիշ երկու զինուորի հրամմեց։ Երբոր ասոնք փուռը ձգեցին, ան լուսաւոր մարդիկը Եւփիմէն պահեցին, զինուորներուն վրայ կրակ թափելով մեռուցին․ երանելին անվնաս կենալով փռանը մէջ սկսաւ Աստուած օրհնել։ Աս բանիս վրայ Պրիսկոսին խենթենալ կու գար թէ ինչպէս իր ծառաները փռանէն հեռու կենալով երեցան մեռան, իսկ Եւփիմէն կրակը մարելէն ետեւ ողջ անարատ փռանէն դուրս ելաւ, մազ մըն ալ վրայէն երած չէր։ Հրամմեց զինքը բանտը դնել․ վաղուան օրն ալ ան երկու սպասաւորն ալ իր առջին բերել տուաւ, տեսաւ որ ասոնք իրաւ քրիստոնէութիւնը ընդուներ են, ամենեւին չեն ուզեր կռապաշտութիւնը ընդունել, գազաններուն առջին ձգելով անանկ նահատակել տուաւ։

Իսկ Եւփիմէն հետեւեալ օրը հրամմեց իր

առջին բերել․ անիկայ Աստուծոյ օրհնութիւնը երգելով ճամբան՝ անանկ առջեւն եկաւ։ Պրիսկոս նորէն յորդորեց կռապաշտութիւն ընդունելու՝ մեծ մեծ խոստմունքներ ընելով իրեն․ սուրբ կոյսը ծիծաղելով մերժեց, իրեն կուրութիւնն ալ երեսին տուաւ։ Ան ատենը Պրիսկոս հրամմեց տանջանքի գործարան մը շինել մեքենաւոր, մէկէն զինքը մէջը ձգել։ Սրբուհին երբոր հոն եկաւ, համարձակ պարզերես մէջերնին կը քալէր․ երբոր դահիճները կ՚ուզէին անոր մէջը ձգել, հրեշտակներու ձեռքով կոյսը յափշտակուեցաւ աղօթքի կեցաւ, իրեն տեղը դահիճները մէջն ընկան մեռան։

Պրիսկոս աս տեսնելով՝ անուշ խօսքերով սկսաւ շողոքորթել որ կռապաշտութիւն ընդունի․ երբոր կոյսը նորէն մերժեց, զինքն ալ յանդիմանեց, ան ատենը հրամմեց որ չարաչար ծեծեն․ բայց չար Ապելլիանոսը միտքը ձգելով՝ սղոց (տէսթէրէ) բերել տուաւ որ երկու տախտըկի մէջ դնելով երկու կտրեն, տաքցուցած երկաթներ ալ՝ որ երեն։ Երբոր սկըսան 'ի գործ դնել, սղոցը դուլցաւ չէր կտրեր, երկաթներն ալ պաղեցան։

Կռապաշտները աս ամէն հրաշքները կախարդութիւն սեպելով՝ հրամմեցին որ գազաններուն առջեւ ձգեն․ գազաններն իր վրայ գալու ատենը Եւփիմէն խաչակնքելով զինքը՝ Աստուած օգնութիւն կանչեց․ գազանները՝ իրեն հագուստին ծայրը լզել սկսան․ բայց կոյսը կ՚աղաչէր Աստուծոյ, որ ալ զինքը եր-

կինքն ընդունի. գազաններն ալ կը յորդորէր որ իր վրան վազեն: Ան ատենը առիւծին մէկը վրան վազեց. ձայն մըն ալ եկաւ երկնքէն. Եւփիմէ, եկէ՛ առ բրաբիոն պսակին որ քու քաշածներդ քեզի պատրաստեցին: Անանկ շարժումն մըն ալ եղաւ որ ամմէնն ալ փախան. ան ատենը Եւփիմէն ալ աւանդեց իր հոգին յամին իբր 303: Եւ որովհետեւ մարդ մը չէր մնացեր հոն, իրեն ծնողքն որ պահուըտած էին, եկան առին մարմինը, նոր գերեզմանի մէջ դրին, որ քիչ մը հեռու էր Քաղկեդոնէն. ետքը փառաւոր ժամ մը շինուեցաւ վրան. շատ հրաշքներ եղան.

ՍՈՒՐԲ ԱԹԱՆԱՍ

Աղեքսանդրիա քաղաքը ծնաւ. հօրն անունը Մարկեղոս կ՚ըսուէր, մօրը Սողոմի. ասոնք իրենց զաւակն Աստուծոյ նուիրեցին, աղէկ խրատներով մեծցուցին. Աթանասն ալ ան խրատները պահելով բարի զաւակ մը եղաւ, պարկեշտ, առաքինի, բարի օրինակ իր ամմէն ընկերներուն, կարդալու գրելու ալ խիստ սէր ունեցող:

Օր մը Աղեքսանդրիայի հայրապետը Աղեքսանդրոս անուն՝ տեսաւ որ բազմութիւն տղոց մէկտեղ կը խաղան. մէջերնին Աթանասը եպիսկոպոս ձեւանալով՝ մէյը քահանայ՝ մէյը եպիսկոպոս կը ձեռնադրէր. իսկ ան տղաքն որ

դեռ չէին մկրտուած՝ կը մկրտէր ամմէն ձեւերն ըսելով: Ասոնք իր առջեւը կանչեց հարցուց՝ ինչ կ՚ընէիք: Անոնք ալ պատասխան տուին. ինչ որ ժամու մէջ կ՚ընեն, մենք ալ ան բաներն ըրինք. մեզի առաջնորդողը աս է ըսելով, Աթանասը ցցուցին: Աղեքսանդր հայրապետը տեսնելով Աթանասին շնորհալի կերպարանքը՝ վրան սէր մը կապեց, իր հայրապետանոցն առաւ:

Աթանաս հոն առաջ երթալով աստուածային ու արտաքին գիտութեան մէջ, գրագիր եղաւ Աղեքսանդրի, ետքը սարկաւագ ձեռնադրուեցաւ. իրեն իմաստութեամբը բարի վարմունքովը աջ բազուկ եղաւ Աղեքսանդր հայրապետին: Թէպէտ երիտասարդ էր, բայց ծերու կատարելութիւն ունէր վրան. շնորհաբուղխ քարոզող, ժողովուրդը հոգացող, քաղքի մէջ կենալով իբր թէ անապատի մէջ կեցող անանկ կրօնաւորի պէս կեանք կը վարէր:

Արիոսեանց հետ՝ որ նոր ելեր էին՝ քաջութեամբ կը հակառակէր. աստիս անդին թղթեր կը գրէր Աղեքսանդր հայրապետին բերնէն, որուն հետ մէկտեղ Նիկիոյ ժողովը գնաց. հոն ամմէնէն աւելի հակառակող՝ Արիոսը ամչցընող իր հետեւողներուն հետ մէկտեղ՝ աս Աթանաս սարկաւագն եղաւ: Ժողովքին ամմէն սուրբ հարքը կը զարմանային Աթանասին բերած զօրաւոր պատճառներուն ու ձեռնարկութեանցը վրայ. որով ուղղափառաց կողմը յաղթող կ՚ըլլար կ՚ուրախանար, իսկ արիոսեանց կողմը կը պապանձէր. նախանձէն

ակռայ կը կրճտէին Աթանասին վրայ· յայտնի կ'երեւնար որ Հոգին սուրբ Աթանասն առեր էր, իրեն գործիք էր ըրեր Արիոսին չարութիւնը խայտառակելու համար, ինչպէս որ կը ցցնէ աս դիպուածս որ պատմենք։

Ժողովքին մէջը խօսք բացուեցաւ Հաւատամք մը շինելու համար որ Հանգանակ ալ կ'ըսուի· երբոր Աղեքսանդր հայրապետն ու Աթանաս ժողովքին տեղէն ելան իրենց կեցած տեղը դարձան, ան ատենն որ Աթանաս մինակ իր խուցը նստեր էր՝ տեսաւ որ քովն եկաւ Աղեքսանդր հայրապետը, ըսաւ իրեն· գրէ ես ինչ որ կ'ըսեմ քեզի հաւատամքին խօսքերը, որ եթէ ես երբոր ըսեմ քեզի՝ կարդաս ժողովքին մէջը ամմէն հայրապետներուն առջեւ։ Աթանասն ալ գրեց ինչ որ Աղեքսանդրը ետւէ եւ լմնցուց հաւատամքին խօսքերը· լմնցնելէն ետեւ՝ Աղեքսանդրը ելաւ գնաց։ Ժամ մը անցաւ՝ նորէն ներս մտաւ Աղեքսանդր հայրապետը, հարցուց Աթանասին· ի՞նչ կը կարդաս։ Աթանասն ալ ըսաւ· հաւատամքին խօսքերը կը կարդամ որ քիչ մը առաջ ինծի գրել տուիր։ Աս լսածին պէս՝ զարմացաւ մնաց Աղեքսանդրը· գիտէր որ ինքը ամենեւին քովը չէր գացած, հաւատամքին խօսքերն ալ չէր գրել տուած· ասկէց հասկըցաւ յայտնի որ Հոգւոյն սրբոյ գործքն էր ասիկայ, որ իրեն կերպարանքն առնելով Աթանասին քովն էր եկեր, տուն տուեր էր· բայց ինքը ամենեւին բանը վեր չի հանեց, Աթանասին չի զուրցեց· այլ երբոր ժողվուեցան, հոն բարձր ձայնով

կարդալ տուաւ Աթանասին, որ ամմէն ժողովականք միաբան հաւանութեամբ ընդունեցան։

Ժողովքը լմննալէն հինգ ամիս անցնելէն ետեւ Աղեքսանդրը հիւընդնալով վախճանեցաւ, իր տեղը սուրբ Աթանասը պատրիարգ նստեցուցին Աղեքսանդրիայ աթոռը· բայց ինքը փախած ըլլալով՝ ասդիս անդին փնտռեցին անանկ գտան։ Երբոր խորանն ելաւ առջի պատարագն ընելու, տեսաւ որ եկեղեցնայ տանիքը բացուեցաւ, սաստիկ լոյս ինջաւ, հրեշտակներու բազմութիւն խորանին քովը շարուած կեցան· Քրիստոս սուրբ խորհրդին վրայ նստած՝ հացը իր անապական մարմնոյն հետ կը շաղուէր, իր կողը բանալով՝ սուրբ արիւնը կը վազցնէր, հոգին սուրբ աղաւնակերպ երեւնալով խորհրդին վրայ կը հանգչէր· իսկ պատարագը լմննալէն ետեւ Քրիստոս վեր համբարձաւ հրեշտակներով։ Աս տեսիլքն որ տեսաւ սուրբ Աթանաս՝ և ուրիշ քովի կեցողները՝ խիստ սիրտը շարժեցաւ· ամմէնն ալ զարմացան մնացին։ Երբոր հաղորդութիւն տալ սկսաւ ժողովրդեան՝ մէկ անարժանութեամբ առնող մը հոն երեւցաւ մեռաւ· մէկ ուրիշ մըն ալ կատղիլ սկսաւ ինչուան իր մարմինը խածնել· ասկէց ամմէնուն վրայ սարսափ մը ընկաւ, մէկը չի համարձակեցաւ սուրբ խորհուրդը առնել· անոր համար սուրբ Աթանասն ալ ելաւ աղէկ քարոզ մը տուաւ ասոր վրայ, որ ամմէն մարդ ինքը զինքը աղէկ սրբէ, շտկէ, եթէ սուրբ հաղորդութիւնն առնէ։

Ասանկով խիստ աղէկ հոգալ սկսաւ իր նոր ժողովուրդը՝ խրատելով, սորվեցընելով, ամմէնուն հասնելով, մեծն ու պզտիկը միակերպ նայելով, աղքատները հոգալով, հիւանդները բժշկելով. ամմէնէն աւելի իր բարի վարքը օրինակ տալով, որ այնչափ զբաղմանց մէջ իր աղօթքը, ճգնութիւնը չէր վերջացներ. անդադար սուրբ գիրքը կը կարդար, հոգեշահ վարդապետութիւններ կը գրէր:

Արիոսեանք Կոստանդիանոսին միտքը շինելով թէ Արիոսն ալ նիկիական հաւատքը ընդունիլ սկսաւ, քշուած տեղէն ետ դարձընել տուին, իրեն երկիրը նստեցուցին՝ որ էր Աղեքսանդրիա: Բայց որովհետև Աթանաս չընդունեց անիկայ իր եկեղեցին, թէ և Կոստանդիանոս գրեր էր իրեն ընդունելու, անկից իրեն վրայ շատ ամբաստանութիւն ընելով արիոսեանք՝ Կոստանդիանոսի քով կանչել տուին դատաստան ընելու. բայց հոն երևան ելաւ արիոսեանց ստութիւնն ու Աթանասին անմեղութիւնը, անոր համար Կոստանդիանոս կայսրը պատուով իր տեղը դարձուց Աթանասը:

Արիոսեանք նորէն զրպարտութիւն հանելով Աթանասին վրայ, կայսերմէ հրաման հանել տուին որ Տիւրոս քաղաքը եպիսկոպոսներու ժողով ըլլայ, հոն կտրուի Աթանասին վըրայ դատաստանը: Աթանաս հնազանդելով կայսեր՝ իրեն եպիսկոպոսները մէկտեղ առնելով որ քառասունըրուինն էին՝ գնաց ժողովը: Առաջ մէկ կնիկ մը հանեցին ժողովին մէջ՝ որ

կ՚ըսէր թէ Աթանաս երբոր օր մը իմ տունս իջաւ՝ ինծի հետ մեղանչեց: Ասոր դէմ ելաւ ժողովին մէջէն Տիմոթէոս Աթանասին աշակերտը, անանկ ցուց որ ինքն Աթանասը, կընկանը երեսին ըսաւ. ես ե՞րբ տունդ իջայ, ե՞րբ անանկ մեղք ըրի որ՝ իմ վրաս ասանկ մուր կը քսես, մէյմը աղէկ նայէ ինծի: Կնիկն որ չէր ճանչնար Աթանասը, այլ արիոսեանք իրեն շատ ստակ տուեր էին որ աս զրպարտութիւնն ընէ, պոռալով կը պնդէր կ՚ըսէր ես քեզ չե՞մ մի ճանչնար, դուն էիր որ եկար մեղանչեցիր. ասոր վրայ երդում ալ կ՚ընեմ: Աս ըսածին պէս՝ զրպարտութեան ստութիւնը ամմէնուն առջև երևան ելաւ. ամմէն ժողովականք կնիկը դուրս վռնտեցին:

Երկրորդ զրպարտութիւնն աս եղաւ որ՝ արիոսեանք մէկ կտրած ձեռք մը հանեցին ձըգեցին ժողովին մէջ, ըսելով որ Արսենիոսին ձեռքն է, Աթանասը խռովարար մարդ ըլլալովը՝ պատճառ եղաւ սպաննել տուաւ: Աթանաս առաջ հարցուց ամբաստանողներուն. իրաւ աղէկ կը ճանչնա՞ք Արսենիոսը, հաստատուն խօսք տուէք: Անոնք մէկ բերան ըսին. աղէկ կը ճանչնանք, ամմէնքս ալ հաստատուն խօսք կուտանք, աս կտրած ձեռքն ալ գիտենք որ Արսենիոսին է: Ան ատենը մէկէն ժողովին մէջը հանել տուաւ Արսենիոսը, որ հոն պահուած կեցուցեր էր գաղտուկ. ամբաստանողները տեսածնին պէս՝ հասկըցան որ ամմէնուն առջին ամօթ խայտառակ եղան, ակռայ կը կրճտէին Աթանասին վրայ, կախարդ կը կան-

չէին, հնարքներ կը փնտռէին պատրիարգութենէ ձգել զինքը՝ ինչպէս որ վերջապէս ըրին։

Արիոսեանք ամբաստանեցին կայսեր որ Աթանասը ըսած ըլլայ. ես կրնամ արգիլել որ Աղեքսանդրիայէն ցորեն խրկել չտամ Պոլիս։ Աս բանիս վրայ խիստ բարկանալով կայսրը՝ Գաղղիա քշեց Աթանասը. հոն շատ հոգևոր պտուղ ըրաւ սուրբը քարոզութեամբ ու գրով. բայց երկու տարի ու չորս ամիս չափ հոն կենալէն ետև, նորէն իր աթոռը դարձընել տուաւ Կոստանդ կայսրը։

Արիոսեանք չէին դադրեր նոր նոր ամբաստանութիւններ ընել Աթանասին վրայ, ինչուան Հռոմ ալ գրեցին Յուլիոս պապին. ան ալ Հռոմ կանչեց ամբաստանողներն ալ, Աթանասն ալ։ Աթանաս գնաց Հռոմ, տարի ու կէս հոն կեցաւ սպասեց, տեսնելով որ ամբաստանողներէն մէկն ալ չեկաւ, ինքն իր աթոռն եկաւ, որ ժողովուրդն երեսի վրայ չի մնայ։

Արիոսեանք չի դադրեցան հալածելէն. մեծ ժողով մը ըրին Անտիոք, Աթանասը ձգեցին, անոր տեղը Գրիգոր անունով մէկը դրին պատրիարգ, որ զինուորներով եկաւ նստաւ. շատ նեղեց ուղղափառները, ո՛րը բանտը դրաւ, ո՛րը քշեց. գիր գրել տուաւ Կոստանդ կայսեր՝ չարախօսելով որ Աթանասը չէ թէ միայն անարժան է աթոռը նստելու՝ այլ նաև մահապարտ է. ասանկ ամբաստանեց նաև Կոստաս կայսեր ալ որ Հռոմ կը նստէր։ Աթանաս որ տեղ մը պահուըտած կեցեր էր, աս լսածին պէս նո-

րէն Հռոմ գնաց. հոն յայտնի եղաւ իր անմեղութիւնը. անոր համար Կոստաս կայսրը Միլան ըլլալով՝ հոն կանչեց Աթանասն ու պատուով պահեց. իր եղբօրն ալ որ Կոստանդ կ'ըսուէր ու Պոլիս կը նստէր, գրեց որ օրինաւոր ժողով ընել տալով խաղաղցընէ ամմէնը։

Աս խօսքիս վրայ մեծ ժողով մը եղաւ Սարդիկէ քաղաքը. հոն սուրբ Աթանաս բոլորովին արդարացաւ. արիոսեանք մտածեցին ինչ ընեն, իրենք ալ Սարդիկէի մօտիկ Փիլիպէ քաղաքը ժողով ըրին, Աթանասին վրայ շատ չարախօսութիւն ընելով դատապարտեցին, իրենց ըրած վճիռներն ալ՝ Սարդիկէ ժողովքին անունովը դուրս հանեցին. աս հերիք չէ, Կոստանդ կայսեր ապաւինելով որ արիոսեանց դին էր՝ ուղղափառ եպիսկոպոսներէն ո՛րը բանտը դրին, ո՛րը քշեցին. բայց այնչափ անձռնի անգթութիւններ ըրին որ Կոստանդն ալ ձանձրանալով հրաման հանեց Աթանասին ու իրեն հետևողներուն դէմ բան չընել։

Գրիգոր բռնաւոր եպիսկոպոսը երբոր մեռաւ՝ Կոստանդ կայսրը ետևէ ետև թուղթ գրեց Աթանասին որ գայ նստի իր աթոռը։ Աթանաս ան ատենը Ակուիլայ քաղաքն ըլլալով՝ Հռոմ եկաւ, անկէց Անտիոք անցաւ, ուր Կոստանդ կայսեր հետ տեսնուելով սէր կապեց վրան. միայն թէ արիոսեանց դրդելովը առաջարկեց Աթանասի՝ որ Աղեքսանդրիա եղած ժամերէն մէկը արիոսեանց ձեռքը տայ։ Աթանասն ալ աս խնդիրս պարապ հանելու համար ըսաւ. ես ալ կը խնդրեմ որ արիոսեանք

ալ Անտիոք եղած ժամերէն մէկը ուղղափառաց ձեռքը տան: Աս լսելով արիոսեանք՝ ոչ մէկն ըրին, ոչ մէկալը:

Երբոր Աթանաս Աղեքսանդրիա եկաւ, ժողովուրդը կայսերմէն աւելի պատուով ընդունելութիւն ըրաւ իրեն. քիչ մը անցնելէն ետեւ՝ ապստամբներն սպաննեցին Կոստասը, որ արեւմտեան կայսր էր՝ Հռոմ կը նստէր. բայց Կոստանդ արեւելեան կայսրը որ Պօլիս կը նստէր, ան ապստամբները իր տակն առնելով՝ ինքը ամմէնուն վրայ կայսր եղաւ: Ան ատենը արիոսեանք ամբաստանեցին որ Աթանաս ալ ձեռք ունէր ան ապստամբութեան մէջ. քանի՛ ալ որ անիկայ Աղեքսանդրիայի աթոռը նստած է, ըսին, եկեղեցնայ բանը միշտ գէշի կ՚երթայ, հաւատքն ալ կը կործանի: Լիբերիոս պապին անունովն ալ սուտ թղթեր հանեցին Աթանասին դէմ, անով շատ բանսարկութիւն խառնելով՝ ուղղափառներն ալ երկու բաժնեցին:

Աս բաներս խաղաղցնելու համար, կայսերմէն հրաման ելաւ Միլանու մէջ ժողով ընելու. արիոսեանք եկող եպիսկոպոսները առաջ կը բռնադատէին Աթանասին դէմ ձեռագիր տալ, ետքը անոնք ժողովը կը մտցընէին. իսկ ժողով չեկող եպիսկոպոսներն ալ կը ստիպէին կայսեր հրամանովն որ Աթանասը աթոռէն ձգեն. որուն շատ վախկոտներ հաւանութիւն տուին ըսելով՝ մէկ մարդու մը համար պէտքը չէ բոլոր եկեղեցին տակնուվրայ ընել, թագաւորը ուղղափառներուն դէմ հանել: Աս ժողովին մէջը Կոստանդ կայսրը եղաւ թէ՛ դատաւոր և թէ դատախազ (տավաճի), յանցաւոր վճռեց Աթանասը. ան ատենը ուղղափառ եպիսկոպոսներէն ոմանք՝ անիրաւ է ըսին աս ժողովը, Աթանասը հոս չէ, օրինաւոր քննութիւն ալ վրան չեղաւ, մենք չենք խառնուիր. չեկող եպիսկոպոսներն ալ աստանկ դրեցին կայսեր:

Կայսրն ալ բարկանալով զանոնք բանտը դրաւ, ետքը քշեց. Աղեքսանդրիա զօրք խրկեց որ Աթանասը բռնեն. հինգ հազար զօրք յանկարծ պաշարեց ան եկեղեցին որուն մէջն էր Աթանաս. բազմութիւն ժողովրդեան թող չէին տար որ Աթանասը ձեռուընին իյնայ. ինքը կ՚ուզէր՝ որպէս զի ժողովրդեան վնաս մը չըլլայ: Բայց վերջապէս ժողովուրդը իրենց մէջ խառնելով զԱթանասը փախուցին. զօրքը անիկայ չի գտնելով շատ կոտորած ըրին ժողովրդեան մէջ. արիոսեանք քաղքին ժամերը տները մտնելով թալլեցին: Աս բաներս տեսնելով կռապաշտները իրենք ալ անանկ ընել սկսան:

Աթանասին տեղը անանկ եպիսկոպոս մը նստաւ՝ ուսկից ամմէն ուղղափառ կը փախչէր. ան ալ ո՛րը ծեծելով բանտը կը դնէր, ո՛րն ալ կը սպաննէր. ժողովուրդը չի դիմանալով ըրած անգթութեանցը՝ օր մը յանկարծ վրան վազեցին ժամուն մէջը. անիկայ հազիւ խալըսելով կայսեր ընկաւ ապաւինեցաւ. անկէց օգնութիւն առնելով նորէն եկաւ, աւելի բռնութիւն ըրաւ ժողովրդեան վրայ:

Աթանաս աս ատեններն անապատի դին փախած ըլլալով՝ երբոր լսեց որ իր պատճառովը շատ եպիսկոպոսներ նեղութիւն կը քաշեն, ինչուան Լիբերիոս Հռոմայ հայրապետը, ինչուան Ովսիոս Կորդուբայ եպիսկոպոսը՝ որ Սարդիկէ ժողովքին գլուխն էր եղած, միտքը դրաւ որ անձամբ երթայ կայսեր ճար մը գտնէ։ Երբոր ճամբան լսեց որ Կոստանդ կայսեր հրամանովը արիոսեանք հալածումը շատցուցեր են, Աթանասն ու մէկալ եպիսկոպոսները կը փընտռեն կորսնցընելու, ան ատենը յոյսը կտրելով յԱստուած միայն ապաւինեցաւ, նորէն անապատը դարձաւ։ Հոն ալ տեսնելով որ կրօնաւորները կը չարչարեն որպէս զի Աթանասը ձեռք տան, աւելի խորունկ անապատը գնաց, լեռնէ լեռ՝ անբնակ տեղեր քալեց վեց տարի, որ իր պատճառով ուրիշներուն չարիք մը չի հասնի. երբեմն անանկ հորերու մէջ բնակեցաւ՝ որ ամենեւին արեւ չէր տեսներ. բայց հոն ալ խրատական թղթեր կը գրէր ժողովրդեան ու եպիսկոպոսաց որ հաստատուն կենան. ան ատենը գրեց շատ ճառ Արիոսի ու Մակեդոնի դէմ։

Եկաւ ատեն որ Կոստանդ կայսրը մեռաւ, Յուլիանոս ուրացողը նստաւ. առիկայ զինքը ընդունելի ընելու համար քանի՛ քշուած եպիսկոպոսներ որ կային՝ տեղերնին դարձուց. Աթանասն ալ Աղեքսանդրիա իր աթոռն եկաւ. ժողով ընելով ամմէն հակառակութիւն շտկեց։

Բայց լման որ խաղաղցաւ, Յուլիանոսէն

ուրիշ հալածում մը ելաւ աւելի գէշ, որ ամմէնն ալ կ՚ուզէր կռապաշտ ընել, Աթանասին համար ալ գրեր էր որ դուրս քշեն։ Երբոր բռնողները վրայ եկան՝ ուղղափառները նաւակի մը մէջ դրին Աթանասը, Նեղոս գետին վրայէն փախուցին. բայց ճամբան լսելով որ ետեւէն կու գան՝ վախն առաւ զիրենք. սուրբ Աթանաս որ միշտ Աստուծոյ ապաւինելով ամմէն բանէ կը խալըսէր, շուտ մը ետ դարձընել տուաւ նաւակը. հոն վրայ հասան փնտռողները, իրենց կը հարցընէին՝ արդեօք տեսա՞ք Աթանասը։ Անոնք պատասխան տուին, հիմա տեսանք հեռու չէ ձեզնէ։ Աս լսածնին պէս՝ զիրենք թողին, առաջ երթալ սկսան որ գտնեն։

Ասանկով սուրբ Աթանաս խալըսելով Աղեքսանդրիա դարձաւ գիշերանց, պառաւի մը տուն պահուըտեցաւ ինչուան որ Յուլիանոս սատկեցաւ, Յովիանոս կայսր նստաւ, որ ամմէն հալածում դադրեցուց։ Ան ատենը սուրբ Աթանաս յանկարծ երեւան ելլելով գիշերանց իրեն ժամն եկաւ. ետքը կայսերմէն հրաման առնելով համարձակ նստաւ իր աթոռը։ Բայց Յովիանոս շուտով մեռնելով՝ շուտով անցաւ խաղաղութիւնը. որովհետեւ Վաղէս նստաւ կայսր որ արիոսեան էր. քանի՛ եպիսկոպոսներ որ Յուլիանոսին հրամանովը դարձեր էին, նորէն քշել հրամմեց. Աղեքսանդրացիք թող չէին տար Աթանասը քշելու աս պատճառով որ՝ Յովիանոսին հրամանովը դարձեր էր իր աթոռը, կ՚ըսէին, չէ թէ Յուլիանոսին։ Ա֊

Թամաս տեսնելով որ խռովութիւն կ'ըլլայ՝ ինքնիրմէ ելաւ. Վաղէս լսեց, քաղաքը խաղաղելու համար նորէն դարձուց իր աթոռը։

Ասկէց ետքը որչափ որ նստաւ սուրբը՝ անդադար աշխատելու հետ եղաւ ժողովրդեան վրայ. ամմէն եկողները կը մխիթարէր, սիրով կու տար համբերութեամբ քաշել ան հալածումն որ արիոսեանք կընէին Վաղէս կայսեր ձեռքովը. շատ յորդորական թղթեր ուղղած եպիսկոպոսներուն որ զգուշանան արիոսեանց աղանդէն։ Այսանկ լի արդեամբք առ Աստուած փոխեցաւ յամին իբր 371. ապսպրելով որ իրեն մարմինը հասարակաց գերեզմանը թաղեն. բայց ետքը Պօլիս բերին, անկից Վենետիկ. ուր մենք ալ կը տեսնենք ամբողջ կեցած, բաց 'ի գլխէն որ ուրիշ տեղ է տարուած։

Ուրիշ սուրբեր մեղքի առիթներէ փախչելով չի մեղանչեցին սուրբ եղան. բայց աս սուրբիս վարքը ան կը զարմացընէ որ՝ իր բոլոր կեանքը յիսուն տարիի չափ մեղքի առիթներու մէջ անցուց, կռիւներու մէջ, բայց մէկ մեղք մը չըրաւ. պատճառ՝ ինչ որ կ'ընէր, Աստուած իր աչքին առջեւն ունէր, Աստուծոյ համար կ'ընէր։ Անոր համար Գրիգոր Նազիանզացին իր գովասանքին մէջը կ'ըսէ. թէ որ սուրբ Աթանաս կուզես ճանչնալ՝ ճանչցիր առաքինութիւնը, վասն զի սուրբ Աթանաս ըսել՝ առաքինութիւն ըսել, մի եւ նոյն է։

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Կապադովկիա աշխարքէն էր՝ որ Կեսարիոյ երկիրն է, խելացի ճարպիկ մարդ։ Զինուորութեան մէջ ըլլալով շատ քաջութիւն ընելով բարբարոսաց դէմ՝ մեծն Կոստանդիանոս զինքը Ստրատելատ էր ըրած, որ մեծ պատիւ է, և զաւառապետ, (իբր պէյլէրպէյի)։ Աս երանելիս խիստ աստուածապաշտ ըլլալով իր մեծութիւնը բանեցուց աստուածպաշտութիւնը ծաւալելու համար։ Պզտիկուցմէ աղէկ կարդացած ըլլալով Աստուածաշունչ գիրքը՝ իրեն իմաստութեամբը շատ տեղէն վերցուց կռապաշտութիւնը՝ որ դեռ կը գտնուէր. կռատունները կը փլցընէր, անոնց տեղը ժամ կը շինէր, ինչուան որ թագաւորեց չար Յուլիանոսը։

Սարգիս տեսնելով որ Յուլիանոս նորէն կռապաշտութիւն խօթել կ'ուզէ՝ խիստ կը ցաւէր, աղօթքով կ'աղաչէր Աստուծոյ ցցընել իրեն որ ինչ ընէ. Յիսուս իրեն երեւնալով ապսպրեց դուրս ելլել իր երկրէն, երթալ ան երկիրը՝ որ ես քեզի ցցընեմ, ըսաւ, ուր մարտիրոսութեան պսակն առնես։ Ան օրերը լսեց սուրբն որ Յուլիանոս շատ զօրքով պիտոր արեւելք գայ Պարսից դէմ կռուելու, յիշեց իրեն երեւցած տեսիլքը. ինչ ապրանք որ ունէր՝ ծախեց, աղքատաց բաժնեց, իր ամմէն մեն-

ծութիւնը փառքը մեկդի ձգելով Հայաստան փախաւ։

Տիրան Հայոց թագաւորը պատուով ընդունեց Սարգիսը իրեն Մարտիրոս անունն տալովը՝ որ որբ էր մնացած իր մօրմէն. քանի մը օրէն լսելով Տիրան որ Յուլիանոս Անտիոք քաղաքը հասած ըլլալով՝ շատ փնտռելու հետ է քրիստոնեաները, վախցաւ իրեն քովը պահել. խորհուրդ տուաւ Սարգսին ելլել Պարսից թագաւորին քովն երթալ, որ կ'ըսուէր Շապուհ։ Շապուհ երբոր տեսաւ ասիկայ՝ խիստ ուրախացաւ. իրեն քաջութիւնը գիտնալով՝ բարբարոսներու դէմ խրկեց ծեծկուելու. ուր Աստուծոյ օգնութեամբը որուն միշտ կ'ապաւինէր, շատ յաղթութիւններ ըրաւ Սարգիս։ Բայց անչափ կռիւները չէին խափաներ իրեն աղօթքը, իրեն ջերմեռանդութիւնն ընելու, աղքատներուն հասնելու։

Շապուհ օր մը լսեց որ Տաճկաստանէն շատ զօրք վրայ գալով կ'աւրեն կ'աւրըշտկեն Պարսից աշխարհքը, անոնց դէմ խրկեց Սարգիսը զօրքով, բայց իր Մարտիրոս տղան իր քովը պահեց։ Երբոր Սարգիս հոն հասաւ՝ հետը եղողները թշնամեաց բազմութիւնը տեսնելով խիստ վախցան. սուրբ Սարգիս աղէկ առիթ գտնելով՝ թէ որ ամէն սրտովնիդ հաւատաք, ըսաւ, ճշմարիտ Աստուածը՝ մէկերնիդ հազարը կը հալածէ Յիսուսին անունովը։ Ասկէ սկսաւ ճշմարիտ հաւատքը քարոզել. իրեն քարոզելովը մէկ շնորհք մը իջաւ զօրաց վրայ. ամէնն ալ ընդունելով քրիստոնէու-

թիւնը յաղթեցին թշնամիներուն։ Իսկ երբոր թշնամիները Սարգսին վրայ ուզեցին վազել, մութ խաւար ընկաւ վրանին, ճամբանին մոլորեցան, ձայն մըն ալ լսեցին որ կ'ըսէր. մի կռուիք Աստուծոյ ծառային հետ, ամէնքդ ալ կը կորսուիք։

Աս բաները լսելով աւելի հաստատեցան նորահաւատները. ան ատենը ամէն զօրքը մէկբերան կանչելով՝ կը հաւատանք, ըսին, ամենասուրբ երրորդութեան՝ որ Սարգիս կը քարոզէ. աս ըսելով մկրտուեցան։ Կռապաշտներէն ոմանք գացին աս ամէն բանը պատմեցին Շապուհ թագաւորին, վերադիր ընելով թէ Սարգիս հռոմայեցւոց զօրաց հետ միաբան է։ Շապուհ ասոր վրայ խիստ խռովեցաւ. բայց խռովութիւն մը չելլելու համար՝ առաջ պարգևներ, ետքն ալ իր Մարտիրոս տղան խրկեց քանի մը մեծերով, հետն ալ մէկ սիրալիր խօսքերով թուղթ մը գրելով իր քովը կանչեց։

Երբոր ասոնք ճամբան կու գային՝ թշնամիները բռնեցին իրենց բանակը տարին. սուրբ Սարգիս լսածին պէս՝ խիստ տրտմելով Աստուծոյ ապաւինեցաւ, իրեք օր բան մը բերանը չի դնելով գիշեր ցորեկ աղօթք կ'ընէր Աստուծոյ որ իր զաւակն ազատէ։ Մէյմըն ալ չորրորդ օրը ձիաւոր մարդ մը եկաւ թշնամիներուն բանակէն, իր տղան և ուրիշ բռնուողները հետը բերելով՝ եօթը հոգի՝ ըսաւ, աս տղան գերի բռնեցին բերին, եօթն ալ ան օրը մեռան. մեր բանակին մէջն ալ փորձանքներ չի

պակսեցան, մեր զօրագլուխն ալ տեսիլք կը տեսնէր. աս պատիժները աս տղին համար է, կ'ըսէր, տարէք իր հօրը ձեռքը տուէք, չէ նէ ամէնքդ ալ կը կորսուիք:

Աս լսելով նոր դարձողները աւելի կը հաստատուէին քրիստոնէութեան վրայ, աղաղակելով՝ մեծ է Աստուածն Սարգսի. չի դարձածներն ալ կը դառնային ճշմարիտ հաւատքը կ'ընդունէին: Սուրբ Սարգիս ուրախանալէն փառք կու տար Աստուծոյ իր զաւկին ազատուելուն համար. աղօթք կ'ընէր թշնամեաց բանակին համար. որ Աստուծոյ բարկութիւնը անցնի վրաներնէն, ինչուան որ՝ իրեք օրէն մարդ եկաւ անոնցմէ ըսելով, մեծ է Սարգսին Աստուածը. իրեն աղօթքովը դադրեցաւ պատիժը, մենք ալ կը հաւատանք ան Աստուծոյ:

Սուրբ Սարգիս լսեց իր տղին բերնէն թէ Շապուհ զինքը կը կանչէ, ասոր համար եկանք որ, ըսաւ, քեզ տանինք: Հասկըցաւ Սարգիս Շապուհին չար միտքը, ամէն զօրքը կանչելով ըսաւ. եկաւ ատենն որ քրիստոնէութիւննիս յայտնենք: Զօրքը մէկ բերան աղաղակեցին. քեզի հետ մէկտեղ պատրաստ ենք մեռնիլ: Բայց աղաչել սկսան որ չերթայ: Սուրբը պատասխանեց. մեր տէրը չի հրամմեր մարմնով զօրանալ, այլ հոգւով, և նեղութեան մէջ համբերել. անոր համար մի խափանէք ճամբաս, այլ աղաչեցէք որ արժանի ընէ իս իրեն անուանը համար մեռնիլ, ձեզ ալ ճշմարիտ հաւատքի մէջ հաստատել: Աս ըսելով քանի մը զօրքով ու իր տղովը Պարսից դուռն եկաւ:

Շապուհ խիստ ուրախացաւ իր գալուն վրայ, պարգևներ տուաւ. կարծեց որ սուտ էին իր լածները քրիստոնեայ ըլլալուն համար. իրաւը հասկընալու համար իրենց տօնին օրը Սարգիսը հրաւիրեց կռատունը գալու՝ կրակը պաշտելու: Պատասխանեց սուրբը. ես ճշմարիտ Աստուծոյ կ'երկրպագանեմ որ կրակն ստեղծեր է. քեզի ալ պէտք էր, թագաւոր, անիկայ պաշտել՝ չէ թէ անշունչ ստեղծուածը: Տեսնե՞ս մի, ըսաւ, Շապուհ, հիմա յայտնի եղաւ քու մոլորութիւնդ. քու սէրդ մէկ հրեայի մը տուեր ես՝ որ խաչուեցաւ: Աս քամահրանքը լսելով սուրբը չի դիմացաւ, թագաւորին երեսին թքաւ իր կռապաշտութեանը վրայ. ես չեմ վախնար, ըսաւ, քեզնէ ու քու գարշելի կուռքերէդ. այլ ճշմարիտ Աստուածը կը պաշտեմ, որուն չեն համնիր հայհոյիչներուն խօսքերը:

Ան ատենը Շապուհ հրամմեց քարերով բերնին զարնել, երկըթէ կապերով կապել, գետինը քաշկռտել. անանկով բոլոր մարմինը քեղըրթուեցաւ. քաշողները կը յորդորէին որ քրիստոնէութիւնը թողնէ, կուռքերը պաշտէ: Սուրբը պատասխան տուաւ. ցըցուցէք ինծի կուռքերնիդ՝ որ անոնց զօրութիւնը տեսնեմ, ես ալ իմ Աստուծոյս զօրութիւնը ցցընեմ: Երբոր աս լսեց Շապուհ թագաւորը, կարծելով որ կուռքերը կ'ուզէ պաշտելու՝ ուրախանալով քանի մը մեծերու հետ կռատունը խրկեց: Հոն մտածին պէս սուրբն ըսաւ. ասոնք տասուերկու կուռք են, չորսը վիշապի

բերան ունին, չորսը սատանայի երես ունին, չորսը կովու գլուխ. ասոնցմէ ո՞րը պաշտելու է ըսելով՝ ստութիւննին հասկըցուց: Երբոր անոնք վրան կը կատղէին, Թողէք որ, ըսաւ, քովերնին երթամ: Հոն երեսը խաչ հանելով և Աստուծոյ օգնութիւնը խնդրելով, վրայի եղած երկաթներովը զարկաւ կուռքերուն, ամէնն ալ փշուր փշուր եղան: Տեսա՞ք մի, ըսաւ, անմիտներ, ձեր պաշտածները ինչ եղան: Ամմէնն ալ վրան վազեցին, բռնելով կը քաշկըռտէին, մէկբերան մեռնի կը կանչէին. անանկ վազելու ատենը Մարտիրոս իր տղան կոխկըռտուելէն մեռաւ, իր անուան նշանակութիւնը գործքով կատարելով մարտիրոս եղաւ: Բազմութիւնը առին ատեանը տարին, հոն կ'ուզէին մեռցընել. բայց Շապուհ Թագաւորը չի Թողաւ. դուն չե՞ս վախնար, Սարգիս, ըսաւ, որ ան կուռքերը քեզ կը մեռցընեն, չէ Թէ ես կը մեռցընեմ: Սուրբը պատասխանեց. պատրաստ եմ մեռնելու իմ Աստուծոյս համար՝ որ ինծի անմահութիւն կու տայ, քու կուռքերդ բան մը չեն կրնար ընել. ինչպէս որ երկաթներովս անոնք փշրեցի, կրնայի նոյն երկաթներն ալ փշրել, բայց ես կ'ուզեմ մեռնիլ Աստուծոյ համար՝ ըսելով, գլուխն ու վիզը կը ծռէր:

Թագաւորը հրամմեց բանտը տանել. հոն դահճապետը շատ տանջանք կու տար սրբոյն, Թագաւորին վճիռը կը զրուցէր, որ վճիռ հանեց մեռնելու. սուրբը կը գոհանար, մարտիրոս ըլլալու շնորհք կը խնդրէր Աստուծմէ: Ան գիշերը սատանան երևնալով ըսաւ. ինչպէս

որ դուն իմ կուռքերս կոտրտեցիր, ես ալ քու ոսկորներդ կոտրտել պիտի տամ: Սուրբը չէխելով անիկայ Քրիստոսին անունովը հալածեց: Օրնիբուն կը չարչարէին սուրբը քերելով քաշկըռտելով. անիկայ չարչարուելու ատենը աղօթք կ'ընէր: Ան գիշերը հրեշտակ երևցաւ ըսաւ. զօրացի՛ր, ով Սարգիս, ես քեզի հետ եմ. ինչ որ խնդրեցիր՝ տուի քեզի, ինչ ալ որ ասկից ետքը խնդրես՝ անոնք ալ պիտի տամ: Աս խօսքէս սիրտ առաւ սուրբը, տանջանքները բանի տեղ չի դրաւ. սատանան կատղելէն նորէն կ'երևնար, ահ կը ձգէր սիրտը պատմելով՝ ինչպէս կարողութիւն ունէր ամմէն չարիք ընելու. ես էի, ըսաւ, որ Ադամ դրախտէն դուրս հանեցի, Յոբը զարկի, մարգարէները՝ առաքեալները՝ մարտիրոսները չարչարել ու մեռցընել տուի, Քրիստոս ալ Հրեաներուն սպաննել տուի: Սուրբ Սարգիս՝ Քրիստոսի զօրութեամբը մարդուս փրկուիլը, սատանային ամօթով լինալը՝ իրեն երեսին տալով նորէն հալածեց: Հինգերորդ օրը երբոր աղօթքով օգնութիւն կը խնդրէր Քրիստոսէ, երևցաւ իրեն Քրիստոս, սիրտ տալով արքայութիւն խոստացաւ իրեն. Քրիստոսի լուսէն բանտը լուսաւորեցաւ: Սարգսին կապանքներն ալ արձըկուեցան. հոն եղող բազմութիւնը տեսնելով փառք կուտային Աստուծոյ, Շապուհ Թագաւորին կը պատմէին:

Շապուհ պատուով բերել տուաւ իր առջին, յորդորեց դառնալու. այսօր մեր հրամանը կատարէ, ըսաւ, ետքը գնա Նազովրեցին պաշ-

տէ: Բայց իր միտքը ան էր որ՝ Սարգիսը ապրեցընէ, Յուլիանոսին դէմ խրկէ, որ Շապհոյ վըրան կու գար. գիտէր Սարգսին քաջութիւնն որ կրնար դէմ դնել: Թագաւորին խաբէութիւնը գիտնալով Սարգիս՝ ես չես կրնար, ըսաւ, քեզի պէս մոլորցընել. թէ որ ես չի մեռցընես, քու մահդ իմ ձեռքովս պիտոր ըլլայ. չեմ թողներ որ պիղծ բերնովդ հայհոյութիւն խօսիս Ճշմարիտ Աստուծոյ դէմ: Աս լսածին պէս Շապուհ թագաւորը հրամմեց քաղքէն դուրս հանել սպաննել. տանելու ատենը կռապաշտներէն քէն պահողները թէ ինչու մեր կուռքերը կոտրեց՝ վրան կը վազէին, եղունգներով մարմինը կը բզքտէին: Սուրբ Սարգիս աս չարչարանքները բանի տեղ չի սեպելով, հայր մեր ըսելով կ'երթար, կը յիշէր Աստուծոյ զօրութիւնն որ արդարները միշտ փրկեր է, կ'աղաչէր որ նոյն զօրութիւնը իրեն ալ տայ:

Երբոր մեռնելու տեղը հասաւ՝ գոհութիւն տուաւ Աստուծոյ մարտիրոսութեան արժանի ըլլալու համար. թողութիւն խնդրեց իր և ամմէն քրիստոնէից մեղքերուն. ով որ իր անունը յիշելու ըլլայ, ամմէն վտանգներէ փրկէ, սատանաները հալածէ, հիւանդները բժշկէ, բանտէ՝ ծառայութենէ ազատէ, խռովութենէ՝ աւէրածութենէ ամմէն չարէ խալըսէ. ով ալ որ իրեն յիշատակը կատարէ, խնդրեց որ բիւրապատիկ վարձ հատուցանէ: Երբոր խօսքը լմընցուց, հրեշտակ Աստուծոյ երկինքէն իջնալով ձեռքը պսակ բռնած սիրտ տուաւ իրեն.

ինչ որ խնդրեցիր, ըսաւ, Աստուած պիտոր կատարէ. ով քրիստոնէն որ քու անունովդ բան մը պիտի խնդրէ, իր խնդիրքը կ'առնէ: Հոն եղած բազմութիւնը տեսնելով հրեշտակը՝ աղաղակեցին, մեծ է քրիստոնէից Աստուածը, անկէց ուրիշ Աստուած չիկայ: Սուրբը դարձաւ անոնց ըսաւ. իմ մեռնիլս որ Աստուծոյ համար կը մեռնիմ՝ մեռնիլ չէ, հապա անմահութիւն ձեռք ձգել է. ինչ ուրախութիւն կ'իմանամ որ պզտիկուցմէ փափագած բանս այսօր կ'ունենամ, որ է նահատակուիլ, սրբոց քովը երթալ: Աս ըսելով ծունկ չոքեցաւ դէպ 'ի արեւելք. խաչակնքելով գլուխը դահճին երկնցուց ըսելով, տէր Յիսուս, ընկալ զհոգի իմ: Երբոր գլուխը կտրուեցաւ յամին 363, լոյս մը իջաւ մարմնոյն վրայ, որ ցոլանալովը կռապաշտները կ'երէր. ձայն մը կու գար երկինքէն՝ եկէ ով երանելի Սարգիս, յաւիտենից հանգիստը ժառանգէ: Քրիստոնեայ եղողները մարմինը վերուցին, բայց Շապուհ բարկանալով տասնչորս հոգի անոնցմէ կոտրեց՝ որ պարսիկ էին. մարմիննին գազաններուն առջև ձգեց, բայց մէկ գազան մըն ալ չի մօտիկցաւ. հասկնալով որ շատ պարսիկ քրիստոնեայ կ'ըլլան աս հրաշքները տեսնելով՝ միտքը դրաւ կրակով երել: Մէյմըն ալ Յուլիանոսին գալը լսեց, ամմէն բանը մէկդի թողաւ, անոր դէմ գնաց. ան ատենը քրիստոնեայք ասոնց ու սրբոյն Սարգսի մարմինն ու իր Մարտիրոս տղինը առին պահեցին:

ՍՈՒՐԲ ՍԻՄԷՈՆ

Սիւնակեաց

Անտիոքայ երկիրը ծնած ըլլալով փոքր Թէոդոս կայսեր օրերը, աղքատ ծնողաց զաւակ, իր հօրը ոչխարները կ՚արածէր. կիրակի օրերը ժամ երթալով Աստուածաշունչ գիրքը կը լսէր։ Երբոր տասուերեք տարուան եղաւ, օր մը Պօղոս առաքելոյն խօսքերը լսելով և աւետարանին երանութիւնները, սիրտը անանկ աստուածային լոյս մը ծագեց, անանկ արթընցուց որ փնտռտուք ընկաւ միտքը իմանալու. հոն մէկ բարի ծեր մը գտնելով՝ հարցուց, ինչ էր ան կարդացած խօսքերը. ես մէկ տխմար տղայ մըն եմ, ըսաւ, կը փափագիմ Աստուծոյ ճամբան գտնելու։

Ծերը պատասխանեց. ժուժկալութեան վըրայ էր. թէ որ կ՚ուզես, ըսաւ, որդեակ, ժուժկալութիւնը սորվիլ, ան է որ մէկը սուրբ սըրտով պաք պահէ, ահով դողով աղօթքի հետ ըլլայ, գիշեր ցորեկ բարեգործութիւն ընելու ետևէ իյնայ. աս բաները աշխըրքի մէջ կենալով ալ կրնայ ըլլալ, բայց կարգով կանոնով վանքերու մէջ կ՚ըլլայ։ Ահա լսեցիր, ըսաւ, որդեակ, աս ամմէն խօսքը սրտիդ մէջը բռնէ,

նայէ աղէկը քեզի ընտրէ. թէ որ կը փափագիս կատարելութեան ճամբան երթալ, պէտք է քեզի անօթի կենալ, ծարաւ քաշել, մերկ մնալ, լալ, հառաչել, արթուն կենալ, քանի մը բան քեզի հերիք սեպել, մէկալ բաներէն ետ կենալ, խոնարհութիւն յանձն առնել, հալածանքի համբերել, քամահրուիլ, շատ բան քաշել մարդէ, միայն թէ հրեշտակներէն զըրկեալ չի մնաս. Աստուած քու միտքդ բանայ որ ճանչնաս, ասոնք ընես, որդեակ, քու բաղձանքիդ հասնիս։ Աս խօսքերս տղին սրտին մէջը կրակի մը պէս անանկ վառեցին աստուածային սէրը, որ աշխարհք բոլորովին ձըգեց քամահրեց, երկնային մարդ մը եղաւ. նոր զարմանալի ճամբայ մը բռնեց, որ հոս պատմենք։

Առաջ ժամ մը մնալով՝ գետնի վրայ ընկաւ. խնդրեց Աստուծմէ որ իրեն ճամբայ մը ցցընէ ուր երթայ, ինչ ընէ. աղօթքէն ելաւ, իր ծնողաց բան մը չըսելով որ արգելք չըլլան՝ մէկէն անապատը փախաւ. հոն ալ երեսի վրայ իյնալով՝ եօթն օր անօթի ծարաւ կեցաւ. կուլար կ՚աղաչէր Աստուծոյ որ իրեն առաջնորդ ըլլայ։ Աստուած իրեն առաջնորդեց Հելիոդորոս աբբային վանքն եկաւ, որ մեծ մարդ էր Աստուծոյ առջև. իրեն ոտքը իյնալով ըսաւ, ողորմէ ինծի մեղաւորիս որ կը ցանկամ Աստուծոյ ծառայել, իս շահէ։ Հելիոդորոս ամմէն բանը իմանալով վանքն առաւ։ Սիմէոն անանկ ճգնութեամբ ու պաք պահելով կեցաւ հոն, որ ամմէնը զարմացուց։ Իրեք տարի ա-

տանկ կենալէն ետեւ սիրտը կ'եփէր աւելի ճըգնութիւն ընել կ'ուզէր. օր մը հօրէն չուանը քակելով անանկ պինտ մէջքը փաթթեց որ միսին մէջը թաղուեցաւ, ատեն անցնելով որդնոտեցաւ. պաքն ալ անչափ աւելցուց՝ որ բոլոր շաբաթը ժամ մը կ'ուտէր կիրակիէ կիրակի. ինչ կերակուր որ իրեն կու տային՝ անոնք աղքատաց կը բաժնէր:

Աս բաներս տեսնելով եղբարները՝ գանգըտեցան վանահօրը. որովհետեւ իրենք ամմէն օր իրիկուընէ իրիկուն կ'ուտէին: Վանահայրը կանչեց Սիմէոնը հարցուց ասանկ խիստ պաք պահելուն ու որդնոտելուն վրայ. անիկայ պատասխան մը չի տալով վար կը նայէր կու լար. երբոր հանուեցընել տուաւ, տեսաւ որ չուանը միսը մտնելէն որդնոտեր էր, հազիւ քակեցին, խոցերը յիսուն օր նայելով բժշկի ձեռքով բռընտցուցին: Ամմէնն ալ զարմացած կը նայէին վրան. իսկ ինքը իբր մէկ ուրիշ մարդ մը եղած կ'ըսէր. Անօրէնութեամբ յղացայ, և 'ի մեղս ծնաւ զիս մայր իմ: Թողէք ինծի պէս մեղաւորի պատիժ քաշել ու մեռնիլ: Բայց եղբարքը սոսկալով ասոր ճգնութենէն չէին ուզեր մէջերնին. անոր համար վանահայրն ալ ճամբայ տուաւ ասոր:

Սիմէոն խոնարհութեամբ բաժնուելով լալով կ'երթար. ինչուան գտաւ մէկ ցամաք հոր մը լեցուն օձերով, հոն ձգելով զինքը՝ եօթն օր անօթի մնաց: Բայց Աստուած որուն մտածմունքը շատ հեռու է մարդուս մտածմունքէն՝ հրեշտակներ ղրկեց վանահօրը՝ որ հասկըցու-

ցին թէ Սիմէոն որչափ մեծ էր Աստուծոյ առջին, և պատուիրեցին որ գտնէ բերէ: Երբոր վանահայրը աս տեսիլքը պատմեց ամմէն եղբարներուն, փնտըռելով ասդիս անդին, ետքն ալ ան մութ հորը իջնալով գտան բերին: Վանահայրը տեսածին պէս՝ Սիմէոնին ոտքն ընկաւ թողութիւն ուզելու. անկից ետքը դուն եղիր, ըսաւ, առաջնորդ, ծառայ Աստուծոյ: Սիմէոն որ բոլորովին խոնարհ էր՝ կու լար երբոր աս խօսքերս կը լսէր. քանի մը օր հոն կենալէն ետեւ՝ չուզելով լսել անանկ գովութիւններ՝ գաղտուկ ելաւ անկից, ուր իրեք տարի էր կեցած. գնաց մէկ անապատ մը, քարեր ժողվելով մէկ նեղ տեղ մը շինեց իրեն. չորս տարիի չափ ալ հոն կեցաւ, շաբաթն անգամ մը թրջած ոսպ ուտելով, իսկ մեծ պաքին մէջ ամենեւին բան մը չուտելով, կը բաղձար որ Մովսէսի ու Եղիայի նմանի: Բայց հոն ալ իր սրբութեան անունն ելաւ, բազմութիւն սկսան գալ. ամմէն եկող երբոր իրեն բերնէն ելած խօսքերը կը լսէին, խիստ կը շահէին:

Ան անապատին մէջ Բասոս կամ Վլասոս անունով վանահայր մը կար, առաջնորդ երկու հարիւր եղբարներու, աստուածաշնորհ մարդ, որ կը քալէր կը պտըտէր ամմէն եղբարներու քով, կ'առաջնորդէր, սուրբ հաղորդութիւնը կը բաշխէր՝ գլուխ քահանայից ըլլալով: Սիմէոն ասիկայ իրեն հոգեւոր հայր ընտրեց, բացաւ իրեն ամմէն խորհուրդը և անչափ փափաքը Աստուծոյ ծառայելու: Բասոս իրեն

խրատ տուաւ որ ձգնութեան մէջն ալ պէտք է ընտրողութիւն ընել. երբոր անօթենալէն մարելու պէս կ'իմանաս՝ պէտք է, ըսաւ, քիչ մը բան ուտել. չափէն անցնիլը վնաս կու տայ, ոչ թէ միայն մարմնոյ՝ այլ նաև հոգւոյ։ Սիմէոն կատարեալ հնազանդելով՝ իրեն յանձնեց տասը հաց ու ջուր խրկել, որ պէտք եղած ատենն առնէ։ Բասոս ալ անանկ ըրաւ, դուռն ալ ծեփեց որ քառասուն օր մէկը չի կրնայ քովը գալ։ Բայց երբոր օրերը անցնելէն ետև եկաւ բացաւ, տեսաւ որ ամենևին հաց ու ջուր չէր առած. զինքն ալ տեսաւ գետինն ինկած, աղօթքի մէջ յափշտակուած, դողդալով արթընցուց աղօթքէն, բայց իբր կէս մեռած ելաւ անչափ պաքէն. երանելին խնդրեց հաղորդութեան սուրբ խորհուրդը. անով զօրանալով գետնէն ելաւ, քիչ մը խոտ կերաւ. անչափ խոտը հերիք սեպեց իրեն։

Բասոս աս կերպը տեսնելով զարմացած մնաց. հասկընալով որ Սիմէոնին վարքը Աստուծմէ է, ա՛լ բան մը չըսաւ իրեն խիստ ձըգնութեանը համար. միայն իր աշակերտներուն պատմեց աս հրաշալի վարքը։ Սիմէոն անչափ առաջ գացած էր իր հոգեսիրութեան ու ջերմեռանդութեանը մէջ որ անկից ետև շատ հեղ երսունըուինը օր անօթի ծարաւ կ'անցընէր. քառասներորդ օրը միայն կ'ուտէր սըրբութիւն առնելէն ետև. քսան օր ոտքի վրայ կը կենար աղօթելով, սաղմոս ըսելով, երկնային մտածմանց մէջ ընկղմելով, ետքը քանի մը օր նստած կ'անցընէր. անկից ետքը գետ-

նատարած կը կենար, անդադար Աստուած օրհնելով. անանկ որ՝ իբր թէ երկրիս վրայ մարդ չէր, այլ մէկ անմարմին մը հրեշտակներու հետ մէկտեղ Աստուած փառաւորող։

Իրեք տարի աս նեղ խուցս կենալէն ետև՝ մօտիկ լեռ մը կար՝ հոն գնաց. քարեր շարելով պատ մը դարձուց՝ վրան բաց. հոն կեցաւ գիշեր ցորեկ, անձրևն ու արևը, ցուրտն ու տաքը քաշելով։ Քանի որ կը մտածէր թէ ինքն բանն Աստուած երկնի և երկրի ստեղծողը կրնար մարմին առնելով՝ կաթիլ մը արիւն թափելով աշխարհքս փրկել, հերիք չի սեպեց, այլ անօթի ծարաւ կեցաւ, ամէն սաստիկ տանջանքները քաշեց. ես որ մեղաւոր իր ծառան եմ, ո՛րչափ աւելի պէտք է որ քաշեմ, ըսելով, աստանկ ձգնութեան կու տար զինքը։ Եւ որովհետև հոն ալ շատ մարդ կու գային իրեն՝ երկան շղթայ մը կապեց, մէկ ծայրը իրեն ոտքը, մէկալ ծայրը քարի մը վրայ. որպէս զի մէկը չի կրնայ անկէց դուրս հանել՝ թէ և ինքը ուզենայ։ Աստանկով միշտ երկնային բաները կը մտածէր, կարօտով փափագով դէպ 'ի երկինքը կը հառաչէր. իրեն հաւատքը լուսաւոր ըլլալով՝ իբր թէ աչքով կը տեսնէր, իրեն եկողներուն ալ աս բանս կը սորվեցընէր։

Մելետիոս անունով մէկն եկաւ ասոր քով՝ որ Անտիոքայ եպիսկոպոսը կը կարծեն, շատ զարմացաւ իրեն ըրած ձգնութեանը վրայ, բայց խրատ տուաւ շղթան վերցընել. հերիք է մարդուս, ըսաւ, ինքիր կամքովը զինքը կապել։

Աս բանիս շուտ մը հնազանդեցաւ Սիմէոն. դարբին (չիլինկիր) մը կանչելով՝ քակել տուաւ շղթան. բայց կապած տեղը ձգմուած ըլլալով՝ միսը տրորեր որդնոտեր էր, որ կամաց կը թողնէր երանելին որ տանջուի. Պօղոս առաքելոյն ըսածը միշտ յիշելով, թէ երբոր մարմինս կը տկարանայ, հոգիս կը զօրանայ:

Բայց Աստուած որ իրեն ծառայողներուն միշտ շնորհք կը բաժնէ, ասոր ալ շնորհք հոգեշահ վարդապետութեան տուաւ, ու շնորհք բժշկութեան. քովն եկողներուն զարմանալի խօսքերով հոգինին կը շահէր, ամէն ցաւ ալ կ'ըռընտցընէր: Անչափ եղան եկողներուն բազմութիւնն որ՝ ամէն անապատի ճամբաները լեռները քաղաք մը դարձեր էր: Իրեն անունը լսողները հեռու տեղերէն զանազան ազգերէն կը վազէին քովը կուգային. Արաբացի, Պարսիկ, Հայ, Վրացի, նաև եւրոպացոցմէ Սպանիացիք, Իտալացիք, Անգղիացիք, Գաղղիացիք, ամէնն ալ ասոր կու գային: Հռոմ տներու մէջ ճամբաներու վրայ ասոր քաշուած պատկերը կը դնէին, կենդանի սուրբի պէս կը պագնէին: Քանի որ ինքը փառքէ կը փախչէր, Աստուած ալ անչափ կը փառաւորէր իր ծառան: Եկողներուն շատուրութիւնը անչափ էր որ՝ հազիւ կրնային իրեն լաթերուն դպչիլ. իսկ ձեռքը պագնել՝ քիչ հոգի կրնային, բայց ամէնն ալ կը շահէին. ո՛րը փորձանքներէն ցաւերէն կը խալըսէր, ո՛րը իր թշնամիներուն հետ կը հաշտուէր, ո՛րը իր հոգևոր խօսքերը լսելով մեղքէ կը դառնար

կ'ապաշխարէր. անհաւատներն ալ դարձի կու գային քրիստոնեայ կ'ըլլային:

Բայց աս ամէն արդիւնքը բան մը չէր երանար սուրբին աչքին. իր փափագն ան էր որ՝ միայն Աստուծոյ հետ տեսնուի, աղօթքով հետը խօսաթէ, որուն երկնային անուշութիւնը միայն ինքը կ'առնէր կ'իմանար: Անոր համար տեսնելով որ ինչուան հիմա ուր որ գնաց՝ բազմութենէ չի կրցաւ խալըսելու, միտքը դրաւ անանկ տեղ մը ելլել ուր մարդիկ չի կրնան մօտիկնալ. հոն կենալով բոլորովին հոգեղէն ըլլայ: Սիւն մը շինել տուաւ իր կեցած տեղը՝ հինգ կանգուն բարձր, անոր վրայ կեցաւ հինգ տարիի չափ. ետքը աւելի բարձր սիւն մը տընկեց տասուերկու կանգուն բարձր. տասուերկու տարի ալ հոն ձգնեցաւ. ուրիշ սիւն մը տնկեց քսան կանգուն բարձր, հոն ալ տասուերկու տարի կեցաւ. ետքը աւելի բարձր սեան վրայ ելաւ՝ որուն երկանքը երսուն կանգուն էր, չորս տարի ալ հոն կեցաւ: Անկէց բարձր սեան վրայ ելաւ՝ որ երսունըվեց կամ քառսուն կանգուն բարձր էր. աս սեան գլուխը խուց մը շինած էր՝ վրան բաց, քովերը պատշգամբ (փարմախլըխ) քաշած. հոն ինչուան իր մահը կեցաւ տասնըվեց տարի. ամէն իր կեանքն որ սեան վրայ անցուց՝ եղաւ քառսունըեօթը տարի: Առաջ քսան օր՝ ետքը քառսուն օր ոտքի վրայ կենալ սորվեցուց իրեն գիշեր ցորեկ, ծոմ ցամաք՝ բան մը բերանը չի դնելով. իբր թէ ան սեան վրայ ինքն ալ մէկ սիւն մը եղած էր,

բայց հոգեղէն սիրն. աչուըները բոլորովին վեր վերցուցած, ձեռուըները բազկատարած, միտքն ալ բոլորովին Աստուծոյ յափշտակուած, անդադար աղօթքի հետ կ՚ըլլար, մանաւանդ տօն օրերը՝ իրիկունը արեւելք դառնալով աղօթ- քի կը կենար բազկատարած. առտուն արեւ ելլելով երբոր երեսին կը զարնէր՝ անկէց կ՚ար- թըննար իբր իր փափագն առած, ան փա- փագն որ կ՚ուզէր բոլորովին երկնային ըլլալ, մարդիկներէ հեռանալ, Աստուծոյ հետ միա- նալ, որ աս աշխարքիս մէջ միայն աղօթքի մէջ կ՚ըլլայ՝ Աստուծոյ հետ խօրաթելով: Քառա- սուն օր անանկ անօթի կ՚անցընէր, ամմէն շա- բաթ կը հաղորդուէր, իր ուզած կրօնաւորնե- րէն ոմանց թող տալով իր քովը ելլելու:

Աս ամմէն բանը լսելով եգիպտացւոց անա- պատին հարքը՝ թէ ինչ արտառոց նորատեսիլ բան էր իրեն վարքը, ժողվուեցան՝ որոշեցին մարդ մը ղրկել, իրենց դիմացէն հարցընել՝ ի՞նչ է աս նորութիւնն որ դուն կ՚ընես. ինչո՞ւ թողիր հին ճամբան՝ որ ասչափ սուրբ հարք սորվեցուցեր են, նոր ճամբայ մը բռներ ես որ մէկը չէ ըրած. վար իջիր, հասարակաց ճամբան բռնէ: Թէ որ չի հնազանդի մեզի չիջնի, ըսին, յայտնի է որ մարդկային բան է, բռնութեամբ իջեցուցէք. իսկ թէ որ մեզի հնազանդի՝ իջնիլ ուզէ. յայտնի նշան է որ աստուածային բան է, թողէք ըսին, խափա- նող չըլլանք Աստուծոյ ըրածին: Սիմէոն շուտ մը ցցուց որ՝ իր ըրածները աստուածային ազ- դեցութեամբը կամքովը եղած էին և ոչ մարդ-

կային. լսածին պէս՝ թէ ժողովը հրամմեց վար իջնիլ, բան մը չի խօսելով՝ սանդուղք բերէք որ, ըսաւ, վար իջնիմ: Ան ատենը ժո- ղովքին մէկալ հրամանը յայտնեցին իրեն, թող չի տուին իջնելու, յորդորելով որ հաս- տատուն կենայ իր ճգնութեանը մէջ:

Երբոր ժողովը լսեց իր հնազանդութիւնը, խիստ ուրախացաւ աստանկ աստուածային քա- ղաքավարութեանը վրայ. բայց ամմէնուն վրայ ալ մէկ զարմանք մը մէկ ահ մը ինկաւ. սրբոյն անունը ա՛լ աւելի մեծցաւ ծաւալեցաւ. ինքը բարձր սեան վրայ ելեր էր որ խալըսի մար- դիկներէն ու մարդկային գովութենէն, Աս- տուած ալ անչափ շնորհք տուաւ իրեն որ՝ ա՛լ աւելի գովուեցաւ. եկողներուն շատուորու- թիւնը անհամնուր եղաւ, որոնք կու գային աս սուրբին քով իրենց նեղութեանց դեղ գտնելու: Որովհետև ամմէն ցաւ կը բժշկէր, սրտերնուն անցածները գիտէր կը զուրցէր, հեռու տեղեր եղած բաները կը պատմէր, ամմէն բժշկուողներուն ալ կ՚ապսպրէր որ մ՚ը- սէք Սիմէոն բժշկեց. աս խօսքս սուտ է, կ՚ը- սէր. հապա ըսէք որ Աստուած բժշկեց. աս խօսքս ճշմարիտ է. մի՛ երդուըննաք, կ՚ըսէր, Աստուծոյ անունին վրայ, որ է անուն ահա- ւոր. հապա երդուըննալ հարկ ըլլայ՝ Սիմէոնին անուանը վրայ երդուընցէք, որ է մեղաւոր:

Լսեց իրեն մայրը, չի դիմացաւ եկաւ իր զաւկին կարօտը առնելու, քսանըեօթը տա- րի տեսած չըլլալով: Եւ որովհետև Սիմէոնին սիւնը պատով էր, չէր թողներ կնկտոց պա-

տէն ներս մտնելու, մարդ խրկեց մայրը. սուրբը լածին պէս՝ երեսը գոցեց, չուզեց իր մայրը տեսնելու: Շատ լաց ողբ ըրաւ մայրը. հայրըդ քու կարօտէդ լալով ողբալով մեռաւ, ըսաւ, քեզ կորսուած սեպելով. հիմա ես որ քեզ գտնելու եկայ, ինչո՞ւ պիտի չի տեսնեմ. թէ որ չի տեսնեմ, ես ալ հոս կը մեռնիմ: Սիմէոն իր փոքրաւորին բերնովը հասկըցուց ըսելով. աս աշխարհքս իրար չի տեսնենք որ՝ անդին արժանի ըլլանք տեսնելու: Աս խօսքս լսելով մայրը՝ ա՛լ աւելի սիրտը կ'եփէր զինքը տեսնելու: Սուրբը մարդ խրկեց ըսելով. քիչ մը հոս համբերէ, քուն եղիր, ինչուան որ իրար տեսնենք: Ան ալ ուրախանալէն գլուխը պատին կռթընցընելով քուն եղաւ, հոգին աւանդեց ինչպէս որ Սիմէոն խնդրեր էր Աստուծմէ: Ան ատենը վար իջաւ Սիմէոն, սաղմոս ըսելով՝ սեանը առջին թաղել տուաւ, որ միշտ տեսնելով՝ անոր հոգին յիշէ աղօթքին մէջը:

Սիմէոնին աստանկ սրբութիւնը տեսնելով սատանան՝ ուրիշ կերպով մը ուզեց փորձութեան մէջ ձգել. գիշերը աղօթքին ատենը զինքը երեւցուց տէր փառաց որ կու գայ. ո՛վ հաւատարիմ ծառայ, ըսաւ, վեր ելիր որ փառաւորուիս, պսակդ առնես: Երանելին առջի բերանը վախնալով ան ահաւոր տեսիլքէն՝ անանկ սեպեց որ Աստուած կը կանչէ զինքը, ուզեց հնազանդիլ. երբոր ոտքը վեր առաւ խաչակնքեց զինքը, մէկէն իմացաւ սատանային խարդախութիւնը. ոտքը վար առնելով

Աստուծոյ գիմեց: Սատանան տեսնելով որ իրեն չարութիւնը երեւան ելաւ, կատղելէն ոտքին զարկաւ աներեւոյթ եղաւ: Ան զարնելէն՝ մէկ խոց մըն ալ բացուեցաւ առջի խոցին վրայ որ նոր էր ողջընցած. անանկ վէրք մը որ որդնոտեցաւ. անկէց ետքը մէկ ոտքի վրայ կը կենար ինչուան իր մահը, որ մեռաւ յամին 459. սեպ. սկիզբները, 69 տարուան: Տասը տարի վանքի ու անապատի մէջ ճգնեցաւ. մնացածն ալ սեան վրայ. անոր համար Սիւնակեաց ըսուեցաւ:

Մեռնելէն ետեւ երեսը լուսով կը փայլէր. շատ հանդիսով մարմինը առին տարին վեց եպիսկոպոսներ, Անտիոք քաղաքը թաղեցին. հոն եղող իշխանը 6000 մարդով ընկերացաւ, որպէս զի տեղացիք չյափշտակեն սուրբ մարմինը, ինչպէս որ խօսք դրեր էին: Անչափ բազմութիւն ժողվուեցան որ լեռը լեցուցին մարդով. իրեն տապանը եղաւ մէկ մեծ ուխտատեղի մը, շատ հրաշքներ տեսնելով ինչպէս իր կենդանութեան ատենը, անանկ ալ մահուանէն ետքը:

ԿԱՏԱՐԻՆԷ ԿՈՅՍ
կամ
ՆԵՔՏԱՐԻՆԷ

Աղեքսանդրիա քաղքէն ըլլալով կատարինէ, աղեքսանդրացի կ'ըսուի, Մաքսենտիոս ու Մաքսիմիանոս թագաւորներուն ատենը. քրիստոնեայ էր եւ Կոստանդիանոսի ազգա-

կան, գեղեցկատես և զօրաւոր խելքով: Այն ատենը Աղեքսանդրիա քաղաքը խիստ ծաղկեալ ըլլալով ուսմամբ՝ ամէնուն քով մեծ սէր կար սորվելու. ուր չէ թէ մինակ էրիկ մարդիկ, այլ կնկտիք ալ սորվելու հետ կ'ըլլային. անոր համար աս կոյսն ալ որ խիստ խելացի էր՝ սորվելու հետ եղաւ և շատ առաջ գնաց. երևելի փիլիսոփաներուն գրքերը անչափ կարդաց որ ինչուան բերան առաւ սերտեց անոնց գրուածները. սորվեցաւ նաև Թուաբանութիւն, երկրաչափութիւն, երաժշտութիւն, աստղաբաշխութիւն: Իսկ լեզու սորվելու անանկ յաջողութիւն մը ունէր որ երսուն լեզուէն աւելի սորված էր ու կը խօսէր. անանկ եղաւ որ՝ աս աղջկան իմաստութեան անունը ամէն ազգաց մէջ անուն հանեց. ով ալ որ զինքը կը տեսնէր, հետը կը խօսէր, ամէնն ալ զարմացած կը մնային:

Երբոր վերոյիշեալ Թագաւորը Աղեքսանդրիա եկաւ, կռատունը գնաց զոհ մատուցանելու. աս կոյսը Թագաւորական տնէն ըլլալուն համար համարձակութիւն ունենալով, Աստուծմէ ալ սիրտ առնելով, քովը գնաց. իմաստութեամբը սկսաւ մէկիկ մէկիկ ցըցնել՝ իրենց գրքերէն վկայութիւն բերելով թէ ինչպէս մեծ մոլորութիւն է կուռքերը պաշտել, և թէ ինչպէս պէտք է ճշմարիտ Աստուածը պաշտել, և Որդին նորա միածին՝ որ իրեն խաչուելով մեզի փրկիչ եղաւ: Թագաւորն ու քովի իշխանները ամէնն ալ զարմացած կեցած էին աս ճարտասան լեզուին ու խելացի խօսքերուն վրայ՝ որ իր բերնէն կը լսէին. անոր համար Թագաւորը իր հետը տարաւ:

Իշխաններու հետ խորհուրդ ընելով՝ կռապաշտներուն մէջէն երևելի փիլիսոփաները, ճարտասանները քովը կանչեց, որ աս աղջկանը հետ խօրաթելով՝ քրիստոնէութիւնը ձգել տան, կռապաշտութիւնը ընդունել տան: Յիսուն փիլիսոփայ ու ճարտասան մարդիկ ժողվուեցան, հետը խօսիլ սկսան. բայց Կատարինէն ձեռնարկութիւններն որ կ'ընէր, վկայութիւններն որ իրենց գրքերէն կը բերէր կը ցըցնէր անչափ բազմութեան առջին՝ ամէնուն բերանը կը գոցէր կը պապանձեցնէր: Մինակ իր խելքը իր իմաստութիւնը չէր, հապա Հոգին սուրբ ալ անոր բերնովը կը խօսէր, ան հպարտ փիլիսոփաներուն միտքը կը շփոթէր իրենց կուռքերուն ստութեանը վրայ: Այն ատենը ամէնն ալ յայտնի խոստովանեցան որ՝ մենք աս աղջկանը պատասխան չենք կրնար տալ, ըսածները ճշմարտութիւն են:

Թագաւորը տեսնելով աչչափ փիլիսոփաներուն խայտառակուիլն ու մոլորնին ծռիլը իրենց կուռքերուն վրայ և քրիստոնէից պէս մէկ Աստուած ընդունիլը, կեցած տեղը կտոր կտոր կ'ըլլար կը կատղէր, մէկէն ամէնն ալ կրակը ձգել կը հրամմէր: Երբոր ասոնք կը տանէին երելու, կուսին կ'աղաչէին ճար մը գտնել իրենց մկրտուելուն վրայ: Պատասխան տուաւ կոյսը. մի վախնաք, կրակը ձեզի մկրտութիւն կ'ըլլայ, դուք շնորհակալ եղէք Աստուծոյ՝ որ ձեզ մոլորութենէ դուրս հանեց,

Հրեշտակներուն հետ պիտոր ուրախանաք։ Անանկով կրակին մէջ նահատակուեցան աս յիսուն փիլիսոփաները, բայց իրենց մէկ մազն ալ չէր երած։ Աս տեսնելով բազմութիւն ժողովրդեան քրիստոնեայ եղան, որոնց մէկն էր Պորփիւրոս զօրապետ իրեն 200 զինուորներովը։ Թագաւորն իր կատաղութիւնը կուսին վրայ թափեց. իրեն ծիրանի հագուստը, ոսկի զարդերը վերցընելով՝ ծեծել հրամմեց, ետքը բանտը դնել տուաւ.

Որբեվարի տիկին մը կար որ երբեմն Թագուհի եղած էր Մագսենտիոսին ատենը. ասիկայ խիստ կը բաղձար տեսնել Կատարինէ կոյսը. վերոյիշեալ Պորփիւրոսը յարմար ատեն գտնելով տարաւ աս տիկինը Կատարինէին քովը. երբոր լսեց անոր բերնէն ելած խելացի խօսքերը, Քրիստոսի շնորհքը սիրտը միտքը լուսաւորեց, բոլորով սրտով հաւատաց, տունը դառնալէն ետև մկրտուեցաւ։

Երկրորդ անգամ ատեանը կանչեցին կոյսը. երբոր տեսաւ Թագաւորն որ առջինին պէս նոյն ճշմարիտ հաւատքը կը խոստովանէր, խիստ բարկացաւ. մէկ իշխանի մը խորհրդով անանկ մեքենայի մը վրայ կեցընել տուաւ, որուն անիւները (Թէքէրլէկները) սուրեր գամած ունենալով՝ պտըտցընելու ատենը կըտոր կտոր պիտոր ընէին մարմինը։ Ան ատենը սրբուհին առ Աստուած աղաղակելով՝ հրեշտակ Աստուծոյ եկաւ փրկեց զինքը։ Աս տեսնելով վերոյիշեալ Թագուհին, Թագաւորին քով վազեց, շատ մեղադրանք տալով իրեն

երեսին ասանկ անողորմ ըլլալուն համար, ինքն ալ հոն զՔրիստոս Աստուած խոստովանեցաւ համարձակ։ Թագաւորը խիստ բարկանալով հրամմեց գլուխը կտրել անոր ալ, Պորփիւրոսին ալ իրեն 200 զինուորներովը։

Կատարինէին սկսաւ հարցուփորձ ընել յորդորել. շատ բան զուրցելէն ետև երբոր տեսաւ Թագաւորն որ միտքը չի փոխեր, գլուխը կտրել հրամմեց։ Երբոր կտրելու տեղը հասան՝ սրբուհի Կատարինէն աղաչեց դահիճներուն որ քիչ մը թողնեն. ինքը աղօթքի կեցաւ, աղաչեց Աստուծոյ՝ որոնք որ իր անունը յիշեն ողորմութիւն գտնեն, իրենց ցաւերուն բժշկութիւն. ով ալ որ հոգեվարքութեան ատենն իմ անունս յիշելու ըլլայ, ըսաւ, անոր հրեշտակ երկնից խրկէ, ըսաւ, տէր իմ, որ խաղաղութեամբ հոգին աւանդէ։ Ձայն եկաւ իրեն, դուն եկէ սուրբերուն հետ հանգչէ. ով ալ որ քու հանգստեան օրդ կատարէ, ես ալ իրեն խնդիրքները պիտի կատարեմ։ Անկէց ետքը գլուխը կտրեցին, որուն արեան տեղը կաթ բխեց. իրեն մարմինն ալ հրեշտակները առին սինէական լեռը տարին. կ'երևնայ որ հոն ատեն մը քաշուած կեցեր էր ճգնութեան համար։

ՍՈՒՐԲ ԿԻՒՐԵՂ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՑԻ

Պաղեստինու երկրէն էր, որ է Բարաշամ։ Երուսաղէմ քաղքին մէջ սորվեցաւ, խիստ տեղեակ եղաւ հին ու նոր կտակարանաց. ար-

տաքին ուսմանց մէջն ալ աղէկ վարժեցաւ. բայց առաքինութեանց վրայ պզտիկուցմէ մեծ սէր ունենալով՝ կրօնաւոր եղաւ. աղօթքի, պաքի, հոգեւոր կրթութեանց տուաւ զինքը։ Աս իրեն աղէկութիւնները տեսնելով Մակար Երուսաղէմայ եպիսկոպոսը՝ զինքը սարկաւագ ձեռնադրեց. իսկ Մաքսիմոս եպիսկոպոսը ձեռնադրեց քահանայ։

Սովորութիւն էր որ եպիսկոպոսը քարոզելու չելած՝ քահանայ մը կ'ելլէր առաջ կը խօսէր ժողովրդեան։ Մաքսիմոս եպիսկոպոսը իրեն քարոզիչ ընտրեց Կիւրեղը՝ ճարտասան լեզուին ու սքանչելի վարդապետութեանը համար, որ խիստ հարկաւոր էր Երուսաղէմայ մէջ. որովհետեւ ամէն տարի բազմութիւն զանազան ազգաց կը ժողվուէին հոն, որոնց մէջը շատ գիտուն մարդիկ ալ կը գտնուէին։ Ինչպէս նաեւ բազմութիւն երեխայից՝ այսինքն նոր դարձողներն ալ հոն կը գտնուէին, դրսի երկիր դարձողներն ալ շատը Երուսաղէմ կուգային Յորդանան գետը մկրտուելու համար։ Ասոնք պէտք էր կրթել, սորվեցնել, պատրաստել. ասանկ բանի մէկ հատիկ յարմար մարդ էր սուրբ Կիւրեղ։ Յարմար եղաւ նաեւ ժողովուրդը զսպելու զգուշացընելու հերետիկոսներու դէմ, որ ան ատենը խիստ շատցեր էին կերպ կերպ հերետիկոսութիւններ հանելով. ան պատճառաւ ուղղափառաց մէջն ալ շատ հակառակութիւններ կ'ըլլային տեղ տեղ։

Մաքսիմոս Երուսաղէմայ եպիսկոպոսը երբոր մեռաւ, մէջերնին վէճ ելաւ. բայց ժողովրդեան բազմութիւնը Կիւրեղին ուզելուն համար՝ անիկայ դրին Երուսաղէմայ եպիսկոպոս, որ աւելի ջանք ըրաւ ան ատենը հերետիկոսութիւնները ջնջել. ան ջանքով շատ մոլորեալ քրիստոնեաներ ուղղափառութեան ճամբան բերաւ։ Աստուած ալ իրեն նոր ժողովուրդ մը շատցուց երկնային հրաշքով ասանկ. մայիսի եօթը, երրորդ ժամու ատեն մէկ հրաշալի լուսեղէն խաչ մը երեւցաւ երկինքը Գողգոթայ լեռան վրայ, որ կ'երկըննար Ձիթենեաց լեռը. բոլորտիքն ալ պսակաձեւ ճառագայթ ունէր ծիրանի գօտիի պէս։ Աս տեսիլքն որ երկան ատեն քշեց՝ ամէն քրիստոնեայ ժողովուրդը տեսնելով վազեցին սուրբ Սիոնի եկեղեցին մտան Աստուած օրհնելու. իսկ անհաւատները տեսնելով շատը դարձան քրիստոնեայ եղան։ Սուրբ Կիւրեղ ասոնք ամէնն ալ առաւ օրերով կրթեց սորվեցուց. տեսիլքին պատմութիւնն ալ Կոստանդ կայսեր գրեց։ Աս է որ Երեւման խաչ անունով կը տօնենք։

Կիւրղին անունը որովհետեւ օրէ օր խիստ մեծնալու հետ էր, Ակակիոս՝ որ պաղեստինեան Կեսարիոյ եպիսկոպոսն էր, խիստ նախանձիլ սկսաւ անոր դէմ. վրան անուն հանելով թէ պարտաւոր է աթոռին՝ ձգեց անիկայ աթոռէն, քաղքէ քաղաք հալածեց, ինքը տիրել սկսաւ ան աթոռին։

Կիւրեղ երբոր հարկ եղաւ Երուսաղէմէն դուրս ելլել՝ մեծ ժողովքին բողոքելով Անտիոք եկաւ. բայց հոն քաղքին եպիսկոպոսը վախ-

Ճանած գտնելով՝ անկից ելաւ Տարսոն գնաց, որուն եպիսկոպոսը Սիղուանոս սիրով ընդունեց, թող տալու որ քարոզութիւն ընէ: Անկից Սելևկիայի ժողովը գնաց հետը մէկտեղ, ուր 150 եպիսկոպոս ժողվուած էին յամին 359. ասոնք Կիւրղին դատը քննելով ընդունեցան զինքը, արժանի վճռեցին Երուսաղէմայ աթոռը նստելու, Ակակիոսը իրեններով մերժեցին:

Բայց Ակակիոս սիրելի ըլլալով Կոստանդ կայսեր՝ որ արիոսեան էր, Պոլիս գնաց Կիւրղի վրայ շատ ամբաստանութիւն ըրաւ. մէկն ալ աս էր որ՝ երբոր Երուսաղէմ սով եղաւ, Կիւրեղ՝ աղքատաց հասնելու համար նաև ժամուն բաները ծախեց. որոնց մէջն էր նաև ան ոսկեթել շուրջառն որ մեծն Կոստանդիանոս՝ Կոստանդ կայսեր հայրը՝ Երուսաղէմայ ժամուն էր տուեր աս մտքով որ՝ միայն մկրտութիւն ընելու ատենը հագնուի. Կիւրղէն մէկ միմոս (չէնկի) մը ծախու էր առեր ան շուրջառը, իրեն խաղերը խաղալու ատենը կը հագնէր:

Ակակիոս ասանկ ամբաստանութիւններ ըրաւ Կիւրղի վրայ. բայց ինքը Աստուծմէ պատժուելով մեռաւ: Կոստանդ կայսրը քանի արիոսեան եպիսկոպոսներ կային որ Ակակիոսի դին կը բռնէին՝ ժողվել տուաւ. ասոնց ժողովը Կիւրեղը ձգեց, կայսրն ալ անոր համար քշել հրամմեց: Եկաւ ատեն որ Յուլիանոս կայսր նստաւ. ասիկայ առջի բերանը զինքը սիրցնելու համար՝ ամմէն քշուած եպիսկոպոսները

ետ կանչել հրամմեց. ան ատենը Կիւրեղ ալ եկաւ Երուսաղէմայ աթոռը նստաւ:

Յուլիանոս երբոր երկրորդ անգամ արևելք եկաւ Պարսից դէմ երթալու համար, Պաղեստինու երկիրը հասնելու ատենը Հրեաները գիտնալով որ քրիստոնէից դէմ է, խնդրեցին որ զիրենք պաշտպանէ քրիստոնէից ձեռքէն, հրաման տայ իրենց սինոդա շինելու: Յուլիանոս որ ամմէն կերպով կ'ուզէր քրիստոնէութիւնը ջնջել, Հրեաներուն ամմէն կերպ ազատութիւն տալէն ետև՝ հրաման տուաւ յայտնի զոհ մատուցանել, ինչպէս որ դրեր էր Մովսէս: Հրեաները ըսին որ՝ ինչուան մեր փլած տաճարը չի շինուի, մենք զոհ չենք կրնար ընել: Անոր ալ հրաման տուաւ անօրէնը, շինուելու ստակն ալ թագաւորական գանձէն վճարելու խօսք տուաւ: Աս հրամանը Հրեաներուն եղաւ տօն ցնծութեան, ամմէն դիացէն հոն թափեցան ժողվեցան աշխատելու, գետինը փորելու. իրենց կնկտիքն ալ ինչ զարդ որ ունէին, հանեցին տուին որ տաճարնին զարդարեն, և որպէս զի ամուր շէնք ըլլայ՝ հին փլած տաճարին մնացած քարերն ալ փորեցին հիմանց հանեցին. որուն վրայ սուրբ Կիւրեղ արդէն մարգարէացեր ըսեր էր, թէ սուրբ աւետարանին խօսքն է, տաճարին մնացած քարերն ալ պիտոր չի մնան: Աս ըսելով կը մխիթարէր, աղօթք ընելու կը յորդորէր քրիստոնեաները որ տաճարին նորէն շինուելուն համար խիստ կը ցաւէին: Հրեաները ամմէն բան պատրաստած՝ լման որ կը սպասէին հե-

տնեւալ օրը տաճարին հիմը ձգելու, անանկ գետնաշարժ ու փոթորիկ մը եղաւ որ շրջակայ տները ամէնն ալ փլան. իրենց բնակիչներն ալ որ մէջն էին՝ մեռան. հանած հողերնին իրենց փորած փոսերուն մէջը նորէն լեցուեցան. ինչ քար ու փայտ որ պատրաստեր էին՝ հեռու տեղուանք ցիրուցան եղան: Բայց Հրեաները աս բանս պատահմունք կարծելով՝ նորէն ձեռք զարկին փորելու. ան ատենն ալ գետնին տակէն կրակ ելաւ, շատ հրեայ կորսնցուց. փախչող Հրեաները եկան քրիստոնէից ժամը, բայց բացուած դռները ինքիրեննին գոցուեցան հրէից դէմ: Անոնք կարծելով որ ժամն եղող քրիստոնեաներն են գոցող, ուժով կը հրէին որ բանան. բայց ժամուն ճակատէն կրակ ելաւ ո՛րը երեց, ո՛րը խանձեց փախուց: Երբոր եկան փլած տները բանալու որ մեռնողները հանեն, կրակ մըն ալ յանկարծ հոն ելաւ գործիքին երեց. փախչողներուն ետեւէն կը վազեր երելու լափելու:

Աս ամէն բանն ըլլալէն ետեւ ալ չէին արթըննար Հրեաներն որ խաչին զօրութիւնն է զիրենք պատժողը: Բայց Աստուած իրենց աչուըննին խօթելու արթընցընելու համար հետեւեալ գիշերը խաչանման լոյս մը երեւցուց երկինքը աստղերով զարդարած Գողգոթա լեռնէն ինչուան ձիթենեաց լեռը, ինչպէս որ տարիով առաջ երեւցեր էր: Զարմանալի բան մըն ալ ան եղաւ որ շատ Հրեաներուն հագուստին վրայ ալ խաչեր երեւցան ասդիս անդին բանուած. կը թօթուէին, կը շփէին, կը լուա-

նային որ ան խաչերը հանեն աներեւոյթ ընեն, բայց ճար չեղաւ: Աս բանիս վրայ քրիստոնեաները խիստ ուրախացան փառաւորեցան, մանաւանդ որ նոյն խաչերը քրիստոնէից շատին վրայ ալ նաեւ եկեղեցեաց սպասուց վրայ ալ երեւցան: Հրեաներէն ու հեթանոսներէն շատ մարդ դարձան քրիստոնեայ եղան. որոնք ամէնն ալ սուրբ Կիւրեղ կ'ընդունէր, կը սորվեցընէր, ետքը կը մկրտէր: Իսկ հրեայ մնացածները ամէնն ալ ամըչցած վախի մէջ ընկած թողին տաճարին շէնքը:

Եկաւ ատեն որ Վաղէս կայսր նստաւ. ասիկայ արիոսեան ըլլալով՝ քանի ուղղափառ եպիսկոպոս որ դարձեր էին քշուած տեղերէն, նորէն քշել հրամմեց. ան պատճառով սուրբ Կիւրեղ ալ նորէն քշուեցաւ. անանկով Պաղեստինու կամ Բարաշամու երկիրը առանց եպիսկոպոսի մնալով՝ լեցուեցան հոն զանազան հերետիկոսներ: Կիւրեղ տասը տարի մը քշուած կենալէն ետեւ՝ Գրատիանոսի ու մեծին Թէոդոսի ատենը ինչպէս որ ուրիշ քշուողները, ասանկ ալ Կիւրեղ դարձաւ եկաւ Երուսաղէմայ աթոռը. սկսաւ շտկել բարեկարգութիւն մտցընել. բայց շատ բան քաշեց հակառակորդներէն:

Յամին 381 Պօլսի ընդհանուր ժողովը գնաց. հոն նորէն հաստատուեցաւ իր աթոռը. անկէց ետեւ խաղաղութեամբ նստելով քանի մը տարի, լի արդեամբք առ Աստուած փոխեցաւ իբր յամի 386 կամ 389: Իրեն գրուածներուն մէջը երեւելի եղաւ՝ Կոչումն ընծայութեան ըսուած գիրքը:

ՍՈՒՐԲ ՊԱՆԴԱԼԷՈՆ ԵՒ ԵՐՄՈՂԷՍ

Նիկոմիդեայ քաղքին էր Մաքսիմիանոս կայսեր օրը· հայրը կռապաշտ էր սենկլիտիկոս՝ այսինքն դրան մարդ· մայրը քրիստոնէ· բայց իր տղայութեան ատենը մայրը վախճանելով՝ չի կրցաւ սորվիլ քրիստոնէութիւնը, մանաւանդ որ իր հայրը կռապաշտներուն դըպրատունը դրեր էր գիրքը սորվելու, ետքն ալ Եւփրոսինոս բժշկապետին քովը դրաւ բժըշկութիւն սորվելու, որ կռապաշտ էր ու թագաւորի բժիշկ։ Օր մը տեսնելով թագաւորը Պանդալէոն տղան աղուոր և շնորհալի վարմունքով, խիստ հաւնեցաւ· հասկըցաւ ալ որուն տղան ըլլալը, յանձնեց բժշկապետին որ աղէկ սորվեցընէ։

Տղան վարպետին երթալու գալու ատենը ամէն օր կ՚անցնէր մէկ տան մը առջևէն՝ ուր Երմոլէս քահանան կը բնակէր։ Աս քահանան երկու բիւր մարտիրոսներուն կոտրուելուն ատենը փախած ըլլալով՝ հոն գաղտուկ երկու ընկերով պահուըտած կը նստէր առանձին· կը տեսնէր ամէն օր աս Պանդալէոն տղան պարկեշտ ու շնորհալի· իմացաւ հոգւով սըրբով որ աս տղան ինչ մեծ մարդ պիտոր ըլլար Աստուծոյ առջին։ Օր մը ներս կանչելով սիրով խօրաթեց հետը· թէ որ դուն, որդեակ,

քրիստոնեայ ըլլաս, ըսաւ, Քրիստոսի անունովը ամէն հիւանդները կը բժշկես։ Աս ըսելով հասկցուց իրեն քրիստոնէութիւնը։

Պանդալէոն տղան աղէկ երկրի պէս ընդունեց աս աւետարանական սերմունքը՝ որ լսեց Երմոլեայ բերնէն· ամէն օր իրեն քովը կու գար խրատ կը լսէր, ետքը տուն կ՚երթար· օր մըն ալ ճամբան երթալնին, տղայ մը տեսաւ որ օձը զարնելով մեռուցեր էր, օձն ալ քովը կեցեր էր։ Հիմա է ատենն, ըսաւ, տէր Յիսուս Քրիստոս, թէ որ կ՚ուզես իս ընդունել, աս տղան քու անունովդ ողջընցուր։ Աս ըսածին պէս՝ մեռած տղան յարութիւն առաւ, օձն ալ սատկեցաւ։ Աս տեսածին պէս՝ վազեց եկաւ Երմոլեայ քովը, հասկըցուց իրեն ինչպէս գործքով տեսաւ իրեն ըսածներն ու Յիսուսին անուան զօրութիւնը՝ շուտ մը մկրտուիլ ուզեց։ Երմոլեայ քովը եօթն օր կեցաւ, ամէն բան սորվեցաւ։

Ետքը ուզեց հայրն ալ դարձընել· հեռուանց խօսքեր կը պտըտցընէր, ինչու կուռքերը չեն շարժիր, կ՚ըսէր, նստողները միշտ նստած են, կեցողները միշտ կեցած են, կը հարցընէր, միտքը տարակոյս կը ձգէր· անչափ ըրաւ որ՝ հօրը միտքը կասկած ձգեց, կուռքերուն զոհ ընելը վերջացուց։ Բայց երբոր օր մըն ալ տեսաւ որ՝ ան կոյրն որ բժիշկները չէին կրնար ողջընցընել, իր տղան Պանդալէոնը վրան մէկ խաչ մը հանելով և Յիսուսին անունը տալով մէկէն լուսաւորեց, ան ատենը շուտ մը հաւատաց· Երմոլեայ ձեռքովը Քրիստոնէու-

թիւնը սորվելով մկրտուեցաւ, իրեն կուռքերը կոտրտեց։ Բայց տես Աստուծոյ շնորհքն որ՝ ճշմարիտ հաւատքը ընդունելէն ետև քիչ մը անցաւ մեռաւ։

Հայրը մեռնելէն ետև Պանդալէոն իր ամէն ծառաներն ազատեց, հօրն ապրանքը աղքատաց բաժնեց. ինքն սկսաւ բարեգործութեանց ետևէ իյնալու, հիւանդներու, աղքատներու, բանտը եղողներու, տանջանք քաշողներու քովերնին պտըտելով՝ սիրտ կու տար կը մխիթարէր, Յիսուսին անունովը կ'ողջընցըներ։ Անչափ որ՝ նախանձ ընկաւ բժիշկներուն մէջ. գնացին մատնեցին Թագաւորին. թէ որ Պանդալէոնը չիկորսնցընես, ըսին, ամէնն ալ քրիստոնէ կ'ընէ։ Պատմեցին իրեն ինչպէս բանտը կ'երթայ, տանջուող քրիստոնեաները կը յորդորէ որ ամուր կենան իրենց քրիստոնէութեանը վրայ. ան կոյրն ալ ցցուցին որ Քրիստոսի անունովը լուսաւորեր էր։

Թագաւորն աղէկ հասկընալու համար՝ կոյրը իր առջև կանչեց, զուրցընել տուաւ. երբոր իրաւը հասկըցաւ որ քրիստոնեայ եղեր է, մէկէն գլխատել տուաւ. ետքը Պանդալէոնը կանչեց յանդիմանեց։ Պանդալէոն պատասխան տուաւ. թէ որ կ'ուզես աս բանիս իրաւը հասկընալ, հրամայէ որ անդամալոյծ մը բերեն առջևդ. քուկին քուրմերդ թող վրան գան, կուռքերուն անունը տալով կանչեն, ես ալ Քրիստոսի անունը կանչեմ, նայինք որի՞ն անունովը կը բժշկուի, ան ատենը կ'իմանաս իրաւ հաւատքը։ Անանկ ընել տուաւ Թագաւորը. երբոր քուրմերը շատ կանչուըռտելով չի կրցան եռընտցընել անդամալոյծը, Պանդալէոն մէկ անգամ Քրիստոսի անունը տալով ոտքի վրայ հանեց։

Աս հրաշքը յայտնի տեսնելով կռապաշտները՝ շատը հաւատքի եկան. ան ատենը քուրմերը ամէնը մէկէն Թագաւորին ոտքը վազեցին, շուտ մը կորսնցընել կ'աղաղակէին Պանդալէոնը։ Թագաւորն առաջ շատ յորդորեց Պանդալէոնն որ ձգէ քրիստոնէութիւնը. տեսաւ որ չի դառնար, հրամմեց կապել ու երկըթով քերել, կողերն ալ երել։ Պանդալէոն ան տանջանքին մէջը Քրիստոս կը կանչէր օգնութիւն. որ Երմոլեայ կերպարանքովը երևցաւ իրեն, քաջալերելով կրակը մարեց, կապանքները արձըկեց։

Թագաւորն ասոնք կախարդութիւն սեպելով՝ երկըթէ տապակ տաքցընել տուաւ, կապար հալեցընել, զինքն ալ մէջը ձգել։ Սուրբը աղօթքի կեցաւ. ան ատենը հրեշտակ երևցաւ, ձեռքէն բռնելով մէկտեղ կրակին մէջը մտաւ, մտնելուն պէս՝ շուտ մը կրակը մարեցաւ, տապակը պաղեցաւ։ Մաքսիմիանոս Թագաւորը կատղելէն հրամմեց վիզը մեծ քար մը կապել, ծովը ձգել. ան ատենն ալ Քրիստոս երևցաւ Երմոլեայ կերպարանքովը՝ սաստեց ծովուն. Պանդալէոն անանկ զօրութիւն առաւ որ ջրին վրայէն ցամաքն ելաւ։

Ասոնք կը տեսնէր Թագաւորը, որովհետև ծովին քովը կեցեր էր. բայց կախարդութիւն է ըսելով գազաններուն առջև ձգել հրամմեց։

Հոն նորէն տեսաւ Պանդալէոն Քրիստոս նոյնպէս Երմոլեայ քահանային կերպարանքովը, որուն զօրութեամբը Պանդալէոնի ոտքը կը լզէին գազանները։ Աս տեսնելով ժողովուրդը մէկ բերան կը կանչէին, մեծ է քրիստոնէից Աստուածը, արձըկէ, թո՛ղ տուր աս արդարը։ Աս լսելով թագաւորը՝ խղճալուն տեղը կատղելով՝ անոնցմէ հազար հոգիի չափ կոտրել տուաւ, մարմիննին գազաններուն առջեւ ձգեց։ Տեսաւ որ գազանները անոնց ալ չեն մօտիկնար ամենեւին, անոնք ալ ջարդել տուաւ։

Զիդադրեցաւ թագաւորին կատաղութիւնը, նորէն կը մտածէր չարչարել սուրբը. մէկ անիւ մը (Թէքէրլէկ) շինել տուաւ մէքենաւոր, որուն վրայ կապելով՝ դէպ ՚ի վար գլորել տուաւ սուրբը։ Բայց հոն ալ տեսաւ հրաշքը. հապերը քակուեցան, անիւը ջարդուբուրդ եղաւ, կռապաշտներուն վրայ քալելով 500 հոգիի չափ անոնցմէ սպաննեց։ Թագաւորը ասոնք կը տեսնէր կը զարմանար, բայց իր մոլորութենէն չէր դառնար. իր առջին կանչելով Պանդալէոնը՝ ո՞վ սորվեցուց քեզի աս բաները՝ կը հարցնէր։ Ան ալ յայտնի ըսաւ որ Երմոլէս քահանան սորվեցուց, յուսալով որ զինքն ալ կարելի է դարձընէ։

Թագաւորը խրկեց Պանդալէոնն որ կանչէ իր առջին բերէ։ Երմոլէս ան գիշերը Քրիստոսէ լսած ըլլալով իր նահատակուիլը, ուրախութեամբ Պանդալէոնին հետն եկաւ թագաւորին առջեւն ելաւ. ետքը թագաւորն անոր երկու ընկերն ալ բերել տուաւ. բայց ինքը

դառնալուն տեղը՝ զանոնք կը յորդորէր որ Պանդալէոնին միտքը փոխեն։ Անոնք ան ատենը յորդորելուն տեղը՝ աղօթքի կեցան. ասոնց աղօթքովը բան մը տեսաւ թագաւորն որ Պանդալէոնէն չէր տեսած։ Քրիստոս աղօթք ընողներուն երեւցաւ, երեւնալով շարժ ելաւ. ան շարժէն կուռքերը գետինն ընկան, փշուր փշուր եղան. մէկը ներս վազելով զուրցեց թագաւորին։

Շուտ մը իրեքն ալ տանջել հրամմեց թագաւորը, ետքը գլխատել տուաւ. ինքն սկսաւ նորէն յորդորել Պանդալէոնը. տե՛ս, ըսաւ, ան իրեքը դարձան կուռքերուն զոհեցին, դուն ալ անանկ ըրէ։ Պանդալէոն որ գիտէր ինչ ըրաւ թագաւորը անոնց վրայ, երեւան հանեց նահատակուիլնին զուրցեց։ Թագաւորն ան ատենը յուսահատելով, սրդողելէն հրամմեց առաջ ծեծել, ետքը գլխատել։ Գլխատելու ատենը երբոր դահիճը թուրը հանեց որ զարնէ, թուրը ձեռքին մէջ մոմի պէս կակղցաւ, ծալուեցաւ. աս տեսածնին պէս դահիճները՝ ամէնն ալ սրբոյն ոտքն ընկան, հաւատքի եկան։ Սուրբը աղօթքի կեցաւ. տէր Աստուած, փափագս կատարէ՛, ըսաւ. աս մարդիկներուն ալ թողութիւն շնորհէ, արքայութեան մասնակից ըրէ։ Ձայն եկաւ երկնքէն որ՝ քու փափագդ կատարեցի, երկնքին դռները բացուած են քեզի, քու անունդ ալ Պանտէլէյմոն ըսուի, որ ամենողորմ ըսել է. դուն որ ամէնուն ողորմութիւն ըրիր, հիմա ողորմութիւն գտնես, ապաւէն ըլլաս իրենց նեղութեան ատենը.

քու նշխարքներդ ալ ամէն ցաւագարները բժշկեն։

Ասկէց ետքը սուրբը կանչեց դահիճներն՝ ըսաւ, որ Թագաւորին հրամանը կատարեն. անոնք կը քաշուէին, բայց սուրբը զօրցեց, թէ, որ չընէք, մաս չէք ունենար ինծի հետ։ Անոնք ալ առաջ եկան ամէն մարմինը համբուրեցին, ետքը գլուխը կտրեցին յամին իբր 303. բայց արեան տեղ կաթ վազեց, մարմինը ձեան պէս ճերմըկցաւ, ինչ ծառին ալ որ կապեր էին՝ պտղով լեցուեցաւ. տեսնողներէն շատը դարձան քրիստոնեայ եղան։ Թագաւորը լսածին պէս՝ ծառը կտրել հրամմեց, մարմինն ալ երել. բայց քրիստոնեաները գաղտուկ ոսկորներն առին թաղեցին, կաթնախառն արիւնն ալ ժողվեցին պահեցին։

ՍՈՒՐԲ ՈՆՈՓՐԻՈՍ ՃԳՆԱՒՈՐ

Եգիպտոսէն ըլլալով պզտիկուց կրօնաւոր եղաւ վանքի մը մէջ՝ որ Ռիտի կ'ըսուէր, Երմոպօլիս քաղքին մօտիկ, Թեբայիդու մէջ. հոն սորվեցաւ ամէն կրօնաւորական կարգը։ Երբոր չափահաս մարդ եղաւ՝ կը լսէր վանքին մէջի եղողներէն՝ որ հարիւր հոգիի մը չափ կային, թէ ճգնաւորներ կան որոնք անապատի մէջ մէս մինակ առանձին կեցած կը ճգնին, անոնց վարքը մեզնէ շատ վեր է։

Ոնոփրիոսի դէմ կ'երեւնար աս բանը. ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ, կ'ըսէր, վանքի մէջ նստողներէն

վեր ըլլալ, ուր շատ խոնարհութիւն, շատ համբերութիւն, ու կամքը կտրել պէտք է՝ եղբայրներու հետ մէկտեղ վարուելու համար։ Անոնք ալ ըսին. ատոր համար վեր է ճգնաւորներուն վարքն որ՝ սաստիկ է անոնց պատերազմը սատանաներուն ձեռքէն. անապատի մէջ կենալով՝ մէկէ մը մխիթարութիւն մը չունին՝ ոչ մարմնաւոր ոչ հոգեւոր, ինչպէս որ մենք հոս վանքի մէջ կ'ունենանք իրարմէ. այլ միայն Աստուծմէ կը սպասեն գտնել իրենց մխիթարութիւնը. երանի՜ անանկ մարդուն թէ որ գիտնայ ինչպէս պէտք է համբերել։

Ոնոփրիոսին սիրտը խիստ վառուեցաւ աս խօսքերէն, իրեն ալ բաղձանք կու գար անանկ կեանք վարելու։ Գիշեր ատեն աս փափագով ճամբայ ելաւ, դէպ 'ի անապատն սկսաւ երթալ, քիչ մը հաց, քիչ մը ջուր հետն առնելով չորս օրուան համար։ Բայց խորունկ անապատը մտնելնին՝ յանկարծ լոյս մը տեսաւ իր առջին, վախէն ետ դառնալ մտածեց. ետքը Աստուծոյ ապաւինելով ուժ առաւ, սկսաւ առաջ երթալ. ան ատենն իրեն պահապան հրեշտակը երեւցաւ, առաջնորդ եղաւ ան խորունկ անապատին մէջ։ Ասանկ երթալով մէկ քարայրի մը առջեն հասաւ. դուռը զարկաւ, մէյմըն ալ տեսաւ որ ներսէն մէկ ալեւոր մարդ մը ելաւ շնորհալի երեսով, բարեւ տալով ըսաւ. դո՞ւն ես իմ եղբայրս Ոնոփրիոս, ներս եկէ, Աստուած քեզի օգնական ըլլայ, որ աս սուրբ կոչումը քեզ կոչեց։

Աս ծերը հոն քանի մը օր սորվեցընելով Ո-

նուփրիոսի աս ճգնաւորական վարքը, երբ առաւ աւելի խորունկ անապատը տարաւ: Այսանկ չորս օր չորս գիշեր ներս քալելով մէկ պզտի խուց մը գտան՝ քովն ալ արմաւենի (խուրմայի) ծառ. աս է, ըսաւ, ահա ան տեղն որ Աստուած քեզի պատրաստեր է: Հոն երսուն օր մէկտեղ կեցաւ՝ պէտք եղածը սորվեցընելով, երբ ելաւ իր տեղն եկաւ. տարին անգամ մը միայն քովը կուգար աս ծերը ինչուան որ վախճանեցաւ, որ սուրբ Ոնուփրիոս թաղեց զինքը:

Ոնուփրիոս անկէց ետքը ա՛լ աւելի շատցուց իրեն ճգնութիւնները, այնչափ նեղութիւն քաշեց տաքէն, խորշակէն, ցրտէն, անօթի ծարաւ մնալէն, որ շատ հեղ մեռնելու դուռը հասաւ. ինչուան որ բարերարն Աստուած տեսնելով իրեն համբերութիւնն ու ջանքը՝ հրամմեց հրեշտակին ամէն օր իր հացն ու ջուրը տանել, քովի եղած արմաւենիին ալ ամիսը կուզ մը բերելով, ան արմաւն ու հոն բուսած խոտերը իրեն հերիք կ'ըլլային: Անանկով վաթսուն տարի հոն ապրելով խիստ ճգնութեամբ և սատանային փորձութեանը դիմանալով արիութեամբ՝ հրեշտակային վարք մը ունեցաւ:

Ամէն շաբաթ սուրբ հաղորդութիւնը կ'առնէր հրեշտակի սպասաւորութեամբ. ան առնելովը բոլորովին կը փոխուէր, հոգևոր մարդ մը կ'ըլլար, աստուածային սիրով կը հալէր, շատ հեղ իրմէ դուրս կը յափշտակուէր, իբր երկնաւոր դրախտին մէջ զինքը կը

տեսնէր սրբոց հետ մէկտեղ. սիրտը անպատմելի ուրախութեամբ կը լեցուէր, չէր յիշէր որ արդեօք աս աշխարքիս մէջն էր. անոր համար երբոր ինքնիրեն կու գար, ա՛լ աւելի ճգնութիւնները կը շատցընէր, յիշելով թէ ինչ մեծ փառք է եղեր մարդուս՝ Աստուծոյ ծառայելը, Աստուծոյ համար քաշելը. ինչ մեծ վարձք կայ եղեր քաշողներուն աշխատողներուն:

Ոնուփրիոս երբոր սանկ ճգնութեան հետ էր, Պափնուտիոս որ սուրբ կրօնաւորներէն մէկն էր Եգիպտոսի մէջ՝ մէկ փափագ մը կ'իմանար սրտին մէջը խորունկ անապատները ներսէ ներս քալելու տեսնելու թէ արդեօք հոն ալ կը գտնուի՞ն ճգնաւորներ իրմէ աւելի հեռու տեղեր քաշուած: Աս փափագն Աստուած էր ձգեր սրտին մէջը, որպէս զի իր ծառան Ոնուփրիոսը թաղել տայ իրեն, ինչպէս որ պիտի պատմենք:

Պափնուտիոս աս մտքով ճամբայ ելլելով՝ տասնըեօթը օրի չափ ներս քալեց անհնարին աշխատութեամբ. սանկ երթալով ան տաք տեղուանքը՝ հասաւ մէկ լեռան մը մօտիկ, ուր հեռուանց տեսաւ աս սուրբ Ոնուփրիոսը, բայց մէկ ահռելի կերպարանքով մը որ վախցաւ. մարդ մը մազերը երկընցած, վերէնիվար մազերով գոցած մարմինը, մէջքը տերևներ փաթթած, երեսը պաքէն ճգնութենէն բոլորովին փոխուած. ասիկայ իրեն մէկ վայրենի մարդակերպ անասուն մը երևնալով, և ոչ իրաւ մարդ, վախէն լեռան վրայ վազեց որ փախչի: Ոնու-

փրիոս հասկնալով իր քովը կանչեց. մի՛ վախնար, ըսաւ, ես ալ քեզի պէս մարդ եմ, Յիսուսին անուանը համար աս անապատն եկեր նստեր եմ: Պափնուտիոս աս լսելով լեռնէն վար իջաւ, ոտքն ինկաւ. բայց սուրբը թող չի տուաւ. դուն ալ Աստուծոյ ծառան ես, ըսաւ, սուրբերուն սիրելի. ի՞նչպէս է աշխարհք, ի՞նչպէս են Եգիպտոսի կրօնաւորները՝ հարցուց: Պափնուտիոս քիչ մը պատմելէն ետեւ՝ ուզեց որ իրեն վարքը պատմէ:

Ոնուփրիոս պատմելէն ետեւ իր խուցը տարաւ. բոլոր օրն ասանկ հոգեւոր խօսակցութեամբ անցրնելէն ետեւ, արեւը մարը մտած ատենը հաց մը տեսան քիչ մըն ալ ջուր. ո՛վ Պափնուտիէ, ելիր կեր, ըսաւ սուրբն Ոնուփրիոս, շատ յոգնած կը տեսնեմ զքեզ, քիչ մը զօրանաս: Պափնուտիոս չուզելով առաջ ինքն ուտել, երկուքը մէկտեղ կերան, գիշերնիլուս աղօթքի հետ եղան, բայց առտու եղածին պէս՝ Պափնուտիոս տեսաւ որ սուրբ Ոնուփրիոսի երեսը արեւի պէս լուսաւորուեր է, ինքն ալ փոխուած հրեշտակ մը դարձեր է, ուրիշ մէկ վախ մըն ալ ան ատենն առաւ զինքը:

Ոնուփրիոս մի՛ վախնար, ըսաւ. այսօր ես լմնցրնեմ պիտոր իմ կեանքս. մարդասէրն Աստուած քեզ հոս խրկեց որ իմ մարմինս թաղես. երբոր Եգիպտոս երթաս՝ ինչ որ տեսար պատմէ եղբարներուն որ իմանան յիշեն. ես ալ խօսք կու տամ, ո՛վ որ իմ յիշատակս ընէ աղօթք ընելով, կամ նուէր մը տալով, կամ ուրիշներուն բարիք ընելով՝ անիկայ առաջի

Աստուծոյ պիտոր յիշեմ: Աստուած ալ իր երկնային բարութեանցը արժանի ընէ, որովհետեւ հաճոյ եղաւ Աստուծոյ իմ խնդիրքս կատարելու:

Պափնուտիոս կ՚աղաչէր սրբոյն որ ինքը հոն իրեն տեղը կենայ, Եգիպտոս չի դառնայ: Բայց սուրբ Ոնուփրիոս ըսաւ իրեն. դուն ասոր համար չեկար, այլ քեզ Աստուած հոս բերաւ որ՝ անապատի մէջ եղող Աստուծոյ ծառաները տեսնես, եղբարներուն պատմես որ շահին, զԱստուած փառաւորեն: Ան ատենը Պափնուտիոս ոտքն ինկաւ օրհնէնք ուզեց. ինչպէս որ աս աշխարքիս մէջ իրար տեսանք, ըսաւ, խընդրէ Աստուծմէ որ անանկ ալ անդին աշխարհքը իրար տեսնելու արժանի ընէ: Ոնուփրիոս օրհնէնք տալով ելաւ աղօթքի կեցաւ. արցունք թափելով հառաչելով երկինքը կը նայէր. քիչ մը անցաւ՝ գետինը ծռեցաւ ծունկ չոքեց. քու ձեռքդ կը յանձնեմ, տէր Աստուած իմ, հոգիս ըսելով՝ աւանդեց հոգին: Իսկոյն հրեշտակներու ձայներ լսեց Պափնուտիոս, որ անոր հոգւոյն առջեւէն երթալով կ՚երգէին անուշ ձայներով երկնային երգ: Պափնուտիոս վրան զմայլելով լալով թաղել սկսաւ. իր հագուստը երկու ճղքելով՝ մէկ կտորը ձգեց սրբոյն մարմնոյն վրայ. փորուած քար մը գտաւ, անոր մէջը դրաւ երանելոյն մարմինը. վրան ալ քարեր ժողվելով ծածկեց ան սուրբ նշխարքը: Կու լար կը հառաչէր, չէր ուզեր անկէց զատուիլ. խընդրել սկսաւ Աստուծմէ որ հոն կենայ. բայց մէյ մըն ալ տեսաւ որ ան խուցը փլաւ, արմա-

ւէնի ծառը գետինն ինկաւ․ անկէց իմացաւ որ Աստուած չուզեր իրեն հոն կենալը, սկսաւ լաւ սրբոյն բաժնուելուն վրայ։

Ան ատենը հրեշտակ Աստուծոյ իրեն երեւնալով սիրտ տուաւ, առաջնորդեց ինչուան որ հասաւ Եգիպտոս։ Ճամբան ուրիշ շատ ճգնաւորներու հանդիպեցաւ, որ թէպէտ չէր ճանչնար, բայց անոնք իրեն անունը տալով բարեւ կու տային․ երանի քեզի, եղբայր Պափնուտիէ, կ՚ըսէին՝ որ արժանի եղար հայրն Ոնուփրիոս տեսնելու, իրեն օրհնէնքն առնելու։ Աս ամէն բանն որ տեսաւ, Եգիպտոս հասածին պէս՝ պատմեց ամէն եղբարներուն․ անոնք ալ ասոր հոգեւոր ճանապարհորդութենէն հոգեւոր նոր բաներ իմանալով՝ Աստուած կ՚օրհնէին, կը զարմանային թէ ինչ գաղտուկ ծառաներ ունի եղեր Աստուած անբնակ անապատներուն մէջ։

ՄԱՐԻԱՆԷ ԿՈՅՍ

որ և

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ.

Աս կոյսը Անտիոք քաղքէն էր՝ որ Պիսիդիա գաւառին մէջն է․ մէկ հատիկ աղջիկ հարուստ մարդու մը զաւակ, որ կռապաշտներուն քուրմն էր․ իր պզտիկութեան ատենը մեռաւ իրեն մայրը․ անոր համար հայրը կընկան մը քով դրաւ, որ Աստուծոյ յաջողելովը

քրիստոնեայ էր։ Երբոր քիչ մը մեծցաւ Մարիանէն՝ իրեն հայրը մէկ զբօսանքի տեղ մը շինեց քաղքէն դուրս, հոն դրաւ կուռքերը պաշտելու համար․ բայց աղջիկը ճշմարիտ հաւատքը սորված ըլլալով ան քրիստոնեայ կընկանէն, երբոր բանաւորութիւնը բացուեցաւ՝ կուռքերուն ստութիւնը սկսաւ երեւան հանել։

Օր մը արեւուն լոյսը ծագելու ատենը՝ ներսէն ալ ինքը լուսաւորելով Աստուծմէ, ըսաւ իրեն քովի եղած աղջիկներուն ու աղախիններուն․ Աստուած անիկայ է՝ որ աս արեւս ստեղծեր է․ ես ալ ան Աստուածը կը պաշտեմ, անոր խունկ կը մատուցանեմ․ աս արեւն ու հօրս կուռքերը չեմ պաշտեր։ Երբոր հայրը իմացաւ, այնչափ ատելի եղաւ որ՝ զինքը դուրս հանեց իր զաւկութենէն, երեսի վրայ ձգեց։ Ան ատենը Մարիանէն ա՛լ աւելի մօտիկցաւ քրիստոնեայ կնկանն իր դայեկին, սկսաւ ոչխար արծել քաղքէն դուրս, զինքն ալ աստուածպաշտութեան մէջ կրթել, բայց մկըրտութիւն չի կրցաւ առնել։

Երբոր տասնը չորս տարուան եղաւ, կը լսէր ինչ տանջանք որ կը քաշէին մարտիրոսները, իրեն ալ փափագ կու գար, լալով հառաչելով կ՚ըսէր․ ե՜րբ կ՚ըլլայ որ իս ալ տանջէին Քրիստոսի համար, որպէս զի հոգիս խալըսի յաւիտենական տանջանքէն․ աս բանիս համար շատ հեղ աղօթք կ՚ընէր կ՚աղաչէր Աստուծոյ։

Ան օրերը Դեկոս, ըստ ոմանց Դիոկղետիանոս կայսրը, մէկ իշխան մը ղրկեց հոն, ապրս-

պրելով՝ ինչ քրիստոնեայ գտնելու որ ըլլայ՝ տանջէ, անոնց արիւնովը քաղքին պատերը ներկէ: Այն իշխանը երբոր քաղքին քովն հասաւ, տեսաւ Մարիամնէ կոյսն որ ուրիշ աղջիկներու հետ ոչխար արծելով կը դառնար իր դայեկին տունը կ'երթար, խիստ հաւնեցաւ իրեն աղուորութեանը համար, հրամմեց ծառաներուն որ իրեն բերեն: Երբոր կոյսը բըռներ կը տանէին, Քրիստոսի անունը կանչելով շատ աղաչելով շնորհք խնդրեց իրմէ, որ սրբութիւնը պահէ, հաւատքը յոյսը զօրացընէ, արիութիւն իմաստութիւն տայ՝ որ աներկիւղ պատասխանէ ան բռնաւորին: Ծառաները եկան պատմեցին իշխանին, որ ան աղջիկը Քրիստոսի անունը կու տայ, քրիստոնեայ է. ասիկայ արժանի չէ պահելու, ըսին: Իշխանը խիստ տրտմելով հարցուց ինչ անուն, ինչ ազգէ ըլլալը, ինչ Աստուած պաշտելը: Մարիամնէն իր անունը զուրցելէն ետև՝ համարձակ զուրցեց ճշմարիտ Աստուած պաշտելը Հայր և Որդի և Հոգի սուրբ, և Քրիստոս Աստուած և մարդ: Իշխանը հրամմեց պահել անիկայ, ինքը մտաւ քաղաքը կռապաշտութիւնը շատցընելու. քանի՛ քրիստոնեայ որ ձեռք կը ձգէր, ամէնն ալ սպաննել կու տար, անոնց արիւնը քաղքին պատին քսել կու տար:

Քանի մը օր անցնելէն ետև Մարիամնէն ալ առջևը բերել տուաւ. տեսնելով իրեն աղուորութիւնը՝ խղճա մնայէ, ըսաւ, քու մատղաշ տարիքիդ քու աղուորութեանդ. եկէ կուռքերը պաշտէ որ չի մեռնիս, ամէնուն ալ ցան-

կալի ըլլաս: Կոյսը պատասխանեց. դուն չես կրնար իմ կամքս փոխել, և ոչ յոյս կտրել որ Աստուծոյ վրայ դրեր եմ. իրեն Հոգւոյն սըրբոյ զօրութիւնը իմ վրաս խրկեց, իս զօրացուց. ես ալ իմ անձս իրեն պատարագ պիտոր մատուցանեմ: Իշխանն ըսաւ. թէ որ ինծի չես լսեր, շատ տանջանքով քեզ պիտի կորսնցընեմ. իսկ թէ որ լսես՝ իմ կուռքերս պաշտես, քեզ թագուհի կ'ընեմ: Կոյսը պատասխանեց. ես չեմ վախնար քու տանջանքէդ, թէ որ մարմինս չի տանջուի՝ հոգիս չի մտներ երկնաւոր թագաւորին քովը. ես պատրաստ եմ ինչուան 'ի մահ անոր կամքը կատարելու. անիկայ իրեն սուրբ խաչին նշանովը իմ մարմինս կը պահէ:

Աս խօսքերուս վրայ խիստ սրդողելով իշխանը՝ հրամմեց երկրթէ գաւազանով ծեծել. անչափ զարկին որ՝ մարմինը պատռտելով արիւնը գետինը կը վազէր, բայց ինքը աղօթքի հետ կ'ըլլար ըսելով. Ի քեզ տէր յուսացայ, մի ամաչեցից. քեզի համար յանձն կ'առնեմ աս հարուածները, որ ինծի ողորմիս: Իշխանին քով նստողներէն մէկ մեծ մը ըսաւ. ով Մարիանէ, կուռքերը պաշտէ, մեծ պարգև կ'առնես, քու ծաղիկ տարիքդ նայէ, դուն քեզի ողորմէ. ինչու ասանկ կը տանջուիս, աղուորութիւնդ կը կորսնցընես: Ասանկ կ'ըսէին հոն եղող ամէն ժողովուրդը, խրատ կու տային իշխանին կամքը կատարելու:

Բայց երանելի կոյսը ամէնն ալ չեխեց. ով անմիտ խորհրդակիցք սատանայի, ըսաւ, ինչ-

պէս չէք իմանար որ Ճշմարիտ Աստուածն է իմ օգնականս. ով որ անոր կ'ապաւինի՝ կը փրկէ. անոր համար չեմ պաշտեր ձեր խուլ ու համր կուռքերը։ Դուն ալ, ո՛վ անօրէն դատաւոր, ըսաւ, գիտցիր որ ամենևին չեմ լսեր քու հօրդ սատանայի. դուն իմ մարմինս կը տանջես, այլ Քրիստոս իմ հոգիս ձեռքէդ կը փրկէ, դուն կ'երթաս դժոխքին անդունդը։

Իշխանը հրամմեց կախել, մարմինը երկաթներով քերել. սրբուհին երկինքը նայելով աղօթք կ'ընէր, խնդրելով Քրիստոսէ որ իր կուսութիւնը պահէ, գլխը զօրացընէ։ Դահիճները անանկ կը տանջէին որ՝ տեսնողներուն սիրտը չէր դիմանար. իշխանն ալ իր երեսը գոցեց որ չի տեսնէ տուած տանջանքներին. լսէ ինծի, աղջիկ, կ'ըսէր, կուռքերուն երկրպագութիւն տուր որ խալըսիս, չէ նէ՝ քեզ սրով պիտի մաշեմ։ Չէր գիտեր որ տանջանքին դիմացընել տուողը հոգին սուրբ էր. թէ որ առաջ սիրտ ըրաւ դիմացաւ, տանջանք քաշելէն ետև՝ լեցուած ըլլալով հոգւով սրբով, իր սիրտը կապուած միացած էր բոլորովին Աստուծոյ հետ, չէր կրնար անոր սէրը թողնել։ Անոր համար պատասխանեց երանելին. քանի տանջանք որ տաս ինծի, անչափ աւելի աղէկութիւն ըրած կ'ըլլաս. թէ որ մարմինս հոգաս, ըսաւ, չապրիր հոգիս. թէ որ չի տանջուիմ, չեմ պսակուիր։

Իշխանը կեցած տեղը կտոր կտոր կ'ըլլար, չէր գիտեր ինչ ընէ որ՝ աս աղջկան միտքը դարձընէ. հրամմեց բանտը տանել։ Իսկ կոյսը

ան մութ բանտին մէջ գլուխը խաչակնքելով աղօթքի նստաւ. երկիւղածութեամբ կ'աղաչէր Աստուծոյ որ գլուխը չթողնէ. սատանան որովհետև իրեն հետ հակառակ ընկեր է՝ յայտնի ցցընէ, անիկայ խօսեցընելով և ինքը լսելով՝ դատաստան կտրէ մէջերնին։ Աս խօսելնին մէյմըն ալ յանկարծ տեղը շարժեցաւ, վիշապ մը դուրս ելաւ՝ վիզը օձեր փաթթուած, աչքէն բերնէն կրակ ու կայծակ կը ցաթկէր. ասանկ ահագին տեսիլքով գարշելի հոտով վազեց սրբուհւոյն վրայ. ան ատենը վախ մը ինկաւ վրան, բայց պզտիկ փայտէ խաչ մը ձեռքը ունենալով աղօթքի նստաւ։ Երբոր աս վիշապը որ էր կերպարանեալ Սադայէլը՝ բերանը բացաւ կուլ տալ կ'ուզէր, կուսին ձեռքի եղած խաչափայտը վիշապին փորը պատռեց, կոյսը մնաց անվնաս։

Աստուած որ տկարները ձեռք կ'առնէ՝ իր զօրութիւնը անոնցմով կը ցցընէ, մէկ լոյս մը հանել տուաւ ան ատենը բանտին մէջ, հոգին սուրբ աղաւնիի մը պէս երևնալով ըսաւ. սիրտ առ, զօրացի՛ր, ով Մարինէ, ոտքովդ վիշապին վզին վրայ կոխէ, խօսեցընել տուր, որ իր ըրած չարութիւնները ամմէնն ալ խոստովանի։ Մարինէ աս խօսքէս սիրտ առաւ, կոխեց վիշապին վզին վրայ, երդուընցուց յանուն զօրութեան սուրբ հոգւոյն որ ըսէ՝ ո՛վ է ինքը, ինչ գործքեր է ըրեր։ Անիկայ պատասխանեց. ես եմ սատանաներուն գլուխը՝ որ կ'ըսուիմ Բելիար, Սադայէլ։ Աս ըսելով սկսաւ ետքը մէկիկ մէկիկ խոստովանիլ իրեն ըրած չարութիւնները, թէ

ինչպէս Աստուած զինքը գերազանց ստեղ-
ծուած մը ստեղծեր էր հրեշտակ լուսոյ, իսկ
ինքը շնորհակալ ըլլալուն տեղը ուզեր էր իրեն
քաշել Աստուծոյ փառքը. աս բանիս համար
Աստուած ալ զինքը իրեն հետեւողներն ալ դը-
ժոխոց անդունդը խրկեր էր։ Աստուած, ը-
սաւ, հողեղէն մարդ մըն ալ ստեղծեց, խօսք
տուաւ իրեն ու իր զաւկըներուն որ երկինքը
մեր ինկած տեղը նստեցընէ. աս բանս խիստ
ծանր եկաւ մեզի՝ քան թէ մեր փառքը կորսըն-
ցընելը. նախանձելէս չի դիմացայ, մարդուն
ալ սորվեցուցի Աստուծոյ դէմ ելլել, Աստու-
ծոյ պատուէրքը ոտքի տակ առնել, անանկով
մահ խօթեցի աշխարհքը, եղբօր հետ կռիւ
ընել, զիրար սպաննել, Աստուծոյ դէմ մեղքեր
ընել դրդեցի, ինչուան որ Աստուծոյ բարկու-
թիւնը շարժելով ամենը մէկէն ջրհեղեղով
կորսընցուց, ետքը Աստուծոյ տեղ կուռքերը
պաշտել սորվեցուցի։

Ասոր նման ինչ չարութիւն որ ընել տուեր էր
մարդուս առաջուցմէ ինչուան ետքը, ամէնն
ալ մէկիկ մէկիկ խոստովանեցաւ, աղաչեց որ
ոտքը վզին վրայէն վերցնէ, թող տայ զինքը.
իս անհնարին տագնապի մէջ ձգեցիր, ըսաւ,
իս թող տուր, ես ալ խօսք կու տամ՝ ուր որ
քու անուանդ յիշուի՝ հոն չի մօտիկնամ։ Իրեն
մեծ տագնապը հարհըրիլը ան էր որ՝ մէկ տը-
կար աղջըկան ուժովը՝ կապեր էր հոն զինքը
հոգին սուրբ, ու իրեն ամէն խայտառակու-
թիւնը անոր բանալ ու զուրցել կը բռնադա-
տէր։ Մարիանէ նորէն վրան խաչակնքածին

պէս՝ գետինը պառկեցաւ, ան չար վիշապ Սա-
դայէլը անդունդը կորաւ։

Վաղուան օրը բանտէն հանեցին սրբուհին
իշխանին առջեւը բերին. կը զարմանար իշխա-
նը անանկ ողջ առողջ մնալուն վրայ. բայց ինքը
միտքը փոխելուն տեղը՝ նորէն կը յորդորէր
սրբուհւոյն միտքը փոխելու, իրենց կուռքերը
պաշտելու. տեսնելով որ միտքը չի փոխեր,
հրամմեց նորէն քերել մարմինն ու կրակին
վրայ խորվել։ Սրբուհին աղօթքի կեցաւ, դա-
հիճներուն ձեռքը կապուեցան. տե՛ս, ըսաւ,
ով դատաւոր, ես խուլերուն չեմ երկրպագեր,
այլ միայն ճշմարտին Աստուծոյ, որ հոգիս ալ
մարմինս ալ մարգրտի մը պէս անարատ պա-
հեց իրեն աքանչելի փառքովը։

Ան ատենը իշխանը հրամմեց ջուր տաքցը-
նել, ձեռքը ոտքը կապած եփուն ջրին մէջը
ձգել. երանելի կոյսը աղաղակեց Աստուծոյ՝
որ ան ջուրը ըլլայ կրկին մկրտութիւն. աս ը-
սածին պէս՝ մեծ շարժ մը եղաւ, աղաւնի մը
երեւցաւ, ձիթենիի պտուղ իր բերնին մէջ,
ձայն մը եկաւ որ կ'ըսէր. Եղէ Մարիանէ, համբե-
րէ արհամարհանաց մէջ. երանի՜ քեզի որ համբերութիւնդ
ամբողջ պահեցիր։ Իրեն կապերը ինքիրենին
քակուեցան, կոյսը ողջ առողջ ելաւ ջրին մէ-
ջէն։

Աս հրաշքը տեսածին պէս ժողովուրդը՝ մէ-
ջերնէն իրեք հազար հոգիի չափ դարձան ամ-
մէնն ալ քրիստոնեայ եղան։ Իշխանը կը կատ-
ղէր աս բաներով. ալ չի դիմացաւ, հրամմեց
Մարիանէն քաղքէն դուրս հանել, անոր ալ

ու ամմէն դարձողներուն գլուխն ալ կտրել։ Սրբուհի Մարիամէն ան ատենը խնդրեց․ տէր Աստուած, ըսաւ, ով որ իմ անունս յիշելու ըլլայ, ան մարդը ինչ նեղութեան մէջ որ ըլլայ, իրեն օգնութիւն գտնէ։ Ասանկով աս երանելիս եղաւ արագահաս օգնական ամմէնուն, ով որ իրեն բարեխօսութեանը կ'ապաւինի։

ՍՈՒՐԲ ԻԳՆԱՏԻՈՍ

Աստուածազգեաց հայրապետ

Աս սուրբս ան տղան է որ Յիսուս իր գիրկն առաւ, վրան ձեռք դնելով օրհնեց․ ինչպէս որ կը պատմէ Մատթէոս աւետարանիչը ժը․ գլ․ և Մարկ․ Թ․ գլ։ Ասանկով Երուսաղէմայ գիերը ծնած ըլլալով՝ ետքէն աշակերտ եղաւ մանաւանդ Պետրոսի ու Յոհաննու․ Անտիոքայ աթոռը նստաւ Եւոդիոսի ետեւէն՝ որ յաջորդ էր Պետրոսի․ մօտիկ տեղուանք շատ կռապաշտ դարձուց քրիստոնեայ ըրաւ քարոզութեամբ ու հրաշքներով․ իսկ հեռու տեղ եղողները գիր գրելով կը դարձընէր, ամմէնուն սիրտ կու տար հալածանքի համբերել․ իր վրայ միայն կը ցաւէր որ արժանի չէր եղած մարտիրոսութեան։ Գիտցէք որ, կ'ըսէր, նահատակուիլն է որ զմեզ աւելի կը մօտիկցընէ, ընտանի կ'ընէ Աստուծոյ․ Յիսուսին համար մեռնիլն է որ Յիսուսին սէրը կը ցցընէ։ Իրեն ասչափ մեծ փափագը Աստուած ալ կատարեց։

Տրայիանոս կայսրը երբոր Անտիոք եկաւ, իր առջևը կանչեց Իգնատիոսը իբրև գլուխ քրիստոնէից․ սկսաւ յանդիմանել․ դուն ինչու համար, ըսաւ, աս քաղաքն ու ամմէն Ասորւոց աշխարհքը կռապաշտութենէ դարձուցիր քրիստոնեայ ըրիր։ Իգնատիոս յայտնի քարոզեց քրիստոնէութեան ճշմարտութիւնն ու կուռքերուն սուտութիւնը․ ասոր վրայ երկան հակաճառութիւն ըրաւ։ Տրայիանոս սրդողելով հրամմեց կռնակը ծեծել, երկըթներով կողերը քերել, աղով շփել։ Ետքը նորէն առջևը բերել տալով կը յորդորէր կուռքերուն զոհելու․ տեսաւ որ միտքը չի փոխեր, հրամմեց ձեռքին մէջը կրակ լեցընել, կողերն ալ երել․ գետինը կրակ փռել, կրակին վրայ զինքը պառկեցընել։ Բայց սուրբ Իգնատիոս անանկ վառեալ էր Քրիստոսի սիրովը որ՝ աս ամմէն տանջանքը բան մը չէր երևնար իր առջև։ Տրայիանոս հրամմեց երկըթներով կողերը քերել, աղ ու քացախ լեցընել վրան․ ետքը իրեք գիշեր անօթի ծարաւ բանտին ներսի դին շղթան զարնել տուաւ, ետքն ալ վճիռ հանեց Հռոմ տանել ու հոն գազաններուն առջևը ձգել։

Խիստ ուրախացաւ սուրբը երբոր աս լսեց․ ուրախանալէն շղթաները իր վրայ ձգել կու տար․ դահիճները առին անանկ կապած Սելևկիա իջեցուցին, անկից նաւով Զմիռնիա բերին․ հոն սրբոյն Պօլիկարպոսի հետ տեսնուելով խիստ ուրախացաւ, որովհետև մէկտեղ աշակերտակից էին։ Շատ եպիսկոպոս-

ներ, քահանաներ, սարկաւագներ եկան հոն զինքը տեսնելու, որպէս զի հոգևոր շնորհք առնեն իրմէ. ինքը ամմէն եկողներուն առջին կը ցցնէր ինչ փափագ ինչ սէր ունէր օր մը առաջ նահատակուելու. Քրիստոսի սէրն որ իր սրտին մէջն ունէր՝ գիտես թէ դրսէն ալ կը ցցնէր կրակի պէս վառուելով: Ամմէնուն ալ կ'աղաչէր՝ մանաւանդ Պօլիկարպոսի՝ աղօթք ընել որ իրեն փափագը շուտով կատարուի. օր մը առաջ գազաններուն ձեռքով աշխրքէս ելլէ, Քրիստոսի տեսքին արժանի ըլլայ:

Կասկած մը առաւ որ՝ Հռոմ եղած քրիստոնեաները ետևէ են զինքը խալըսցընելու. երկան բարակ թուղթ մը գրեց ասոնց Զմիւռնիայէն՝ աղաչելով, չըլլայ որ աս մարտիրոսութեան շնորհքիս խափանող ըլլան: Ես շատ աղօթքով իմ փափագիս հասայ, ըսաւ, միայն թէ դուք հիմա արգելող չըլլաք, սեղանը պատրաստ է, վրան զոհ ընելու է. ասկէց աւելի շնորհք ինծի չէք կրնար ընել, թէ որ իս թողնէք վրան ելլեմ զոհ ըլլամ, որպէս զի դուք ալ քովս բոլորուելով սիրով երգ ընէք Յիսուսի, թէ Աստուած արժանի ըրաւ Ասորւոց եպիսկոպոսը՝ արևելքէն արևմուտք բերել տուաւ որ մարտիրոս ըլլայ: Անանկով մինակ անունով քրիստոնեայ չըլլամ, այլ և գործքով. ան ատենը գործքով կրնամ քրիստոնեայ ըլլալ, երբոր Քրիստոսի համար աշխրքէս վերնամ. քրիստոնեային ան ատենն է մեծ՝ երբոր աշխրքիս ատելի ըլլայ: Ես մէկ ցորեն մըն եմ. ցորենը ինչուան որ ջաղացքի տակէն չանցնի՝ հաց չի կըր-

նար ըլլալ. անանկ է նէ թողէք իս որ գազաններուն ակռաներովը իբր ջաղացքով մանրուիմ, որպէս զի հաց սուրբ ըլլամ Աստուծոյ: Ըսէք գազաններուն, իս անանկ կուլ տան որ՝ մարմինէս կտոր մը չի թողնեն դուրսը, մեռելս կարօտ չըլլայ թաղելու, այլ իրենք ըլլան իմ գերեզմանս: Ան ատենը կ'ըլլամ ճշմարիտ Քրիստոսի աշակերտ, երբոր աս աշխարհքս ալ չի տեսնէ իմ մարմինս. ամմէն տանջանք թող վրաս գան, միայն թէ զՔրիստոս ինծի ունենամ: Թողութիւն ըրէք, եղբարք, ինծի համար մի ուզէք որ ապրիմ, այլ մեռնիմ. մեռնելովս լոյսը պիտոր տեսնեմ. հիմա մարդ եմ, ան ատենը հրեշտակ պիտոր ըլլամ:

Ասոր նման խօսքեր որ շատ կան ան թղթին մէջը՝ ու յայտնի կ'ընեն որ աս սուրբս բոլորովին վառուած էր սիրովը Քրիստոսի. մարդ մըն էր եղած՝ որ իբր թէ աչքովը կը տեսնէր երկնային փառքը. խելքը միտքը հոն երթալ էր օր մը առաջ: Աս թուղթը գրելէն ետև զինքը նաւ դրին, Զմիւռնիայէն նաւով ելան, բայց ճամբան տեղ տեղ ցամաքով՝ տեղ տեղ ալ ծովով երթալով Հռոմ հասուցին:

Գիտնալու բան է որ՝ հին ատենը կռապաշտները Հռոմ զանազան խաղեր կը խաղային քանի մը օր ետևէ ետև. մէկ խաղն ալ ան էր որ՝ մահապարտ մարդիկը անօթի գազաններուն առջև կը ձգէին, որ ամմէնն ալ կը տեսնէին. անոր համար դահիճները կ'արտորային ճամբան, որ ան խաղին հասցընեն: Երբոր զսուրբն Իգնատիոս խաղին տեղը մտու-

ցին, կանչեց ամէնուն. Ո՛վ Հռոմայեցիք, դուք որ ժողվուեր էք աս խաղս տեսնելու, մի՛ կարծէք որ չարագործութեան համար եմ ասանկ մահուամբ պիտի մեռնիմ, հապա աստուածպաշտութեանս համար. Ես մէկ ցորեն մըն եմ Ճշմարտին Աստուծոյ, գազաններուն ակռաներովը աղէուր պէտք է ծեծուիմ որ հաց մաքուր ըլլամ Աստուծոյ:

Աս ըսելնինի երկու առիւծ վրան թողին՝ որ ամբողջ մարմինը կերան յամին իբր 110. ինչպէս որ ինքը փափագելով կը ցանկար որ գազաններու բերանը թաղուի. միայն քանի մը մեծ ոսկորներէն թողին: Ան ատենը ոմանք ալ տեսիլք տեսան որ՝ իր հոգին Աստուծոյ առջեւն ելեր կեցեր էր, իբր ծանր աշխատանքէ եկած քրտինքը կը սրբէր:

ԳՐԻԳՈՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ

Նազիանզացի

Նազիանզ քաղաքը ծնաւ. մայրը քրիստոնեայ էր ու խիստ բարեպաշտ. հայրը՝ որ նոյնպէս Գրիգոր կ՚ըսուէր՝ կռապաշտ էր, բայց ետքը իր ընկերոջը աղօթիւք դարձաւ քրիստոնեայ եղաւ. երկու տարիէն ետև Նազիանզու եպիսկոպոս եղաւ: Քրիստոնեայ ըլլալէն ետև, ծնաւ աս Գրիգոր տղան մօրը աղօթքով, որ ուխտ էր ըրեր Աստուծոյ նուիրել. անոր համար գիտես թէ պզտիկուց սկսաւ Աստուծոյ շնորհքը վրան երևնալ:

Իր տղայութեան ատենը գիշեր մը տեսաւ երազին մէջը երկու կուսանք, որ ըսին իրեն. Մենք ենք մաքրութիւն ու պարկեշտութիւն, ընտանի ու սիրելի երկնաւոր Թագաւորին, թէ որ մեզի նման ըլլաս, Թագաւորին առջևը կը հանենք քեզ: Գրիգոր աս երկու առաքինութիւնս ալ գերազանց կերպով ունեցաւ. ինչ խորհուրդ ալ գար իրեն պարկեշտութեան դէմ, աս տեսիլքը միտքը բերածին պէս՝ շուտ մը կը փարատէր, ինքն ալ ամէն դիւցէն կը ջանար զգուշանալու. ամէն երկրաւոր վայելչութիւնները ձգեր էր, փափուկ կերակուրներէն՝ հագուստէն՝ զբօսանքներէն միշտ ետ կը քաշուէր:

Ուրիշ եղբայր մըն ալ ունեցաւ Կեսարիոս անունով, քոյր մըն ալ Գորգոնիա անուն. ասոնք ալ բարեպաշտ անձինք եղան. անանկ մօրը ձեռք կրթուելով, որ իր զաւկըները ամէնն ալ բարեպաշտութեամբ կը մեծցընէր, մանաւանդ Գրիգորը. որուն շատ հեղ կը բանար Աստուածաշունչը, նահապետաց վարքը կարդալ կու տար. կը յորդորէր անոնց արդարութեան՝ աստուածպաշտութեան նմանիլ. անկէց տղին պզտիկուց սէր կու գար Աստուածաշունչը կարդալու, խելք հասցընելու:

Երբոր մեծցաւ՝ իրեն սէր եկաւ արտաքին ուսմունք ալ սորվելու. անոր համար քալեց ան քաղքըները՝ ուր որ ան ատենը ուսմունք ծաղկեալ էին. աւելի Աթէնք ուզեց երթալու, բայց ճամբան սաստիկ ալէկոծութիւն քաշեց, մօտիկ ընկղմելու եղաւ ուսկից մօրը աղօթքովը խալըսեցաւ, ինչպէս որ մէկին յայտնուեր էր

Աթէնքի մէջ: Հոն իրեն ընկեր ունեցաւ սուրբ Բարսեղը. երկուքն ալ խիստ սէր կապեցին իրարու հետ. իրենց սրամտութեամբը, ուսումնասիրութեամբը շատ առաջ գացին, ամմէնէն վեր ելան, իրենց բարի վարքովն ալ աղէկ օրինակ եղան ամմէնուն. անանկ որ՝ Աթենացիք չէին ուզեր թող տալ:

Բայց Գրիգոր ծովու ճամբան թողաւ, ցամաքէն փախաւ Նազիանզ եկաւ. գալուն պէս՝ կ'ուզէր անապատը առանձնանալ, բայց ծնողքը չի թողին որ իրենց ծերութիւնը հոգայ: Սուրբ Գրիգոր անոնք ալ կը հոգար, կատարեալ կրօնաւորութիւնն ալ կը պահէր. որովհետև ուխտ էր ըրած ամմէն տեղ անանկ կենալ, ինչպէս թէ անապատի մէջ ըլլար, հոգւոյն բաները աւելի հոգալ քան թէ մարմնոյն բաները, միշտ վերինը մտածել, պարապ խօսք մը չի խօսիլ. պարապ չի կենալ, այլ միշտ Աստուածաշունչը կարդալ, անոր խօսքերը մտածել: Ասանկ վարք ունենալովը բոլորովին Աստուծոյ հետ միացաւ. շատ հեղ Քրիստոս կը տեսնէր, հետն ընտանեբար կը խօրաթէր:

Իր աշխատանքովը իրեն հայրը խալըսեց արիոսեանց մոլորութենէ. որոնք խաբէական խօսքերով մոլորցուցեր էին. հայրն ալ զինքը քահանայ ձեռնադրեց, որպէս զի օգնական ըլլայ իր ծերութեան ատենը: Երբոր ծնողքը ծանր հիւանդութիւն քաշեցին, աղօթքով ողջընցուց, ետքը անապատը քաշուեցաւ սրբոյն Բարսղի հետ, որուն հետ շատոնցուընէ խօսք դրած էին հոն քաշուելու. երկուքը մէկ սիրտ

մէկ հոգի ըլլալով կը ջանային առաքինութեան ճամբան երթալ. խիստ կրօնաւորական կեանք վարել, պաքով աղօթքով անցընել: Երկուքին խուցն ալ որովհետև շատ հեռու չէին իրարմէ, շատ կը տեսնուէին մէկմէկու հետ, հաւատքի վրայ, բարի վարուց վրայ խօրաթելով: Քանի որ ասանկ հոգևորի մէջ առաջ կ'երթային, այնչափ ալ ատելի մը կ'ըլլար իրենց արտաքին ուսմունքն որ Աթէնք սորվեցան՝ հոգևորէն զուրկ ըլլալուն համար: Անապատին մէջը գրեց սուրբ Գրիգոր՝ աստուածային ճառեր, քարոզներ, խելացի խօսքեր, գեղեցիկ տաղեր, որոնք սորվելու կու տար տղոց. անոնցմով ամօթ ըրաւ Յուլիանոսը, որ միտքը դրեր էր թէ քրիստոնէից մէջը չիկայ ամենևին իմաստութեան գրուած:

Ասանկ վարք կը վարէր Գրիգոր անապատի մէջ. միայն թէ իր ծերացեալ ծնողաց կամքը կատարելու համար երբեմն Նազիանզ քաղաքը կ'երթար, երբեմն անապատը կը քաշուէր. ետքը երբոր Վաղէս կայսեր ատենը արիոսեանք նորէն համարձակութիւն առին, ան ատենը բոլորովին քաղաքն ինջաւ, ինչպէս Բարսեղ ալ, Գրիգոր Նիւսացին ալ: Աս իրեք սուրբը իրեք ջահ եկեղեցւոյ ըլլալով, ժողովրդեան մէջ կը մտնէին, ուղղափառները լուսաւորելով կը պահէին Արիոսին մոլորութենէ:

Երբոր Բարսեղ եպիսկոպոս ձեռնադրեցաւ Կեսարիոյ վրայ, աս Գրիգորն ալ եպիսկոպոս ձեռնադրեց Սասիմայ քաղքին վրայ. բայց հայրը ան ատենն անկար ըլլալով՝ իրեն Նա-

զիանզու աթոռը նստեցուց. երբոր Հայրն ու-
մայրը վախճանեցան, Գրիգոր ելաւ Նազիան-
զու աթոռէն. որովհետեւ ես, ըսաւ, միայն
գործակից եղայ հօրս, կապուած չեմ, ուրիշ
հովիւ մը ընտրեցէք ձեզի: Բայց տեսնելով որ
հինգ տարի անցաւ, Նազիանզացիք մէկը չի
դրին, ակամայ յանձն առաւ, նորէն հոն դար-
ձաւ:

Ուղղափառ եպիսկոպոսները խօսք դրին
Պօլիս ժողով ընել. որովհետեւ հոն շատ զօրա-
ցեր էին արիոսեանք եւ ուրիշ հերետիկոսներ,
անոր համար Գրիգորն ալ կանչեցին. երբոր
հոն հասաւ՝ Վաղէս արիոսեան կայսրը մեռեր
էր՝ մեծն Թէոդոս տեղը նստեր էր. Գրիգորին
ինջած տունը Պօլսոյ մէջ եղաւ լման ուղղա-
փառութիւնը տնկելու տուն. անոր համար ան
տեղը Անաստասիա կոչեցին, որ ըսել է յարու-
թիւն. իբր թէ հոն յարութիւն առաւ ուղղա-
փառութիւնը: Հոն կը ժողվուէին ուղղափառ-
ները լսել իրեն քաղցրաբուղխ վարդապետու-
թիւնը. որ կը սորվեցընէր միասնական սուրբ
Երրորդութիւնը, բանին Աստուծոյ եւ Հոգւոյն
սրբոյ աստուածութիւնը. յստակ խօսքերով ա-
նանկ կը վարդապետէր որ ամօթով կը մնային
ան ատենուան հերետիկոսները՝ որ խիստ շատ-
ցեր էին, ու կու գային իրեն հետ հակաճա-
ռելու. բայց Գրիգոր անանկ կը կապէր զա-
նոնք իր խօսելովը՝ որ չէին կրնար իրեն դէմ
խօսք հասցընել, ետ կը դառնային: Ան ատենն
եղաւ որ զինքը Աստուածաբան կոչեցին: Հերե-
տիկոսները ալ ճար չի գտնելով՝ կը սկսէին

ծաղր ընել, նախատանաց անուններ տալ, զըր-
պարտութիւն ընել. բայց ամենն ըրածնին
պարապ ելաւ: Գրիգոր անանկ մէկ շնորհք մը
ունէր բնական եւ գերբնական՝ որ ամենուն
սիրտը իրեն կը քաշէր. մէկ անգամ հետը խօ-
սողը՝ մէյմըն ալ չէր ուզեր իրմէ զատուիլ. ա-
նոր համար հեռուէն իրեն անունը լսողներ ե-
րեւելի մարդիկ՝ վազելով ասոր քովը կու գա-
յին. ինչուան սուրբ Հերոնիմոս մեծ վարդա-
պետը լատինացւոյ՝ ասոր քովն եկաւ, փառք
սեպեց իրեն աշակերտ ըլլալ. եւ աս նշանաւոր
խօսքը զուրցեց. Գրիգոր աստուածաբանին վար-
դապետութիւնը՝ ուրիշ Յունաց ու Լատին վարդա-
պետներէն շատ վեր կը տեսնեմ:

Աստանկ մեծ մարդ ըլլալով՝ Պօլսոյ պա-
տրիարգ դրին զինքը, թէպէտ ինքը շատ դէմ
կեցաւ: Ինչ խռովութիւն որ կը հանէին հե-
րետիկոսները, սիրով հեզութեամբ ամենն
ալ խաղաղցուց. ուղղափառներուն մէջէն ալ
քանի նախանձողներ որ ելան ու իրեն վրայ
խռովութիւն հանեցին, ամենուն ալ համբե-
րեց: Առջի խռովութիւն հանողն եղաւ Մաք-
սիմոս ըսուած մէյմը՝ որ շատ աղէկութիւն
տեսեր էր իրմէ. երբոր հիւընդցած էր Գրի-
գոր, աս Մաքսիմոսը զինքը Պօլսոյ պատրիարգ
ձեռնադրել տուաւ: Գրիգոր որ խաղաղու-
թիւն կը սիրէր՝ ուզեց հրաժարիլ, բայց բազ-
մութիւն ժողովրդեան թող չի տուաւ. մեծն
Թէոդոս որ դրսէն եկեր էր Պօլիս՝ ան ալ Գրի-
գորը նստեցուց աթոռը. իրեն հակառակորդ-
ները մէկի մը ձեռքով սպաննել ուզեցին, Աս-

տուած ան մարդուն ձեռքովը բանը երևան հանել տուաւ։

Տեսաւ սուրբ Գրիգոր որ հերետիկոսները դեռ չէին վերջացած, յորդորեց Թէոդոս Թագաւորը ժողով ընել տալ, զինքն ալ աթոռէն հանել. ասոր վրայ Պօլսոյ ընդհանուր ժողովն եղաւ 150 հայրապետներու. որոնք ճշմարիտ ուղղափառ հաւատքը սահմանելէն ետև՝ եկան Գրիգոր աստուածաբանը բռնադատեցին որ իրեն օգուտը չի նայելով՝ հապա ուղղափառաց օգուտը՝ նորէն նստի Պօլսոյ աթոռը։ Բայց սուրբ Գրիգոր յիշեցընելով անոնց իրեն ըրած երախտիքն ու չարախօսներուն զրպարտութիւնը, հրաման խնդրեց հրաժարելու։ Անանկով ելաւ գնաց Նազիանզի մօտիկ Արիազոն գեղը. հոն նստելով ճգնութեան տուաւ զինքը, հօրն ապրանքն ալ աղքատաց բաժնեց։

Ան ատենը շատ գրքեր շարադրեց, իրեն վարքն ալ գրեց որ՝ իր չարախօսները ամօթ ընէ։ Աս սուրբս այնչափ խիստ էր իր վրայ որ՝ անգամ մը իրեն երևցաւ թէ խիստ խօրաթեց մէկի մը հետ, զինքը պատժելու համար քառսուն օր լուռ կեցաւ. երբոր ծանր հիւանդութեան մէջ ինկաւ, ան ատենն ալ օգտակար գրուածներ հանելէն ետ չէր կենար, ինչուան որ վերջին թելը համնելով հոգին աւանդեց յամին իբր 390, ընտանեբար խօսելով Քրիստոսի հետ։

ԳՐԻԳՈՐ ՆԻՒՍԱՑԻ

Եղբայրն էր սրբոյն Բարսղի, անոր ու Մակրինայ քրոջը դաստիարակութեամբ պզտիկուց աղէկ կրթութիւն ունեցաւ. մեծնալէն ետև կարգուեցաւ Թէոսէվիայի հետ, որ երևելի կնիկ եղաւ իրեն առաքինութեանցը համար, բարի օրինակ ամենուն. ինչուան զարդ եկեղեցւոյ կը կոչէն զինքը։ Գրիգոր ետքը քահանայ ձեռնադրուեցաւ. իսկ իր ընկերը Թէոսէվիան մեռնելէն ետև՝ Գրիգորը բռնադատելով եպիսկոպոս ձեռնադրեցին Նէօկեսարիայ վրայ, որ կ'ըսուի նաև Նիւսա։ Բայց երբոր Վաղէս կայսր արիոսեան ըլլալով՝ քշել սկսաւ ուղղափառ եպիսկոպոսները, ան ատենը Գրիգորն ալ քշեց, պատճառն որ՝ համարձակ կը հակաճառէր արիոսեանց հետ, ամենուն առջին ամօթ կ'ընէր։ Վաղէսի վերջի տարին քշուելէն դարձաւ Գրիգոր Անտիոքայ ժողովը գնաց. երբոր ժողովքէն կը դառնար՝ ուզեց տես երթալ Մակրինայ իրեն քրոջը, որ մարապետի պէս մէկ տուն մը քաշուած կեցեր էր։

Օրուան մը ճամբայ մնացած՝ երազին մէջ տեսաւ ձեռքը նշխարքներ, ուսկից անանկ լոյս կը ցոլանար որ աչուընին կ'առնէր. աս տեսիլքը իրեք հեղ տեսաւ մէկ գիշերուան մէջ՝ բայց մեկնութիւնը չիմացաւ։ Երբոր տունն եկաւ, իր Մակրինա քոյրը տեսաւ ծանր պառկած,

որ սրբոյն Բարսղի ետևէն ինքն ալ նոյն տարուան մէջ մեռաւ՝ անանկ ջերմեռանդութեամբ Քրիստոսի տեսոյն փափագելով և խորունկ հոգևոր բաներու վրայ խօրաթելով որ՝ Գրիգոր զարմանալով և իրեն հետը խօսելով՝ գրեց Հոգւոյն վրայի գիրքը։ Քոյրը մեռնելէն ետև հասկցաւ Գրիգոր իրեն տեսած երազին խորհուրդը։

Ասկէց ետքն եղաւ Պոլսոյ ընդհանուր ժողովը, ուր գնաց Գրիգոր՝ հետը տանելով իրեն շինած գիրքը Եւնոմեան հերետիկոսաց դէմ, ժողովին մէջ կարդալու։ Նախանձոտ բանսարկու մարդիկ՝ որ չէին պակսեր՝ Գրիգորին դէմ գրգռեցին Ելադիոսը, որ սուրբ Բարսղէն ետև Կեսարիոյ եպիսկոպոս էր նստած. բայց ետքը իրաւը հասկընալով շինուեցաւ հետը։

Գրիգոր ամէն տեղ կը պտըտէր իր ժողովուրդը հովուելու և եկեղեցնայ օգուտը հոգալու համար. Երուսաղէմ ալ գնաց ուխտի համար։ Ամէն եպիսկոպոսներ՝ ուր որ մէկ դժուար բան մը կ'ըլլէր՝ զինքը հոն կը կանչէին, ինքն ալ հասնելով ճար մը կը գտնէր, ամէն բան կը շտկէր՝ զօրաւոր ըլլալուն համար թէ՛ խելքով, թէ մանաւանդ ճարտասանութեամբ։ Այսանկով մէկ լուսաւոր ճրագ մը եղաւ եկեղեցնայ. սրբութեամբ մեռաւ յամին իբր 396. շատ աղէկ գրքեր թողնելով։

ԳՐԻԳՈՐ ՍՔԱՆՉԵԼԱԳՈՐԾ

Նէոկեսարիա քաղքէն էր՝ որուն գաւառը Պոնտոս կ'ըսուէր. հեթանոս ծնողաց որդի, այլ ազնուական, անչափ որ՝ ասոր պապերն էին որ Պոնտոս գաւառին իշխանը կ'ըլլային։ Գրիգոր տղակուց մէկ կատարեալ մարդու մը վարք ունեցաւ. ամենևին չունէր ան բնութիւնն որ սովորական է տղոց. խաղի հետ ըլլալ, ժուռ գալու ետևէ իյնալ, հագուիլ կապուիլ, փափկութիւն սիրել, աս բաներէս մէկն ալ չունէր. հապա իրեն սիրելի բան առաքինութիւնն էր իմաստութիւն, ուսումնասիրութիւն. անանկ որ՝ պէտք է ըսել թէ՝ Աստուած աս տղան պզտիկուց որոշեր էր իրեն քաշել, իրեն մեծ ծառայ ընել։ Այսանկ Աստուծոյ լուսաւորելովն էր որ Գրիգոր արարածոց վրայ նայելով՝ ինքիրմէ ճանչնալ սկսաւ արարիչը, ինչուան որ թողաւ կռապաշտութիւնը որուն մէջ ծնած էր, քրիստոնէութիւնը ընդունելով մկրտուեցաւ։

Երբոր Աղէքսանդրիա երթալով փիլիսոփայութիւն ու սուրբ գրոց տեղեկութիւն սորվելու հետ էր, հոն մէկտեղ սորվող երիտասարդները կը տեսնէին ասոր խելքն որ ամէնէն վեր էր, իրեն սուրբ վարքն՝ որ չափահաս ծերու մը պէս էր, իր խօսուածքը և վարմունքը կատարեալ, ամենևին անարատ, հեռու ցոփութենէ և աշխարհասիրութենէ, օտար

իրենց աշխարհասէր վարմունքէն, ասոր վրայ շատ նախանձ կալեցին, մտմտացին ինչ ընեն որ անունը կոտրեն։ Պոռնիկ կնկան մը ստակ կերուցին, որ բազմութեան առջին եկաւ պոռալով ըսաւ. Ո՞ւր է ստակն որ՝ ինծի խօսք տուիր տալու, քանի՞ մէկ կ'ուշացընես։ Աս լսելուն պէս ամէն հոն եղողները, գայթակղելէն նայեցան որ կնիկն անկէց հեռացընեն. բայց Գրիգոր ամենևին չի սրդողելով՝ գիտէր որ ով է ան կնիկը դրդողը, ան մարդուն ստակ հանեց տուաւ որ կնկանը վճարէ։ Սուրբը ասանկ խոնարհութիւն ցցուց, բայց, արդարութիւնն աստուածային՝ իրեն վրէժխնդրութիւնն ըրաւ, որքան անմեղութիւնը երևան հանեց. ան կնիկը քիչ մը անդին գացածին պէս՝ դիւահարեցաւ գետինն ինկաւ ամէնուն առջև. երբոր դեռ խղդէր պիտոր անիկայ զարհուրելի ձայն հանելով, սուրբը քովն եկաւ, Աստուծոյ անունը տալով բժշկեց. ամէն տեսնողներն իրաւը հասկընալով, զարմացան մնացին։

Ասկէց ետքը Գրիգոր գնաց Որոգինեսին քով, հինգ տարի անոր աշակերտելով՝ ինչ որ քրիստոնէական ուսմունք կան՝ աղէկ մը սորվեցաւ։ Երբոր իրեն աշխարհքը դարձաւ, ամմէնն ալ իրեն կ'առաջարկէին կարգուելու. բայց անիկայ մէկէն հրաժարեցաւ։ Ամասիայի եպիսկոպոսը ուզեց զինքը քահանայ ձեռնադրել, ինչպէս որ Աստուած իրեն ապըսպրեր էր. բայց Գրիգոր անկէց ալ հրաժարելով իրեք օրուան հեռու տեղ փախաւ, ինչուան որ

Աստուած իրեն ալ հրամմեց, ան ատենը քահանայ եղաւ։ Բայց չէր համարձակէր իրեն պաշտօնը 'ի գործ դնել և քարոզութիւն ընել. որովհետև ան ատենը անանկ քրիստոնեաներ ելեր էին՝ որ պոռոտ խօսքերով վարդապետելով պարզամիտները կը խաբէին։ Անոր համար շատ աղաչանք կ'ընէր Աստուծոյ՝ որ իրեն մէկ կանոն մը յայտնէ, հաւատքին շիտակ խոստովանութիւնը սորվեցընէ, որ ինքն ալ համարձակ ան բանը քարոզէ ամէնուն։ Աս բանիս համար երկան աղօթք ու հսկում ընելէն ետև՝ տեսաւ մէկ ծեր քահանայ մը հրեշտակային կերպարանքով որ կ'ըսէր իրեն. Աստուծոյ հրամանովն եկայ քեզի վարդապետելու և կանոն մը սորվեցընելու։ Աս ըսելով՝ մատովն ուրիշ տեսիլք մը կը ցցնէր։ Մէյմըն ալ անդին նայելով տեսաւ մէկ սքանչելի թագուհի մը, անանկ լուսի մը մէջ նստած՝ որ մարդուն աչքը կ'առնէր, աս ծերուն անունը տալով ըսաւ. ով Յոհաննէս աւետարանիչ, սորվեցուր ասոր ճըշմարտութեան խորհուրդը՝ որ կը խնդրէ։ Ան ալ պատասխան տուաւ պատրաստ եմ, ով մայր տեառն, ընել՝ ինչպէս որ դուն կը հրամմես։ Ան ատենը Յոհաննէս աւետարանիչը բացաւ աստուածաբան բերանը, մէկիկ մէկիկ զուրցեց իրեն ինչ խօսքով որ քարոզելու է ամենասուրբ Երրորդութիւնը։ Աս վարդապետութիւնն է՝ որ սուրբ Գրիգոր իր ժամուն մէջ քարոզեց գրեց. ան ձև վարդապետութիւնը պահուեցաւ իբրև Աստուծոյ վարդապետութիւն, չէ թէ միայն Նէօկեսարիոյ մէջ այլ

ամէն տեղ՝ ամէն ժողովքի մէջ որ սուրբ հայր կը ժողվէր, մանաւանդ Նիկիոյ սուրբ ժողովքին մէջ. իրեն գրուածն ալ պահուեցաւ իբրև Աստուծմէ գրուած մը. աս վարդապետութիւնն է որ Գրիգոր աստուածաբանն ալ սուրբ Բարսեղ ալ քարոզեցին։

Ասկէց ետքը եղաւ որ սուրբ Գրիգոր սիրտ առաւ, քաղաքն եկաւ, միտքը դնելով որ ժամ մը շինէ հոն. որովհետև ինչուան ան ատենը միայն կռատուններ էին՝ չէ թէ միայն քաղքին՝ այլ ամէն գաւառին մէջ։ Առաջ ուզելով որ կռատունները վերցընէ՝ քաղքէն դուրս կռատուն մը մտաւ գիշեր ատեն որ խիստ երևելի էր. ինչ որ քուրմերը կը հարցընէին՝ սատանաներն ալ ան կուռքին բերնովը պատասխան կու տային։ Սուրբ Գրիգոր խաչին զօրութեամբը սաստեց, սատանաները դուրս վռընտեց. ինքը հոն գիշերնիլուս աղօթքի հետ եղաւ, լուսուն դէմ ելաւ գնաց։ Երբոր քուրմը եկաւ, ինչպէս որ սորված էր՝ հարցուց կուռքին։ Սատանաները դրսէն զուրցեցին. Գրիգորն եկաւ մեզ դուրս հալածեց, անկարելի է հիմա մեզի ներս մտնել քեզի պատասխան տալ։ Քուրմը կատղելով եկաւ գտաւ Գրիգորը, դատաւորին կ՚ուզէր մատնելու։ Գրիգոր հեզութեամբ պատասխան տուաւ. որպէս զի իմանաս ինչ զօրութիւն ունի մեր ճշմարիտ Աստուածը, ինչպէս իրեն ձեռքն է՝ ուր որ կ՚ուզէ՝ ան սատանաները հոն կը կեցընէ որ դուք Աստուծոյ տեղ կը պաշտէք, ես հիմա անոնք նորէն տեղերնին դարձընեմ։ Աս ըսելով գիր

մը գրեց հրամմելով սատանաներուն որ նորէն կռատունը մտնեն. քուրմը առաւ աս գիրը կռատան մէջ սեղանին վրայ դրաւ. և իրաւ դրածին պէս՝ սատանաները նորէն մտան, սկըսան կուռքին բերնէն խօրաթել։ Ասոր վրայ խիստ զարմանալով քուրմը՝ նորէն եկաւ Գրիգորին աղաչեց որ իրեն սորվեցընէ ով է ան Աստուածն որ սատանաներուն վրայ ասանկ իշխանութիւն ունենայ։ Սուրբը հասկըցընելէն ետև՝ քուրմը ուրիշ հրաշք մըն ալ ուզեց որ հաւատայ. ան ատենը Գրիգոր լեռան վըրայի քարը մէկ խօսքով տեղէն հանեց, ուրիշ տեղ մը բերել տուաւ ուր որ կ՚ուզէր քուրմը։ Աս հրաշքը տեսածին պէս քուրմը՝ բոլոր սըրտով հաւատաց. ամէն բանը ձգելով առաւ սուրբը քաղաքը տարաւ, ըրած հրաշքներն ալ ամէնուն պատմեց։ Հոն ճշմարտութիւնը քարոզելով սուրբը՝ ամբողջ քաղաքը դարձուց քրիստոնեայ ըրաւ. ան քուրմն ալ սարկաւագ ձեռնադրեց. քաղքըցոց ծառայութեամբը եկեղեցի մը շինեց, որ ատեն անցնելէն ետև՝ երբոր շարժը ամէն շէնքերը փլուց, աս եկեղեցին միայն մնաց որ չի փլաւ։ Ինչ խնդիրք որ ուզէր՝ աղօթքով Աստուծմէ կ՚առնէր, ինչ աղէկութիւն ալ որ ձեռքէն կու գար՝ ամէնուն կ՚ընէր, ինչպէս որ յայտնի կը ցըցընեն աս դիպուածները որ հոս պատմենք։

Երկու եղբայր ժառանգութիւն բաժնելու ատենը խիստ մեծ կռիւ ունեցան մէկ ծովի մը վրայ որ իրենց երկրին մէջն էր. ամէն մէկը կ՚ուզէր որ իրեն ըլլայ ան ծովը. սուրբ

Գրիգոր մէջերնին մտաւ՝ շատ խրատեց, չի կրցաւ շտկել. անոնք իրեն խօսքին մտիկ չի դնելով զօրք ժողվեցին որ հետեւեալ օրը իրարու հետ պիտի զարնուէին։ Գրիգոր տեսնելով ասոնց պատրաստութիւնը՝ օր մը առաջ գնաց ծովին քով, գիշերնիլուս աղօթքի կեցաւ, ան ծովը անանկ ցամքեցուց որ՝ ետքէն վրան շէնքեր շինուեցան, արտեր պարտէզներ տնկուեցան, կռիւն ալ վերջացաւ գնաց։

Նէոկեսարիա գաւառին մէջէն գետ մը կ'անցնի Գայլ անունով, որ շատ վնաս կու տար ատեն ատեն դուրս պոռթքալով, ինչ որ կ'ընէին՝ չէին կրնար ճար մը գտնել։ Սուրբը իր գաւազանն ան գետին քովը տնկելով աղօթքի կեցաւ. գաւազանը կանանչնալ սկսաւ, գետին ջուրն ալ ոչ երբէք գաւազանէն անդին անցաւ։

Կոմանայի քաղքին ժողովուրդը եկան աղաչեցին որ գայ իրենց վրայ մէկ եպիսկոպոս մը ձեռնադրէ. երբոր գնաց՝ ընտրելու ատենը մէկը աս կ'ուզէր, մէկալը ան։ Սուրբը ըսաւ անոնց. դրսի կերպարանքը, դրսի մեծութիւնը մի՛ նայիք, ժողովուրդք, հապա ան հոգին ընտրեցէք՝ որ Աստուծոյ հաճոյ է։ Ան ատենը մէջերնէն մէկը ելաւ ծաղր ընելով մը ըսաւ. թէ որ անանկ է՝ Աղեքսանդրոս դարբինը բերենք։ Ան ըսելով հոն մտուցին իր առջեւը բերին մէկ դարբին մը (չիլինկիր), մրոտ երեսով, աղտոտ ծրտոտ հագուստով։ Գրիգոր չի մերժեց անիկայ, այլ լուանալ տուաւ, լաթերը փոխեց, նոյն դարբինը ձեռնադրեց ի-

րենց վրայ քահանայ ու եպիսկոպոս։ Երբոր կը զարմանար ժողովուրդը, մէյմըն ալ ետքէն հասկցան որ աս դարբինը փիլիսոփաներէն մէկն է եղեր, իրեն խոնարհութեան ու աղքատներուն հաւնելուն համար աս արհեստը սկսեր է բանեցընել, իր վաստկածն ալ աղքատաց կու տայ եղեր. ան ատենը ժողովուրդը փոխեց զարմանքը. իրենց չի ճանչնալուն վրայ և սրբոյն Գրիգորի ճանաչողութեանը վրայ զարմանալ սկսան։ Աս Աղեքսանդրոսն անչափ երեւելի եղաւ սրբութեամբ, որ հոգւոյն սրբոյ շնորհքը աղաւնակերպ իջած վրան տեսան, ետքն ալ հաւատքի համար մարտիրոս եղաւ։

Ասանկով սուրբ Գրիգոր միշտ պտըտելով Նէոկեսարիա գաւառին մէջ, միշտ հրաշքներ ընելով, շատ մարդ դարձուց քրիստոնեայ ըրաւ, որուն վրայ թագաւորը բարկանալով հրամմեց իշխանին որ ժամերը գոցէ, քրիստոնեաները տանջէ։ Ան ատենը սուրբը փախնալով իր նորահաւատ ժողովրդեան վրայ, որ չըլլայ թէ ոմանք չի կրնալով դիմանալ ուրանան հաւատքը, հրաման տուաւ որ ատեն մը փախչին, ինքն ալ անապատը քաշուեցաւ իրեններովը, բայց մէկի մը մատնելովը եկան կռապաշտները բազմութեամբ պաշարեցին ան տեղը։ Սուրբ Գրիգոր իրեն սարկաւագովը (որ դարձած քուրմ էր), հոն բազկատարած աղօթքի կեցաւ, անոր աղօթքովը ամմէն փնտռողները կուրցան, որչափ որ պտըտեցան՝ չի կրցան գտնել, ետ դարձան, մատնողն ալ աս հրաշքը տեսնելով՝ քրիստոնեայ եղաւ։

Հալածանքը որովհետեւ երկնցաւ, սուրբը հոգ կ'ընէր՝ կը մտմտար, միշտ աղօթքի հետ կ'ըլլար. որ մին ալ իրեն հոգետեսութեամբը տեսաւ որ՝ մէկ երիտասարդ մը Տրոադիոս անուն՝ տանջանքներ քաշելով նահատակուեցաւ. անկէց ձայն եկաւ իրեն որ՝ հալածումը պիտի դադրի։ Աս լսելով սուրբը ուրախացաւ, ամմէնուն պատմեց. իրեն սարկաւագն ալ գնաց քաղաքը հասկըցաւ որ՝ իրաւ սրբոյն պատմածին պէս եղեր էր, ան ատենը ամմէնն ալ զարմացան մնացին որ՝ ինչպէս իմացեր էր սուրբը օրովը, նահատակին անունովը։

Երբոր սրբոյն Գրիգորի աղօթքովը հալածանքը դադրեցաւ, քաղաքը դարձաւ, մարտիրոս եղողներուն մարմինը ժողվեց, յատուկ տեղեր շինելով տեղաւորեց. իրենց տօնն ալ կատարել ապսպրեց։ Առաջուցմէ իմանալով իր վախճանիլը՝ հոգ կ'ընէր, կը փնտռէր արդեօք կռապաշտութիւն դեռ մնացե՞ր է Նէօկեսարիայի մէջ։ Ետքը հասկընալով որ՝ տասներեօթը հոգի միայն մնացեր էին, անոնց համար ալ շատ աղօթք ըրաւ որ անոնք ալ դառնան, իրմէ ետեւ եկողը կռապաշտ մը չի գտնէ։ Ասանկ լի արդեամբք անցընելով իր կեանքը, իր նորահաւատ ժողովուրդն ալ օրհնելով, հոգին աւանդեց Աստուծոյ Աւրելիանոս կայսեր ատենը, որ նստեր էր յամին 270։

ՍՐԲՈՒՀԻ ՔՐԻՍՏԻՆԷ

Տիւրոս քաղքէն էր Տրայիանոս կայսեր ատենը. մէկ հատիկ զաւակ իրեն ծնողացը, որուն հայրը Ուրբանոս կ'ըսուէր. հարուստ մարդ՝ միանգամայն և դատաւոր, մայրը Թագաւորական տնէ էր։ Քրիստինէին երբոր չափը հասաւ՝ տասուերկու տարուան մը եղաւ, հարուստներէն շատը ուզեցին իրենց տղոցը նշանել գեղեցկութեանը համար. բայց իր հայրը Ուրբանոս կուռքերուն վրայ խիստ սէր ունենալուն՝ կ'ուզէր որ իրեն դուստրը քրմուհի ընէ, կուռքերուն ծառայութեան մէջը մոցընէ։ Աս մտքով ոսկիէ արծըթէ կուռքեր շինել տուաւ, բարձր աշտարակի մը մէջ շարեց, հոն դրաւ իրեն աղջիկն ալ, որպէս զի մէկի մը չերեւնայ, հոն միայն կուռքերուն ծառայէ, զոհ ընէ. տասուերկու աղջիկ ալ իրեն ծառայութեան տուաւ։ Երբոր ուրիշներն ետեւէ կ'իյնային Ուրբանոսի որ աղջիկը նշանէ, Ուրբանոս կ'ըսէր անոնց. լաւ է իմ աղջըկանս անանկ կենալ, որ կուռքերուն աւելի սիրելի ըլլայ։ Չէր գիտեր որ անիկայ Քրիստոսի սիրելի պիտոր ըլլար։

Աս կոյսը բնական խելացի ըլլալով՝ առաջուց ալ տեսած ըլլալով քրիստոնէից բարի վարքը, իրենց նահատակութիւններն ալ լսած, անկից իրեն մէկ տարակոյս մը կու գար, կը կասկածէր որ սուտ ըլլան իրենց պաշտած

կուռքերը, կը հառաչէր, կը փափաքէր որ մէկ
տեղէ մը իմանայ ճշմարտութիւնը։ Տարիքն
աւելի առնելէն ետև՝ օր մը երբոր բուրվառը
ձեռքն առած պատրաստութիւն կը տեսնէր
կուռքերուն խունկ ծխելու, Աստուած որ
պատրաստ է ասանկներուն օգնելու, յանկար-
ծակի իր միտքը բացաւ, իրեն մէկ խղճմտանք
մը եկաւ ան սուտ կուռքերը պաշտելու. ժող-
վեց ան կուռքերը, տարաւ պատուհանին մէջ
դրաւ. սկսաւ երկինքը նայել դէպ 'ի արևելք.
ո՞վ է արդեօք ստեղծեր, ըսաւ, աս արևը, լու-
սընկան, աստղերը։ Աս ըսելով կը հառաչէր,
ա՜խ, տէր Աստուած քրիստոնէից, յայտնի ըրէ,
կ'ըսէր, ինծի քու անունդ, որ քեզ պաշտեմ,
սուտ աստուածները չի պաշտեմ. աս կ'ըսէր
ու արցունք կը թափէր։ Ան գիշերը Քրիստոս
իրեն երևնալով, զինքը կանչեց սիրտ տուաւ.
ես քեզի հետ եմ, ըսաւ, ով Քրիստինէ. չեմ
թողներ. դուն համբերութեամբ հոգիդ պի-
տի գտնես։ Աս խօսքով հասկըցուց իրեն որ
մարտիրոսութեամբ պիտի մեռնէր. բայց կու-
սին սիրտը ուրախութեամբ լեցուեցաւ, սկսաւ
փառք տալ Աստուծոյ։

Եօթն օր անցած էր քանի որ կուռքերուն
խունկ չէր ծխած. քովի աղջիկները իրեն յիշե-
ցուցին. չըլլայ թէ, ըսին, մեր վրայ բարկանան
կուռքերը։ Քրիստինէն պատասխան տուաւ.
ո՛վ մոլորեալներ, կուռքերը սուտ են. ես ասկեց
ետքը անոնք պիտոր ձգեմ, միայն Քրիստոսի
տեառն իմոյ զոհ պիտի մատուցանեմ։ Անոնք
ոտքն ընկան, կ'աղաչէին. չըլլայ որ, ըսին, հայրդ

լսէ, քեզ ալ մեզ ալ կը կորսնցընէ։ Աս զրոյ-
ցներնին՝ հայրը ներս մտաւ, կուռքերուն զոհ
ըրաւ. աղջիկները պատմեցին հօրը ինչ որ ը-
սաւ Քրիստինէն։

Հայրը կանչեց, աս ի՞նչ է, ըսաւ, դուստր
իմ, որ քու վրադ կը լսեմ։ Քրիստինէն ըսաւ.
ես մի կանչեր քու դուստրդ, այլ դուստր երկ-
նաւորին Աստուծոյ։ Հայրը չիմացաւ աս խօսքս.
կարծեց որ իրեն սուտ աստուածներուն հա-
մար կ'ըսէ. ելաւ գնաց։ Ան ատենը պարապ
ատեն գտնելով Քրիստինէն, Աստուծոյ անու-
նը կարդալով, քանի կուռք որ կային ամէնն
ալ կոտրտեց աղքատներուն բաժնեց։ Քանի
մը օրէն հայրը եկաւ, երբոր իմացաւ ինչ ըրեր
է իր աղջիկը, բարկանալէն հրամմեց իր սպա-
սաւորներուն՝ երեսին զարնել. աս հերիք չի
սեպելով՝ գաւազանով ծեծել տուաւ զինքը։
Կոյսը դէպ 'ի երկինքը վերցընելով ձայնը՝ ա-
նանկ օգնութիւն կը խնդրէր Աստուծմէ, հա-
մարձակ վար կը զարնէր կռապաշտներուն
անմտութիւնը. ի՞նչպէս չէք հասկընար, կ'ը-
սէր, որ մէկի մը մէկ օգնութիւն չեն կրնար
ընել։

Աս խօսքերուս վրայ հայրը ա՛լ աւելի կատ-
ղելով, վիզն ու ձեռուըները երկաթը զարնե-
լով՝ անանկ բանտը տանել տուաւ. ինքն ալ
տակնուվրայ եղած տուն եկաւ, կիսամեռ
պառկեցաւ։ Մայրն ալ իմացածին պէս՝ լալով
ողբալով՝ գլուխը մոխիր ցանելով՝ անանկ բան-
տը վազեց. վա՜յ որդեակ, աս ի՞նչ ըրիր, ըսաւ,
իս պիտոր մեռցընես, ես շատ աղաչելով կու-

քերուն քեզ ծնայ. յիշէ ան մայրական կաթն որ քեզ տուեր եմ, քեզ ձեռքովս մեծցուցեր պահեր եմ. ի՞նչ ըրիր հիմա, ի՞նչպէս մոլորեցար և ուրիշ Աստուած մը պաշտել սկսար որ մենք չենք ճանչնար։ Բայց Քրիստոսի սէրն որ կը վառէր սրբուհւոյն սրտին մէջը՝ չէին կրնար մարել ոչ հայրական և ոչ մայրական սէրը. ան էր իր փափագն որ Քրիստոսի համար մեռնի։ Հոգւոյն սրբոյ զօրութիւնն առնելով ըսաւ իր մօրը. իս մի՛ կոչեր քուկին դուստրդ. ես Քրիստոսի դուստր եմ, ան է իմ հայրս մայրս. ես իս անոր եմ նուիրեր, ան իս լուսաւորեց որ ձեր կուռքերուն ստութիւնը ճանչցայ կոտըրտեցի. դուք ալ թէ որ կ'ուզէք ապրիլ՝ դարձէք, ճշմարիտ Աստուածը պաշտեցէք։

Ասոնք լսելով մայրը տրտմութեամբ տուն դարձաւ պատմեց հօրը. հայրը խիստ սրդողելով՝ լաւ է որ ես անիկայ տանջանքով սպաննեմ, ըսաւ, քան թէ ամմէնուն առջև ամօթով մնամ։ Առտուն առտեանը բերել տուաւ Քրիստինէն, բռնադատեց որ դառնայ. տեսաւ որ իր մտքին վրայ ամուր կեցած է, ծեծել տուաւ անչափ որ՝ ծեծողները յոգնեցան, բայց կոյսը փառք տալով Աստուծոյ՝ իր հօրը երեսին կու տար. ի՞նչպէս միտք չես առներ, կ'ըսէր, Քրիստոսի զօրութիւնն որ դահիճները զարնելէն յոգնեցան, ես բան մը չեղայ։

Հայրը հրամմեց կախել, երկաթներով քերել. անանկ քերեցին որ՝ միսը կտոր կտոր վըրայէն գետինը կ'իյնար. ինջեցընելէն ետև՝ հօրը գազանութիւնը յիշեցընել ուզելով կոյ-

սը, գետինն ինկած արուն թաթախ մսին կըտորը երեսին նետեց. կ'ուզէիր մարմինս ուտել, ըսաւ, ա՛ռ ուզածդ։ Բայց հայրը գութ շարժելուն տեղը՝ աւելի կը կատղէր, նորէն կը բռնադատէր որ կուռքերուն զոհէ։ Պատասխան տուաւ Քրիստինէն, Քրիստոս որ իս լուսաւորեց, հոգիս ալ մարմինս ալ կը փրկէ։

Մէկ մեքենայ (չարխ) մը բերել տուաւ հայրը վրան սուրեր գամած. անոր վրայ կապել տուաւ կոյսը. գետինն ալ հրամմեց կրակ վառել, անանկով պտըտցընել, որ մէկ դիհացէն ան մեքենան ոսկորները պիտի կոտըրտէր, մէկալ դիհացէն ալ կրակը պիտոր էրէր։ Բայց կուսին աղօթքովը կրակը մարեցաւ. ինքն ալ մեքենային վրայ կեցած բան մը չեղաւ։ Աս հրաշքէն ալ չի շարժեցաւ հայրը, բանտը դնել տուաւ անօթի. ան գիշերը հրեշտակ Աստուծոյ երևնալով խոցերը ողջընցուց, կերակուր ալ տուաւ։

Աստուած հրաշքով կը պահէր, հայրը Աստուծոյ դէմ մեռցընել կ'ուզէր իր զաւակը. ան գիշերը հինգ հոգի խրկեց որ՝ աղջիկը բռնեցին նաւու մը մէջ դրին, վիզը քար կապելով ծովը ձգեցին. հրեշտակ Աստուծոյ ծովէն ալ խալըսցընելով ցամաքը բերաւ։ Երբոր հօրն իմացուցին, ամմէն հրաշքը կախարդութիւն սեպելով բանտը խրկեց որ վաղուան օրը սրով սպաննէ. չի շարժեցաւ ամենևին սրբուհիին խօսքերէն, որ նորէն երեսին կու տար իրեն խստասրտութիւնն ու կուրութիւնը։ Բայց արդարութիւնն Աստուծոյ պատուհասելով ա-

ռաւ իր վրէժը հօրմէն, վասն զի նոյն գիշերը տանջուելով սատկեցաւ։

Քանի մը օրէն ուրիշ դատաւոր մը եկաւ. աս ալ տեսնելով որ Քրիստինէն ամուր կեցեր է իր քրիստոնէութեանը վրայ, նորէն տանջանքներ տուաւ։ Առաջ հրամմեց ծեծել, ետքը տաքցուցած երկաթ աթոռներուն տակը դնել. գլխուն մազերը ածիլել ու անանկ մերկ քաղքին մէջ ժուռ ածցընել. ետքը կռատունը բերելով կը բռնադատէր զոհ ընել։ Կոյսը ձեռքն երկինքը վերցընելով աղաչեց Աստուծոյ, ամմէն կուռքերը գետինն ընկան կոտրըտեցան, տեսնողները դարձան քրիստոնեայ եղան իրեք հազար հոգիի չափ. ան դատաւորն ալ վախէն ամօթէն յանկարծամահ եղաւ։

Երրորդ դատաւոր եղաւ Յուլիանոս անուն. ան ալ տեսնելով որ Քրիստինէն չի թողներ քրիստոնէութիւնը՝ փուռը ձգել տուաւ. բայց կոյսը ողջ ելաւ փռնէն։ Աս հրաշքը կախարդութիւն սեպելով, թօվլիչներ կանչեց, անոնց ձեռքով օձեր խրկեց Քրիստինեայ վրայ. բայց օձերը սրբուհւոյն ոտքին տակը կը շարժէին, բան մը չէին ըներ. դատաւորը կատղելով թօվլչին հրամմեց որ՝ օձերուն վրայ կարդալով հրամմէ որ սպաննեն կոյսը. բայց օձերը թօվլչին վրայ յարձըկելով մեռուցին։ Քրիստինէն ան ատենը գոհութիւն տալով Աստուծոյ՝ հրամմեց օձերուն որ մէկի մը չի դպչելով իրենց տեղն երթան. ինքն եկաւ մեռելին վրայ աղօթք ընելով և Յիսուսին անունը տալով ողջընցածին պէս՝ դարձաւ քրիստոնեայ եղաւ։

Ինչ հրաշքներ որ տեսաւ դատաւորը չարթընցաւ, նորէն կը ստիպէր կոյսն որ կուռքերուն զոհ ընէ. ետքը ծիծերը կտրել տուաւ, ուսկից արեան տեղը կաթ վազեց։ Շատ կռապաշտներ աս հրաշքները տեսնելով ու լսելով քրիստոնեայ եղան, որոնցմէ եօթը հոգի մեծ տիկիններ էին։ Դատաւորը տեսնելով որ Քրիստինէին պատճառովը շատ հոգի քրիստոնեայ կ'ըլլան, լեզուն կտրել տուաւ որ ինչու կռապաշտութիւնը կ'անարգէր իր լեզուովը. բայց կտրելէն ետև ալ կոյսը խստակ խօսքով սկսաւ գոհանալ Աստուծոյ ու աղաչել որ ասկէց ետքը քովն առնէ զինքը։ Ձայն եկաւ երկընքէն, ով Քրիստինէ, եկէ հանգչէ ան ուրախութեան մէջն որ քու չարչարանքովդ վաստըկեցար։ Ան ատենը դատաւորը հրամմեց, երկու հոգի վրան վազեցին, կողը խոցելով նահատակեցին աս բազմաչարչար կոյսը երանելի Քրիստինէն յամին իբր 110։

ԵՊԻՓԱՆ ԿԻՊՐԱՑԻ

Աղքատ հրեայի մը զաւակ էր գեղի մը մէջ՝ որ իրեք մղոն հեռու էր Ելևթերուպօլիս քաղքէն. բայց Աստուած որ պզտիկուց ընտրեր էր աս տղան մեծ հայրապետ մը ընելու, ինչ դիպուածներ որ գլուխը կու գային, Հոգին սուրբ կը շտկէր, իր ուզած ճամբան կը բերէր։ Եպիփան երբոր տասը տարուան

եղաւ՝ հայրը մեռաւ. իրեն որբեւարի մայրը աղքատութենէ տանջուելով՝ իրենց էշը հանեց Եպիփան տղին տուաւ որ ծախէ: Ճամբան կրօնաւոր մը ասոր դէմ ելլելով՝ հարցուց՝ ծախո՞ւ է: Եպիփան այնչափ միամիտ տղայ էր որ՝ ըսաւ. կը ծախեմ, բայց գիտցիր որ շատ կատաղի էշ է, կը վախնամ առնողին վնաս մը չի տայ, եւ ալ Աստուծոյ առջեւ պարտական չի մնամ: Աս ըսելու չի մնաց՝ էշը անանկ մը զարկաւ Եպիփանին որ մարեցաւ. կրօնաւորը Քրիստոսի անունը տալով բժշկեց, էշն ալ սատկեցուց:

Ասկից արթննալով Եպիփան հարցուց՝ ո՞վ է Քրիստոսն որ անունը տալով իս ողջացուցիր: Կրօնաւորը տեղնիտեղը պատմեց. Եպիփանն ալ միտք առաւ: Բայց ան ատենը մէկ հարուստ հրեայ մը իրեն քովն առաւ որդեգիր ըրաւ Եպիփանը. ամմէն հրէութեան բանը սորվեցընելով, խոստացաւ աղջիկն իրեն տալ. բայց քիչ մը անցաւ աղջիկն ալ ան հրեան ալ մեռան, Եպիփանն եղաւ անոր ժառանգը:

Օր մը տեսաւ որ աղքատ մը ողորմութիւն խնդրեց կրօնաւորէ մը. կրօնաւորը բան մը չունենալով՝ իր կապան հանեց տուաւ որ ծախէ, մէյմըն ալ տեսաւ որ՝ ան կապային տեղը ճերմակ կապայ մը ինջաւ երկընքէն, կրօնաւորը ծածկեց: Ասկից վախ մը ինկաւ սիրտը. ան կրօնաւորին ետեւէն երթալով՝ քրիստոնէութիւնն ալ կրօնաւորութիւնն ալ սորվեցաւ անկից, իր քրոջը հետ մէկտեղ եկեղեցին մըտաւ մկրտուեցաւ՝ իր մայրը մեռած ըլլալով.

մտնելու ատենը հողաթափները ոտքէն ընկան. ան օրէն ինքն ալ ուխտ ըրաւ միշտ բոպիկ քալելու. մկրտուելու ատենը եպիսկոպոսը տեսաւ Եպիփանու երեսը բոլորովին լուսաւորած, գլխին վրայ ալ պսակ մը զարմանալի: Եպիփան մկրտուելէն ետեւ իրեն քոյրը կուսանաց վանքը դրաւ, ինքն ալ տասնըվեց տարուան տղայ գնաց ան վանքը ուր էր սուրբն Հիլարիոն, հոն կրօնաւոր եղաւ:

Երբոր ուխտի համար Երուսաղէմ ու Եգիպտոս քալել սկսաւ, հոն սատանան մեծ փորձութիւն հանեց գլուխը՝ գնոստիկեան չար աղանդաւորներն իր առջեւը հանելով. որոնք ուզելով իրենց քաշել աս տղան, տարին իրենց բնակարանը նստեցուցին, հոն իրենց մոլորութեան գրքերը տուին որ կարդայ: Եպիփան երբոր աղէկ գիրք կարծելով կը կարդար միամտութեամբ, իրենց չար կնկտիքը քովը խրկեցին. ասոնց վարմունքէն հասկընալով որ որոգայթի մէջ ընկած է, ամմէն սրտով Աստուծոյ ապաւինեցաւ, հազիւ զինքը անարատ խալըսեց շնորհօքն Աստուծոյ: Եգիպտոս գնաց. հոն եղած եպիսկոպոսներուն պատմեց. անոնք ալ իմացածնին պէս՝ իրենց գլխաւորներէն ութսուն հոգի քշեցին. Եպիփանն ալ վախէն շուտ մը իր առջի կեցած վանքը դարձաւ, ալ աւելի ճգնութեան տուաւ զինքը. սրբոյն Հիլարիոնի վրայ նայելով՝ ինքն ալ միայն հաց ու աղ կ'ուտէր չափով երկու իրեք օրն անգամ մը, ջուրն ալ չափով կը խմէր: Վանքին մէջն ինչ աշխատութիւն որ կար, ամմէնն ալ ընելէն ետեւ՝ աղօթքէն կարդալէն ալ չէր պակսեր:

Սատանան որ հակառակ է սանկներուն, գիշերուան աղօթքի ատենը ահուելի տեսիլքներով վախցընել սկսաւ, ետքը բազմութեամբ վրան վազելով չարաչար ծեծեց. բայց Եպիփան յԱստուած ապաւինելով միշտ անվնաս մնաց. Աստուած ալ աւելի շնորհքներով զինքը փառաւորեց, որով շատ հրաշքներ կ՚ըներ. անոնցմէ մէկ քանին պատմենք:

Երբոր անապատը կը փախչէր մարդու գովասանք չի լսելու համար՝ Ճամբան քառասուն աւազակներէն մէկն որ միաչէն էր՝ թուրը ձեռքն առած վրան վազեց, բայց զարնելու ատենը աչքը բացուեցաւ. ամէնն ալ ոտքն ընկան թողութիւն խնդրելու. հետերնին տարին որ Ճամբան ուրիշ աւազակներէն պահեն, ան իրենց անդադար խրատ կու տար աւազակութիւն չընել. ասանկ իրեք օր Ճամբայ ընելէն ետև թողին գնացին. մէկը միայն անոնցմէ իրեն աշակերտելով մկրտուեցաւ, Յովհաննէս անուն առնելով՝ նոյն վանքը կրօնաւոր եղաւ. աս է որ Եպիփանին վարքը գրեց:

Անգամ մը դիւահար մը բժշկեց Եպիփան. դեւն անկէց ելաւ՝ Պարսից թագաւորին աղջըկանը մտաւ. չեմ ելլեր, կ՚աղաղակէր, մինչուան որ չիգայ Եպիփան: Թագաւորին մարդիկն եկան տեսան որ գոց խցի մը մէջ աղօթք ընելէն չի դադրիր, մէկը անոնցմէ թուրը քաշեց դուռը կ՚ուզէր կոտրել բայց ձեռքը չորցաւ. Եպիփան դուրս ելաւ ձեռքն ողջընցուց, վերոյիշեալ Յովհաննէսին հետ մէկտեղ երթալով թագաւորին աղջիկը բժշկեց. մոգպետը

աս հրաշքը կախարդութիւն սեպելով՝ Եպիփանը կախարդ կանչեց. անոր համար պատժուելով պապանձեցաւ: Եպիփան ան ալ ըռընտցուց. մէկ երիտասարդ մը ողջընցուց. ետքը իր անապատը գալով հոն ջուր մը բղխեցուց, գազանները հալածեց, առիւծ մը սատկեցուց:

Ան անապատին մէջ յիսունի չափ աշակերտ ունեցաւ, ամէնն ալ աղէկ կրթեց. աշակերտ մըն ալ Հռոմայէն իրեն եկաւ՝ որ երևելի մարդու տղայ էր, բայց դիւահար էր եղած. ասիկայ երազին մէջ կը տեսնէր Եպիփանն որ կ՚ըսէր իրեն. թէ որ ինծի խօսք տաս՝ անապատը գալու ըլլաս ինծի աշակերտելով՝ ես քեզ կ՚ըռընտցնեմ. ան ալ խօսք տուածին պէս՝ ողջընցած արթընցաւ. անանկով քովն եկաւ աշակերտ եղաւ:

Մէկ անուանի Ճարտասան ու փիլիսոփայ մը կար Ուրֆայ քաղաքը կռապաշտ. իրեն անունն ալ Եպիփան. ասիկայ լսելով սրբոյն Եպիփանու մեծ անունը՝ քովն եկաւ, շատ խօրաթեց հետը, շատ հակաճառեցաւ տարիի մը չափ, բայց չիկրցաւ քրիստոնէութիւնն ընդունիլ: Օր մը սուրբին քովը դիւահար մը բերին անանկ կատաղի որ՝ վաթսուն հոգի հազիւ կրնային զսպել երկաթներով կապելով. սուրբ Եպիփան Քրիստոսի անունը տալով՝ իրեք հեղ վրան խաչակնքելով բռընտցուց: Աս տեսածին պէս փիլիսոփայ Եպիփանը՝ շուտ մը քրիստոնեայ եղաւ. քահանայ ձեռնադրուեցաւ, կրօնաւոր ըլլալով շատ աշակերտներ ունեցաւ, երևելի մարդ մը եղաւ:

Մնաց որ սուրբ Եպիփան եկող գացողէն ձանձրանալով, Յովհաննէս աշակերտը հետն առնելով, դուրս ելաւ անապատէն, Երուսաղէմ Աղեքսանդրիա քալեց, ուր Ակիլաս հրեայն դարձուց։ Տեղ մը տեսաւ որ Հերաքս անունով կրօնաւոր մը ծուռ վարդապետութիւն կ'ընէր, անիկայ պապանձեցուց, ինքը շիտակ վարդապետութիւն սկսաւ ընել. ետքը Հերաքսին լեզուն ալ բացաւ։

Վերին Թեբայիդի մէջ Բուբիլ տեղը եօթը տարի նստաւ, հոն ալ սկսան մարդիկ գալ. մէջերնէն փիլիսոփայ մը եկաւ Եւդեմոն ըսուած, որուն հետ հակաճառելէն ետև իր միաչէն տղին աչքը բացաւ. աս տեսնելով Եւդեմոն քրիստոնեայ եղաւ։

Երբոր իր անապատը դարձաւ, չորութիւն ըլլալով հոն՝ ամէն եղբարք եկան իրեն աղաչեցին որ աղօթէ, աղաչէ Աստուծոյ որ անձրև գայ, կ'ըսէին. Եպիփան աղօթքի կեցածին պէս՝ իրեք օր անանկ անձրև եկաւ, որ պէտք եղաւ նորէն աղօթք ընելով դադրեցընէ։

Փիւնիկեցիք զինքը կանչեցին եպիսկոպոս ընելու իրենց վրայ. Եպիփան փախաւ, Պափոս քաղաքն եկաւ որ Կիպրոսին մէջն է. հոն գտաւ Հիլարիոնը, որ խրատ տուաւ իրեն թէ Սալամինա քաղաքն երթայ. աանկ հաճոյ է, ըսաւ, Աստուծոյ։ Բայց Եպիփան որ փառքէն կը փախչէր՝ հոն չի գնաց, նաւ մտաւ որ Ասկալոն երթայ. փառքէ փախչել ուզեց, այլ Աստուծոյ ձեռքէն չկրցաւ փախչել. ծովուն մէջ անանկ մէկ ալէկոծութիւն մը հանեց որ՝ իր

քշելովը հարկ եղաւ Սալամինա մտնել։ Եպիսկոպոսներ ժողվուեր էին հոն, մէկ եպիսկոպոս մը ձեռնադրել կը փնտռէին ան քաղքին վրայ. մէջերնէն Պապ անունով եպիսկոպոսը կ'ըսէր, որ Եպիփանն է յարմար, ինչպէս որ Աստուած ինծի ցցուց։ Աս ըսելով գնաց գտաւ, եկեղեցին բերելով՝ առաջ սարկաւագ ու քահանայ ձեռնադրեցին, ետքը եպիսկոպոս։

Սուրբ Եպիփան կու լար որ իր առանձնութիւնը կորսնցուց, բայց Պապ եպիսկոպոսը կը մխիթարէր զինքը՝ յիշեցընելով իրեն Աստուծոյ կարգաւորութիւնը։ Անկէց ետքը անդադար խրատելու քարոզելու հետ եղաւ, շատ վանքեր շինեց, ժամերու մէջ բարեկարգութիւն խօթեց, աղքատներուն վրայ այնչափ գութ ցցուց որ՝ ատեն ատեն եկեղեցնայ սպասներն ալ կը ծախէր, աղքատաց կը բաժնէր. շատ բան ալ հրաշքով կը կատարէր։

Առջի օրը երբոր խորանն ելաւ պատարագելու՝ յայտնի տեսաւ սուրբ խորհրդին վրայ հոգւոյն սրբոյ շնորհաց նշանը. անկից ետև քանի անգամ ալ որ կը պատարագէր, նոյն յայտնութիւնը կը տեսնէր։ Ինչ դըժուարին բան որ ըլլար՝ միշտ երեսին վրայ ինկնելով կը խնդրէր Աստուծոյ իրեն ցցընել աղէկը. Աստուած ալ իրեն ձայն կու տար՝ ըրէ կամ մ'ըներ։ Ասանկ Աստուծոյ հարցընելով մէկ մեծ եկեղեցի մը շինեց Սալամինա, որովհետև առջինը պզտիկ կուգար ժողովրդեան։

Դրակոն իշխանին տղան բժշկեց, իշխանն
ալ ուրիշ հիւանդութենէ ըուընտցուց, անոր
համար ամէն տնովը դարձաւ քրիստոնեայ
եղաւ: Ասանկ ալ Միւնեսիոս իշխանին մեռած
տղան յարուցանելով՝ դարձուց իշխանը քրիս-
տոնեայ ըրաւ. ինչպէս մէկ հրեայ մըն ալ դար-
ձուց Իսահակ անուն գիտուն մարդ:

Երբոր Պօլիս գնաց, Եւդոքսիա Թագուհի-
ին շատ խրատ տուաւ. բայց տեսնելով որ Թա-
գուհին կը պնդէր կ'ուզէր վերջապէս որ Ոս-
կեբերանը աթոռէն ձգուի, ան ատենը սուրբ
Եպիփան չուզելով խառնուիլ՝ նաւ մտաւ որ իր
տեղը դառնայ. նաւուն մէջը հիւընտցաւ.
դուշակեց որ փոթորիկ պիտոր ըլլայ. անանկով
հոգին աւանդեց աս զարմանալի հայրապետը
115 տարուան յամին 403. որուն վարքը պզ-
տիկուց սկսեալ եղաւ բոլոր հրաշք մը, մե-
ռած ատենն ալ լմընցուց հրաշքով մը՝ որ հո-
գին աւանդելուն պէս՝ փոթորիկը խաղաղ-
ցուց:

ԴԻՈՄԻԴԻՍ ԲԺԻՇԿ

Տարսոն քաղաքը ծնած էր ասիկայ, որ
հիմա Թէրսիս կ'ըսուի. իրեն գաւառը հին ա-
տենը Կիլիկիա՝ հիմա Ադանա կ'ըսուի. Դիո-
կղետիանոս ու Մաքսիմիանոս կայսերաց օրը.
քրիստոնեայ ծնողաց զաւակ, ազնուական ու
հարուստ. ինքն ալ մէկ շնորհալի գեղեցկատես

երիտասարդ մը. դըսի աղուորութեան հետ
խելքն ալ զարմանալի: Ինչ որ պէտք է բժըշ-
կութեան արհեստին ամէն բան կատարեալ
գիտէր պզտիկուցմէ. բայց բժշկութեան ար-
հեստը աւելի աղքատներու վրայ կը բանեցը-
նէր, ամէնն ալ ձրի բժշկելով. որովհետև աս
սուրբը ինչպէս գիտութեամբ՝ ասանկ ալ ամ-
մէն կերպ առաքինութեամբ պզտիկուցմէ
զարդարուած էր, բայց իրեն եղբայրսիրու-
թեան առաքինութիւնը ամէնէն աւելի կը
փայլէր: Իրեն ըրած բժշկութիւններն ալ ա-
ւելի հաւատքովը կ'ընէր Յիսուսին անունը
կարդալով, քան թէ դեղերով. մարմիննին
բժշկելը հերիք չսեպելով՝ հոգինին ալ կը
նայէր որ բժշկէ:

Դիոմիդէս սաստիկ հալածանաց ատենը
մէկդի ձգելով վախը, ամէնուն կ'երթար կը
յորդորէր ամուր կենալ ճշմարիտ հաւատքին
մէջը, չի վախնալ մեռնելէն, համարձակ խոս-
տովանիլ Քրիստոս, ոչինչ սեպել աս անցաւոր
աշխարհքս, յաւիտենական կեանքին միայն
սպասել: Տարսոնի երկրին մէջ ասանկ հոգևոր
ու մարմնաւոր բժշկութիւն ընելով և ամէ-
նուն հասնելով՝ մէյմըն ալ լսեց որ Բիւթանիա
գաւառին մէջ աւելի սաստիկ է հալածանքը,
հոն շատ քրիստոնեայ կը բռնեն կը չարչարեն:
Աս գաւառը հիմա կ'ըսուի Գօճա իլի, Խիւ-
տավէնտկեար սանճագի: Աս բանս լսածին
պէս՝ վազեց եկաւ անոր մայր քաղաքը Նիկիա,
որ հիմա Ձինիգլիք կ'ըսուի: Աս քաղաքս նման
տեսնելով իր Տարսոն քաղքին՝ ուզեց հոն նըս-

տիլ. սկսաւ պտըտիլ բժշկութիւն ընելով, ամենն ալ զարմացընելով. որովհետև մէկ շնորհք մը ունէր որ ինչ բանի ձեռք զարնէր՝ հաւատքով ընելուն համար առաջ կը տանէր. բայց իր միտքը փափագը աւելի հոգևոր բժշկութեան վրայ ըլլալով՝ բռնուած քրիստոնեներուն քովը կը պտըտէր. ստակ տալով բանտապաններուն՝ բանտերը կը մտնէր, ամէնուն ալ խրատ կու տար տանջանքներուն համբերել. խոցերնին կը հոգար կ'ըռընտցընէր: Աս քաշածնիդ ոչինչ և անցաւոր է, կ'ըսէր, վարձքերնիդ յաւիտենական. յիշեցէք առջի մարտիրոսներուն քաշածները. իրենց քաշածները անցան գացին, բայց իրենք հիմա կը վայելեն արքայութիւնը: Ասանկ խօսքերով ամենուն սիրտը կը վառէր. ամէն քրիստոնեները կը ցանկային հիմա Յիսուսին խաչակից ըլլալ որ՝ ետքն ալ Յիսուսին փառակից ըլլան:

Անոր ամէն ըսածներն ու ըրածները գացին մատնիչները պատմեցին Մաքսիմիանոսի, թէ ինչպէս Դիոմիդէս մէյմը վարպետ բժիշկ՝ բայց կուռքերը վար կը զարնէր, կուռքերուն տեղը մէկ խաչելեալ մարդ մը կը պաշտէր. ան է Աստուած, կ'ըսէր, ուրիշներուն կը սորվեցընէր: Մաքսիմիանոս առաջ ալ լսած ըլլալով ասանկ ամբաստանութիւն անոր վրայ, սուտ խուլ կ'ըլլար՝ գիտնալով իրեն երևելի բժիշկ ըլլալը. հիմա չկրնալով դիմանալ՝ մարդիկ խրկեց որ բռնեն Նիկոմիդիա բերեն, ուր կը նստէր ան ատենը Մաքսիմիանոս:

Դիոմիդէս իր բռնուիլը բանի տեղ չի սեպելով՝ երկու բանի վրայ խիստ հոգ կ'ընէր կը մաշէր. մէյմը՝ Նիկիա եղող քրիստոնեաներուն վրայ, չըլլայ թէ իրեն հեռանալովը՝ մէջերնէն մէկը տանջանքին չի դիմանալով հաւատքը ուրանար. մէյմըն ալ՝ չըլլայ թէ Մաքսիմիանոս իր դին քաշել ուզելով՝ իրեն խնայէր, նահատակութեան պսակէն զինքը զրկէր, որուն այնչափ փափագ ունէր: Ասոնք մտածելով խիստ կը տրտմէր իր վրայ. մանաւանդ որ բռնողներուն բերնէն լսեց թէ թագաւորը քեզի պէս աղուոր երիտասարդ ազնուական պիտուական մարդ, մի՛ վախնար, չի կորսընցընէր:

Ասոնք աս խօսքերս կ'ըսէին զինքը մխիթարելու համար, բայց մէյմէկ խոց կ'ըլլային երանելույն համար. որուն սիրտը վառուած էր աստուածային սիրով, կը սպասէր կը փափագէր արիւնը թափել Աստուծոյ համար: Ճամբան երբոր քիչ մը հեռացեր էին քաղքէն՝ աղաչեց տանողներուն՝ զինքը ձիէն իջեցնել, քիչ մը թողուլ որ աղօթք ընէ. երբոր թողուին՝ ծունկ չոգելով բարձր ձայնով ըսաւ Աստուծոյ. դուն իս ստեղծեցիր, տէր Աստուած. աս կերպարանքը դուն տուիր ինծի. ես ալ քեզի խօսք տուի աս պատկերիս գեղեցկութիւնը անարատ պահելով քեզի տամ, իմ ստեղծողիս ընծայեմ. ես ժամանակաւոր մահուանէ չեմ վախնար, այլ պատրաստ եմ կեանքս ալ տալ. հիմա ինչպէս որ կ'ուզես անանկ կատարէ քու կամքդ իմ վրաս. շնորհակալ կ'ըլլամ թէ որ խոստովանող անուան զիս

արժանի ընես. քեզի կը յանձնեմ իմ հոգւոյս պահպանութիւնը, որպէս զի նորէն մարմնոյս հետ միանալով՝ անապական մարմին առնելով քու սուրբերուդ հետ մէկտեղ արժանի ըլլամ միշտ քեզ փառաւորելու: Աս ըսելով զլուխը խաչակնքեց, հոն հոգին աւանդեց յամին իբր 303:

Տանող զինուորները կը զարմանային որ աղօթքին ձայնը դադրելէն ետև ինչու չի գար. շատ սպասելէն ետև ելան քովը գացին. առաջ կարծեցին որ քուն է, մէյմըն ալ տեսնելով որ մեռած է, ձեռքի կապանքներն ինքիրմէ քակուած՝ զարմացան ու վախցան, թէ Մաքսիմիանոսը դուք անիկայ փախուցիք ըսելով՝ չըլլայ թէ զիրենք պատժէ, ասոր վրայ խորհուրդ ընելով գլուխը կտրեցին, անանկ Մաքսիմիանոսի առջև տարին. բայց կտրող զինուորները կուրցան:

Մաքսիմիանոս մեռելին մինակ գլուխը տեսնելով զարմացաւ մնաց. խիստ ցաւեցաւ որ չի կրցաւ ողջ տեսնելու, որովհետև լսեր էր անոր աղուորութիւնն ու խելքը՝ կ'ուզէր կենդանի տեսնել. նոյն բերողներուն ապսպրեց որ գլուխը մարմնոյն քով տանին, գերեզմանի մը մէջ դնեն, որ անանկ երևելի մարդուն յիշատակը չի կորսուի: Երբոր ատոնք տարին մարմնոյն քովը դրին, նոյն ատենը իսկոյն աչուընին բացուեցաւ. տեսան որ ագռաւ մը քովը կեցած թող չէր տար ուրիշ թռչուններուն մօտիկնալ սուրբ մարմնոյն ան իրեք օրը՝ որ ձգած կեցած էր հոն:

Բայց ասկէց երևելի հրաշքը ան եղաւ որ՝ իրենց հոգևոր աչքն ալ բացուելով քրիստոնեայ եղան. ուրիշներուն ալ աներկիւղ քարոզեցին ճշմարիտ հաւատքը: Իսկ սրբոյն մարմինը մէկ հարուստ տիկին մը Պատրոնիա անունով շատ ստակ տալով՝ առաւ, անուշ եղերով օծելով պատշաճաւոր տեղ մը դրաւ. ինքն ալ իսկոյն բժշկուեցաւ իր հինցած ցաւէն, ուսկից շատոնց էր որ կը տանջուէր, չէր կրնար բժիշկներուն ձեռքով ողջութիւն մը գտնել: Երբոր մեծն Կոստանդիանոս թագաւոր նստաւ, աս սրբոյն մարմինը իրեք տեղ բաժնելով՝ մէյմէկ եկեղեցի շինել տուաւ վրանին. մէկը Նիկիա որ է Զինիգլիք, մէկը Նիկոմիդիա որ է Իզնիմիտ, մէկալն ալ Պօլիս, տօնել հրամմելով օգոստոսի 16:

ՅՈՒԼԻԱՆԷ ԿՈՅՍ

Ափրիկանոսի մեծ իշխանի մը աղջիկ էր Նիկոմիդիա քաղքին մէջ Մաքսիմիանոս կայսեր ատենը. իր ծնողքը կռապաշտ ըլլալով Յուլիանէն ինը տարուան նշանեցին Եղևսիոսի հետ՝ որ կայսեր խորհրդակից էր, ու սիրելի բարեկամ իրեն: Բայց Աստուած պզտիկուցմէ ընտրած ըլլալով Յուլիանէն, իր սրտին մէջը մէկ սէր մը տնկեր էր ճշմարիտ Աստուածն իմանալու. կը տեսնէր արևը, աստղերը, ուրիշ արարածները, իր մտքին մէկ հարցմունք մը

կ՚իմանար ներսէն, ո՞վ է արդեօք ստեղծեր ասոնք. ի՞նչպէս կ՚ըլլան հովը, ծովը, կրակը. ո՞վ է անոնց զօրութիւն տուողը: Աս մտածմունքներէն կ՚իմանար որ իրենց կուռքերը չեն ասոնք ստեղծողը և անոնց զօրութիւն տուողը՝ որոնք փայտ ու քար էին. փայտ ու քարը ի՞նչպէս կրնան աս երկնային բաներն ստեղծել կ՚ըսէր:

Ասոնք մտածողը որովհետև ինքիրմէն ալ կ՚իմանայ անոնց արարիչը՝ Պօղոս առաքելոյն ըսածին պէս, ասանկ պատահեցաւ լման աս կուսին, որ ինքը քիչ մը իմանալով կուզէր քրիստոնէիցմէ իմանալ աղէկը: Մօրմէն մինակ հրաման առնելով՝ հօրմէն գաղտուկ՝ քրիստոնէներուն քովը գնաց. անոնցմէ տեղնիտեղը ճշմարտութիւնը հասկցաւ: Ան օրէն իր տարակոյսը փարատեցաւ, սիրտը բացուեցաւ, մէկ Աստուածային սէր մը վառեցաւ իր սրտին մէջը. ամէն օր կը հառաչէր ու կ՚ըսէր. ես ամէն երկրաւոր բաներէն ետ կը կենամ, միայն թէ ան երկնաւոր արարչին հաճոյ ըլլայի, մէյմը երեսը տեսնէի: Աս կ՚ըսէր, անդադար ալ աղօթքի հետ կ՚ըլլար, պաք կը բռնէր, ամմէն հանդստութենէ զինքը կը զըրկէր. միայն Աստուածաշունչը կարդալ, վարդապետներուն ըսածները սորվիլ կը ջանար, որ քրիստոնէից ժողովներուն մէջը կը քարոզէին:

Երբոր աս սրբուհին ասանկ երկնաւոր մտածականներով կը մեծնար, իրեն նշանածը Ելևսիոս կռապաշտ ըլլալով՝ բոլորովին երկրա֊

ւորը կը մտածէր: Իրենց ծնողքը խօսք կապած էին տասնըութը տարուան որ ըլլայ՝ հարս առնեն զինքն. հիմա եկեր մօտիկցեր էին օրերը լմնալու՝ մարդ մարդու վրայ կը խրկէր զինքն առնելու, հարսնիք ընելու: Յուլիանէ կոյսը որ բոլորովին երկնաւոր հարսնիքին կը բաղձար, մտածեց ինչ ընէ որ՝ աս մարմնաւոր փեսան իրմէ հեռացընէ, փեսին անկաճը ձգել տուաւ որ՝ ինչուան եպարքոսութիւն (փաշայութիւն) մը ձեռք չի ձգէ՝ իրեն հարս չըլլար: Ելևսիոս որ գիտէր աս կուսին աննման գեղեցկութիւնը, գիտէր իրեն խելքն ու շնորհալի պարկեշտութիւնը, բան չի թողուց որ չընէ. շատ ոսկի արծաթ տուաւ եպարքոսութիւն մը ծախու առաւ. մէկէն Յուլիանեայ իմացընելով՝ շուտ մը հարսնիքն ընել կ՚արտորցընէր: Կոյսը տեսնելով որ աս բանով ալ չի կրցաւ խափանել ան մարմնաւոր հարսնիքը որ իրեն ատելի էր, յայտնի բացաւ միտքը, հասկցուց որ՝ ինչուան քրիստոնէութիւնը չընդունիս, ես չեմ կրնար քեզի հարս ըլլալ:

Ելևսիոս աս բանս լսածին պէս՝ տակնուվրայ եղաւ, գնաց աղջըկանը հօրը պատմեց. հայրն ալ շփոթելով կանչեց աղջիկը, առաջ անուշութենով խօսեցաւ, պատճառը հարցուց. երբոր Յուլիանէն նոյն բանը կրկնեց, հայրը սրդողելով՝ թէ որ կուռքերուն չի զոհես, ըսաւ, գազաններուն առջև քեզ կը ձգեմ: Աս ըսելով բանտը խրկեց: Նորէն իր առջին բերել տալով՝ տեսաւ որ նոյն միտքին

վրայ է, չարաչար ծեծեց, Եւլեսիոսին ձեռքը մատնեց որ ինչ կ'ուզէ ընէ։

Եւլեսիոս վրան խիստ սրդողած ըլլալով զինքը անարգելուն համար՝ շատ բան պիտոր ընէր. բայց երբոր ատեանին մէջը տեսաւ իրեն գեղեցկութիւնն որ ամենուն աչքը կը զարնէր, մէկէն ինջաւ իր բարկութիւնը։ Ո՛վ իմաստուն կոյս, ըսաւ, ասանկ հրաշալի աղուորութիւնդ մի աւրեր՝ խօսքիդ վրայ կենալով քեզ տանջանքի տալով. թէ որ չես ալ ուզեր կուռքերուն զոհել, ինծի հետ կարգուէ, քեզ թագուհիի պէս պիտոր մեծցընեմ։ Պատասխան տուաւ Յուլիանէն. ինչուան որ քրիստոնեայ չըլլաս, ոչ մեծութիւն, ոչ տանջանք չեն կրնար իմ միտքս փոխել։ Եւլեսիոս ըսաւ. ան ալ կ'ընէի, բայց թագաւորէն կը վախնամ։ Տես հիմա, ըսաւ Յուլիանէն, թէ որ դուն աս թագաւորէն կը վախնաս, որ միայն մարմնոյն կ'իշխէ. ես ինչպէս չի վախնամ երկնաւոր թագաւորէն որ մարմնոյս ալ հոգւոյս ալ կ'իշխէ, անոր համար ինչ տանջանք որ ուզես տուր, ես քու կամքդ չեմ կատարեր, քուկին ընկերութիւնդ դժոխք է իմ առջևս։

Եւլեսիոս աս խօսքերս լսելով իր սէրը փոխեց գազանական բարկութիւն, չորս դիացէն գետնին վրայ ձիգ կապել հրամմեց երկայն ատեն՝ անանկ ծեծել տուաւ որ արիւնը գետի պէս կը վազէր. բայց կոյսը Աստուծոյ սիրովը վառուած ըլլալով՝ ուրախութեամբ կը քաշէր ան տանջանքը, աղօթք ընելով օգնութիւն կը խնդրէր. ինչ ալ որ կը հարցընէին՝ պատասխան

կու տար։ Նորէն կը յորդորէր Եւլեսիոս կուռքերուն զոհելու. Յուլիանէն ալ նորէն կը մերժէր անոր յորդորն ու տուած վախը։

Ան ատենը գլխուն մազերէն կախել տուաւ Եւլեսիոս, առտուընէ ինչուան իրիկուն անանկ թողաւ. գլխուն մորթը զատուեցաւ, աչուըները ընքուիները այլայլեցան. ետքը բանտը դնել տուաւ. քանի մը օրէն բերել տալով կը յորդորէր կուռքերուն զոհելու. մեղք ես, ըսաւ, Յուլիանէ, սիրտս վրադ կը խղճայ, թագաւորաց հրամանն է քեզ տանջանքով պիտոր մեռցընեմ. մտքիդ վրայ ամուր կենալովդ աղուորութիւնդ մի կորսնցըներ. հօրդ մօրդ ծերութիւնն ալ ախով վախով գերեզմանը մի խրկեր. բայց թէ որ կուռքերը պաշտես, կամքս կատարես, բիւր բարիք քեզի պիտոր ընեմ. անանկ մեծութեան քեզ հասցընեմ որ՝ մէկի մը չէ եղած։ Կոյսը պատասխան տըւաւ. մի յուսար որ քուկին ասանկ խօսքերովդ իմ միտքս պիտոր փոխես. ես անանկ մեծութեան հասայ որ՝ արծաթն ու ոսկին անոր քովը բան մը չեն. անանկ փեսայ գտայ որ երկինք երկիր ոչինչ են անոր քով։

Եւլեսիոս աս խօսքերուս վրայ շատ սրդողելով, հրամմեց երկաթներ տաքցընել, կողերուն ձեռուըներուն ծնկուըներուն վրայ կապել, անանկ բանտը դնել որ հոն մեռնի։ Կոյսը հոն աղօթքի կենալով կ'ըսէր. տէր իմ Յիսուս, ես քեզ պզտիկուցմէ սիրեցի, քեզ ընտրեցի, քեզի ինկայ, դուն ինծի առաջնորդելով իս կռապաշտութեան խաւարէն դուրս

հանեցիր. այնչափ բարիք որ ըրիր ինծի, հիմա մի՛ հեռանար ինծմէն, այլ շնորհէ որ բոլոր մարմինս քեզի զոհ ընեմ. ինչպէս որ դուն ալ բոլորովին քեզ մեզի տուիր, արիւնդ թափեցիր:

Աս ըսելնին՝ սատանան որ նախանձէն վրան կ'ոխար՝ հրեշտակի կերպարանք առած իրեն երեւցաւ, յորդորեց որ քիչ մը ատեն զոհ ըրէ կուռքերուն, ետքը թող տուր: Յուլիանէն աս խօսքս լսելով, դուն ո՞վ ես՝ հարցուց: Սատանան ըսաւ. ես եմ հրեշտակ Աստուծոյ, Աստուած իս խրկեց որ աս խօսքս քեզի ըսեմ: Յուլիանէն որ կռապաշտութենէն նոր դարձած ըլլալով չէր լսած ինչ որոգայթներ կը բանեցրնէ սատանան, շփոթութիւն մը եկաւ վրան, տեսնելով տեսքը հրեշտակի, բայց խօսքը թշնամւոյն. ան ատենը աչուըներն արցունքով լեցուած աղաղակեց Աստուծոյ՝ որ իրեն յայտնէ ով էր խօսողը: Իսկոյն ձայն մը լսեց երկընքէն, զօրացիր, ո՛վ Յուլիանէ, ես քեզի հետ եմ, քեզի իշխանութիւն կու տամ, աս երեւցողը բռնէ զուրցընել տուր. թող ինքն ըսէ որ ով է: Աս ձայնին հետ մէկտեղ հրեշտակներ վար ինջան, երկաթները վրայէն քակուեցան, իր խոցերը բռընտցան, բռնել տուին ան հրեշտակ ձեւացածը. կոյսն ալ հրամմեց որ ըսէ, ո՛վ էր ինքը: Անիկայ աներեւոյթ զօրութեամբ կապուեցաւ. իրեն սատանայ ըլլալը երեւան հանելէն ետեւ՝ իրեն պատիժ՝ մէկիկ մէկիկ խոստովանեցաւ ինչ չարիք որ ըրեր էր առաջուցմէ ինչուան ետքը՝ Եւան խաբելը,

Կայենին եղբայրասպան ըլլալը, ջրհեղեղին եւ աշտարակին ատենի եղած մեղքերը, ետեւէ ետեւ ինչուան Յուդային մատնելը զուրցեց որ՝ ամմէնն ալ ես ընել տուեր եմ: Ասոնք զուրցելու ատենը անանկ կապուած էր սատանան որ չէր կրնար շարժիլ. կոյսը կը նախատէր, կը զարնէր. անիկայ խիստ տանջուելէն վայ կու տար իրեն որ՝ ինչպէս մէկ աղջըկանէ մը բռնուած կապկըպած կեցեր էր, կ'աղաչէր որ թող տայ զինքը:

Ան ատենը Եղեւսիոսին ծառաները վրայ հասնելով՝ առին տարին Յուլիանէն իր առջեւը. Եղեւսիոս տեսնելով զինքը ողջ առողջ իր առջի գեղեցկութեանը մէջ՝ կը զարմանար, կը հարցրնէր. ի՞նչ արհեստ ունիս որ տանջանքները քեզի վնաս մը չեն տար: Պատասխան տուաւ կոյսը. աս բանս մարդու ձեռքով արհեստով չեղաւ, այլ իմ Աստուծոյս զօրութեամբը. որ ոչ միայն քեզ, այլ եւ քու հայրդ սատանան իմ ձեռքովս ամօթ ըրաւ. ինծի արքայութեան դուռը բացաւ, քեզի որ կուռքերը կը պաշտես՝ չի մարուելու կրակ պատրաստեց: Եղեւսիոս աս խօսքերէս վախնալու եւ ճշմարտութիւնը ճանչնալուն տեղը՝ աւելի կատղեցաւ. որովհետեւ դուն չի ճանչցար, ըսաւ, մեր կուռքերուն շնորհքն որ քեզ կենդանի պահեցին, առջի գեղեցկութիւնդ տուին, չի ճանչնալէն ետեւ կրակ ալ կը սպառնաս մեզի, ես քեզ հիմա կրակին մէջ ձգել տամ. նայիմ քու խաչելեալ Աստուածդ քեզ ինչպէս պիտի փրկէ:

Երբոր մեծ կրակ մը վառեցին, Յուլիանէ

շատ աղօթք ընելով՝ երեսը խաչակնքելով՝ ինքիրմէ կրակին մէջը մտաւ. շուտ մը կրակն անոր վրայ կամարաձև կեցաւ. աչքէն վազած արցունքն ալ կրակը մարեց։ Աս տեսնելով հինգ հարիւր հոգիի չափ դարձան քրիստոնեայ եղան. ասանկ ալ հարիւր երսուն կնիկ մարդ։ Եղևսիոս առջինները ամմէնն ալ սրով կոտրել տուաւ. իսկ կնկտիքը զանազան տանջանքով նահատակեց։ Իր վրէժն ալ Յուլիանէէն առնել ուզելով՝ մէկ պղնձէ աման մը տաքցընել տուաւ, կուպր (զիֆթ), եղ, կապար և իրենց զոհերուն ճարպն ալ մէջը ձգելով կրակը բռընկցուց. ըման որ մէջի ձգածներն սկսան եփ ելլել, բերին սրբուհին որ մէջը ձգեն. անիկայ նորէն երեսը խաչակնքելով՝ երկայն աղօթք ընելով՝ ինքիրմէ մէջը մտաւ։ Ինքն անվնաս անարատ մնաց. իսկ ամանը յանկարծ պատռելով մէջինը թափեցաւ, քովի կեցած դահիճներուն վրայ կրակ ցաթկեցընելով շատ մարդ կորսընցուց։ Եղևսիոս տեսնելով որ՝ ինչ տանջանք որ տուաւ սրբուհւոյն չի կրցաւ վնասել, յուսահատեցաւ, վճիռ հանեց որ գլխատուի։ Երբոր ճամբայ ելաւ սրբուհին գլխատուելուն տեղն երթալու, բազմութիւն ժողովրդեան հետը կ'երթային. ամմէնն ալ կը յորդորէր ըսելով. ասկէց աւելի մեծ շնորհք մեծ պարծանք չի կայ մարդուս, ինչպէս որ Աստուծոյ համար մեռնիլ, ճշմարիտ հաւատքին համար արիւն թափել։

Երբոր տեղը հասաւ, երկայն ատեն աղօթքի կեցաւ. տէր Աստուած, ըսաւ, ասկէց ա-

ւելի մենծութիւն չի կայ ինծի՝ ինչպէս քու սէրդ. ան սէրն է որ ինծի կ'անուշցընէ ամմէն տանջանքը. ան սէրն է որ սիրտս կը վառէ օր մը առաջ քու երեսդ տեսնելու. քու տեսութիւնդ աւելի է իմ առջևս՝ քան թէ բոլոր աշխրքիս թագաւորութիւնը։ Իմ տեղս հրեշտակները քեզ օրհնեն՝ որ ասանկ նահատակութեան իս արժանի ըրիր. հիմա բաց սուրբ հարսնարանդ. սուրբերուդ մէջը իս ընդունէ, որ քեզի հարս եղայ պզտիկութենէս։ Ով ալ որ իմ անունս յիշէ, խնդիրքնին կատարէ. ինչ ցաւ ինչ նեղութիւն որ ունենան, փրկէ։ Աս ըսաւ, երեսը խաչ հանեց. 'ի ձեռս քո յանձն առնեմ զհոգի իմ ըսելով՝ վիզը ծռեց դահճին առջևը. անանկով նահատակուեցաւ յամին իբր 300։ Բայց Եղևսիոսը պատժուեցաւ. երբոր նաւ մտած ճամբայ կ'ընէր, նաւը մէկ անընակ կղզիի մը զարնուելով մէջիններն ամմէնն ալ ընկղմեցան. Եղևսիոս տախտակի մը վրայ ելլելով կղզին ինկաւ. բայց հոն գազաններուն կերակուր եղաւ։

ԿԻՒՐԵՂ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻ

Ծնաւ Աղեքսանդրիայի սահմանը, ազնըւական ու բարեպաշտ ծնողքէ. աղէկ կրթութիւն ունեցաւ, ետքն ալ աղէկ ուսում սորվեցաւ Թէոփիլէ պատրիարգին ձեռքովը, որուն քեռորդին կամ եղբօրորդին էր։ Երբոր քա-

համայ ձեռնադրուեցաւ՝ ամէնն ալ կը զարմացընէր իրեն զօրաւոր քարոզութեամբն ու բարի վարքովը։ Անոր համար Թէոփիլէն մեռնելէն ետև ժողովուրդն ասիկայ կ'ուզէր որ իրենց պատրիարք ըլլայ. բայց որովհետև ոմանք ալ Տիմոթէոս աւագ սարկաւագը կ'ուզէին, իրեք օր վէճ ըլլալէն ետև՝ վերջապէս Կիւրեղը նստուցին Աղեքսանդրիոյ պատրիարք։

Ասիկայ նստածին պէս՝ իրեն առջի ջանքն ան եղաւ որ՝ Նովատեան հերետիկոսները Աղեքսանդրիայէն դուրս հանէ. դուրս հանելէն ետև քանի եկեղեցի որ ունէին՝ ձեռուըններնէն առաւ ուղղափառաց տուաւ։

Աղեքսանդրիայէն քիչ մը հեռու տեղուանք սատանաներ կային. Թէոփիլոս շատ ուզեր էր հալածել, բայց չէր կրցած. Կիւրեղ աղօթքով խնդրեց Աստուծմէ ճարը ցցընել. հրեշտակ Աստուծոյ երևնալով իրեն ապսպրեց քանի մը նշխարք, նաև սրբոյն Մարկոսի նշխարքը հոն բերել. բերածին պէս՝ սատանաները հալածեցան։

Մեծ խռովութիւն մը ելաւ Հրէից ու քրիստոնէից մէջ. Հրեաները բազմութեամբ վազելով շատ քրիստոնեայ կոտորեցին. ետքը թէպէտ Հրէից գլխաւորները բռնելով խաղաղցուցին, բայց Կիւրեղ ապսպրեց, ինչ Հրեայ որ չի դառնայ քրիստոնեայ չըլլայ, Աղեքսանդրիայի մէջ թող չի նստի։ Ասոր վրայ շատ Հրեայ դուրս ելան ցրուեցան. ո՛րն ալ դարձաւ քրիստոնեայ եղաւ։ Քաղաքապետը տեսնելով որ անոնց երթալովը շատ վնաս եղաւ առու-

տուրի՝ ամբաստանութիւն գրեց կայսեր։ Կիւրեղն ալ աղէկ արդարացուց զինքը, Հրեաներուն պատճառով եղած վնասը առջին դնելով։

Գէշն ան եղաւ որ՝ քաղաքապետը քէն պահեց Կիւրղի վրայ. աս երկուքը հաշտեցընելու համար բազմութիւն կրօնաւորներու եկան անապատէն. հաշտութեան տեղը՝ բանը աւելի գէշի գնաց, ինչուան նոր խռովութիւն ելաւ։ Ուրիշներէն զատ Ամմոնիոս անուն երևելի կրօնաւոր մը սպաննուեցաւ, նոյնպէս ալ Իպատիա անունով կին մը՝ որ քաղքին մէջ խիստ երևելի էր ու Թէոնեայ փիլիսոփային աղջիկն էր, անանկ զօրաւոր խօսքով ու գրով՝ որ իր ատենի փիլիսոփաներէն վեր կը դնէին զինքը։ Ինչ և իցէ՝ Կիւրեղ իրեն խոհեմութեամբը աս ալ խաղաղցուց։

Ասանկ ալ վերցուեցաւ մէկ ուրիշ տարաձայնութիւն մը Թէոփիլէ պատրիարքին օրէն մնացած, որ Ոսկեբերանը որոգինեան սեպելով՝ խիստ հակառակ էր կեցած. Կիւրեղն ալ որ Թէոփիլէէն շատ աղէկութիւն էր տեսած, անոր պէս ինքն ալ չէր ուզեր Ոսկեբերանին յիշատակն ընել, թէ և ուրիշ եկեղեցիներէն թղթեր առաւ ասոր վրայ՝ որոնք Ոսկեբերան սրբոց հետ կը յիշատակէին, զինքն ալ կը յորդորէին անանկ ընել։ Բայց աս ծուռ միտքը և տարաձայնութիւնը Կիւրեղ տեսիլք տեսնելով մը շտկեց։

Նեստոր երբոր Պօլսոյ պատրիարք նստաւ, իր մոլորութիւնն սկսաւ ասդիս անդին ծաւալել թղթեր գրելով, նաև Եգիպտոս եղած

կրօնաւորներուն։ Կիւրեղ աս լածին պէս՝ զօրաւոր թուղթ մը գրեց ան կրօնաւորներուն, յայտնի ցցնելով Նեստորին մոլորութիւնը. ուրիշ իրեք թուղթ ալ գրեց աս բանիս վրայ, մէկը փոքր Թէոդոս կայսեր, մէկն ալ Եւդոքսիա թագուհիին, մէկալն ալ Պուլքեր դշխոյին՝ որ Թէոդոսին քոյրն էր։ Աս մոլորութիւնը լսելով նաև Կելեստինոս Հռոմայ հայրապետը՝ գրեց Կիւրղի որ քննէ. Կիւրեղ ալ խրատական թուղթ մը գրեց Նեստորի. բայց Նեստոր զինքը մոլորած դնելուն տեղը՝ անոր վրայ ալ աւելի կատղելով, Կիւրեղը մոլորեալ բռնեց։ Կելեստինոս հասկնալով իրաւը՝ ժողովով դատապարտեց Նեստորին մոլորութիւնը, Կիւրղին ալ գրեց որ ինքը հոգայ շտկէ բանը։ Աս հրամանս առնելով Կիւրեղ՝ շատ հոգ տարաւ, ուրիշ եպիսկոպոսներուն ալ գրեց. Աղեքսանդրիայի մէջ ալ ժողով մը ընելով՝ Նեստորին աղանդը դատապարտեց։

Նեստոր անչափ ամուր կեցաւ իր մոլորութեանը վրայ որ՝ հարկ եղաւ ընդհանուր ժողով ընել Եփեսոս քաղաքը. ան ժողովքին մէջը Կիւրեղ իբրև փոխանորդ Հռոմայ հայրապետին՝ ամմէնէն վեր նստելով զարմանալի ճառ մը խօսեցաւ գովասանք սուրբ Աստուածածնայ. անով սուտ հանեց Նեստորին աղանդն ու դատապարտել տուաւ։ Ետքը հալածում քաշեց նեստորականներէն. բայց ինքը կ՚ըսէր որ՝ ինչուան մահս կեցեր եմ աս ուղղափառութիւնը քարոզելու։ Այսանկ աղէկ խօսուածքովը և իրեն բարի սրտովը շահեցաւ նաև

Անտիոքայ պատրիարքը Յոհաննէս անուն, որ առաջ թշնամի էր իրեն։

Աս սուրբը ուրիշներէն ալ հալածում քաշեց, որոնք չէին հասկնար իրեն խորունկ վարդապետութիւնը. բոլոր մնացած կեանքն ալ գրաւոր աշխատանքով անցուց հակառակորդաց բերանը գոցելու համար։ Իր գրուածքներուն մէջ երևելի են Պարապմանց ու Գանձուց ըսուած գրքերը։ Այսանկ իրեն արդեամբքը եկեղեցնայ մէջ լուսաւոր ջահ մը եղաւ ինչուան որ առ Աստուած փոխուեցաւ յամին իբր 444։

ԱԲԲԱՅ ՄԱՐԿՈՍ

Օր մը երբոր սուրբ Սրապիոն Յոհաննէս ճգնաւորին քովն էր՝ տեսիլք մը տեսաւ. երկու կրօնաւոր զինքը կը կանչէին, կը յորդորէին որ Թարմակիա լեռն երթայ, հոն աբբայ Մարկոսը տեսնէ. որուն նման սուրբ հիմա աշխրքիս մէջ չի կայ, կ՚ըսէին. քառասուն օրէն ետև ալ պիտի մեռնի։ Սրապիոն աս տեսիլքէն արթըննալով՝ շուտ մը Աղէքսանդրիա ինջաւ, տասն օրուան ճամբայ էր իր կեցած տեղէն. ճամբան անանկ տաք էր որ՝ գիտես թէ գետնէն կրակ կը ցաթկէր։ Հոն հարցընելով վաճառականներուն՝ հասկըցաւ որ Թարմակիա ծովու քով լեռ մըն էր. ծովէն երթալով մօտիկ է, բայց ցամաքէն քանըհինգ օրուան մը ճամբայ է։

Սրապիոն ցամաքէն երթալը աւելի ընտրելով՝ հետն ամանով մը ջուր առաւ և արմաւ (խուրմա), զինքը Աստուծոյ յանձնելով ճամբայ ելաւ. տասն օր ասանկ ներսէ ներս երթալով՝ սարսափին առաւ զինքը. մէկ անասուն մը, թռչուն մը չի տեսաւ, ջուր ալ չի գտաւ. անանկ մէկ ահռելի անապատ մը որ՝ ոչ անձրև կու գայ, ոչ ցօղ կ՚իջնայ, մխիթարութիւն մը չի կայ։ Տասն օրէն ետև իր հետը բերած ջուրն ալ արմաւն ալ հատաւ, ինքն ալ աշխատանքէն ու անօթութենէն գետինն ինկաւ, ուժ չէր մնացեր վրան. կը մտածէր ետ դառնալ, բայց Աստուծոյ աղաղակեց, իրեն ապաւինեցաւ։ Մէյմըն ալ յանկարծ տեսաւ որ ան երկու կրօնաւորները նորէն իր քովն եկան, ի՞նչ յոգներ կեցեր ես, ըսելով, իրեն արմատ մը ցուցին. աս կեր, առաջ գնա ըսելով՝ աներևոյթ եղան։ Եւ իրաւ, անիկայ կերածին պէս՝ ծարաւն անցաւ, ուժը վրան եկաւ, սիրտն ալ հանգչեցաւ։

Սրապիոն ասանկ զօրանալով՝ հինգ օր ալ ներսէներս գնաց անապատը ճղքելով. մէյմըն ալ լեռան մը քով հասաւ անանկ բարձր որ՝ գիտես թէ ծայրը երկինքն էր ելած, բայց չոր ցամաք ամենևին ինչպէս որ կ՚ըլլան խիստ բարձր լեռները. եօթն օր քշեց ինչուան որ գլուխն ելաւ. ութերորդ օրը գիշեր ատեն տեսաւ քարայրի մը վրայ որ հրեշտակներ կ՚իջնային կ՚ելէին. ահա, ով աբբայ Մարկոս, դուն որ մարդու մը չէիր ցանկար տեսնել, բայց միայն հայր Սրապիոնին, հիմա քեզի բերինք անիկայ. տես և ուրախացիր։

Աս խօսքերս լսելնին հայրն Սրապիոն գիշեր ատեն վախ մը եկաւ իր վրայ. մօտիկցաւ ան քարայրին՝ մարդու ձայն լսեց, որ էր ձայն ան սուրբ ճգնաւորին աբբայ Մարկոսի. ասիկայ հրեշտակներէն հասկնալով որ պիտոր մեռնի, կը դողար Աստուծոյ ահեղ դատաստանէն, թէպէտ մեղք մը չէր ըրած։ Անոր համար կը լսէր հայրն Սրապիոն որ՝ ինքիրեն սիրտ տալու համար աս խօսքերս կը զրուցէր աբբայ Մարկոսը։ Արդ ընդէ՞ր տրտում ես, հոգի իմ, կ՚ըսէր. ընդէ՞ր խռովես զիս. յիշէ Աստուած ու մխիթարուէ. հազար տարին իբր թէ մէկ օր մըն է Աստուծոյ առջև. երանի է քեզ որ աշխարքիս մէջ չի կենալով՝ անոր ապականութեամբը չի պղծուեցար. երանի ձեզի իմ աչքս, ականջս, ձեռուըներս, ոտուըներս, որ Աստուծոյ շնորհքովը աշխարքէս դուրս ելլելով չընկաք ան մեղքերուն մէջն որ աշխարքիս մէջ մնալով կրնայիք իյնալ։

Ասանկ աս սուրբը յիշելով Աստուծոյ ըրած բարերարութիւնն իր վրայ, և իրեն բարեգործութիւն մը չունենալը՝ մէկ դիացէն խիստ վախ կու գար իրեն, մէկալ դիացէն ալ ինքիր զինքը կը քաջալերէր. այնչափ ճգնութիւնները, ծոմ ու աղօթքը բան մը չէին երևնար իր առջև։ Աստուծոյ երկիւղն որ՝ սուրբ գրոց ըսածին պէս ըսկիզըն է զգօնութեան, պզտիկուցմէ սիրտը տպաւորեր էր, ան երկիւղն էր որ զրուցընել կու տար աս խօսքերս։ Աստուծոյ անբաւ սիրոյն դէմ ես ի՞նչ աղէկութիւն

ըրած ունիմ որ հիմա իր առջին պիտոր ելլեմ, ըսելով, վախ կու գար, բայց նորէն իրեն սիրտ կու տար չի յուսահատիլ, այլ Աստուծոյ անբաւ ողորմութեանը վրայ յոյսը դընել: Այսանկ զինքը քաջալերելով նորէն կ'ըսէր. արդ ընդէ՞ր տրտում ես անձն իմ. ինչո՞ւ կը վախնաս. մի վախնար հոգի իմ. երբոր աս մարմինէս դուրս ելլես՝ հրեշտակներ քեզի առաջնորդ պիտոր ըլլան. մի վախնար հոգի իմ, յիշէ ինչ կ'ըսէ Դաւիթ մարգարէն. բանակք հրեշտակաց տեառն շուրջ են զերկիւղածովք և պահեն զնոսա: Յիշէ հոգի իմ Քրիստոսի ըսածը. երանի է ծառային այնմիկ որ արասցէ զկամս տեառն իւրոյ:

Այսչափ քաջալերութեան խօսքերը հերիք չէին ըլլար իրեն երկիւղը դադրեցընելու. այլ անանկ կու լար կը հառաչէր՝ իբր թէ աղէկ բան մը ըրած չունի, ինչ բանի համար Աստուած զինքը արքայութեան փառաց մէջն առնէր. իր հոգևոր սրատես աչքին առջև բան մը չէին երևնար իրեն ըրածները: Դարձեալ կը յիշէր ան չար սատանաներուն բազմութիւնը՝ որոնք վերը լեցուած կեցեր են Ճամբուն վրայ, ամէնուն գործքը մէկիկ մէկիկ կը քըննեն. կը յիշէր ահաւոր թագաւորին ատեանը. ատոնք յիշելով մէկ դին կը դողար, մէկալ դին ալ Աստուծոյ կ'ապաւինէր: Աս խօսքերս կը ցընեն որ իրեն հաւատքը, յոյսը, սէրը շատ վեր էին քան ուրիշ քրիստոնէից:

Աբբայ Մարկոսն աս խօսքերը զուրցելով ներսը կը դողար, հայրն Սրապիոն ալ դրսէն

մտիկ ընելով կը դողար կը զարմանար թէ ինչպէս ան մարդն որ իրեն նման մեծ սուրբ չի կար՝ անանկ վախ քաշէ Աստուծոյ առջին երևնալու: Երբոր աբբայ Մարկոսը դադրեցուց իր խօսելը, հայրն Սրապիոն բարև տալով ներս մտաւ. աբբայ Մարկոսն ալ իրեն անունը տալով բարևեց. մէկ անուշահոտութիւն մը բուրեց ան ատենը երկնային: Ես քեզ շատոնց կ'ուզէի տեսնել, ըսաւ, ո՜վ հայր Սրապիոն. իննըսունը եօթը տարի է որ մարդու երես չեմ տեսած, հիմա քեզ կը տեսնեմ. մէկ անասուն մըն ալ չեմ տեսած, մարդու կերակուր չեմ կերած. աշխարքիս լաթերը չեմ հագած: Աս ըսելով պատմել սկսաւ իրեն քաշածները: Երեսուն տարի, ըսաւ, խիստ տանջանքով եմ կեցած աս լեռս անպատմելի ձգնութեամբ, անօթի ծարաւ, չար սատանաներուն հետ կռուելով, գետնին հողն ուտելով ու ծովուն ջուրը խմելով որ լեռանը տակն էր: Երեսուն տարի մերկ անցուցի, շատ փորձութիւններ քաշեցի, շատ հեղ սատանաներն իս կը քաշէին, լեռանը գլխէն ինչուան վար կը տանէին, իս ծովը ձգել կ'ուզէին, բայց Աստուած թող չէր տար. անանկ կը քաշկըռտէին վերէնիվար որ՝ միսս պատառ պատառ գետինը կ'իյնար. քանի որ անոնք իս վար կը բերէին, այնչափ ալ ես հանդարտութեամբ ինչուան լեռան գլուխը կ'ելլէի՝ թէպէտ խոցերով ցաւերով լեցուած. սատանաները կ'աղաղակէին երեսիս թէ ինչ եկեր ես հոս, գնա ասկից, մերն է աս տեղս՝, մարդ մը չէ եկած

հոս։ Բայց ամմէն նեղութենէ փրկեց իս Աստուած, որուն ապաւինէր էի հաստատուն յուսով։ Երբոր ասանկ երեսուն տարի համբերեցի, Աստուծոյ ողորմութիւնը վրաս ինջաւ մարմնոյս վրայէն մազեր հանել տուաւ՝ որ բոլոր մարմինս գոցեց, պաղէն տաքէն պահեց, հոգևոր մարմնաւոր կերակուրս պարգևեց, հրեշտակներ ալ խրկեց իս մխիթարելու։

Սրապիոն որ զարմանալով մտիկ կը դնէր իրեն պատմածներուն, ուզեց իմանալ նաև իրեն գալը. հարցուց. Ե՞րբ եղաւ քու հոս գալդ, կ՚աղաչեմ, և ինչպէս եկար։

Պատասխանեց աբբայ Մարկոս. ան ալ քեզի պատմեմ, ո՛վ զաւակ իմ. պզտիկուց ես Աթէնք քաղքին մէջ փիլիսոփայութիւն կը սորվէի. երբոր ծնողքս վախճանեցան՝ օր մը ինծի միտք մը եկաւ. ամէն մարդ կը նայիմ որ աշխարհք կը թողնեն կ՚երթան, օր մըն ալ ես պիտոր երթամ, Աստուծոյ արդար դատաստանին առջևն ըլլեմ. անանկ է նէ լաւ է, ըսի, ես հիմակուցմէ ըլլեմ աշխրքէս՝ որ բոլորովին ունայնութիւն է։ Լման որ աս մտքիս վրայ հաստատուեցայ, ինչպէս ըլլելս, ուր երթալս կը մտմտայի։ Մէյմըն ալ միտքս կաթեց տախտակի մը վրայ նստիլ, իս ծովուն տալ. յոյսս Աստուծոյ վրայ դնելով՝ ուր որ տանի նէ հոն երթալ։ Աս խորհրդիս վրայ միտքս լուսաւորեցաւ, սրտիս ուրախութիւն մը եկաւ, ծովուն ահագին տեսիլքը ինծի վախ մը չի բերաւ ամենևին. անանկով մեծ տախտակ մը առի, լաթերս հանուեցայ, մէկ թեթև լա-

թով մը տախտակին վրայ նստելով ծովուն մէջ հրեցի. իս Աստուծոյ յանձնելով՝ ուր որ ուզէ հոն առաջնորդէ։ Մէյմըն ալ յանկարծ անուշ հով մը սկսաւ փչել. քիչ քիչ տախտակը առաջ քշելով՝ ցամաքն աչքէս աներևոյթ եղաւ. ես վրան մէկ մեծ նաւի մը վրայ նստածի պէս հանդիստ երթալով աս լեռան տակը հասայ։ Երբոր ցամաքն ելայ՝ գոհութիւն տուի Աստուծոյ. բայց լեռան վրայ նայելով մէկ կանանչ մը չի գտայ, ան ատենը յոյսս բոլորովին Աստուծոյ ձգեցի. ան որ իս ահագին ծովէն փրկեց, ըսի, աս անապատիս մէջն ալ իս կը փրկէ. անանկով երեսուն տարի համբերեցի ան նեղութեանցը ինչ որ առաջ պատմեցի։ Հիմա տասը տարի մը կայ որ հրեշտակ Աստուծոյ քու անունդ տուաւ ինծի, ով հայր Սրապիոն. օրէ օր կը սպասէի քեզ տեսնելու. գոհութիւն Աստուծոյ որ քեզ այսօր տեսայ. խիստ աղէկ ըրիր որ եկար։

Ինչուան որ աս խօսքերս լմնցուց, հայրն Սրապիոն անոր ձայնը միայն կը լսէր, զինքը չէր տեսներ՝ գիշեր ատեն ըլլալով. առտուան լուսն սկսելով՝ տեսաւ որ աբբայ Մարկոսին ձայնը մարդու ձայն էր բայց ինքը մարդ չէր նմաներ, այլ մէկ կենդանի մը հաստ ու երկան մազերով վերէնիվար գոցուած. վախ մը եկաւ իր վրայ։ Աբբայ Մարկոսը հասկընալով ըսաւ. մի՛ վախնար, որդեակ իմ Սրապիոն, իս ասանկ այլանդակ ու աղտոտ տեսնելով. աս աղտոտութեան մէջ պիտի չի մնամ Քրիստոսի գալստեան ատենը. վախը մէկդի թող. հիմա

դուն սկսիր ինծի պատմել աշխըրքիս վրայ Թագաւորներն արդեօք առջինին պէս անանկ կռապաշտ մնացած են, եկեղեցնայ հալածո՞ղ են։ Երբոր լսեց որ Թագաւորներն ալ իրենց զօրքերն ալ հիմա ամմէնը քրիստոնեայ են, խիստ ուրախացաւ, փառք տուաւ Աստուծոյ։ Հապա հաւատքն որ ասչափ պայծառացեր է, ըսաւ, հաւատքով ալ հրաշք ընողներ կա՞ն մի, հիւանդները բժշկող, մեռելները յարուցանող. ինչպէս որ կ'ըսէ Քրիստոս տէրն մեր, թէ որ հաւատքով աս լեռան ալ ըսէք, տեղէդ ելիր փոխուէ, լեռն ալ տեղէն ելլէ, ձեզի հնազանդի։ Աս ըսելու ատենը մէյմըն ալ ան մեծ լեռը որուն վրայ կեցեր նստեր էին, տեղէն ելաւ բարձրացաւ կ'երթար ծովը պիտոր իյնար. ան ատենն աբբայ Մարկոս ձեռքը լեռանը կռթընցընելով ըսաւ. իմ խօսքս քու վրադ չէ որ՝ դուն տեղէդ շարժիլ սկսար. ես աս եղբօրը բան հասկըցընել ուզեցի, քեզի ի՞նչ դարձիր տեղդ նստէ։ Աս խօսքն ըսելու ատենը լեռն ալ նորէն դարձաւ, իր տեղը անշարժ կեցաւ։ Աս բաներս տեսնելով հայրն Սրապիոն դողալէն երեսին վրայ ինկաւ. աբբայ Մարկոսը բռնեց վեր վերցուց. մի վախնար, ըսաւ. անանկ է նէ չես տեսած ասանկ հրաշագործութիւն որ վախը քեզ առաւ. մեղք անանկ քրիստոնեաներուն, շատ մեծ ցաւ եղաւ ինծի. Ճշմարիտ քրիստոնեայ անոնք են որ՝ չիտակ աներկբայ հաւատով ինչ որ ըսէն ըլլայ. ուր որ հաւատք չի կայ՝ անուամբ միայն են քրիստոնեայ. վայ ան տեղին ալ որ

անունով միայն քրիստոնեայ են. անոր համար օրհնեալ է Աստուած, որ իս աշխըրքէս համնեց հեռացուց։

Ասանկ խօսքերով անցընելով բոլոր օրը, երբոր իրիկուն եղաւ, միայն խօսելու ատեն չէ, ըսաւ, կերակուր ալ ուտենք. ձեռքը վեր վերցընելով՝ Տէր հովուեսցէ սաղմոսն ըսաւ. ետքը աջ դին նայելով հրամցուց, երթանք ուտենք, ըսաւ, ինչ որ Աստուած պատրաստեր է։ Հայրն Սրապիոն կը զարմանար թէ ով պիտի պատրաստէր, մարդ մը չի տեսաւ պատրաստող, քարայրին մէջն ալ բան մը չի կար. բայց ներս մտածին պէս՝ տեսաւ սեղան դրուած, երկու աթոռ, տաք հաց ձեան պէս ճերմակ, աղնիւ կանանչեղէն, ձիթապտուղ, արմաւ, աղ, ոսկի գաւաթ, մէջի խմելիքը մէկ համ մը հոտ մը ունէր որ, կ'ըսէ, կարծեմ թէ Թագաւորներն ալ անանկ համ չեն առած։

Ուտելէն գոհանալէն ետև՝ ըսաւ աբբայ Մարկոսը. տեսա՞ր, ով եղբայր Սրապիոն, Աստուծոյ բարերարութիւնը ամէն օր ինծի համար մէկ բաժին մը կը պատրաստէր, այսօր քու գալուդ համար երկու բաժին պատրաստեց։ Ան երեսուն տարուան քաշածներուս տեղն որ պատմեցի՝ ինծի հիմա աս հանգստութիւնս տուաւ. հողն ու աւազն ուտելուս տեղը՝ ասանկ համով հաց տուաւ. ծովու ջուր խմելուս տեղը՝ աս անուշ խմելիքը տուաւ. տաք ու պաղ քաշելուս համար՝ աս մազերն ու ամրութիւնը տուաւ մարմնոյս, որ անկէց ետև չեմ իմացած ոչ տաք ոչ պաղ. սատանաներուն

դէմ կռուելուս համար՝ հիմա հրեշտակներ եղած են ինծի մխիթարող։ Անկէց հասկցիր, ով զաւակ իմ, Աստուծոյ անհատնում գթութիւնն որ ունի իրեն երկիւղած ծառաներուն վրայ. ամենեւին պէտք չէ յուսահատիլ Աստուծոյ քաղցրութենէն. ամենն ալ թող իմ վրայէս սորվին Աստուծոյ անվերջանալի գթութիւնը. ես ոչ երբեք յոյս կտրեցի իրմէ։ Այն երեսուն տարուան քաշածներուս ատենը մէկ կարծիք մըն ալ չընկաւ միտքս՝ թէ Աստուած մոռցեր է զիս, մէկ մեղադրանք մը չանցաւ միտքէս՝ թէ ամէն քաշածներս անպիտան կ'երեւան Աստուծոյ աչքին. հապա զիս արժանի սեպելով այն ամենէն ներողութեան՝ ուրախութեամբ կը համբերէի, որպէս զի մաքրուիմ սրբուիմ ըրած սխալանքներէս։ Անոր համար Աստուծոյ բարերարութիւնն ալ տեսնելով ողորմեցաւ իմ վրաս. ասանկ իննսունըեօթը տարի աս լեռը կեցայ, հիմա լմնցաւ իմ տարիքս. Աստուած քեզ խրկեց որ՝ քու սուրբ ձեռքովդ թաղես զիս, ով որդեակ։

Ասանկ խօսքերով խրատներով անցուց եօթն օր. միայն հացէն եւ խօրաթելով կը պատմէր Աստուծոյ ըրած բարերարութիւններն ու հրաշքներն իր վրայ. իսկ մնացած ատենը աղօթքի հետ կ'ըլլար, Աստուծոյ և հրեշտակաց հետ խօսակից ըլլալով մէկ երկնային ստեղծուած մը կը դառնար։ Ութերորդ օրը հաց ուտելէն ետեւ ըսաւ. Թողութիւն ըրէ, եղբայր Սրապիոն, աս գիշեր քեզ աշխատցնեմ պիտոր արթուն կենալով։ Երբոր արեւը

մարը մտաւ՝ սկսան սաղմոս ըսել մինչուան վեց ժամը. լմնցընելէն ետեւ նստեցուց՝ ըսաւ. տես ով եղբայր Սրապիոն, մարմինս աղէկ մը ծածկես, երեսս քարայրին դէմ տաս, դուն ալ հոս չուշանաս, շուտով ելլես երթաս։

Սրապիոն այն ատենը լալով աղաչեց աբբայ Մարկոսին որ խնդրէ Աստուծմէ, ինքն ալ հոն մէկտեղ վախճանի։ Սիրտս խիստ խռոված է, ըսաւ, աս ահագին անապատին մէջ. ոչ ճամբայ ունի, ոչ ջուր։ Լուռ կեցիր, մի լար, ըսաւ աբբայ Մարկոսը. Աստուած որ քեզ հոս բերաւ, ինքը քեզի առաջնորդ կ'ըլլայ կը տանի. մի վախնար, տանջանքով եկար, բայց հանգիստ անաշխատ կը դառնաս։ Գիտցիր, ով հայր Սրապիոն, այսօրուան օրս ինծի ամենէն մեծ օրն է. այսօր պիտի տեսնէ իմ հոգիս այն արքայութիւնն որ Աստուած պատրաստեր է արդարներուն։

Աս ըսելու ատենն իրենց կեցած քարայրը լեցուեցաւ Աստուծոյ լուսովն արեւէն աւելի պայծառ, լեռները կը փայլատակէին. իսկ իրենց կեցած լեռը անուշահոտութեան ծխով լեցուեցաւ. Սրապիոն վախէն գետինն ինկաւ. աբբայ Մարկոսը գլուխը վեր վերցուց, մի վախնար, ըսաւ, որդեակ իմ։ Բայց աս ըսելու ատենը տեսաւ որ՝ իր երեսն ալ բոլորովին լուսաւորուած էր, ինքը հոգւով սրբով լեցուած՝ բարի եկիք, ըսաւ, սուրբ հրեշտակներ, Գաբրիէլ և Միքայէլ։ Այն ատենը քարայրէն դուրս հանեց ըսելով. ով որդեակ իմ Սրապիոն, Աստուծոյ ողորմութիւնը քու վրադ ըլլայ։ Կե-

ցած տեղն ալ սկսաւ օրհնել ասանկ. անչափ ատեն իմ կենդանութեանս բնակարան եղար, ըսաւ, հիմա ալ մարմնոյս հանգստեան տեղ ըլլաս, ինչուան որ գայ յարուցիչն Քրիստոս. դուն ալ, ով մարմին իմ, որ եղար տուն ցաւոց՝ հոս կեցիր ինչուան որ գայ Քրիստոս, որուն համար ասչափ տանջանաց համբերեցիր։ Ետքը ամէն մէկ զգայարանքներուն վերջի ողջոյնը տալով ըսաւ. հանգչեցէք ասկէց ետքը որ արթուն կեցած Քրիստոս կը պաշտէիք։

Աս խօսքերս երբոր կը լռէր հայրն Սրապիոն լալ սկսաւ. յանկարծ մէյմըն ալ ձայն մը լսեց երկնքէն. բերէք հոս անապատին ընտրեալ անօթը որ իմ կամքս կատարեց, բերէք կատարեալ քրիստոնեան։ Ան ատենն աբբայ Մարկոսը բարեւելով ըսաւ. ով հայր Սրապիոն, Աստուծոյ խաղաղութիւնը հետդ ըլլայ. Աստուած բարիք հատուցանէ քու աշխատանքիդ որ ինծի համար աշխատեցար. խաղաղութիւնն Աստուծոյ ամէնուն վրայ ըլլայ, տէր Յիսուս իրեն եկեղեցին յաւիտեան պահէ։ Տես, ըսաւ, եղբայր Սրապիոն, բան մը չի հագուեցընես աս մարմնոյս, այլ իրեն մազերովը թաղես ինչ որ Աստուած հագուեցուց. իմ ոսկորներէս ալ բան մը չի տանիս, եւ ոչ մազ մը. դուն ալ հետեւեալ գիշերը Ճամբայ ելիր գնա, մի՛ վախնար, հինգ ժամէն ետեւ տեղդ կը հասնիս։

Աս զուրցելու ատենը նորէն ձայն մը եկաւ երկնքէն՝ ԲԵՐԷՔ*։ Ան ատենը աբբայ Մարկոսին երեսը բոլորովին զուարթ ուրախ՝ ելեր,

ըսաւ, ով եղբայր Սրապիոն, աղօթքի հետ ըլլանք։ Հայրն Սրապիոն մէյմը վեր նայելնին՝ տեսաւ որ աբբայ Մարկոսին հոգին հրեշտակներն առեր վեր կը տանէին երգելով. տեսաւ ալ որ վերի եղած սատանաներու բազմութիւնը վրայ թափեցան, ժամ մը հոն կեցուցին արգիլեցին քննութիւն ընելու. բայց ժամէն ետեւ ձայն եկաւ երկնքէն, փախէք ժողովք սատանայի, աս մարդս արդար է։ Անկից ետեւ տեսաւ մէկ հրեղէն ձեռք մը անոր հոգւոյն վրայ ինչուան որ վեր երկինքն ելլելով աներեւոյթ եղաւ։

Ասոնք տեսնելով հայրն Սրապիոն, մէկ դիհացէն զարմանքով՝ մէկալ դիհացէն տրտմութեամբ լեցուած, լալով աղաչեց Աստուծոյ որ ան ահուելի անապատէն զինքը հանէ։ Արեւը մարը մտնելու ատենը մէյմըն ալ տեսաւ որ ան երկու կրօնաւորներն որ առաջ Յովհաննէս Ճգնաւորին քովը տեսեր էր, նորէն իրեն քովը եկան. երանի՜ է քեզի, ըսին, ով եղբայր Սրապիոն, որ արժանի եղար աբբայ Մարկոսը տեսնելու եւ թաղելու, որու նման սուրբ հիմա չի կայ աշխըրքիս մէջ. ելիր, ըսին, երթանք գիշերուան ատեն որ տաք չի քաշես։

Երբոր ասանկ գնալու հետ եղան հինգ ժամ՝ Աստուծոյ ըրած բարերարութեանցը վրայ խորհելով, բարեւ տալով հեռացան իրմէ. մէյմըն ալ հայրն Սրապիոն տեսաւ զինքն որ Յովհաննէս Ճգնաւորին խցին առջեւ կեցեր է, ուսկից որ առաջ Ճամբայ ելեր էր. զարմանքն առաւ զինքը, բարձր ձայնով սկսաւ

գոհանալ Աստուծոյ։ Յովհաննէս Ճգնաւորը ներսէն իրեն ձայնը առնելով դուրս վազեց՝ մէկիկ մէկիկ լսեց իրմէ ամմէն եղածները, զարմացաւ օրհնեց Աստուած ըսելով· յիրաւի մենք գործքով քրիստոնեայ չենք, այլ միայն անունով։ Քանի հոգի որ կային լսեցին, շուտ մը գիր անցուցին աբբայ Մարկոսին վարքը։

ՊԵՂԵԳԻԱ ԿՈՅՍ

Ասիկայ էր մէկ խելացի ու գեղեցիկ աղջիկ մը, հարուստ մարդու զաւակ, բայց կռապաշտ, Տարսոն քաղքին մէջէն որ հիմա Թերսիս կ'ըսուի Ատանա գաւառին մէջը։ Հոն եկած էր սուրբ եպիսկոպոս մը Կղէնոն անունով, որ քրիստոնէութիւն քարոզելով շատ հոգի դարձուցեր էր։ Ասոր անունը լսելով Պեղեգիա կոյսը՝ ճշմարիտ լոյսն հաւատոյ սրտին մէջը վառուեր էր· կը փափագէր հետը տեսնուելու որ սորվի անկէց ճշմարիտ հաւատքը, բայց չէր կրնար· մէյմը որ Կղէնոն եպիսկոպոսը հալածուելով Տարսոնէն դուրս էր ելած, մէկը չէր գիտեր ուր ըլլալը· մէյմըն ալ որ Պեղեգիա անանկ մէկի մը հետ նշանած էր որ Դիոկղետիանոս կռապաշտ կայսեր որդեգիրն էր, Սիմպլիկիոս դատաւորին զաւակ։

Բայց Քրիստոս որ զինքը պիտի լուսաւորէր, գիշերը երազին մէջը ցցուց իրեն Կղէնոն եպիսկոպոսը, տեղն ալ ցցուց ուր որ պահուըտած

կեցեր էր քաղքէն դուրս։ Պեղեգիան արթըննալով՝ աղաչեց մօրը զինքը խրկել իր մնուցչին (տատային) քովը իրեն տեսութեան, որ ան ալ Տարսոն քաղքէն դուրս կը նստէր· անանկով Պեղեգիան երկու իրեն աղախինները՝ քանի մըն ալ ներքինիներ սպասաւորներ հետն առնելով՝ դուրս ելաւ, որոնց մէջը երկու հոգի ծածուկ քրիստոնեայ էին։

Երբոր քաղքէն քիչ մը դուրս ելան՝ տեսան եպիսկոպոսն որ ծառերուն մէջը ժուռ կուդար· Պեղեգիան իրեն սպասաւորները հոն թողաւ, ինքն երկու աղախիններովը եպիսկոպոսին քովն եկաւ պատմեց իրեն տեսած երազը· աղաչեց որ ճամբայ մը ցցընէ, ինչ պէտք է ընել իրեն՝ որ ճշմարիտ Աստուածը պաշտէ։ Եպիսկոպոսն առաջ հասկըցուց մկրտութեան պէտք ըլլալը· երբոր կոյսը փափագով խնդրեց, եպիսկոպոսը աղօթք ընելով հոն ջուր բղխեցուց, Պեղեգիան ու իրեն երկու աղախինը մկրտեց, սուրբ խորհրդոյն ալ հաղորդեց՝ որ հալածանքի պատճառովը վրան կը կրէր։

Մկրտուելու ատենը Պեղեգիան ջրին վրայ երկու հրեշտակ տեսաւ ձեռուընին ճերմակ լաթեր բռնած· ինքն ալ մկրտուելէն ետեւ անանկ մէկ երկնային սիրով մը լեցուեցաւ որ իրեն մեծութիւնն ու ամմէն աշխարհք քամահրելով՝ Յիսուսի երկնաւոր փեսային զինքը նուիրեց· իրեն փառաւոր հագուստը հանեց եպիսկոպոսին տուաւ որ աղքատաց բաժնէ· ինքը աղքատ լաթեր հագած՝ իր ծառաներուն քովը դարձաւ· մէջերնէն կռապաշտ ե-

ղողները դարձուց քրիստոնեայ ըրաւ, անոնց հետ եկաւ իր սնուցչին տունը։ Բայց անիկայ վախցաւ իր տունն ընդունիլ նոր քրիստոնեայ եղած աղջիկը, իր մօրը տունը դարձուց։

Երբոր մայրը տեսաւ զինքն անանկ աղքատ լաթերով, հարցուց հասկըցաւ որ քրիստոնեայ եղեր է, սկսաւ լալ ողբալ, իր նշանածին իմացուց, որպէս զի գայ աղջկան միտքը փոխէ։ Նշանածն եկաւ, տեսնելով որ Պեղեգիան իր միտքը չի փոխեր՝ ինքիրզինքը սպաննեց։ Մայրը վախնալով չըլլայ թէ իրենց մէկ փորձանք մը հանի՝ գնաց մատնեց դատաւորին, որ իր առջեւը կանչելով Պեղեգիան շատ յորդորեց որ միտքը դարձընէ։ Երբոր տեսաւ որ Պեղեգիան թէ՛ իրեն յորդորանքը և թէ իրեն տուած վախը բանի տեղ չէր սեպեր վար կը զարնէր, հրամմեց ցուլի մէջ ձգել. ասիկայ պղընձէ շինած աման մըն էր, ցուլի (պուղայի) ձեւով շինուած, որ խիստ տաքցընելով՝ մեծ մահապարտները մէջը կը ձգէին։ Պեղեգիա որ խիստ կը փափագէր Քրիստոսի համար կեանքը տալ, ուրախութեամբ ան ամանին մէջ մտաւ, Աստուծոյ փառք տալով հոգին աւանդեց. անանկ մէկ անուշահոտութիւն մը բուրեց բոլոր քաղքին մէջն որ շատ կռապաշտներ դարձան քրիստոնեայ եղան, որոնցմէ երկու հոգի ալ նահատակուեցան։

Իսկ Պեղեգիային մնացած ոսկորները դատաւորին հրամանովը հանեցին Լինատոն լեռը տարին ձգեցին՝ որ չըլլայ թէ քրիստոնեաներն

առնեն տանին. բայց Աստուծոյ հրամանովը չորս առիւծ եկան պահապան եղան ոսկորներուն, ինչուան որ նոյն սրբուհին երևնալով Կլեմէն եպիսկոպոսին՝ յայտնի ըրաւ իրեն տեղը։ Եպիսկոպոսն ալ ոսկորներն առաւ լեռան գլուխը տարաւ, քարերով գոցեց. ետքը հալածանքը քիչ մը հինցնալէն ետև՝ վրան խորան ու մատուռ շինեց. ուր շատ քրիստոնեայ ուխտի կու գային, աղօթք ընելով իրենց խնդիրքը կ'առնէին։ Ատեն անցնելէն ետև Պօլիս Պէյօղլու բերին, կ'ըսեն, ասոր սուրբ նշխարքները։

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Իրեն հայրը կ'ըսուէր Անակ իսկ մայրը Ոգոհէ։ Հայրը Պարթեւաց ազգէն ըլլալով կռապաշտ, ան մաքով Պարսից երկրէն տնով տեղով ելաւ եկաւ Հայաստան՝ որ Խոսրով Հայոց թագաւորն սպաննէ։ Ասոնք երբոր Արտազ գաւառը հասան Թադէոս առաքեալին գերեզմանին մօտիկ, հոն եղաւ Լուսաւորչայ յղութիւնը. իսկ ծնունդն եղաւ Վաղարշապատ քաղաքը՝ որ մեր թագաւորներուն աթոռն էր։ Անակ երբոր սպաննեց Խոսրով թագաւորը՝ բոլոր Անակայ տունը թրէ անցուցին. միայն իրեն երկու պզտիկ տղաքը կրցան փախցընել, մէկը Սուրէն՝ Պարսից երկիրը տարին, մէկալն որ մեզի լուսաւորիչ պիտոր ըլլար՝ իրեն ծծմայրը Սոփի անուն՝ Կեսարիա փախուց. որ քրիս-

տոնեայ ըլլալով տղան մկրտել տուաւ, Գրիգոր անուն դնել տուաւ, ինչպէս որ հրեշտակ Աստուծոյ ըսեր էր Ճամբան, ծառի մը վրայէն աղաւնիի բերնէն Գրիգոր կանչելով, որ արթուն ըսել է։

Սոփին բարեպաշտ քրիստոնեայ կնիկ ըլլալով՝ աղէկ կրթութեամբ մեծցուց Գրիգորը. աղէկ աշակերտ ըրաւ գրոց՝ ինչպէս որ պէտք էր։ Գրիգորը երբոր մեծցաւ, Դաւիթ անունով մէյմը իր աղջկանը հետ կարգեց, որ կ՚ըսուէր Մարիամ։ Երկու զաւակ ըլլալէն ետեւ, որ Արիստակէս ու Վրթանէս ըսուեցան, Մարիամ վանք մը մտաւ. իսկ Գրիգոր իրեն հօրն ըրածները հասկընալով Տրդատ թագաւորին քովն եկաւ, անոր ծառայութեանը մէջ մտաւ աստուածային ծածուկ կարգաւորութեամբը. իբր թէ իրեն հօրն ըրածին տեղը որ Տրդատայ հայրը մեռուցեր էր՝ հատուցումն ընէ. բայց ամենեւին չի հասկըցուց որին տղան ըլլալը։

Տրդատ երբոր Հռոմայեցոց երկրէն իր երկիրը Հայաստան դառնալու եղաւ Դիոկլետիանոս կայսերմէն պսակուելով՝ առաջ Երզնկայ իջաւ. հոն խիստ երեւելի կուռք մը կար Անահիտ անունով՝ ան կուռքին զոհ մատուցանելու։ Զոհն ընելէն ետեւ երբոր սեղան նստաւ, Գրիգորին ըսաւ որ ծաղկէ կանանչէ շինած պսակ ընծայէ կուռքին, որ անչափ բարերարութիւն ըրեր էր մեզի՝ կ՚ըսէր։ Գրիգոր ան ատենն իրեն քրիստոնեայ ըլլալն երեւան հանեց ետ կեցաւ կուռքին պատիւ ընելու։

Տրդատ բարկանալով ան օրը պահել տուաւ. վաղուան օրն առջեւը բերելով ըսաւ. դուն մէկ օտարական մը քովս եկար, ասչափ տարի միամտութեամբ կը ծառայէիր, ես ալ միտքս դրեր էի քեզ մեծութեան հասցնելու. հիմա ի՞նչ եղաւ քեզի, ինչո՞ւ իմ կամքս չես ըներ, ու կը պաշտես ան Աստուածն որ ես չեմ պաշտեր։ Գրիգոր պատասխան տուաւ. ես միայն արարիչը կը պաշտեմ, ան է միայն Ճշմարիտ Աստուած. ձեր կուռքերը անշունչ անբան են, մարդու ձեռագործ են. անոնք պաշտողներն անմիտ են, անոնց պէս իրենք ալ անբան անասուն կ՚ըլլան որ անանկները կը պաշտեն։ Տրդատ ըսաւ. որովհետեւ դու կուռքերն ալ մեզ ալ անասուն ըրիր, անանկ է նէ ես ալ քեզ հիմա անասնոյ պէս տանջեմ որ հասկընաս։

Առաջ հրամմեց ձեռքն ետեւը կապել, բերանը փայտ խօթել. երկրորդ՝ կռնակն ալ աղի քարեր շալկել տուաւ անասնոյ պէս. երրորդ՝ չուանով կապելով վեր վար կ՚իջեցնէին կը վերցընէին եօթն օր անանկ կապկըպած։ Ետքը Տրդատ առջեւը բերել տալով՝ հասկըցա՞ր մի հիմա, Գրիգոր, ըսաւ, որ անասունը դուն ես եղեր եւ մեր կուռքերն Աստուած՝ որ քեզ ձիու եւ իշու պէս տանջել տուին. հիմա թէ որ յանձն չառնես անոնք պաշտելու, ա՛լ աւելի պիտի տանջուիս գիտցիր։ Գրիգոր պատասխան տուաւ. քու կուռքերդ չիմացան ալ որ ես ինչ տանջանք քաշեցի. այլ իմ Ճշմարիտ Աստուածս իս պահեց. փայտաշէն կուռքերդ կրակով պիտոր երին, զիրենք պաշտողներն ալ

հետերնին մէկտեղ. իսկ քարաշէն կուռքերդ քարի մը պէս ջրին տակը պիտոր իջնան։

Տրդատ աս խօսքերուն վրայ խիստ սրդողելով չորրորդ տանջանքը տուաւ. որ էր մէկ ոտքէն գլխիվար կախել, գլխին տակը աղբ ծըխել։

Հինգերորդ՝ կախելով չարաչար ծեծել տուաւ մարմինը. եօթն օր անանկ կախուած տեղը կը ծեծէին, որ մարմինը ջարդուբուրդ եղաւ։ Գրիգոր անանկ կախուած՝ Աստուծոյ բրած գործքերը մեծութիւնը անոնց կը վարդապետէր, իրենց դարձին համար ալ Աստուծոյ կ՚աղաչէր։ Տրդատ նորէն առջեւը բերել տալով, նորէն կը յորդորէր կը վախցընէր։ Գրիգոր պատասխան տուաւ. ես օր մը առաջ կ՚ուզեմ աս մարմինէն ելլել և յաւիտենական կեանքը մտնել, ինչպէս կ՚ուզես հրամմէ իս մեռցուր։ Տրդատ ըսաւ. ես քեզ մէկէն չեմ մեռցըներ, այլ երկայն տանջանքներով՝ որ կուռքերուն անարգանաց տեղը հատուցանես։

Վեցերորդ տանջանքն աս տուաւ. փայտէ կօշեր բերել տուաւ, ձիվերը մէջը սխմել հրամմեց չուաններով կապելով, ինչուան ոտքին մատուըներէն արիւնը դուրս կ՚ելլար։

Ան տանջանքովն ալ որ չի կրցաւ միտքը դարձընել, եօթներորդ տանջանքը հրամմեց, ոտուըներուն դամեր զարնելով՝ ձեռքէն բռնած աստիս անդին քալցընել, անանկ որ վազած արիւնը գետինը կը թրջէր։ Տրդատ քանի որ տանջանքը կ՚աւելցընէր, Գրիգորն ալ մէկդիէն աղօթք կ՚ընէր Աստուծոյ որ իրեն

համբերութիւն տայ և կռապաշտ ժողովրդեանը դարձ. մէկալ դիացէն ալ կուռքերուն սուտութիւնն ու ճշմարիտ աստուածպաշտութիւնը իրենց կը սորվեցընէր. բայց օգուտ մը չեղաւ. այլ Տրդատայ վրայ աւելի կատաղութիւն մը եկաւ, աւելի յամառութիւն՝ սատանային դըրդելովը. միտքը դրաւ որ տանջանքը շատցընելով Գրիգորին միտքը վերջապէս փոխէ։

Անոր համար ութերորդ տանջանքը տուաւ. գլուխը մամուլի (ճէնտէրէի) մէջ դնել տալով, եղեգով մը քթին մէջ աղ ու բորակ և բարակ քացախ փչել։

Իններորդ տանջանք տուաւ, տկի մը մէջ տաք մոխիր լեցնել հրամմեց, անանկ գլուխը անցընել ու վզէն կապել. վեց օր անանկ կեցուց սուրբը։

Տասներորդ՝ գլխիվար կախել հրամմեց, ձագառ (խունի) մը անցընելով աղիքներուն ջուր լեցնել փորը, անչափ որ քթէն բերնէն ջուրը դուրս կը վազէր։

Տասնըմէկերորդ տանջանքն եղաւ երկըթէ քերիչներով կողերը քերել։

Տասուերկուերորդ՝ երկըթէ փշեր գետինը ցանել, ան փշերուն վրայ քաշկռտել պտըտցընել, ինչուան որ բոլոր մարմինը ծակծըկեցաւ։

Տասուիրեքերորդ՝ ծնկուըներն երկըթէ ամաններուն մէջ հագուեցընել ու անանկ կախուած թողնել իրեք օր։

Տասնըչորսերորդ՝ կապար (ղուրշին) հալեցընել ու եփ մարմնոյն վրայ և բերնին մէջ ջրի պէս լեցընել։

Այսչափ տանջանքներէն ետքը Գրիգորին ողջմնալը կը տեսնէին, որ յայտնի հրաշք էր, բայց սրտերնին ամենեւին չէր շարժեր. վասն զի այնչափ կռապաշտներէն մէկն ալ չի դարձաւ. մանաւանդ թէ մեծերէն մէկն իմանալով որուն զաւակն ըլլալը, ով թագաւոր, ըսաւ, աս մարդս Անակայ զաւակն ըլլալով՝ որ քու հայրդ Խոսրով թագաւորը մեռուց, ապրելու՝ արեւին լոյսն ալ տեսնելու արժանի մարդ չէ: Աս լսածին պէս Տրդատ՝ շուտ մը Գրիգորին ոտքը ձեռքը կապած՝ Արտաշատ ըսուած բերդը խրկեց, որ աչքը չի տեսնէ. հոն խոր վիրապը ձգել հրամմեց, որ մահապարտները ձգելու համար գէշ հոր մըն էր, խորունկ, թաց ու լեցուն օձերով. հոն ընկածը մէկէն կը մեռնէր:

Ասոնք արժանի չի սեպեցին լոյս տեսնելու անանկ մարդու որ Աստուած պատրաստեր էր զիրենք լուսաւորելու. անոր համար ինչպէս որ տանջանքներուն մէջ՝ անանկ ալ աս մահաբեր խոր վիրապին մէջ ողջ առողջ պահեց զինքը տասնըչորս տարի. հրեշտակ Աստուծոյ ալ որբեւարի կնկան մը երազի մէջ ապսպրեց ամէն օր մէյմէկ հաց հորին բերնէն վար նետել. անով կ'ապրէր սուրբ Գրիգոր մութ խաւար բանտին մէջ. իրեն պահապան հրեշտակն ալ ապսպրուած էր Աստուծմէ, որ կուգար կը մխիթարէր այն բազմաչարչար նահատակը:

Տրդատ այն տանջանքները տալէն ետեւ Երզնկայի մէջ՝ Ճամբայ ելաւ Վաղարշապատ քաղաք իր աթոռն երթալու. եւ այն հրաշք-

ները չի տեսածի պէս, կամ կուռքերուն ստութիւնը Գրիգորէն չի լսածի պէս՝ ամէն տեղ սաստիկ թուղթ գրեց որ հոգ տանին կուռքերը պաշտելու, քրիստոնեաները ջնջելու, օրինակ բերելով իրեն ըրածը՝ թէ ինչպէս ինքն ալ չէր ապրեցուցած իր սիրելի ծառան Գրիգոր քրիստոնեայ ըլլալուն համար:

Բայց տես թէ ինչ անհասանելի խորհուրդ է աստուածային խորհուրդը. այն Գրիգորը որ կենդանութեան ատենն այնչափ քարոզութեամբ ու հրաշքներով տանջանք քաշեց ու չի կրցաւ Տրդատը դարձնել, Աստուած անանկ ըրաւ որ՝ իր մեռեալ կարծուած ատենը Տրդատն ալ ամէնն ալ դարձուց: Խոր վիրապը ձգելէն ետեւ, տասնըչորս տարի անցաւ՝ մէյմըն ալ հեռու աշխարհքէն Հռոմայու երկրէն խումբ մը կուսանքներու՝ տկար աղջիկներու ժողով մը խրկեց Աստուած Տրդատայ քով. որ անոնք ալ նորէն քրիստոնէութեան ճշմարտութիւնը ցցուցին իրեն. քրիստոնէութեան համար արիւննին թափեցին. իրենց արիւնն ալ արդիւնաւորեցաւ Գրիգորին քարոզութեանը պտուղ ընել: Տրդատն ալ ամէնն ալ լուսաւորել:

Ասոնք էին սուրբ Հռիփսիմեանք, որոնք ամէնն ալ Տրդատ նահատակել տուաւ, մարմիննին բաց ձգել. բայց վեց օրէն ետեւ աստուածային բարկութիւնը շարժեցաւ, ինքը վրէժխնդիր եղաւ անոնց արեանը ասանկ:

Օր մը երբոր որսորդութեան (ավի) ելաւ Տրդատ, յանկարծ վրան դիւահարիլ մը եկաւ,

սկսաւ զինքը կառքէն վար նետել, մարմինը խածխծել. Նաբուգոդոնոսորայ պէս իր կերպարանքը փոխուեցաւ, խոզի նման եղաւ. խոզերուն մէջը կը մտնէր կը խառնուէր, խոտ կ'ուտէր. շատ ուզեցին բռնել քաղաքը բերել, ճար չեղաւ. անոր ուժը մէկը չէր կրնար զսպել։ Այսանկ ալ դիւահարեցան Տրդատայ ամէն ծառաներն ու բոլոր տունը։

Բայց Աստուծոյ բարութիւնն որ մէկ դիհացէն թէ որ պատժէ՝ մէկալ դիհացէն իրեն ողորմութիւնը կը ցցնէ, իրեն հրեշտակը խըրկեց որ երևնալով Խոսրովիդուխտին ըսաւ. ձեր տանը բժշկութեան ուրիշ ճար չըլլար, ինչուան որ Գրիգորը խոր վիրապէն չի հանէք ձեր քովը չի բերէք։ Խոսրովիդուխտ Տրդատ թագաւորին քոյրն էր, աղնիւ կոյս, որ Օտայ ըսուած մեծ նախարարը Անակայ ձեռքէն փախուցեր Կամախ բերդը պահեր էր ինչուան որ Տրդատ եկաւ թագաւոր նստաւ. հոն քրիստոնէից մօտիկ ըլլալով, կ'երևայ որ ինչպէս Օտայ նախարարը անոնցմէ լսելով՝ քիչ մը իմացեր էր կուռքերուն սուտ ըլլալը, ասանկ ալ աս կոյս իմացած էր. Խորենացին Բ. 82. աս բանիս նշան մը կու տայ։

Խոսրովիդուխտ հրեշտակին ըսածը զուրցեց քանի մը մեծերուն՝ որոնց որ պէտք էր. անոնք աս խօսքս լսածնին պէս իր բերնէն՝ ամմէնն ալ վրան փրթան ըսելով. վա՛յ, անանկ է նէ քեզի ալ բան մը եղեր է. մենք քեզ ողջ մտքով խելացի աղջիկ մը դրեր էինք մտուընիս, դուն ալ խելքդ կորսնցուցեր ես եղեր, ըսին.

ան հորին մէջ իյնողը ամիս մըն ալ չապրիր, ուր մնաց որ տասնըչորս տարի ապրած մնայ Գրիգորը՝ քանի որ զինքը հորը ձգեցինք։ Բայց հրեշտակին տեսիլքը կրկին ու կրկին երևնալով և պատուիրելով Խոսրովիդուխտին, ատեն վերոյիշեալ Օտայ նախարարը խրկեցին։ Երբոր եկան հորին բերնէն չուան երկնցուցին, տեսան որ Գրիգորը ողջ է, չուանը բռնելով վեր ելաւ, զարմացան մնացին. մարմինը լուանալով որ սեփ սև էր կտրած, լաթ հագուեցընելով առին տարին Վաղարշապատ։

Դիւահարած մարդերը տեսածնին պէս Գրիգորը՝ առջևը վազեցին Տրդատն ալ ամմէնքն ալ, մերկ խայտառակ փրփրալով ոտքն ինկան։ Սուրբ Գրիգոր առաջ ծունկ չոքելով աղօթքի կեցաւ, աղօթքով զգաստացուց զիրենք, անչափ որ սկսան խօսք հասկընալ, իրենց խայտառակութիւնն իմանալ ու վրանին լաթ հագնել. Թագաւորն ու մեծերը սրբոյն ոտքը իյնալով թողութիւն խնդրեցին ինչ որ ըրեր էին ատեն մը իրեն՝ այնչափ տանջանք տալով։ Սուրբը ոտքի վրայ կեցընելով զիրենք՝ Ճշմարիտ Աստուածը պաշտեցէք, ըսաւ. բայց ուր ձգեցիք սուրբ վկաներուն մարմինը։ Անոնք չի հասկցան ամենևին որ ինչ վկաներուն համար կը հարցընէ։ Ան վկաներուն համար կը հարցընեմ, ըսաւ սուրբ Գրիգոր, որ դուք քրիստոնէութեան համար սպաննեցիք։ Ան ատենը տեղը ցուցին. տեսան որ իննը օր իննը գիշեր անանկ բացը ձգած ըլլալով ան մաքրափայլ կուսանաց մարմինները՝ ամենևին չէին

հոտած, դաղան մըն ալ չէր մօտիկցած. շուտ մը իրենց աղնիւ լաթերնին բերին որ պատեն: Բայց սուրբ Գրիգոր՝ դուք կռապաշտ ըլլալով արժանի չէք, ըսաւ, որ ասանկ սուրբերուն նշխարքը ձեր լաթերուն մէջն առնէք: Անոր համար իրենց խեղճ լաթերովը պատեց ու իրենց բնակած տեղը ժողվեց մարմիննին, ինքն ալ գիշերնիլուս աղօթքի հետ եղաւ հոն, աղաչելով Աստուծոյ որ ան սուրբ կուսանաց արիւնը ծծող երկիրը սրբէ, իրենց բարեխօսութեամբ կռապաշտութենէ դուրս հանէ, դարձ տայ:

Վաղուան օրը թագաւորն ալ ամմէն մեծերն ալ քուրձ (խարար) հագած ու մոխրի մէջ նստած՝ անանկ կու լային կ՚ողբային, սըրբոյն ոտքը իյնալով կ՚աղաչէին որ իրենց համար թողութիւն խնդրէ Աստուծմէ և ապաշխարութեան ճամբան սորվեցընէ որ չի կորսուին: Սուրբ Գրիգոր սկսաւ անոնց սորվեցընել ճշմարիտ հաւատքն ու փրկութեան ճամբան. վաթսունըհինգ օր միշտ կը քարոզէր իրենց ու դրսէն եկողներուն, որ ամմէն դիւացէն հոն կը թափէին. վաթսունըհինգ օրն ալ պաք բռնել ու աղօթք ընել տուաւ իրենց: Լմննալէն ետև՝ գիշերը տեսիլք տեսաւ սուրբ Գրիգոր, սաստիկ լոյս մը՝ մէջը Քրիստոս, որ հրեշտակներու բազմութեամբ հոն իջաւ, գետինը զարնելով թնտացուց, սատանաները փախուց. չորս տեղ սիւն երևցան հրեղէն ու ամպեղէն լուսաւոր խաչերով. ուր որ եկեղեցիներ պիտի շինուէին՝ տեղերնին ցցուց. ասոնք

ամմէնն ալ ժողովրդեան պատմելով՝ ան տեղուանքները խաչ տնկեց:

Երբոր ամմէնն ալ ժողվուած էին, ծունկ չոքեցընելով աղօթքի նստեցուց ան նորահաւատ ժողովուրդը. ինքն ալ ամմէն սրտէ աղօթք ընելովը՝ Տրդատայ սոսկալի կերպարանքը անանկ շտկեց բժշկեց որ՝ մատղաշ տղի մարմին դարձաւ: Ասանկ ալ քանի դիւահար որ կար մէջերնին, քանի հիւանդ կամ անդամալոյծ, ամմէնն ալ բուընտցուց:

Ետքն սկսաւ կռատունները փլցընել. ասդիս անդին քալելով ուր որ կռատուն կը գտնէր, շատ տեղ վրանին խաչակնքելով մը միայն՝ մէկէն կը փլցընէր ինչուան տակը. մէջերնէն սատանաներ կ՚ելլէին կը փախչէին, պոռալով ճչալով կ՚ըսէին. վայ մեզի, Յիսուս որդին Մարիամու ամմէն տեղէն մեզ հալածեց, հոս ալ հիմա Գրիգորին ձեռքովը կը հալածէ: Ասոնք տեսնելով ու լսելով ան կռապաշտ ժողովուրդը՝ աղէկ կ՚իմանային սուրբ խաչին զօրութիւնը և իրենց կուռքերուն ստութիւնն որ առաջ կը պաշտէին: Քանի մը օրէն ետև ան կուռքերուն տեղերը ինչուան ճամբաները Քրիստոսի խաչը տնկուեցաւ:

Երբոր ասանկ կռապաշտութիւնը վերջացաւ և Հայոց ազգը քրիստոնէութեան մէջ աղէկ մը հաստատուեցաւ, հրեշտակ Աստուծոյ երևցաւ Տրդատ թագաւորին՝ պատուիրեց որ Գրիգոր Լուսաւորիչը քահանայ ձեռնադրել տան որ զիրենք մկրտէ: Լուսաւորչին ալ երևնալով իմացուց որ դէմ չի դնէ. ասանկ է Քրիս-

տոսի հրամանն, ըսաւ։ Անոր վրայ Տրդատ շատ զօրքով և իշխաններով Կեսարիա խրկեց Լուսաւորիչը, ուր քահանայապետ Հայոց ձեռնադրուեցաւ Ղևոնդիոս հայրապետէն և ուրիշ եպիսկոպոսներէն։ Դառնալու ատենը հետը բերաւ Յոհաննու կարապետին և Աթանագինեայ մասունքները. ընտիր կրօնաւորներ ալ բերաւ, որ շուտ մը Հայոց մէջն ալ մտուցին կրօնաւորութիւնը։

Ճամբան գանինի եկեղեցիներ կը շինէր սուրբ Գրիգոր, մկրտութիւն կ՚ընէր, քահանաներ կը ձեռնադրէր, մինչուան որ եկաւ Բագուան, որ Եփրատ կամ Մուրատ գետին քովն է։ Տրդատ հոն եկած ըլլալով ամէն բանակովն ու իրեն մարդերովը՝ Լուսաւորչին առջևն ելաւ։ Հոն Լուսաւորիչ ամիս մը պաք ու աղօթք ապսպրեց նորահաւատ ժողովրդեան. ասանկ աղէկ պատրաստելէն ետև զիրենք՝ ետքը մկրտեց Եփրատ գետին մէջ, առաջ Տրդատ թագաւորը, Աշխէն թագուհին ու Խոսրովիդուխտը, ետքը ամէն իշխաններն ու ժողովուրդը։ Աստուած ալ ան ատենը զանազան հրաշքներով կը ցցնէր իր գթութիւնը անոնց վրայ. վասն զի մկրտուելու ատեննին գետին ջուրը վազելէն դադրեցաւ ետ դարձաւ. մէկ լուսաւոր սիւն մը ջրին վրայ կեցաւ, գլուխը խաչ մը երևեցաւ անանկ լուսաւոր՝ որ արևուն լոյսը կը գոցէր. աս բաներս տեսնելով՝ աւելի կը հաստատուէին քրիստոնէութեան մէջ ան նոր դարձած ժողովուրդը։ Հետևեալ օրն ալ պատարագ ընելով սուրբ Գրիգոր՝ ամէնուն ալ

սուրբ հաղորդութիւն տուաւ. Եօթն օր հոն կենալով՝ մնացած ժողովրդեան բազմութիւնն ալ մկրտեց իրեն քահանաներուն հետ մէկտեղ։

Անկէց ետքը սուրբ Գրիգոր պտըտելով ամէն քաղքըներն ու գեղերը եկեղեցիներ կը շինէր, քահանաներ կը դնէր, գլխաւոր տեղերը եպիսկոպոսներ կը սահմանէր. ամէն օր խրատ տալով և քարոզելով կ՚անցընէր։ Թագաւորին ապսպրեց դպրատուններ բանալ տուաւ. վարդապետներ, վարպետներ նստեցուց. ամէն դիացէն տղաքներ ժողվել տուաւ ան դպրատուններուն մէջ՝ մանաւանդ քուրմերուն տղաքները. ան սորված կրթուած տըղաքներէն քահանաներ ձեռնադրեց, եպիսկոպոսներ շատցուց, անանկ որ իր ատենը բոլոր Հայաստանին մէջ չորս հարիւր եպիսկոպոսարանէն աւելի եղան։

Ասանկ ամէն բանը աղէկ մը շտկելէն ետև սուրբ Գրիգոր, իր հոգւոյն վրայ աւելի հոգ ունենալով և առանձնութեան համն ալ առած ըլլալով՝ ատեն ատեն աներևոյթ կ՚ըլլար, անապատները կ՚ելլէր, մինակ հոն կը ձգնէր, խոտ ուտելով՝ անդադար աղօթքի ու կարդալու հետ ըլլալով. Հայաստան աշխըքին հոգը զաւկին Արիստակեսի էր յանձնած՝ որ եպիսկոպոս ձեռնադրեր էր. արքունեաց հոգն ալ Ջալըոս եպիսկոպոսին։

Ու որովհետև աս ատեն եղաւ Կոստանդիանոսին քրիստոնեայ ըլլալը՝ Լուսաւորիչ Տրդատ թագաւորին հետ մէկտեղ շատ իշխաններով

Հռոմ գնաց, Կոստանդիանոսի ու սրբոյն Սեղբեստրոսի հետ տեսնուեցաւ, շատ իշխանութիւններ անկից առաւ: Դառնալէն ետեւ երբոր Նիկիոյ սուրբ ժողովքը կանչեցին, փառքէ փախչելով ինքը չի գնաց, իր տեղն Արիստակէսը խրկեց, որ երբոր դարձաւ, ժողովքին կանոնները հետը բերաւ, Լուսաւորիչն ալ քանի մը կանոն· աւելցուց յարմար իր ժողովրդեան:

Անկէց ետքը յամին իբր 331 բոլորովին քաշուեցաւ, Սեպուհ լեռն ելաւ հոն ճգնելու. հոն եղաւ իրեն մահը որ մարդ չիմացաւ. այլ ատեն անցնելէն ետեւ եօթը հովիւ մեռած գտան զինքը՝ դէպ 'ի արեւելք նստած, ձեռքը խաչանման վեր վերցուցած, գաւազան մը ծնկանը վրայ կռթընած, քովն ալ սուրբ սեղան սկիհով: Ասոնք չորս դին քարեր շարելով գոցեցին, իբր թէ մէկ գմբէթ մը շինեցին վրան: Շատ ատեն անցնելէն ետեւ Լուսաւորիչ երեւցաւ Գառնիկ ճգնաւորին, ազդարեց որ՝ անկէց առնէ իր մարմինը Թորդան գեղը տանի. հոն տանելէն ետեւ շատ հրաշքներ եղան: Բայց ետքը ասդիս անդին բաժնուեցան անոր սուրբ նշխարքները, ինչուան Պօլիս, ուսկից կուսանքներ փախչելու ատեննին՝ հետերնին առին տարին Նէապօլիս, ուր ինչուան հիմա կեցած է կուսանաց վանքի մը մէջ:

Աս սուրբը աղէկ խրատներու գիրք մըն ալ թողուց, որ Յաճախապատում կ'ըսուի:

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԵՒ ԳԱՅԻԱՆԷ

Դիոկղետիանոս կայսեր ատենը մէկ տեղ մը ժողվուած կը նստէին քրիստոնեայ կուսանքներ Հռոմ քաղքին մէջ. ինչուան երեք հարիւր հոգիի չափ կային. քահանաներ ալ ունէին իրենց վրայ, բայց ամենքն ալ խիստ ծածուկ՝ հալածանքի վախէն: Աս աղջիկներուն գլուխ կամ հոգեւոր մայր էր եղած սուրբ Գայիանէ, որ կայսերական տնէ էր. մէջերնին աղջիկ մը կար Հռիփսիմէ անունով կայսեր տնէն, որ պզտիկուց Գայիանեայ ձեռքն էր մեծցած:

Հռիփսիմէն երբոր տարիքն առաւ աղէկ կրթութեամբ մեծցաւ Գայիանեայ ձեռքովը, եղաւ մէկ ընտիր անձ մը. այնչափ էր վառուած սիրովը Քրիստոսի՝ որ ինքիրմէ ընտրեց միշտ կուսութեամբ ան տեղս մնալ Աստուածածնայ ծառայել: Գայիանէն տեսնելով Հռիփսիմեայ ասանկ առաքինասիրութիւնը՝ խիստ կ'ուրախանար. աղօթք ընելով Աստուածածնայ նուիրելով կ'ուխտէր որ իրեն աղախինն ըլլայ, Քրիստոսի նուիրէ իրեն կուսութիւնը. ան ատենը Հռիփսիմեայ վիզը կախեց ան խաչափայտը, որ վանքին մէջ կը պահուէր: Աս խաչին կտորը Յակոբոս եղբայր տեառն բուն Քրիստոսի խաչափայտէն կտրեր էր Պատրոնիկէ թագուհւոյն համար, որ իրենց ազ-

դականն ըլլալով՝ Կլօդեայ կայսեր կնիկ էր եղած, բայց քրիստոնեայ։

Անկից ետև սրբուհին Հռիփսիմէ առաւել վառուեցաւ Աստուածամօրն և Քրիստոսի սիրովը. աւելի յառաջացաւ հոգևոր կենաց մէջ, առաքինութեամբ զարդարուելով մէկալ կուսանքներէն աւելի, որոնք ամէնն ալ ճգնաւորի պէս կ՚ապրէին. միայն հընտեղէն ուտելով ու հաստ զգեստ հագնելով, միշտ աղօթքի ու կարդալու հետ ըլլալով կ՚անցընէին կեանքերնին. մնացած ատենը ձեռագործ բանելով ապրուստնին կը գտնէին։

Երբոր ասոնք ասանկ հանգիստ հոգևոր կեանք կ՚անցընէին, սատանան որ ասանկներուն խիստ կը նախանձի, մէկ փորձանք մը հանեց որ ամէնն ալ ցիրուցան ըրաւ։ Դիոկղետիանոս կայսեր միտքն ընկաւ իրեն նոր կնիկ առնել ուրիշ ունեցած կնկտոջը վրայ. ան պատճառով ասդիս անդին մարդ գնաց գեղեցիկ աղջիկներ գտնել, պատկերնին քաշել, որ հաւնածն առնէ։ Ասոնք լսելով աս տեղիս համար թէ շատ աղջիկներ կան ժողվուած թագաւորական ցեղէ, հոս ալ եկան բռնութեամբ մտան. երբոր Հռիփսիմեայ աղուորութիւնը տեսան՝ շատ զարմացան, շուտ մը պատկերքը քաշելով թագաւորին տարին։ Դիոկղետիանոս թագաւորը խիստ հաւնելով՝ օր դրաւ հարսնիքն ընելու. ամէն մեծերուն ալ մարդ գնաց հարսնիքի կանչելու։

Աս լսելով հասկըցան ան սուրբ կուսանքն որ սատանային փորձութիւնն է, Աստուծոյ

ապաւինեցան աղօթք ընելով, աւելի սրբուհին Գայիանէ ու իրեն սանը սրբուհին Հռիփսիմէ. երկուքն ալ լալով ողբալով կ՚աղաչէին զԱստուած որ սուրբ Աստուածածնայ բարեխօսութեամբը ճամբայ մը ցցընէ, աս փորձանքէն զիրենք խալըսէ, կուսութեան մարգրիտը չի կորսնցընէ։ Աղօթքին պտուղն աս եղաւ որ՝ Աստուած ողորմելով մեր աշխրքին, ասոնց ձեռքով լուսաւորել ուզելով, մտուընին ձգեց ամէնը մէկէն իրենց քահանաներովը ելլել հեռու երկիր մը երթալ։ Ասանկով եօթանասուն հոգիէն աւելի հագուստնին յանկարծ փոխելով ճամբայ ելան. Աստուծոյ յաջողելովը պատրաստ նաւեր գտնելով Տիբերիս գետին մէջէն ծովն ելլելով Աղեքսանդրիա գացին, անկէց Երուսաղէմ անցան ուխտատեղերը քալելու։

Երբոր Գեթսեմանի հասան, ուր է սուրբ Աստուածածնայ գերեզմանը, Գայիանէ գերեզմանին վրայ ձգելով Հռիփսիմէն՝ զօրաւոր աղօթքով արցունք թափելով իրեն յանձնեց որ պահէ, օտարին ձեռքը չի մտնէ, կուսութեան գանձը չի կորսնցընէ։ Ասանկ ամէնն ալ լալով աղօթքի հետ կ՚ըլլային ամսի մը չափ. որոնց ձայնը լսելով սուրբ Աստուածածին, տեսիլքի մէջ երեւեցաւ իրենց ու ապսպրեց որ Հայաստան երթան. բայց առաջ Ուրֆա երթան անձեռագործ դաստառակը տեսնեն, ետքը իրեն պատկերին երթան որ Հայաստան էր. ինչուան որ, ըսաւ, ձեր կեանքը լմնցընէք նահատակութեամբ։

Այս ձայնս առին եղան Ուրֆա գնացին. հոն սուրբ դաստառակը տեսնելով այնչափ ուրախացան որ՝ ոմանք չէին ուզեր անկէց դուրս ելլել. նորէն տեսիլք երևցաւ իրենց, անոր վըրայ որը հոն մնաց, որը ուրիշ դի գնաց ինչուան Սեպուհ լեռը, որն ալ Վրաստան գընաց։ Բայց սրբուհի Գայիանէն ու Հռիփսիմէն ուրիշներուն հետ մէկտեղ Խլաթ եկան որ Հայաստանին մէջն է. անկէց Մոկաց գաւառնանցան՝ ուր մեծ հրաշք ըրաւ Աստուած. իրենց հետ եղող քահանաները սուրբ խաչով հալածեցին սատանաները կռատունին մէջէն։ Բայց հոն իմացուելով՝ գաղտուկ ելան Սոփի լեռը փախան, որ Բերկրի գաւառին մէջն է. հոն աչքի ցաւի հանդիպելով՝ աղօթքով երկու աղբիւր բղխել տուին, անոնց ջրովը առողջութիւն գտան։ Անկէց եկան Հայոց ձոր ըսուած տեղը. քանի բորոտներ որ հոն հալածուած կային, քահանաները սուրբ խաչին զօրութեամբ բժշկեցին. իրենցմէ քանի մը հոգի հոն և ուրիշ տեղուանք Ճամբան մնացին, ինչուան որ եկան Անձևացեաց գաւառը, ուր քանի մը քրիստոնեայ գտան. անոնք հասկըցուցին Աստուածածնայ պատկերքին տեղը, որ Հոգւոց վանք ըսուեցաւ. ուխտերնին ընելէն ետև Ճամբան երկու սև վիշապ աղօթքով ու զօրութեամբ սուրբ խաչին սպաննեցին՝ որ երկրցիք կը պաշտէին, և ան տեսնելով դարձան քրիստոնեայ եղան։ Երբոր Վարագ եկան, կռապաշտները ետևնէն հասան, անոնք ալ վախէն ասդիս անդին պահուըտեցան հոն

մնացին. սուրբ խաչն ալ քարերու մէջ պահեցին։

Բայց Հռիփսիմէն, Գայիանէն, ուրիշներ ալ մէկտեղ երսունըհինգ հոգիի չափ Աստուծոյ ապրսպրելովը Վաղարշապատ քաղաքն եկան, որ Հայոց թագաւորին աթոռն էր։ Իրենք կը զարմանային որ՝ քանի հեղ Աստուածածնէն խնդրեցին զիրենք կռապաշտներուն ձեռքէն խալըսել, Աստուածածին ալ անչափ աւելի զիրենք կռապաշտից մէջ կը խրկէր. ետքէն իմացան որ Աստուած կ'ուզէր իրենց ձեռքով մեծ գործք մը ընել, մէկ մեծ աշխարհք մը պիտի վաստըկէր, իրենք ալ նահատակուելով մեծ փառքի պիտի հասնէին։ Վաղարշապատէն դուրս էգիներ խաղող կոխելու տեղեր կային՝ հոն բնակեցան եկող կուսանքը, ու իրենց հետ եղող իրեք քահանայք. մէջերնէն մէկը հիլուն գիտէր շինել, ան ծախելով կ'ապրէին։ Բայց հոն ալ չի կրցան հանգիստ նստել։ Դիոկղետիանոս լսելով որ Հռիփսիմէն փախուցեր էին, հոն մնացած կուսանքներուն գլխաւորները մեռցընել տուաւ. անոնց մէջն էր Ձոյի կոյսը. ետքն ալ հասկընալով որ փախչողները Հայաստան եկեր են, Տրդատ թագաւորին թուղթ ու մարդ խրկեց, որ փնտռէ գտնէ Հռիփսիմէն, կամ՝ թէ որ ուզէ՝ ինքն առնէ։ Երբոր գտան, Տրդատ թագաւորին հասկըցուցին Հռիփսիմեայ աննման գեղեցկութիւնն որ չի պատմուիր, կ'ըսէին. ուզեց իրեն առնել. ոսկեզօծ գահաւորակ (թահտըրըվան) և ազնիւ հագուստներ խրկեց Հռիփսի-

մէն զարդարել, իրեն բերել որ հարսնիքն ը-
նեն. վազող վազողի կ՚ըլլային աւետիս տալու
Հռիփսիմեայ որ Թագուհի պիտոր ըլլար:

Գայիանէ երբոր տեսաւ աս մենծութիւն-
ները, մէկէն ելաւ Հռիփսիմեայ քովն եկաւ.
որդեակ, ըսաւ, չըլլայ թէ աս փառքը փառ-
թամութիւնը քեզ խաբեն. միտքդ բեր որ
դուն ասկէց աւելի մեծութիւն ունէիր Հռոմ,
անոնք ամէնն ալ քու ձեռքդ էին. դուն ին-
քիրմէդ ձգեցիր ու աս աղքատ կեանքը յան-
ձըն առիր որ Քրիստոսի հարս ըլլաս, անդիւ
աշխարհքը սրբոց հետ Թագուհի ըլլաս. ա-
նանկ է նէ միշտ Քրիստոս աչքիդ առջեն ու-
նեցիր. աս մտքին վրայ, քեզ տեսնեմ, ամուր
կեցիր: Աս խօսքերով երկան յորդորակ մը
զուրցեց:

Հռիփսիմէ աւելի ուժ առնելով աս խօսքե-
րէս, բարձր ձայնով սկսաւ երկինքը կանչել,
Աստուծոյ օգնութիւնը խնդրել. իր աչքին
առջև թէպէտ ոչինչ էին ամէն աշխարքիս
փառքը, բայց գիտէր որ առանց Աստուծոյ
շնորհաց բան մը չէր կրնար ընել. անոր կ՚ա-
պաւինէր, յանձնապաստան չէր ըլլար, ինչպէս
որ յատուկ է ամէն սրբոց. մանաւանդ յայտ-
նի կը տեսնէր որ իրեն մերժելովը ետքէն
տանջանք ունէր քաշելու:

Երբոր Թագաւորէն եկող իշխաններն ու
մեծերը կ՚արտորցընէին կուսանքներն որ ի-
րենց բերած հագուստովը Հռիփսիմէն հա-
գուեցընեն զարդարեն, որպէս զի շուտով առ-
նեն տանին Թագաւորին, անոնք մէկբերան

կը հասկըցընէին ան կռապաշտներուն Հռիփսի-
մեայ ու իրենց կեանքը թէ ինչպէս ամէնն
ալ կուսութիւն ուխտեր էին Ճշմարտին Աստու-
ծոյ. չէին կրնար փոխել տար իրենց միտքը,
ոչ փառք պատիւ և ոչ տանջանք: Աս զուրցել-
նինի մէկ ահռելի ձայն մըն ալ երկընքէն գո-
ռաց ըսելով. մի վախնաք, սիրելիք իմ, մանա-
ւանդ դուն Հռիփսիմէ, սրտերնիդ ամուր բըռ-
նեցէք, ես ձեզի հետ եմ, ամէն տեղ ձեզ
պահեցի հոս ալ պիտի պահեմ. դուք իմ ա-
նունս հոս պիտի փառաւորէք, ես ալ իմ հօրս
հետ ձեզի տեղ պիտի պատրաստեմ արքայու-
թեանս մէջ:

Աս ձայնը Քրիստոսի բերնէն եկաւ, կու-
սանքները զօրացուց, կռապաշտները վախցուց.
անանկ որ շփոթելով իրենք ալ իրենց ձիանն
ալ իրար զլրար կոխկըռտէին, կը սպաննէին:
Ետքը ելան եկան Թագաւորին պատմեցին.
կուսանքներուն ըսածներն ալ որ գիր անցու-
ցեր էին, Թագաւորին առջև կարդացին: Տըր-
դատ լսածին պէս՝ սրդողելով ըսաւ. ան չու-
զեց փառաւորութեամբ գալ, դուք բռնու-
թեամբ բերէք:

Երբոր ասոնք բազմութեամբ եկան մտան
կուսանքներուն տեղը, Հռիփսիմէն դուրս քա-
շեցին մէջերնէն: Թէ ինչ վախ ինչ սրտադող
քաշեցին ամէն կուսանքը՝ երկան կ՚ըլլայ
պատմելը. Հռիփսիմէն որովհետև չէր ուզեր
երթալ, տեղ տեղ քաշկըռտելով տեղ տեղ
վերցընելով անանկ բերին Թագաւորին խուցը
ձգեցին: Ան երանելին Ճամբան աս հառա-

չանքը մինակ կ'ընէր. Տէր Յիսուս, օգնեա ինձ։ Իսկ խցին մէջ երբոր մինակ կեցած էր, ձեռուընները դէպ'ի երկինքը տարածելով ամէն սրտով աղօթքի կեցաւ, մէկիկ մէկիկ յիշեցընելով Աստուծոյ ինչ մեծ մեծ հրաշքներ ըրեր էր. հիմա ալ կը խնդրէր որ հրաշքով պահէ զինքը բռնաւորին ձեռքէն. եղած հրաշքներուն մէջը յիշեց ան ալ որ, ինչպէս Նաբուգոդոնոսորը անասնոյ կերպարանք փոխել տուեր էր Աստուած, ինչպէս Շուշանը ազատեր էր. դու նոյն տէրն ես, կ'ըսէր, կըրնաս հիմա զիս ալ ազատել, որպէս զի սրբութեանդ մեռնիմ քու անուանդ համար։

Աս ըսենինի՝ մէյմըն ալ Տրդատ ներս մըտաւ. դուրսը եղողները ամէնն ալ հարսնիքէ երգ սկսան երգել, ուրախութիւն ընել. Աստուած որ Հռիփսիմեայ աղօթքին նայեցաւ ընդունեց, անանկ մէկ զօրութիւն մը տուաւ իրեն որ չի թողուց Տրդատայ իրեն մօտիկնալ. իրեք ժամէն սկսեալ ինչուան տասը ժամ կռուելով գզուելով՝ վերջապէս Տրդատ չի կրցաւ անոր ուժ հասցընել, ան Տրդատն՝ որուն ուժը աշխարհք զարմացուցեր էր։

Տրդատ յոգնելով՝ Գայիանէն հոն կանչել տուաւ որ Հռիփսիմէն խրատէ և իրեն կամքը կատարել տայ։ Բայց Գայիանէն ներհակ խըրատ տուաւ. լողները բարկանալով՝ բերանը անչափ զարկին քարերով որ ակռաները թափեցան, անիկայ մտիկ չընելով նորէն խրատ կու տար կը յորդորէր որ ամուր կենայ, յիշեցընելով իրեն ինչպէս Քրիստոսի էր հարս ե-

ղած, Աստուածածնայ յանձնուած. քիչ մը համբերէ, կ'ըսէր, որդեակ իմ, հիմա կը տեսնես Քրիստոս որուն անչափ կը փափագէիր. քեզի զօրութիւն կու տայ, ինչպէս որ այսօր քուկին անկըձուկ լեցիր։

Գայիանէն աս խօսքերը խցին դռնէն կ'ըսէր երբոր Տրդատ նորէն կը կռուէր Հռիփսիմեայ հետ՝ իրիկուան տասը ժամէն սկըսեալ ինչուան գիշերը։ Անանկ սաստիկ կռուելէն յոգնեցաւ թագաւորը, վրայի կապան պատըռտեցաւ, գլխի դրած թագը մէկդի գլորցաւ. իսկ սրբուհին Հռիփսիմէ հոգւոյն սըրբոյ զօրութեամբը յաղթող ըլլալով խցին դուռը բացաւ, ժողովուրդը ճղքելով քաղքէն դուրս ելաւ, իր ընկերներուն քովն եկաւ. ծունկ չոքելով շնորհակալութիւն ըրաւ Աստուծոյ, նորէն շնորհք ու զօրութիւն խընդրեց։

Հռիփսիմէ իր ընկերներով անանկ աղօթք ընենինի՝ գիշերանց դահիճներ եկան, տանջանք չի մնաց որ չի տան իրեն. առաջ ձեռուըներն ետեւը կապելով լեզուն կտրեցին, որ ինքիրմէ բացաւ բերանը. ետքը ձեռուըները ոտուըները չորս ցիցերու կապելով, երել սկսան մարմինը. փորուն վրայ սուր քարեր լեցընելով՝ դուրս թափել տուին, աչուըները փորեցին, չորս դին կտըրտեցին։ Ով որ թագաւորին հրամանը ոտքի տակ կ'առնէ, ասանկ կը կորսուի, կ'ըսէին։ Չիյտէին որ ճըշմարիտ քրիստոնեայ մը Քրիստոսի սիրովը վառեալ՝ ինչպէս էր աս երանելին՝ որչափ

աւելի չարչարուի իրեն մարմինը՝ այնչափ աւելի կ՚ուրախանայ իր սիրտը, մեծ շնորհք կը սեպէ իրեն։ Մնացած կուսանքն ու իրեն ընկերուհիքը լալով վրան եկան, ուզեցին երանելույն մարմինը թաղել. բայց դահիճները անոնց ալ հոն տեղը թրով գլխընին զարկին որ երսունուերկու հոգի էին. մէջերնէն մէկը միայն չէր եկած հոն, հիւանդ ըլլալով իրենց առջի տեղը պառկած մնացեր էր. ան ալ իր տեղը գլխատեցին։ Տրդատ ասչափ անմեղ արիւն թափելէն չէր ցաւեր, այլ Հռիփսիմեայ մահը լսելով՝ անոր համար միայն կը ցաւէր կու լար, թէ ինչպէս քրիստոնեաները պատճառ եղան որ՝ անանկ գեղեցկութիւնը կորսնցընել տուին։

Գանք որ սրբուհին Գայիանէ իր երկու ընկերներովը պալատին մէջը գոցեր պահեր էին բանտի տեղ. վաղուան օրը դահճապետը հրաման ուզեց անոնք ալ մեռցընելու։ Տրդատ կարծելով որ Հռիփսիմեայ համար կը զուրցէ, անանկ է նէ ողջ է եղեր, ըսաւ. ով որ միտքը փոխել տայ, մեծ իշխանութեան կը հասցընեմ։ Բայց ետքը իրաւը հասկընալով, նորէն գետնի վրայ նստած անանկ կու լար. շուտ մը տանջանքով մեռցընել կը հրամմէր Գայիանէն, վրէժ առնել ուզելով իրմէ. ան եղաւ պատճառ որ, կ՚ըսէր, իրեն գէշ խրատներովը կորսնցընել տուաւ անանկ աղուորութիւնը։

Ասանկ հրաման առնելով դահիճները, իրենք ալ չորս դիացէն չորս ցիցերու վրայ կապեցին կաշինին քերթեցին, լեզունին ետեւի

դիացէն դուրս հանեցին, ու փորերնուն վրայ սուր քարեր ձգելով դուրս թափել տուին. տեսան որ ողջ մնացեր են՝ թրով գլխընին կտրեցին յամին 301։ Որոնց արիւնը ծծելով կռապաշտութեան մէջ մնացած գետնին հողը՝ գիտես թէ մէկ նոր զօրութիւն մը առաւ. Աստուծոյ գութը շարժել տուաւ մեր աշխրքին վրայ, որ վերէն տեսնելով ասչափ անմեղ կուսանաց արիւնովը պղծուած և ասանկ սրբոց մարմիններուն գերեզման եղած՝ ողորմեցաւ դուրս հանել տուաւ Լուսաւորիչը խոր վիրապէն՝ որ անոնց արիւնը թափուելէն ետեւ սկսաւ պտուղ ընել։ Անոր համար մեր եկեղեցին յատուկ ջերմեռանդութեամբ մը կը տօնէ աս սուրբ կուսանաց յիշատակը.

Ստեփաննոս Պօղոսեան
Աստրախան

ՑՈՒՑԱԿ

Աբբայ Մարկոս 339
Ագրիանոս 49
Աթանաս 224
Անատոլա 49
Անտոն աբբայ 208
Բարսեղ 203
Գայիանէ 369
Գէորգ 102
Գրիգոր աստուածաբան, որ և Նազիանզացի . . . 292
Գրիգոր լուսաւորիչ 355
Գրիգոր Նիւսացի 299
Գրիգոր սքանչելագործ 301
Դիոմիդէս բժիշկ 322
Եպիփան կիպրացի 315
Երմոլէս 268
Եւգինէ 32
Եւստաքէոս 5
Եւպրաքսէ 190
Եւփիմէ 219
Եօթն մանկունք Եփեսոսի 20
Թեկղ 158
Թէոդորոս Տիւռոս 178
Թէոդորոս ստրատելատ 185

Իգնատիոս 288
Կատարինէ 257
Կիւրեղ աղեքսանդրացի 335
Կիւրեղ երուսաղէմացի 261
Կղեմէս Հռոմայ հայրապետ 115
Հռիփսիմէ 369
Մարինէ, որ և Մարգարիտա 280
Յակոբ Մծբնայ հայրապետ 167
Յոհաննէս կամաւոր աղքատ 140
Յոհան ոսկեբերան 118
Յուլիանէ 327
Նէքտառինէ. տես Կատարինէ . . . .
Նիկողայոս 151
Շուշան 82
Ոնոփրիոս 274
Պանդալէոն 268
Պեղեգիա 352
Սանդուխտ 67
Սարգիս 237
Սիմէոն սիւնակեաց 246
Վառվառէ 132
Տիւռոս. տես Թէոդորոս . . . .
Փեբրոնէ 84
Քրիստինէ 309

30п

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0685949